

محمد مەردۆخی کوردستانی

مێژووی کورد و کوردستان

منتقدی اقرا الشقافی

للکتاب (کوردی - عربی - فارسی)

www.lqra.ahlamontada.com

وەرگیرانی
عەبدول کەریم محمد سەعید

میژووی

میژووی کوردو کوردستان

نوسینی: محەمەد مەردۆخی کوردستانی

ومرگیڕانی: عەبدولکەریم محەمەد سەعید

پیداچوونەوهی چاپی یەكەم: ئۆمید ئاشنا

چاپی دووهم

۲۰۰۷

میژووی کوردو کوردستان

بلاوکراوی خانمی چاپ و بلاوکردنموی چوارچرا

زنجیری ۱۱۲

ناونیشان / سلیمانسی - شهقامی گوران - فەرعه کەسی

صابونکەرەن - بازارسی سلیمانسی - تەنیشە کتێبخانەسی ئەوقاف

مۆبایل ناسیا ۰۷۷۰۱۵۷۵۰۶۷ - سانا ۰۷۳۰۱۱۲۳۳۸۸

نوعی (۵۰۰۰) ههزار دیناره

به ناوی خوای گه وره

پیناسی کتیب

ناوی کتیب: میژووی کوردو کوردستان

بابهت: میژوویی

نوسینی: محمەد مەردۆخی کوردستانی

وهرگیرانی: عبدالکەریم محمەد سعید

نۆبهتی چاپ: دووهم ۲۰۰۷

شوێنی چاپ: چاپه مهنی ههمن

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

نرخ: ۵۰۰۰ دینار

ژماره ی سپاردنی (۶۵۶) سالی (۲۰۰۷) ی پێدراوه

پیشکشه:

- به وانه ی هه رگینز پشت له نه ته وه کریان ناکه ن

- نه وانه ی به ئازاری نه ته وه کریان وه نه سرن

عه بدولکه ریم

((پېښه کی چاپی دووم))

زۆر له میژ بوو ده مویست... کتیبی میژووی کوردو کوردستان بۆ جاری دووم چاپ بکه موه، چونکه ئەم بهرهمه ((میژووی کوردو کوردستان)) یه کیکه له بهرهمه دیارو ناوازه کانی (مەردۆخ) که به زمانی فارسی نووسی بووی هەرچهند ئەمە ناگاته ئەوهی (مەردۆخ) نهیتوانی بی به کوردی بنوسی به لام وه لامینک بوو بۆ ئەو بیره شوڤینمانه ی فارس که وایان دهر دهخست کورد پاشکویه کی ته وای فارسه... به زمانیکی زۆر واقع بینانه ئەو راستیه میژوو نوسی سه لماند که کورد وهک میللهت پاشکوی هیچ میللهتینکی تر نه و بگره یه کیکه لهو گه لانه ی که به دریایی میژوو له گه ل گه لانی ناوچه که به تاییه تی ((عهرهب.. فارس... تورک)) وا ژیاوون خاوه نی کلتورو زمان و خاک و فرهنگی خۆی بووه... وه پوونی ده کاته وه که زۆرینک له سه رکرده کانی ئێران کورد بوون له (ماد) هکان بوون وه لا به هۆی نه بوونی قهواره یه کی سه ر به خۆی کوردی ئەم راستیانه شیوان (که لێردها جینگه ی ئەم باسه نابێته وه ده کری له هه لیکی تر دا زیاتری له سه ر بووتری)... پاشان پێم خۆشه باس له وه رگێڕانی ئەم نووسینه بکه م بۆ سه ر زمانی کوردی که کاتی خۆی خوالینخۆرش بوو عبدالکیریم محهمه د سعید پینجوینی باوکم... کاتی که ئەم بهرهمه ی به زمانی فارس خویند بوه وه وهک بهرهمه یکی ده گمه ن وێرای سه رقال بوونی به کاری سیاسي و خه باتی پینشمه رگانه وه له سالی (۹۷۶-۹۹۱) توانی وه ری بگێڕته سه ر زمانی کوردی و هەرچنده وهک پرۆژه یه کی دوا ی ئەم وه رگێڕانه له هه ولی وه رگێڕانی بهرگی دوومه ی هه مان بابته دا بوو... به لام ئەم نووسه ره له سالی ۱۹۹۲ د ده ستینکی ره شی تیۆر کۆتایی به ژبانی هینا و شه هید بوو... پرۆژه ی بهرگی دووه میش وه ستا.

* کورته یه ک له ژبانی وه رگێڕ:

• عبدالکیریم محهمه د سعید پینجوینی سالی ۱۹۵۳ له بنه ماله یه کی شاری پینجوین له دلیک بوو.

- خويندنى ناوەندى تەۋا كىردۈۋە ۋە بەھۇى كارى سىياسىيەۋە خويندنى تەۋا نەكىردۈۋە.

- لەسانى(۱۹۷۶)ۋە پەيوەندى بەرېك خىستىنەكانى (كۆمەلەى پەنج دەرانى كوردستان)كىردۈۋە لەشارى پىنجوين تاسالى(۱۹۷۹) كارى رېك خىستى نەينى كىردۈۋە، دۋاى ئاشكرا بوونى خەباتى گواستىنەۋەى لەشارەۋە بۇ شاخ ۋ بۇ لىپىرسراۋى ناۋچەى شارباژېپ.

- لەزىيانى پىنشىمىرگايەتيدا چەندەها كارى دىلۇماسى، ئىدارى، مالى، كۆمەلەيەتى بەسىمىكىتۈۋى بەنەجام گەياندۈۋە.

- ۋەك بەرھەمى تىرى ئەدەب خاۋەنى نامىلكەيەكى دەستىۋوسە بەناۋى (رېگا) ۋ ھىشتا بەچاپ نەگەيشتۈۋە.

- لەدۋاى راپەرىنى ۱۹۹۱چەند كارىكى تىرى دىپلۇماسى پى سىپىردا.

- لە ۱۹۹۲/۳/۱۵ لەشارى سلىمانى شەھىد بوۋە.

ماۋەتەۋە بلىم ھەمىشە ئەۋ ۋوتەيەى لەمىرو مىشكىدا زىندۋە كەدەيوۋت (من ئازارى كەسم نەداۋە... بىجگەلە قەلەمەكەم كەبۇ نوۋسىتەۋەى مىژۋى گەلەكەم لەنىۋ پەنچەكانەدا ئازارى زۆرى چەشتۈۋە).

دروڧ بۇ گيانى ئەۋ كەلە نوۋسەرە پىر لەھىۋاۋ ئاۋاتەى نەگەيشتە تروپكى ئارەزوۋەكانى خۇى كەخزمەت كىردن بوۋ بە(مىژۋى كوردو كوردستان)

توانا عبدالكەرىم پىنجوين.

پیشہ کی

میٹرو ٹو ٹاؤنہ یہ کہہ مو گہلی خوی تیا دا دہیینی و کہکوسود لہلہ کانی
رابردوی و مردہ گری میللہ تہ زیندو و کانی جیہان زور گرنگیان بہ میٹروی خویان
داوہ زور بہباشتی لیگولینہ و تویژینہ و بہکک و تیرو تہسلیان لی
کردوہ پندیان لہلہ گرنگہ کانی وەرگرتوہ نہادا ٹو ہلہ کوشندانہ دیارہ
بینہ و زمرہ دی مہزن لہگہلہ کانیان بکوی...

بہلام ٹیمہی کورد نہباسی میٹروہ کمان نوسراوہ تہ و نہسودو پندمان لی
وەرگرتوہ چونکہ زوربہی ہمرہ زوری گہلی کورد شارہ زایی رابوردو میٹروی خوی
نیہ...!

۱- لہبر ٹوہی ہتا نیستہش میٹروہ کمان بہتہ وای
نہنوسراوہ تہ...

۲- ٹوہش کمنوسراوہ زور ہلہ و بیروای چہوتی تیا داہ.

۳- ہندی ناچہزو دوژمن بہدہستی نہنقست میٹروہ کمانیان
شیناندوہ...!

۱- ٹہگر میٹروی کۆنمان سہیر بکین ٹہبیت لہنہخشہ نوسراوہ کانی
ٹاشور و بابل بگہرین و ساغیان بکینہوہ!... ٹوانیش باسی ٹوہ
دہکن کہچون ہاتونہ تہ کوردستان و ویلاہتی ٹیمہیان تالانچر
کردوہ! چۆن ژن مانیان چہاو کردین...

۲- ٹہگر میٹروی ناوہراست بگہرینی ٹہبیت میٹروی ٹوہ گہلانہ
بخوینینہ و ککوردستانیان داہش و کۆلۆن کردوہ...

۳- ٹہگر میٹروی تازہ نوئی بگرین ٹہبیت راپورتی زابتہ جاسوسہ کانی
روژناوا بخوینینہ و کہاتونہ تہ کوردستان.

لەبەر ئەم ھۆيانە ئەلێم مێژووەکەمان لێلەر پێویستی بەلیکۆلینەووە زانستی زیاتر ھەیە...!

جینگەى خۆیەتى لیژەدا سلاو بنیزین بۆگیانی مێژوو نوسە مەزنەکانمان وەک و شەرف خانى بەتلیسى و مەردۆخ و حوزنى و مەلا جەمىلى رۆژ بەیانى... کەبەرەمە بەنرخەکانیان بۆتە سەرچاوە و زەخیرەى گەورەى مێژووى ئەتەوێ کورد...

ھەموو تاکێکى کورد یان زۆریەى خەلکى کوردستان مێژووى عەرەب و تورک و فارس ئەزانى لەناو مێژووەکەى ئەواندا ھەندى لا پەرەى شاراوێ مێژوو خۆمان ئەدۆزینەو بۆیە پێویستە کەدام و دەزگاگانى کوردستان بەتایبەتى زانکۆکان بایەخێکى زیاتر بدەن بەمێژوو نوسینەوێ مێژووى کوردو دراسەکردنێکى زانستى نوێ و کردنەوێ لایەنە شاراوێ ئاینى...!

مێژوو نوسێکى ئینگلیزى ئەلێت:

ئەگەر ویستت میللەتى لەسەر ئەخشە بسپرتەو مێژووەکەى بسوتینەو زمانى زکماکى قەدەغە بکە...

ھەر چەندە داگیرکەرانى کوردستان ئەمەیان لەگەڵ ئێمە بەکار ھێنا بەلام نەیان توانى بمان سپنەو...!!

بۆیە من ١٢سال سەرۆکى ئەنستیتوتى بوم لەبەرلین گرنگیم بەدومەسەلەى بنەپەتى دا مێژوو زمان...

و جینگە دەستمان دیارە لەباکوری کوردستان...!

لەکو تائیدا ئەلێم لەسەر داواى توانای کۆپى رەحمەتى عبدولکەریم ئەم چەند دێرەم نوسی... ھیوادارم چاپى دوھەمى مێژووى کوردو کوردستانى مەردۆخ کتێب خانەى کوردی ئاوەدان بکات...!

محەممەد ئەمین پینچوینی

پیشگی

میژوو له یه کیڅک له گرنګترین و پړ نه زمون ترین بابه ته کانی ژبان. یه کیڅکیشه لهو بابه تانه ی زانسته مروځایه تیه کان کهړلنکی گموره ی له توماری روډاو به سرهات و دیاردهو ململانینی نیوان (مروځ و دهو روبرو ژبان) دا بینووهو گډاوه. هر نه وېش وای کرد مروځ زږد ترین عهشقی بوی هېښت، به لام عهشقیکی سؤزوی نازانستیانه، چونکه مروځ کانی سر پوی زهوی حمزیاں کردووه زیاتر میژوو باسیان بکات و پیا یاندا همل بدات میژووش تانه و ئاسته ی سؤزو خوښه ویستی به سردها زال بووینت له باسکردن و پیا هملدا درینگی نه کردووه، نه گهر زانستیانهش نوسراییتوه، رهحمی به کس نه کردووه روډاو و به سرهات و دیارده کانی وه خوی تومار کردووه.

به وېش کورد واتمنی "قسه ی حق رهقه" میژووش به زانستی نویسنی رهق بووه... بۆ توماری هه مووه روډاوو به سرهاتانه ی میژووش چه نډین کسایه تی و زاناو بیر مهندو نوسرو سؤزو خوښه ویستی به سریاندا زال بووه، بوونه ته نوسری میژوو ههولنی نویسنه ویاں داوه، نه وانه ی زانستیانه کاریان کردووه، بونه ته ((میژوو نووس))، نه وانهش سؤزو خوښه ویستی به سریاندا زال بووه، بونه ته ((نوسری میژوو)). به وېش میژوو له بیځه سی رزگاری بووه، ههروه خوی نه یوانیوه بی مروځ بژی.

لیزمه وه له نیو نه وانه ی خه می روډاو ده کانی میژوو وهر اېردوو نه ته وه کیان خواردووه، ((شیخ محهمدی مردوخ ی کوردستانی)) یه. نهو کسایه تیه ی له نیوان سالانی (۱۸۷۸-۱۹۷۵ ز)یا، به لام به به ره مه کانی، جیهانی نه مری بؤخوی چری. یه کیڅکیش له و به ره مهانه ی نه مری بؤ دروست کرد (میژووی کوردو کوردستان). (میژووی کوردو کوردستان) یه کیڅکه له شاکاره به ره کانی نهو زانایه ی کورد. یه کیڅکیشه لهو (۱۲۵) به ره مه می. زږد ترین ناوی بؤخوی پی په یدا کردووه، چونکه سیمای کورد بوونی پی نیشانداده.

شیخ محهمدی مردوخ... به شینکی میژوووه گموره کای کوردو کوردستانی لهو به ره مه دا کؤ کردموه واتا توانی (۵٪) روډاو ده کانی میژووی کورد بخاته نیو

بهره‌میکوه که هه‌موو کورد و کوردستان بگریته‌وه. به‌مه‌بستی گه‌یاندنی زانیاریه‌کانی نیو ئەم بهره‌مەش به‌هاونه‌تە‌وه‌و هاو‌نیشتمانیه‌کانی خوالیخۆش بوو ((عەبدولکەریم محەمەد سەعید)) ئەرکی وەرگیرانی بۆ زمانی کوردی کێشاو چاپ و بلاوی کردە‌وه‌نه‌وه‌ش دوا‌ی ئە‌وه‌ی خوالیخۆش بوو ((ئومید ناشنا)) ئەرکی پێداچوونه‌وه‌ی وەرگیردراوه کوردیه‌که‌ی گرته‌ نه‌ستۆ. به‌و کاره‌ش خۆمه‌تیکی گه‌وره‌ی به‌کوردو به‌کتیبخانه‌ی هه‌ژاری کوردی کرا.

کاتیکیش کاکه ((توانا)) کوپی خوالیخۆش بوو ((عەبدولکەریم محەمەد سەعید)) وه‌ک وه‌فاداریه‌ک بۆ‌یاوکی بۆ ئەو زانا ئاینیه‌ی کورد بریاری له‌چاپدانه‌وه‌ی ئەو بهره‌مه‌ی دا، رۆی ئە‌وه‌ی لی‌قام پێشه‌کیه‌ک بۆ چاپی دووهم بنوسم، منیش له‌بەر دوو هۆ ناچر بووم بده‌نگ داواکه‌وه‌ بچم:

یه‌که‌م/ به‌هۆی خۆشه‌ویستی بۆ‌کاکه‌ تواناو ئە‌ندامانی بنه‌مانه‌که‌ی و کاره‌که‌ی باوکی خوالیخۆش بووی.

دووهم/ خۆشه‌ویستی بۆ ئەو زانا ئاینیه‌ی کورد که‌ خه‌می نه‌تە‌وه‌که‌ی و رابردووی خواردوه‌.

له‌بەر رۆشنایی ئەو راستیانه‌ بریاری نووسینی ئەم پێشه‌کیه‌م دا، به‌هیوای ئە‌وه‌م، کاتی‌ک چاپی دووهمی ئەن بهره‌مه‌ ده‌گاته‌ به‌ر ده‌ستی خوێنه‌واری کورد و ئە‌وانه‌ی زمانی کوردی ده‌زانن، به‌خۆشه‌ویستی‌وه‌ لی‌ی به‌وانن. به‌و‌راستی‌ه‌ش ئاسنا‌بن که‌ تۆماره‌ می‌ژووبیه‌کانی ئەم که‌سایه‌تی‌ه‌ی کورد زۆر وردو زانستی نین، به‌لام که‌م بایه‌خیش نین.

به‌هیوای سود‌گه‌یاندن بۆ ئەو نه‌تە‌وه‌یه‌ی ده‌یه‌وێت "ئاینده‌ی روون بیت، به‌لام له‌مانای روونی...و... ئاینده... نازانی‌ت
له‌گه‌ڵ خۆشه‌ویستیم بۆ خوێنه‌ران.

که‌یوان نازاد ئە‌نۆمەر

مامۆستای می‌ژوو له‌ زانگۆی سلێمانی

۲۰۰۲/۱/۱

پیشگی-

له ناوهراسی سالی (۱۹۷۵) ماموستایه کی ناشنام له ناوچهی مهربوانهوه میژووی کوردو کوردستانی شیخ محمدهی مەردوخ-ی به دیاری بۆ نارد.

چارێک بهرگی یه کهمی کتێبه کهم خویندموه، جاری دووم دستم کرده و مرگیانی له فارسیهوه بۆ کوردی. لهو هۆیانهی دام بۆ ئەم کاره نه مانه بوون:-

۱. نه دهبی کوردی زۆر دونه مهند نییه لهو زانیارییه میژوویانهی چ نووسهرانی خۆمان و چ بیانی له سهری نووسین.

۲. نووسهری ئەم کتێبه میژووییه لهو درۆو ده له سانهی بهرپههچ داوتمه و مو چ له روی نه زانی یا به نه نهقهست دراونه ته پال کورد، وه روی راستیان ناشکرا نه کات.

۳. نووسهر میژووی نووسیه به شان و باهووی که سدا نه هاتوته خواریه ههر شتهی به ترازووی خۆی کیشاوه.

۴. نووسهر خزمهتیکێ گهوهی به کوردو نیسلام کردووه، زیاتر له (۱۱۵) بهرهمی ههیه (چگه له چهند

بلاوکراوهی نابینی). دهرپاری میژوو زمان و نه دهبی کوردی نیسلام به گشتی. له گهژ نه و ههشدا زۆر ناسراو نییه به تاییهتی له کوردستانی عێراقدا. بۆیه به پێوستم زانی ئەم بهرهمه به ترخهی بکه مه کوردی که له تونی (۹۰۰) لاپه رهو له دوو بهرگدایه.

بهرگی یه کهمی که بریتییه لهم کتێبه، باسی میژووی کوردو کوردستان نه کات له سه رمه تای میژوومه تا

سه رمه می هاتنی نابینی نیسلام. وه بهرگی دوومی جاری واز نیبینم بۆ دهرقه تیکێ تر. نه و مهندی توانی بینیم مدهست و ناو مرۆکی باسه کهم وک خۆی و مرگیاره ههزم نه کردووه پێچ و په نای تی بههم.

لهوانهیه له هه‌ندی شویندا درێژم به باسه‌که نه‌دایێ به‌لام پوخته‌ی باسه‌که‌م نووسیوه.^۱
 نووسەر باسه‌گانی له چه‌ندین سه‌رچاوه‌ی گ‌رنگ و دێزینه‌وه و مرگرتووه وەك خۆی
 په‌نجە‌ی بۆ راگ‌یشاوه .

له گ‌ەئ نووسینه‌که‌دا بیرێ تیرۆ به‌کاره‌یناوه بۆ یه‌کالا کردنه‌وه‌ی راستی و ناراستی . ئه‌جا
 به‌ کورتی با بزانی شیخ محمد مه‌ردۆخی کوردستانی ک‌یه‌؟

ئه‌میر محمد با پیره‌ گ‌ه‌ره‌ی بنه‌مائه‌ی مه‌ردۆخ که‌له هه‌وراماندا به‌ بابا مه‌ردۆخ ناودار
 بووه له وولاتی شاموه‌وه رومه‌ هه‌ورامان له‌گ‌ەئ چه‌ند ک‌ەس له دوست و خ‌زماتی نه‌که‌وێته
 رێ بۆ پ‌ه‌ره پ‌ێدان و چه‌سپاندنی نایینی ئیسلام. له سه‌رده‌می شیخ حه‌سه‌نی جه‌لانیری
 سالی (٧٧٥) ی کۆچی . و له جیگ‌ه‌یه‌که‌دا که ئیستاش به‌ ده‌شتی- شامیان- به‌ ناویانگه
 خ‌یه‌وت هه‌ئ نه‌دن و نه‌مینه‌وه ، له پاشدا ناوایی -دگاشیخان- ناوا نه‌که‌نه‌وه به
 ته‌واوی ئینی نیشته‌ج‌ئ نه‌بن . شیخ محمد کوری شیخ عبدا‌لمومن ئیمام و عه‌تیبی شاری
 سه‌نه‌ بووه. سالی (١٨٧٨) ی زاینی له‌ شاری سه‌نه هاتۆته دیاوه .

کاتی محمد ته‌مه‌نی دوو سا‌ئ نه‌بیئت سالی (١٨٨٠) ب‌اوکی نامه‌یه‌ك بۆ ناص‌رالدین ش
 به‌م شیوه‌یه نه‌نووسی.

ئه‌له دوا ته‌مه‌نی ژیا‌مه‌دا خوا کورێکی پ‌ئ به‌خشیوم به‌ پ‌نی یاسای نه‌ستیره ناسی
 ته‌مه‌نیکی درێژی نه‌بیئت و پ‌له‌و پایه‌ی له ناو کۆمه‌لدا به‌رز نه‌بیئت . هیوام وایه پاش خۆم
 محمد بییته جیگ‌اداری بنه‌مائه‌ی مه‌ردۆخ.^۲

^۱ -ب‌یرز مامۆستا محمددا لیدا سالی (١٩٥٨) ئه‌م ک‌تێبه‌ی به‌ کورتی له دور به‌رگ‌دا له
 چاپخانه‌ی سه‌رکه‌وتن له به‌غدا چاپ کردوه .

^۲ -مه‌ردۆخ له بنه‌ره‌تا وشه‌یه‌کی ئاشورییه . ((مه‌-دۆخ)). مه‌ر به‌ واتای ناوێنه یا کور یا وێنه
 د‌یئت . دۆخ به‌ واتای زات یا خودی خوا که دروست ک‌ری ئ‌یه . مه‌ردۆخ ک‌هری خوا یا خودی
 خوا یا وێنه‌ی خوا یا -ایه‌ الله- یه -بروانه‌ ک‌تیبی- ئه‌شعیا - ل ٣٩ . ک‌تیبی دووه‌م ملك ل ٢٠
 . مروج الذهب ل ٦٥ بابلی و ه‌ارسه‌کان وشه‌ی مه‌ردۆخیان بۆ بته‌کانیان به‌کاره‌یناوه .
 وشه‌که‌ بوه به‌ باو تا وای ئ‌ هات به‌ ف‌هرمانه‌روا و ده‌سه‌لات دارو پیاوه‌ ئاینیه‌کانیان ئه‌وت
 مه‌ردۆخ . به‌ کورتی ئه‌توانین ب‌ئ‌ین مه‌ردۆخ یانی زانایه‌کی ئاینی خاوه‌ن پ‌له‌و پایه‌ له‌ناو
 کۆمه‌لدا.

و کاروباری نایبی شاری پې بسپیری». ناصرالدين شا داواکي په سهند نهکات و
 فهرماني شاهانه یو دمرنه چیت. به لئ. قسهکي باوکی هاته دیو (۹۷) سال ژیا.
 پلهو پایدی له ناو کومه لدا بهرز بوو. نهم پیاوه مهزله هموو ژيانی به خویندنه و مو
 نووسین به سهر برده. ههمیشه ویستویهتی خزمهت به کوردو نیسلام بکات (۱۱۵) کتیبی
 له بهرهم و دست نووسی خوی به جی هیشتووین. لهوانه نهم میژوویه که یو جاری
 دووم له سالی (۱۹۷۵) له شاری سته له چاپ درایه وه. وه به نوقسیت هر لهوی یو
 سیه مین جار چاپکرایه وه.

شیخ محمد مهردوخی کوردستانی (سندی) له تهمه نئ (۷) سالیدا لای باوکی سهرمانی
 خویندنی دست پې کردو قواعد. صرف ونحو، منطق، حساب و هندسه-ی تهواو کردوه
 له پاشدا تحریفی زنجانی و نصاب و فرج و سونهت و کلیله دمنی لای مهلا شیخ
 عبدالرحمن ی مامدی تهواو کرده نه مجا چوته لای مودریسی شاری سته (شیخ محمودی
 لوی) دریزه ی به خویندن داوه پاش ماومیهک به هوی زیرمکی و شرمزاییه وه به بی
 ماموستا دمرسهکاتی تهواو نهکات و راپورتیک یو شیخ محمود نهووسی و نهویش
 پروانامدی مه لایه تی نه داتی.

نووسر پیایکی زور زیرهک و شرمزاو نازا بووه. گه لئ نهینی له سهرای پای ژیا نیدا هدی
 به پنی توانا له دمره تیکدا باسیان نهکین. له (۲۱) ی شه ریویری (۱۳۵۴) ی هه تاوی
 بهرام بهر به سالی (۱۹۷۵) ی زاینی له شاری
 سته کؤچی مائناوایی کرد له دینی «نهومره» به خاک سپیندرا.

عبدالول کریمی محمدی سعید

۱۹۷۹/۱۲/۲۷

پینجوزن

«بەناوی خۆی گەورە»

پەیکەری ئادەمیزاد و مەو هەموو گیانلە بەرانی تر بریتی یە لە گیان و تەن ، گیان لە تەنی مەوفا بیت ، هەر پێنج هەستە کە کاری خۆیان نەکەن ، (بێن ، بیست ، چەش ، بۆن ، ئێک خست) . بەهۆی ئەمانە یەو هەموو شتێک لە دەورو بەرماندا بە شێویەکی فۆتۆگرافی لە دەماخدا وێنە ئەگیرێ و بە هۆیانەو بێکردنەو خەیاڵ دروست نەبیت . هەر کاتی گیان لە قەلا ی ئەش دەریاز بوو . ئەو کاتەش مێشک و مەو هەموو ئەندامەکانی تر ووشک ئەبێتەو ئەپوێ . هەرچی بوون و نەبوونیک بووبیت لە گەلیا نامینیت . وا چاکترە تا گیان لە دەست نەچوو هەموو هەست و ئارموزو یەک لە خاکی نەبزیو ، ئەو ی ئەبیتە هۆی بەختەو مری مەوفا بخریتە سەر بوی کاخزو بنووسریت تا ئەو مکانی پاشەپۆژ سوودی ئی وەرگرن .

مەبەستی مەوفا ئەدۆزینەوی نووسین و خویننەو تەنها ئەبەر ئەو بوو کە کردارو هەلس وکەوتیان بنووسریت وێو هەمیشە بێنیتەو . تاو مەو کۆمەلی ئادەمیزاد کە ئێک لە چاکەو خراپە ی وەرگرن لە هەر هونەرێک کتیب و نامینکە یەکم نووسیوو بلاو مکردۆتەو و یستم لە هونەری مێژووییدا چەند شتێک لە زابردو بێنمەو یادتان بەهۆی ئەو ی خۆم یەکیکم لە دانیشتوانی کوردستان و زۆر پەییویندیم لە گەلیا بەهیزە . هەرچەندە مێژووی کوردو کوردستان هێشتا هەر سەرەتایەکی وەک پێویست لەسەری نەنووسراو و بەتەواوی بوون نەکراو تەو .

هیوادارم بەهۆی دلسۆزان و بۆشاییراوە و دە و دە پەرە بێنێ وێگاتە نە نجام .

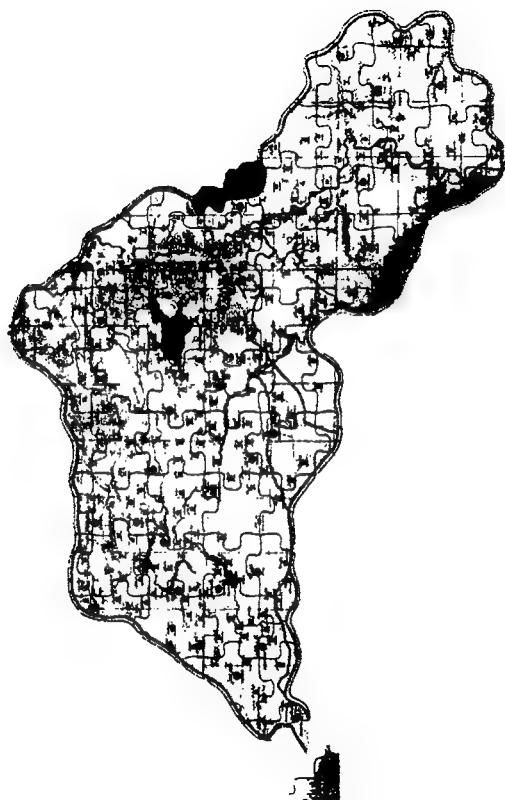
(مەردوخ)

مردوخ

وینهای مردوخ کوردستانی نوسه‌ری نهم کتیه

۱۸۷۸ - ۱۹۷۵

ناوچه كورد نشينه كان

-۱-

نه بوو جسره	له دمروو بهرى شارى خانه قين - له نيوان خالص وبه عقوبه دا
نهدىيان	ناوچه كانى دهوك ، زاخو ، ناكړى
نازمربايجان	ژووروى روزه لاتی كوردستان
نارارات	ناگري داخ يا چيای جووډى
نارياخا	كهركووك
نارات	نالانى شعوان ودمربه ند
نهريل	ههولير له بهشى ولايه تى موسلى جاران
نهردهيل	نكهوئته بهشى نازمربايجانه وه
نهردهان	له تورگيا نزيك به - قارس -
نهرزېوم	نكهوئته ژووروى روزه لاتی كوردستانى تورگيا كه به شينك له هوراتى تيا
	هه ننه قولى. نكهوئته خواروى ريزه چيای كاردوشى
نهرزه نجان	نكهوئته ناوچه ي نهرزېوم له نزيك رويارى هورات
نهرمه نيه	نهرمه نستان له كه نارى ريزه چياكانى نارارات - دايه له بهشى سوقيه ت
نورميه	ورمى - رمزانیه - نكهوئته بهشى نازمربايجان بۇژناووه
ناسپاهان	نصفه هان نكهوئته سهروى لوېستانه وه به لاي روزه لاتی باشورى
تارانا	
نهسكه ندمرونه	نكهوئته بهشى ژووروى روزه لاتی دمريای ناوهرپاسته وه
ناشنو	نشنه ويه ، شنو ، نكهوئته بهشى نازمربايجان رۇژ ناوا له سهروى
	شارى لاجان
ناق شه هر	نكهوئته بۇژ ناواى ناسيای بچووك . شارينكى كوردستانى تورگيايه
ناگري	نكهوئته ناوچه ي بۇژ ناواى پمانوز . ناكړى - عه قه له بادينانه
ناگين	(ناجين) له سهروى عهرمبگيره له بهشى (معموره العزيز)
اليفور	هينلى سنورى كليكيه
الجزيره	ديارمضر - رقه ، دياربه كر - نامود - ديار رييعه - موسل

نالشگرد	سەربە دياربەكر-ە لە توركيا
نالشتر	نالیشتر ئەكەوێتە ناوچەى لوپستان
نامانوس	نزیکە لە بویارى هالیسەو-ە - لە کوردستانی تورکیا-
نامود	نامید - بریتی یە لە دياربەكری نیستا
نەناوئۆئى	نەناوئۆئى ، أناچول لە کوردستانی تورکیایە بەشى ناسیای بچوک
نۆرامان	هه‌ورامان دوو بەش بەشى کوردستانی عێراق و کوردستانی ئێران
نۆرفە	ئەكەوێتە ئێوان هەردوو بویارى ديجله‌و فورات لە خاكی تورکیا واتا-
رەهای كۆن	
-پ-	

باب الاكراد	قەلای بەرزە لە رۆژھەلاتی تەفلیس (گورجستان)
باتە	باگە ئەكەوێتە ناوچەى هەكاری
بالەك	رەواندۆز
بالەكان	بالەكایەتى ئەكەوێتە ناوچەى رەواندۆز
بالیان	سەربە ویلايەتى موسل-ە
بانە	شارێكى خنجیلانە یە لە بەشى سنەدا
بانى خیلان	لە ناوچەى سلیمانی دایە لە نزیک دەرەندى خان
بایە زید	ئەكەوێتە ناوچەى نەرزبۆم لە خوارووی ئارارات
بايلاكات	لە تورکیایە
بەتلیس	ئەكەوێتە بەشى خواروی نەرمستان لە کوردستانی تورکیایە
بەنجورد	بەشى خوراسانی فارسە لە پۆژناوانی شیروان
بەرائیە	ناوچەى بەرانیایەتیە
بەرزەمە	قەلای بەرزەمە ئەكەوێتە رۆژھەلاتی تەفلیسەو(باب الاكراد)
بروجەرد	ومریگرد (ومروگرد) پایتەخی لوپستانە
بەسفاڊ	ئەكەوێتە بەشى نازمربایجان
بەندەر عەباس	یەکیكە لە بەندەرە گرتگەکانی کەنداوی عەرەب لە بەشى فارس

بۇتان	بەشى كوردستانى توركييا ولاتى جزيريان ئە سوريائە
بلوچستان ^۲	خوارووى رۇژھە لاتى ئىران و سەرووى پاكستان و تا پنج ناوى سەروو
ھندستان	
يۇ ئاباد	ئەكەويتە بەشى نەرز رۇم
بەھسنى	ئە بەشى معمورە العزیز يەدايە - ئاكىمىل -
بىرەجك	ئە بەشى بىتلىسە
بىلوار	ئەكەويتە خوارووى شارى سەنەو

-پ-

پىشكۆە	ئەكەويتە بەشى خوارووى ئورستان خۇرناوای ئورستان تا ولاتى فەيلى
پىشكۆە	ئەكەويتە ژووروى خۇر ھە لاتى ئورستان تا ولاتى فارس
پشدرم	ئەكەويتە بەشى سىلیمانى

-ت-

تارم	-گارىم- سەر بە ئوستانى زىنگانە (زەنجان - ئىران)
تاوق	-گاوق- تاوغ. كفىرى بۈوہ ئە ئىوان كەركوك و دوز خورماتوو
تەبەرستان	-گېرستان- مازەندەران
تەرموك	ئەكەويتە ئىوان ھەكارى و مكس
تەرھان	گرھان- ئەكەويتە ناوچەى پىشكۆى ئورستان
تەھلىس	ئەكەويتە ژوروى نەرمەنستان ئە ولاتى سۇقىيەت پايتەختى-
	گورجستان-
تۇرەابىدىن	-گور بىدىن- سەر بە دياربەكرە
تۇرۇس	كۆمە ئە شاخىكە ئە ئىوان ئاسىيائ بېھوكدا.

۴ - ناوچە يەككى فراوانە لە خوارووى پۇژھە لاتى ئىران بەشىكى سەربە پاكستانە بەشىكى سەربە ئىرانە ئەكەويتە نزيك ولاتى ئەفغانستان . گەلى بلوچى تيا ئەژى وسوونى مەزەبىن . ئەم گەلە ماف زەوت كراون، ئەو كوردانەى لەوى ئەژىن بە(ھۆزى براخۇ) ناو ئەبرىن.

-ۋەرگىنر-

-ج-

جبال الاكراد	جبال
شاخه‌كانى نيوان كوردستانى روژده لات و روژ ناوايه تا سنورى ته كفور	
ريزه چيمايه كه به سهر شنودا نه پوانى	جبل جنجرين
جزيره‌ى ابن عومهر-ه	جزيره
نه كه ويته ناوچه‌ى سنه	جوانرؤ
مهركه‌زى ناوچه‌ى هه‌گارى يه و نه كه ويته به‌شى وان.	چۆله مهرگ
چۆله ميژگ	
قه‌ره‌خان	جلوتم

-چ-

دوو چه‌مچه‌مال هه‌يه . يه‌گيكيان له نيوان كهركوك و سليمانى و نه‌وى	چه‌مچه‌مال
تريان له نيوان كرماشان و هه‌مه‌داندايه	
-ومرگيڤ-	
ولاتى دهرسيم له كوردستانى توركييا	چه‌مشگ‌زگ

-ح-

نه‌كه‌ويته روژده لاتى دهرىاي سپى ناومندموه	حارم
نه‌كه‌ويته به‌شى جه‌له‌پ	حه‌ران
دهشتى حه‌ريڤ له نيوان هه‌ولنير و رموانلوز	حه‌ريڤ
له ولاتى سورىادا . جينگه‌يه‌كه له شارى ديمه‌شتى شام	حسن الاكراد
هه‌گارى . ناوچه‌يه‌كى فراوانه له كوردستانى توركييا	حه‌گارى
نه‌كه‌ويته ولاتى سورىا	حه‌له‌پ
له نيوان قه‌سرى شيرين و كرندايه يانى سهر پىلى زه‌هاوى نيستا پيرينا	حه‌لوان
له كتيبي نيوانى قه‌ديم	
لايه‌ره (٧) نه‌لى حه‌لوان قه‌لايه‌ك بوه له نزيك شارى كهركوك	

خونزه بهشی خوزستانه - عهربستان - خواروی روباری کهرخه

-خ-

خاپور	روباری خاپور یا فیشخابور له نژیک شاری زاخو
خه لهکان	لهکهوئته ناوچهی پشدور
خانه قین	یهکیکه له ناوچه دمو له مەندمکانی کوردستان له سه سوری نیزان
خاوه	لهکهوئته بهشی پینشو له نیوان نه هاومندو نالیشتردا
خاو	له بهشی ئورستاندایه
خراسان	خوراسان ، خورستان خاورستان . شارو ناوچه یهکی فراوانی نیزان
خدرپوت	لهکهوئته بهشی معموره العزیزیهوه
خوهره ناباد	مه رگهزی ئورستانه
خهفتیان	لهکهوئته ناوچهی رهواندور ((ههودیان))
خه نس	سه ریه دیار بهگره
خوشاب	شارو قه لایهکی کوردستانی تورکیایه
خوی	لهکهوئته بهشی نازمربایحانی روزه لات
خیلان	خه لا سه ر به بتلیسه له کوردستانی تورکیه نژیک دهریاچهی وان

-د-

دارا ناباد	سه ریه شیرازه - شواتکاره -
دار بگرد	سه ر به شیرازه - شواتکاره -
دانترگ	له نژیک شاری نه هاومند بووه . دهرنان تهك نیوانی گرنو کرماشان
دهریه ندی قهرائر	لهکهوئته ناوچهی نازمربایحان دهریه ند قهریبوولی ناوی
	دهریه ند یغان بووه له سه ردهمی سه لجوق و مه غول دا
دهره تهنگ	نیوانی کرماشان و جه ئوان - زه هاو -
دهرگه زین	در جزین لهکهوئته ناوچهی هه مه دان
دزغول	لهکهوئته سه ر روباری (نابدیز) له خوزستان - دزپل - پردی قه لا

دھوق النافه	شارى داھوق - داوق -
دلفان	دلفان نەكەوتنە بەشى پىشكۆى ئورستان
دھوك	پاريزگايەكى ناوچەى كوردستانى عىراقە
ديار بەكر	شارىكى گەورمى كوردستانى توركيايە
دياومشت	ناوى چيائەكە لە ريزە چياكانى - جبال الاكراد -
ديرسيم	يەككىكە لە ھەريئەكانى كوردستانى توركييا
ديلمان	لاى رمواندز بوو
ديلهستان	ولاتى دەيلەم - گەيلان -
دنيار	لاى كرماشان
دينەوير	نەكەوتنە سەروى رۇژھەلاتى كرماشان

-ج-

رامان	رامان فارس - نەمانە پىنج شار بوون لە ولاتى فارس پىنج ھەريئى
	عئەلەكانى شوانكارە بوون كە
	فەرمانرەمواييان تيا ھەبوو
رائيە	نەكەوتنە ناوچەى پشدر
رستاق	نەكەوتنە خوارووى شەمدينان
رموانلوز	نەكەوتنە ناوچەى ھەوليرى پيئەختى ميرنشيني سۇران
رموانسەر	لە ناوچەى سنەدايە
رويار	رويارى قەزوين
روو كەشكان	لە پىشكۆى ئورستانە

-ز-

زنى گەورە	زاب الاعلى - نەرزىتە دجلەوہ لە چياكانى كوردستانى توركيياوہ ديتە خوارى
زنى بچوك	زاب الصغير نەرزىتە دجلەوہ لە چياكانى كوردستانى توركيياوہ ديتە

خواری

ولاتی دونبولیه کان له تورکیا	زاذا
نه که وئته به شی ویلایه تی موسل نیستا سهر به دهوک-ه	زاخو
یه کینکه له چیاکانی سهر به شاهو-زاگرؤس-	زمرده لان
یانی کینوی زمرده نه که وئته ناوچه ی به ختیاریه وه	زمرده کو
له به شی کوماری نهرمه نستانی سؤقیه ته	زمنگه زور
له نیوان موسل و خیللات و سه لیس دایه به واته هاوینه هه وارو له	زوزان
کوردستانی تورکیه شدایه	
زه هاو له ناوچه ی گرماشاندایه	زه هاب
ناوی کۆنی هه ریمی نه زیری سلیمانیه	زیمیری

-س-

سابلاغ-مه باد-مه ه ناباد نه که وئته به شی نازمربایجانی پوژئاوا	ساوجبلاغ
- صاو جوبلاغ-	
سیستان . نه که وئته روژه لاتی نیران له نزیك ولاتی نه فغانه وه	سه جستان
هه ندی له هۆزه کوردگان له و	
ناوچانه دا نه ژین هه وارگه ی بلوچه گانه	
-و مرگیز-	
له نه نسکلو پیدایدا - نه جما نوسراوه	سه خمه
نه که وئته پوژئاوای موش له به شی به تلیس له دمرای - مراد - ی	سراب مراد
به شیکتی هورات	
نه که وئته پوژئاوای سابلاغ-	سهردهشت
له ناوچه ی دیار به گر-دایه	سهرمه
نه که وئته ناوچه ی نازمربایجانی پوژئاوا	سه لاس
نه که وئته به شی ویلایه تی موسلی جاران . پایته ختی بابانه کان بووه	سولیمانی
که خویان دروستیان	
کردوه نیستا ناوچه ی نوستانه	

سەمەنان	نەكەوئیتە ناوچەى خۇراسان
سنجار	نەكەوئیتە ویلايەتى موسل
سند	نەكەوئیتە ولاتى ھىندوستان
سونگور	سونقر و كويليايى لہ ناوچەى كرماشاندایە
سنه	سنه دژ یا كوردستان شەش سەد سال پایتەختى مېرئشینەكانى
	نەردەلان بووه
سورداش	نزىك شارى سلیمانىيەو نەكەوئیتە بنارى پېرمەگرون
سوره بەرد	سوهرمومرد لہ دى ھاتەكان ناوچەى زنجانە
سووريا	نەكەوئیتە رۇژھەلاتى دەرياي ناومراست . ھەريئىكى مەزنى چەندىن
	شارو شارۇچكەيە
سیرتى	بەماناي كوردى نىزان دىت چوتكە - كورتى - بە ماناي كوردى ميديا دىت
	-ش-
شاتان	شارۇچكەيەكە لہ نزىك ديار بەكر
شارياژنېر	نەكەوئیتە ناوچەى شارمزور و سيوميلەوہ
شام	بريتى يە لہ سوريا ، لوبنان ، ھەلەستين
شەرمەخانە	نەكەوئیتە ژوروى گۇمى ورمى وە
شەرقاق	يەكئىكە لہ شارمكاني سەربە ديار بەكر
شوعلاباد	گوايە - شەقلاوا بىت - لہ صبح الاعشى دا نووسراوہ
شەقلاوا	شەقل ناوا ، شوعلاوا ، نەكەوئیتە ناوچەى خۇشناوہتى
شوشتر	نەكەوئیتە ناوچەى خوزستان . ەدەب ناويان ناوہ شوش ، تستر
شارەبان	نەكەوئیتە ناوچەى بەعقوبە
شەرزور	شارمزور دەشتىكى بە پىت و بەرمەكەتە لہ سەدەتادا ولايەت بوو
شىنخان	نەكەوئیتە ناوچەى قۇرەتو نزىك ھۇرئىن جگە لہ شىنخان ى يەزىديەكانى
	ھەريئى موسل
شيراز	ولاتى فارسە لہ خواروى بۇژھەلاتى نىزان

-گ-

ته به رستان -مازندران -	گبرستان
تور عابدین ی تورکیا	گور عابدین

-ع-

بین النهرین -عراقی عه رب ۰ میسوپوتامیا	عراق
جاران سهر به ویلایه تی موسل بووه له هه ریمی بادی نانه . ناگری	عه قه ره
جاران سهر به ویلایه تی موسل بووه له هه ریمی بادی نانه	عه مادیه

-ف-

پارس ولاتی فارس یا ولاتی عه جه م	فارس
نه که ویتنه به شی سولتان ناوا -چه مچه مانی کۆنی سهر به کرماشان	فراهان

-ق-

یه کیکه له ولاته کانی کوردو نه ره منی -به شی باکوری تورکیا	قارس
نه که ویتنه ناوچه ی مهنده لیه وه	قازانیه
له به شی نازمربا یجاندا یه	قراچه داغ
له نزیك پویاری هالیسه قزل ئیرماق	قهره شار
یه کیکه له ناوچه کانی سهر به قه زای کفری	قهرمه په
سهر به پارینزگای که رکوکه	قهره جه سه ن
نه که ویتنه ناوچه ی گرابزۆن	قهره جه سار
پویاری هالیس له تورکیایه	قزل ئیرماق
خوسرو ناباد . سه عدیبه	قزل رباگ
نه که ویتنه به شی زه ماوی سهر به کرماشان	قه سری شیرین
نه که ویتنه بوژ ناوای پاتاق له ناوچه ی کردند . قلعه شاهین	قه لا شاینی
نه که ویتنه نزیك جوله مهرگ -چۆله میرگ	قه لای هارون
له تورکیایه	قه مهرانیه
له تورکیایه	قۆچ جه سار

قۇرمۇتو	ناۋى ناۋچەيەكە سەربە خانەقەن
قەھرار	لە ناۋچەي فراهان —دایە
قەيسەرى	قىيسەرىيە نەكەۋىتتە كەنارى رۇيىرى قۇزل ئىرماق لە تورگىيا . قەلاۋ
	شارو ناۋچەيە

-ك-

كارتادىيە	نەزىكە لە زىي بېچۇكەۋە لە تورگىيا
كاريان	لە نەزىكى كرمانەۋە بۈۋە
كالىنىي	لە ناۋچەي نازمىيايىچاندايە
كردوين	شارىك بۈۋە لە سەربىيىرى ئاراس — كىتاب مقدس ل ۲۲۷۴
كركار	شارو قەلاۋ ناۋچەيەكە لە كوردستانى تورگىيا — گەرگەرى
كرمانشاھ	كرماتشان
كەرەكوك	ئارباخان ي كۇن نەمرو گەۋرەتەرىن شارى ھەرىمى كوردستانە
كرمان	نەكەۋىتتە خواروى بىيىبانى ئوت
كرند	نەكەۋىتتە پۇژ ناۋاى شارى كرماتشان
كرى	رۇيىرى قۇرات لە بەشى تەفلىس
كفرى	سەربە پارىزگى كەرەكوكە لە رۇژ ھەلاتى دىشتى گەرمىيان
كەلات	مەتبەئەندى بىلوجستانە
كولىيىي	لە سەروى پۇژ ھەلاتى كرماتشاندايە
كورتى	بەماناى كوردى مىدىيا دىت
كودى	جودى شاخىكە لە رىزە شاخەكانى ئارارات
كىيۈى زاگروس	پىزە شاخىكە لە نىۋان كوردستانى پۇژ ھەلات و پۇژ ناۋا لە
	ئارارات ھەۋە دەست پى نەكات و
	لە ۋلاتى فارس كۇتايى دىت ھىزۇدس بە زاگرى كوردى ناۋى بىردوۋە
كۈيە	كۈيىستىجاق نەزىكە لە شارى ھەۋلىرموۋە
كەف داۋود	نەشكەۋىتى داۋود لە ھەۋرامان —

-گ-

گورجستان	ولاتی جۇرجیای سۇقیه‌تی
گردیان	نەكەوئیتە بۆژ ناوای سەلماس
گولپایگان	نەكەوئیتە بەشی نەسفه‌هان
گیلان	پایته‌ختی ولاتی دەیلەمه‌ گیلانی ئورستان سەربە ولاتی دەیلەمه‌

-ل-

لاوئیلجان	نەكەوئیتە نیوان شیرازو کەنداوی عەرمبەوہ
لايجان	یا لاجان نەكەوئیتە خواری شاری شنۆ نە نازمربایجان بۆژ ناوا
لاجانی گیلان	نە ناوچە ی گیلانی سەربە بەحری خەزەر نە نیوانی دەیلەمان
	وسفیلرودایه

-م-

مادین	نەكەوئیتە کوردستانی بەشی تورکیا
مازگرد	نە نزیک شاری شنۆیه
مازنجان	نە تورکیایه
ماسا بازار	پشت کۆ
ماکۆ	نەكەوئیتە بەشی نازمربایجان
ماه بەسرە	نە هاومند
ماه کوفه	دینه‌ور
ماهی دشت	نە ناوچە ی کرماشاندايه
مه‌خمور	نە ناوچە ی هه‌وئیردايه
مه‌راغه	نە نزیک شاری نەردەبیلە نە نازمربایجان بۆژ هەلات نە نزیک شاری شنۆیه
مه‌رعش	نەكەوئیتە نزیک شاری حەلەب نە کوردستان بەشی سووریا
مه‌رگه‌ور	نە نزیک جولە مەرگه و دراوسی ی شاری ورمی یه

مەريوان	نەكەوئىتە پۇژ ناۋاي شارى سەنە
مەشھەد	مەنبەندى خۇراسانە
موكرى	موكرىان
مەكس	بەستراۋە بە ھەكارى يەۋە
مەلازگەردە	سەربە شارى بەتلىسە
مەلاگىيە	نەكەوئىتە ناۋچەي المعمورە العزىزىيە — مەعمورەت نەئەزىز
مەندەلى	نەكەوئىتە نەزىك شارى بەغداۋە . خۇر ھەلاتى بەغدا سەر سنورى
	عىراق ، ئىران بە دوورى
	(۱۹۵) كەم
موش	نەكەوئىتە ناۋچەي بەتلىس
موسل	نەينەۋا يەككىكە لە شارە گەورمكەنى عىراق
مىافارقىن	لە توركىيە
	-ن-
نەسىپىن	نەسىپىن نەكەوئىتە بەشى دىياربەكر
نەمىچ	نەكەوئىتە سەربويارى قورات لە ناۋچەي ھەلەب
نەيفات	تۆر ھابدىن
نەيفاتس	بىرىتى يە لە دىيار بەكر خەرىپوت — دەرسىم
	-و-
ۋان	بەشىكى ناۋى قورات لەم ناۋچەيە ھەننەقولى و نەكەوئىتە بەشى
	بەتلىسەۋە
ۋىروگەرد	بىروجەردە
	-ھ-
ھارون ئاباد	لە ناۋچەي كرماشان دايە
ھالىس	قۇل ئىرماق — توركىيا —
ھەرنۇ	لە ناۋچەي پشتكۆي ئوبستانە

هه قتيان	يا هه قتيان - خه قتيان - دهر به ندى خان
هه كارى	حه كارى دمكه وئته به شى كوردستانى توركييا
هه وئير	نه ريبيل - نه ربانيلو
هه ليلان	له ناوچه دى پشتكوى لوڤستانه
هه نگران	هه مه داني ئيستانيه
هۆرئىن	له نزيك شينخانه له ناوچه دى قۆره تو
هويژه	هۆيزه
هيزل	له ناوچه دى موسله

-ى-

يعقوبيه به عقوبه - راسته . نهو ناوچه كورد نشينانه دى نووسه ر باسى كردوون

زۆربه يان خاكي كوردانه به لام هه نديكيان خاكي كورد نى يه له گه ئ
 نهومشدا گه ئى شويئى گرنگن چ له كوردستان و چ له دهرموى باس نه كراوه كه به زۆرى
 كوردى تيا نه ئى . نهو شويئانه دى كه ولاتى كورد نى يه به لام كوردى زۆرى تيايه و مك
 به خدا ، تاران ، نه نقه ره ، ديه شق ، لوينان ، نه سته نبول ، شاهيره .

﴿ومرگنې﴾

به‌شی یه‌که‌م

گوزهرانی گشتی ، به‌ندی یه‌که‌م

میژوو بریتی یه له گیرانه‌وه‌ی به‌سهر هات ، له‌بهر نه‌وه
پنویسته نه‌و گیرانه‌وه له واقع دمرنه‌چیت و عه‌قل ب‌روای
پن بکات و بیسه‌مینتی .

نه‌و که‌سانه‌ی که شارم‌زای میژووی گه‌لانی و دمریاره‌ی نه‌ت‌ه‌موو پیاوه هه‌لکه‌و تو‌م‌ک‌انی
نووسیویانه وه‌ک سانی له دایک بوون ، شوین و شوینه‌وارو ته‌مدن و شیوه‌ی هه‌لسوکه‌وت ،
هه‌ندئ جار نه‌ومنده پشینوی تیا‌یه مرو‌ف سه‌ری لی نه‌شینوی و سه‌ری لی دمرناکات . که‌سی
نه‌توانی راستی له درو جیا‌بکاته‌وه لی‌رمدا عه‌قل خوی پی ناگیر و دست نه‌خاته
مه‌سه‌له‌که‌وه تاو‌م‌کو راستی و ناراستی له‌یه‌ک جیا یکاته‌وو پوه راستیه‌که‌ی ناشکرا بکات
بو وینه هه‌ندئ له میژوو نووسان نه‌لین (که‌یقوباد) له فیساره هۆزه مانای یه‌کیکه له
هۆزه کورد‌م‌کان .

هه‌ندیکی تر نه‌لین (که‌یقوباد) له (پیش دادیه‌کانه) لی‌رمدا نه‌بی هۆش بغریته کار بو
راستی و ناراستی نه‌م مه‌سه‌له‌یه . به‌رای زور له میژوو نووسه‌کان له پیش هاتنی
که‌یقوبادا پیش دادیه‌کان له ناو‌چوون که‌وابوو لی‌رمدا نه‌قل نه‌م واتا‌یه ناسه‌مینتی که
که‌یقوباد پیش دادی بووینت .

میژوو نووسیک نه‌لینت نه‌سه‌ف‌ندیار کوری کشتاسپه ، یه‌کیکی تر نه‌لینت کوری دارا‌یه ،
دارایش کوری به‌همه‌نه . هه‌ندیکی تر به کوری کشتاسپی ناو نه‌بدن . هه‌ندئ دروست
بوونی دنیا به ((٤٠٠٤)) سال پیش زاین ، هه‌ندیکی تر به ((٥٥٨٤)) سال و بریکی تر به
زیاتر له ((٧٠٠٠)) سال پیش زاین ناو نه‌بدن . هه‌ندئ په‌یدا بوونی زمرده‌شت سانی
(٢٥٨٢) دوا‌ی هاتنی نادم ناو نه‌بدن بریکی تر له وه‌ختیکی تر‌دا .

له سه‌رده‌م‌کانی یه‌که‌م‌دا پیش په‌یدا بوونی نووسین و خویندنه‌وه ، هه‌ر پودا‌ونکی
میژوویی بووینت دما‌ود‌م هات‌وه تا گه‌یشته‌وته دست نووسه‌ر له‌بهر نه‌وه جیا‌وا‌زیه‌کی
زور به‌دی نه‌ک‌ری له سائه‌کان‌دا .

نه‌وکه‌سانه‌ی میژوو نه‌نووسن بو نه‌وه‌ی دوو دلی و راپایی له نووسینه‌کانیان‌دا به‌دی
نه‌ک‌ری پنویسته بایه‌خیکی زور بدن به پاشما‌وه‌ی دیرین و به‌ردو شاخی هه‌لکه‌ند‌راو

كۆشك و تەلارە جىنماومكان . ئەمانەۋە شارستانىيەت و پىش كەۋتەن لەو سەردەمدەدا بە دەست دىت . بۇ ۋىنە ئەم پەرتۈكەدا ، مەبەستمان رەگەزى كوردو چۈنپەتتى ژيانە . كۆمەلنىك لە مېژو نووسان كە پەيۋەندىيەكى زۇريان بە نەتەۋى عەرمبەۋە ھەيەو رەگەز پەرستانە ھەموو شارستانىيەتىك و ھەموو كەسنىك بىنەپەتەكەي نەگىرەنەۋە بۇ سەرمب . نەتەۋى كوردىش بە (سامى) ئاۋ نەبەن

(كەلەمەدو دوا ياسى ئەكەين) - پىۋىستە لىرەدا مەۋق ھەست و ھۇشى بىغانە گەپو بزانىت لە زمان و نەرىت و شىۋەي ھەتسوكەۋتەي وورد پىتەۋە ئايا كورد لە عەرمبە؟ يا لە ئارى يە ؟ زۇرىيەي مېژو نووسەكان سەلمانىۋىيەنە كورد ئارىيەو بەلگەي زۇرو زەبەندىيان ھەيە . ئەگەر مېژو نووسىك كەۋتە گومانەۋە لە باسەكەي با سەرنجىكى كىتەبەكانى سەردەمىي كۇن بىدات كە نىكەي (۲۷) سەدە ئەمەۋىيەر نووسراۋە تا ئىستاش جىگەي بىرۋاي زۇرىيە نووسەرانن - ئەگەر ھات و پاشامەي كۇنى دەست نەكەۋت . بىۋادۋىكانى ئەو سەردەمانەي بەۋۋى تىيا تۇماركراۋە ، زۇرىيەي مېژوۋى مىسرو ئىران ئەو سەرجاۋانە ۋىرگىران .

مېژو نووس پىۋىستە پىشت بە دوو سەرجاۋە بىيەستى؟ -

۱- پاش ماۋە دىرىنەكان ۲- نووسراۋە كۇنەكان .

ھەركاتى ئەمانە ھىچى دەست نەكەۋت ئەبىت بگەرىتەۋە دىۋىيەرى

لە سالى (۱۳۲۸) ى ھەمەرى بەرامبەرى (۱۳۹۸) ھەتاۋى، عادى مەھمەدىنى ئادەم (شەرىف الدولە) ھەرمانداری كوردستانى (سە) بۈۋ . بە ھەرمانى ھۆكۈمەتى مەركەزى سەرگەرمى كوۋنەۋى راپەرىنى گەلباخىيەكان بۈۋ دۇكى دەۋلەت ھەرمانبەرىكى بىگانە لە كوردستان ھاۋكارى ئەكەد، پىتى ۋت : - دۋىنى سۋارى ھەۋكە بۈۋم بەسەر ناۋچەي گەلباخى دا تىيەرىم، كۆمەتنى سۋارم لە نىزىك دىنى (نازانم) يىنى ۋا نەزانم لە چەكدارانى گەلباخى بۈۋن .

- شەرىف الدولە - ئى ي پىسىم دى نازانم لىرەۋە چەند ھەسەخ ئەبىت مەنىش تۈۋىك بىرم كەدەۋ . سەرم سۈرما، ھەر چەندە بىرم پىندا دىنى ۋا لە ناۋچەي سەندە

نېيه. کابرای بیگانه بهرامبهرم دانشتیوو هدر سهیری نهکردم له پر نهخشهکهای
 دهرهیناو کهدیم راست نهکات منیش ناردمه مائهوه نهخشهای ناوچهکهایان بؤ هیفام که
 له لایهن خهلکی خومانهوه کیشرابوو، له نهنجامی بهراورد کرینکدا بؤم دهرکهوت نهو
 کهسهی لهگهل کابرای بیگانهدا بووه لیتی پرسپوه نهم دینه ناوی چپیه نهویش
 وتویهتی (نازانم) کابرای بیکانیش نووسیویاتی - نازانم - جگه لهوش
 چهندناویکی تر بههله نووسرابوو، نهویش له بهر نهخشهکهای نیمه راستی کردنهوه.
 که سهیری زور کتیب و نامیلکه میژووییهکان نهکهاین له بری ناوی که یقویاد.
 کهیکاس، توس، هدریبهرز، نازیدهیاک. بههمهن، نهسفهندیار.
 نهم ناوانه نووسراون، نارپاس. کامبون، دژس، هدرهورت ناینمتویکو نأشوو،
 یورس، گزرش " که به هیچ جوریک له ناوه راستی یهکانی خویان ناچن. زورییهی
 هلهو سدر ئی شینوای گهړکهکان نهم جوره شتانهوییه که لههسهلهکه دوور
 نهکدهوتنهوه. جگه لهومی یونانییهکان و یستویانه هدر ناونک بهههر زمانیک بوویت
 لهگهل زمانهکهای خویاندا بگونجین و له راستیهکهای گیانداوه. به تاییهت ناوی
 هدرمانرپوایاتی (کورد وپارس) که له ناوهراستهکهای لایانداوو شینوو ناوهړوکی
 جیاوازیان داوهتی که دووره له راستیهکهای پوژ ههلات ناسهکان له نووسینهکانیاندا
 به تاییهت له سدر میژووی کورد یهک رایان ئی یه و هدر کهسه به پنی بؤچونی
 خوی و به نارهزووی خوی نووسیویهتی. پوژههلات ناس (سیرکیتگ نهئی کومهئی -
 میتانی - تیرهیهکن له هوزی - کاسی - هدروها پروفیسور سپایزار نووسیویهتی
 تیرهیهکن له هوزی سوباری. بهم شینوه هلهو لادانهدا بؤمان دهر نهکدهوئ که پوژ
 ههلات ناس و گهړک و بیگانهکان نه بیت بنهدهتی نووسینهکان له راستی و زانیاری
 خهلکی ناوچهکه وریگرن. پتویسته بلین نووسره بیگانهکان نووسینهکانیان راست
 بکه نهوه له بریتی (گزس و ناخسویورس) بنوس (نهسفهندیار و بههمهن). نهک
 نیمه نهسفهندیاره بههمهن بکهینه ناونک که دوور بیت له راستیهکهای لیرمدا
 نهکهاینه نهم راستیهو نهئین : - پاش پیدای بوونی نووسین و خوتندن سدرچاوه
 میلییهکان زور جیگای بهرواثره تا وکو سدرچاوه بیگانهکان. توماز کردنی نهو
 بوداواندی پینش نووسین و خوتندن روبان داوه پتویسته پشت به پاشماوه دیرینهکان
 و داستانه دوماو دهمیهکانی خهلکی ناوچهکه بهسرت.

به ندى دووهم دووهم

پهيدا بوونى نادميزاد

مروځ له كوڼ پهيدا بووه ؟ !

به بڼى دوو دلى نه بڼى بلتين، مروځ و ههمو گيان له بهراني تر له خودى زمويه وه پهيدا بوون، له هيچ جينگايه كى ترموه نه هاتوون. زموى له پيشدا پارچه ناگرتك بووه. خيژايى سوړانه ومى زور بووه، ورده ورده سارد بوته وه.. نازل وگياندارى گهورى لى پهيدا بووه وهك، مامون، فيل، حوشتر، نه سب، گا، كهركه دمن، نه عامه، ميشه سى باز... هتد، پاش نه ومى زياتر سارد بوته ومو پلهى گهرمايى كه مى كرده، خيژاييه كه شى كه مى كرده، زيندمورى بچوكتر پهيدا بووه وهك، شير، پلنگ، ورج، ميمون، نادميزاد، مېرېزن، قتل و مريشك، كوټر، شه هين، هتا زموى ساردر بۆته وه سوړانه ومى ناسايى تر بووه ورده ورده گيانله بهرى بچوكتر پهيدا بووه وهك، مار، مشك مارميك، بوق، بزى مژه، كيسه ن، دوو پشك جانجانوكه. به پنى باومې خواناسه كان وهك له تهرات و تورثانى پيروزدا هاتووه رېكه زى ههمو مروځ له نادمه كه له يهيك شوين و كاتدا خوا له گل يانى له زموى دروستى كرد ياخود له چهند جينگايه ك " پاى گهر دوون ناس و رېكه زناسه كان " به هرحال نه ومان بو درنه كهوى نادميزاد هم زموى په پهيدا بوو له شونتى ترموه نه هاتووه. پارس نادميزاد نازانج، سهرتاي ديارى كراوى نى په ؟

نابا هينكه له مريشكه ياخود مريشك له هينكه په ؟

نابا ناوك له رېكه ياروېك له ناوكه ؟

گومان نه ومدا نيبه كه مريشك له هينكه و رېكه له ناوكه. نه بڼى نه وش بزائين كه ههمو گيانله بهرو رېكه هم زموى په پهيدا بووه. جا دوباره نه بڼى نه وش بلتين كه گرنگ نى په كه هر كاميان له هر كاميان بيت. گرنگ نه وميه بنه رتې ههموى له زموى په. بو سه لماندنې هم وتديه مان كه ههمو گيانله بهرو رېكه له زموى پهيدا نه بڼى. پارچه زمويه كه له ههمو جرو جانومر و گژوگيايه ك پاك نه كه وينه ومو

نامادى ئەكەين. ئە پاشدا زۆيەكە ناو ئەدەين. پاش ماومىيەك ئەبىننن كە چەندەھا گۇرگياو جانەوهرى ئى پەيدا بووھ بى ئەومى ئىمە ھىچ دەسكارىمان كەربىن، جگە ئە ناودان. ئەمەش چەند ھۆيەكى سەرەكى ھەيە وەك پۇشايى، گەرما، ھەوا، شى. ئەگەر ھات و كارزىكان ئى داو ناوى ئى پەيدا بوو پاش ماومىيەك ئەبىننن كە بۆق و ھەزەنگ و چەند مېروپەك و گۇرگياو وردەئى ئى پەيدا بووھ. بەبى ئەومى ئىمە ھىچ كارىكامان تيا كەربىنن ئەمەش چەند ھۆيەكى سەروشتى كارى تى كەردوھ. ھەر بەو شىوھ لەسەر زۆمى و باو دەرياكان چەند جۆرىك مېزوو ناژەل و گۇرگياو پەيدا بووھ. كە ئەمانەش چەند ھۆيەكى سەرەكى سەروشتى كارى تى كەردوون وەك ناو، ھەوا پۇژ، گەرمى، ئەم جۆرە شتەنە زۆن بۆ ئەومى لەياسەكە دەر ئەچىن بەم دوو وئەنە كۆتايى ئەھىننن. ئەو دوو وئەندا بۆمان دەر ئەكەوئ كە زۆمى بىرىتى يە ئە (گيان و توغوم) يانى بىرىتى يە ئە چەندەھا ھەستى جۇراو جۆر. كەرەسەئى ژيان ئە ھالەتتى ۋەستان و ئەجۆلاندايە ھەر بەو جۆرە تىشك و گەرماو شى و ھەوا بەھەر خالىكى ئەو شۆيەندا بگەن بەزۆيى ئەيىتە ھۆى دروست بوونى گيانلەبەرە بە شىوھەكى ئاسايى گەشە ئەكەن. ناووك چىيە ؟ ناوك بىرىتى يە ئە كۆمەئى گەردىلەي بەيەكەوھ نووسا (متجانس، متجاذب) كە گيان بەشىوھەكى تايبەتتى بۆ خۆى دروست ئەكات. ھەر كاتتى ھۆكانى ژيان پەيوھەندى ئەگەلدا بەست ئەم بى دەنگ خۆى ئەگەيەئىتتى و دەست بەگەشە كەردى سەروشتى خۆى ئەكات. بە كورتى بلىنن گيان ھەرچەك پىئوستى بىتت بۆ خۆى دروستى ئەكات. بۆ وئەنە ناوكە بادەم كە يەكەكە ئە مادە گياندارەكان تا ئە ھۆكانى ژيانەوھ دووربى ۋەستاو بى جۆنەيە. بۆ ئەومى بگاتە ھۆكانى ژيان بىخەتتە چال و تىشك و گەرماو شى و ھەموو ھۆكانى تىرى بۆ نامادە بىكەئى ئە شىوھى ۋەستاوھ ئەچىتە شىوھى گەشە كەردن، ئەبىننن رەگ رىشەو ھەدو گەلاو تۆتكەل پەيدا ئەكات و پاش ماومىيەك بەر ئەگەرت. بەو شىوھە جارىكى تىر ئە ئەتجامى ھۆكانى ژيانەوھ چەندىن ھەزار ناوكە بادەمى دىكەئى ئى پەيدا ئەبىن ناوك ئە شىوھى ۋەستان (جمود) موھ ئەچىتە شىوھى گەورە بوون پىن گەيشتن بە ھۆى تىشك و گەرماو ھەواو شى ۋە ھەرچەك پىئوست بى بۆ خۆى دروستى ئەكات وەك، پىنست، پەر، شاخ تا ئەيىتە زىندەمەركى تەواو. ھۆكانى دروست بوونى ژيان ئەگيانلەبەرە گۇرگياو ئەمانەن : - ۱ - مادەئى زىندو (نوک) - ۲ - خاك - گل - يا

مندانان - رجم - ۲ - ش - رطوبه ۴ - گهرما ۵ - هوا، ۶ - تیشک نهو هزیانه
له هدر کوئ دا هبیت زانی تیا نامادیه. پاش نهو دوو کورته باسه له دروست
بوونی گیانله بهرو گزو گیا دوو پرسیاری تر دیته پیتشهوه : -

۱- زموی چهند هزار سال بهر له نیستا خدریکی دروست کردنی مروف بووه ؟
۲- نایا نهو شیه له ههموو بووی زموی دا بووه، یاخود له چهند جینگایه کی
تایبه تی مروف دروست بووه ؟ وهلامی پرسیاری یه کهم تا رادمیهک بوون و
ناشکرا نی یه. له نووسراوه کۆنهکاندا هاتووه که شش هزار سال پتش
نیستا زموی دروست بووه. به پچی ی نهو وتهیه نه بیت کاری دروست بوونی
مروف نهوه که متر بیت. بهلام پاشماوه دیرینهکان و چینهکانی زموی نهوه
دهرنه خمن ته مهنی زموی گه نیک نهوه زیاتره. به پچی ی نهو سه رچاوو
پاشماوانه ی بۆ زیاتره له (۵۰۰) هزار سال پتش نیستا^۱ بهم

شیهیه ناتوانین سهردمی زانی مروف له سهر زموی دیاری بکهین بهلام نه توانین
نموهنده بلین که سهردمی مروف و مهیمون چهن دین هزار سال پتش سهردمی -
ماموت و فیل و جوشتر و نهسپ و گا - یه یانی چهنده ها هزار سال پتش نیستا که
به سهردمی مشک بۆق ناو نه برئ.

بهم شیهیه تاو کو نیستا نه زانراوه ته مهنی پدیا بوونی مروف به تهواوی
چهنده؟ که پاشماوی نیستانی نادمیزادو سه رچاوو میژوویه کانهوه بۆمان دهرنه کهوئ
که نادمیزادی پنشو لهش و لاریان گه وره ترو به هیزو توانا تر بوون له نادمیزادی
نهمرو. بهلام له وهلامی پرسیاری دوهمدا نه لین وهک چۆن روهک و گز و گیا له
سه رتا سهری زموی دا هیه دروست بووه بهو شیهیه نادمیزاد له ههموو شوئینکی
زموی دروست نه بووه !. له هدر شوئینک نهو هۆ سه رمکیانه بووینت به نه ندادزیهک
گیانله بهرو نادمیزاد بووه. نهو شوئانهش بریتین له که ناری دهریاو دورگه نزیک
ناو مکان که زیاتر نهو هزیانه یان تیا رهخساوه وهک نه لین نادم له دورگه ی -

^۱ به گونجری زانستی زمینناسی ته مهنی زموی له سدان ملیون سال زیاتره.

سرانديب - له خواروی هيندوستان که سيلان ی نښتايه دابه‌زيوه^{*}. له ږمگه‌زه‌کاني
 نادميزاديشدا بومان دهرنه‌که‌وئ که له يه‌ک شوين له‌م زمويه‌دا مروث دروست نه‌بووه
 به‌لکو له چهندين شويندايه وه‌ک له شينوي پوخسارو هه‌ئس و که‌وتدا جياوازي
 هه‌يه. له‌م وته‌يه‌ی نيمه پتچه‌وانه‌ی هيج ديانه‌ت و نايينک نيمه هيج دوو دلي ناوئ
 که مروث له چهند ږمگه‌زو نه‌ژادنيکه وه‌ک له تورنان و ته‌وراتدا هاتووه که نادميزاد
 له‌گه‌ل دروست کراوه. جگه له‌وه‌ش نه‌گه‌ر بلنين نادميزاد له چهند ږمگه‌زک نيه‌و
 بړوامان پئ ی نه‌ييت. باشه له‌گه‌ر نادميزادي پت‌شوو سپي پنت بوون نه‌ی له‌م ږه‌ش
 پتستانه له کوټوه هاتوون، يا نه‌گه‌ر ږه‌ش پنت بوون نه‌ی له‌م سپي پتستانه له
 کوئ وه هاتوون. ليرمه‌دا نه‌ييت باسه‌کان بده‌ينه‌وه به پوشتايي نه‌قل، واز له پای
 کوټرانه به‌نين هه‌رچيه‌ک هوش نه‌يسه‌لمينئ بړواي پئ نه‌کين و دووري بغه‌ينه‌وه
 چونکه پايمه‌ی هه‌موو دين و بړوايه‌ک له‌سه‌ر بڼه‌ږه‌تي هوش دامه‌زراوه. خو هه‌ر
 که‌سنگ بړواي به هوش و ليکه‌دانه‌وه نه‌بئ دينه‌که‌يشي بن پايمه‌و بڼه‌ږه‌ته.

* تاريخی کامل ل ۱۳ به‌رگي يه‌که‌م هه‌روه‌ها مروج الذهب به‌رگي يه‌ک له حاشيه‌ی ل ۴۰ دا وه
 زوريه‌ی ميژوه گشتيه‌کان - به‌لام له ته‌وراتدا نادم له عهدن دروست بووه.

بەندى سى يەم

نەزادى ئادەمىزادو بىردى گەل و ھۆزەكانى

لە باسەكەي پىتھووماندا بۇمان دەرگەوت كە مەۋف لە تەنھا رەگەزىك نىيە بەلكو
لە چەند رەگەزىكى جيا جيانە. زانا رەگەز ناسەكان بە شىۋەيەكى زانستى رەگەزى
ئادەمىزاد ئەكەن بە چوار بەشەۋە، رەگەزى سىي، رەگەزى رەش رەگەزى سوور، رەگەزى
زەرد. وا دەرئەكەۋى كە رەگەزى سى يەم و چوارەم لە ھەردوو رەگەزەكى تىر پەيدا
بووين. يانى رەش و سىي بە بىنەرەت نەزائى، كە پەروەردگار لەيەك ئادەمىزاد كە
ئەۋىش (ئادەم) پەيداي كىردە بەلام مېژو نووسە ئاينىيەكان ئەتىن يان لە دوو
ئادەمىزاد پەيدا بوە يان زىاتىر لە بەشى نۆھەم ئايەتى (۲۲) لە تەۋراتدا ئەتى :
- ئەۋى حام بە ھۆى كىردى چەند گوناھىكەۋە كە سەرىتچى بوۋە لە ھەرمانى خۋاي
مەزىن رەش بوون و ئەۋى سام ھەر بە سىي يەتى ماۋنەتەۋە. لە " سېانك الذھب " و
زۆرەي كىتەبە مېژوۋىيەكان بەو جۆرە ھاتۋە يانى ئەۋى حام لەبەر سەرىتچى لە
ھەمانى خۋاي مەزىن رەش بوون. ۋە ياخود بە ھۆى ھەندى كارتى كىردى كىمىيەيەۋە
رەش بوون كە ئىستا پى يان ئەۋترى رەش پىست. مېژو نووسەكانى ئىسلام و
جولەكە رەگەزى مەۋف ئەكەنە دوو بەشەۋە رەش و سىي. يان كۆمەلى رەشەكان لە
سېپەكانن ۋە بە ھۆى گوناھەۋە رەشى كىردون ياخود لە كۆمەلى جىياۋزىن و ھۆى
كىمىيەۋى كارى تى كىردون. ھەر چۆنى بى ئىرەدا باسمان لە سىي پىستائەۋە كارمان بە
رەگەزەكانى تەرەۋ نى يە.

زۆر لەمېژوۋ ناسەكانى ئىسلام و جولەكە كۆمەلى سىي ئەكەنە دوو بەش يانى دوو
رەگەز، رەگەزى ۱- سامى ۲- يا قىتى - يافت - ۋە ھەندىكى تىران كۆمەلى سىي بە
نارى و سامى يا شامى ناۋ ئەبەن. مەبەست لە سامى يا شامى كۆرى نوحە كە - س -
و - ش - لە عىبرى و ەھرىبىدا بە واتايەك دىن ۋەك - (پروس -، پروس)،
مەشىخ، مەشىخ - سۆمۆئىل - شۆمۆئىل ۋلاتى شام كە بەناۋى سامى كۆرى نوحەۋە
ھاتۋە ھەر بە ناۋى سامەۋە ناۋ نراۋ، ھەر ۋەھا رەگەزى نارى لە بەرەي يافت يا

باڤت - كورې نووچه يا نهومي هدر كامى ترياڻه نهكا (سام و حام) . ژوربهى ميژوو نووسان بهرمى نادميزاد تهڼا له بهرمى نوح نهزانن كه له سام و حام و باڤت بن.

ههڼديكى تر له سهر نهو ډايهڼين كه بهرمى نادميزاد بگهريتهوه سهر كوربهكانى نوح. له ډين توفانهكه ههموو دنياى نهگرتوتهوه بهلگهش دوزينهوى كيشومرى نهديرگايه لهم دواييه دا. سامى يهكان نهكرتته دانيشتوانى شام، ناراميهكان، فينيقيهكان .

فينيقيهكان له پوژهلالاتى دمرى (سپى) ن و تهرابلسى نيسا پايتهختيانه. له تهوراتدا به نهتهومى حام ناسراون، ياتى هاو خيزانى - قبطى و بهريهرو حبهدهش و سؤدانيهكان، بهلام زانا پمگهز ناسهكان نهمايش به نهومي حام دانهڼين ليرهدا جياوازيهكى گهوره بهدى نهكرتت. هاتنه خوارومو بلاويهنهوى ساميهكان له شاههكانى نارارت بهرمو لهم باسه نووسراوه. له بهر نهومي باسى نيمه نى يه وازى نئ نههڼين و نارزوومهڼدانى لهم باسه سيري تهورات و كتيبه ميژوييهكان بكنه. نارى : - ناربهكان نهكرن بهسى بهشوه ۱- هينديهكان ۲- نهورويهكان (لاتينهكان، نهلمانى، نوولاوى، (سالت) هكان ۳- ليرانيهكان (پارس - كورد) جگه له ماددكان و ناراراتيهكان. له پاشماوه سهرچاوه ديرينهكانهوه بومان دهرنهكوى كه نهو سن هوزى باسمان گرد (كينډو، نهوروى، ليرانى) كه نهتهومى نارى پنگ نههڼين چوار هزار سال پيش له دايك بوونى مسيح به شيوه خيلايهتى و ييايان گهړى بهيهكهوه ژباون.

ههڼديك نه ډين له ناسپاى ناوهراست ههڼديكى تر نه ډين له سهروى كه نارى دمرى به نتيك بوون كه بريتيه (نهسكهڼدنهافيا) برىكى تر نه ډين له خواروى كه نارى دمرى (به نتيك) بوون كه برىتى يه له سهروى (روسپاى بهشى نهوروپا) ههرچنده پاى يهكدم نزيكه له راستى يوه.

له بهر نهومي باسهكه مان دهربارى يطران و شوينى كوردو پارسه نهوانهى له بهشى ليران و بوژ ناواى ليراندا ژباون، واز له بهشى هينډووو نهورويهكان نههڼين.

به نندی چوارم

دەرباری رمگەزی ناری و تییرمو هۆزەکانی

وشە ناری لەچی یەوە هاتوو ؟

وشە ناری لە دوو بەش پێک هاتوو (ناری) و (ی) که لە زمانی کوردی و پارسی کۆندا یەک سەرچاوەن بە مانای ناگر دیت. هەروەها وشەکانی (نایر، ناو، ناھر، ناھێر، ناتر، ناگر) هەمووی لە شێوە زمانە کوردیەکاندا بە مانای ناگر دیت که نیتاش هەر بەم مانایە دیت، لە زمانی فارسی کۆندا ناگر بە مانای (هێر، ناذر، ناتر، ناگر) هاتوو.

(هارا، هورید، هیدیر، نازمریر، نەوزەر، نەونازەر، نازەرناباد، نازەر ئابادیان نازار ئابادەگان، ناگردار، ناگراب، ناگروپاتین، ناگرمباتەکیین، ئەوروپا). هەروەها لە دوایدا (ناخگر، نەستێر، ئاستارە، ناھور) هەمووی ئەم وشانە لە (ناری) و هەتاتوو که ماناکە (ناگر)^١. وشە ناری بە واتای ناگری یا ناگر پەرست دیت که کۆی ئەبیتە (ناریانی) یا (ناگرپەرستان) چونکە ئەم کۆمەڵە ناگر پەرست بوون پەیمانیەکی بەتینیان لەگەڵ ناگردا هەبوو. وەک چۆن (حامی) یەکان بێ پەرست و سامیەکان زوا پەرست بوون. لە کۆندا بە ئەفغانستانیان ئەوت ناریا چونکە زۆریەکی دانیشتوانی ئەو ولاتە ناگر پەرست بوون. وشە (هەرا، هەرات) که لە دوو هێزمو وەرگیراوە بە مانای ناگر دیت. وشە (ئەهریمن) که لە دوو بەشی پێک هاتوو (ناھر) و (مەن) یانی — شەریکی یەزدان که هەموو کارەچاکەکان (ناھۆرا) و کارە خراپەکان (ئەهریمن) ئەیکات. وشە (هاگریان) که لە کتیی — اول تواریخ الایام — قەسلی پینجەم دێری دەهرم و هاتوو. بریتیە لەکۆمەڵی ناگر پەرستان که جیاوازن لە سامی یەکان. هاگر که مانا عەرەبیەکی — هاجر — هەلەموو وەرگیراوە. لێرەدا ئەومەن بۆ دەر ئەکەوی وشە ناری بەو کەسانە ئەوتراوە که سامی و حامی نین مەگەر تەنها لەبەر ئەوە بپووی که

^١ (١) ئەکتیی ناوستا — هارا — ناوی کۆی دەوامندی نیتایە که ئەو سەردەمدا گرکان بوو.

ناگر په‌رست بوون رڼو ناگريان خوش ويستوه ږای نه‌و که‌سانه‌ی که بږوايان به
 توفانه‌که‌ی نوح هیه وایه که نه‌وی نادمیزاد سرجه‌می له سې کورکه‌ی نوحه‌وه
 په‌یدا بوونه‌توه. ر‌ه‌گه‌زی ناری له نه‌وی یافت - ه به‌م ږایه سې پسته‌کان له
 به‌ری سامی و یافشین. نه‌توانین بښین سامی و ناری هر به مانایه‌ک دیت چو‌نکه
 وشه‌ی ناری زیاتر ږاو بووه به ناگر په‌رسته‌کانيان وتوه. زوربه‌ی میژوو نو‌وسه‌کان له
 بریتي یافشی (ناری) یان ناو برده‌وه. هه‌ندیک نه‌لین به‌وی نه‌وه که له رڼه‌لات
 دانه‌نیشن پې یان نه‌لین ناریان یانی رڼو ه‌لاتی. له زمانې ه‌ره‌نسایي به
 رڼه‌لات نه‌لین (نارین) نه‌مه نه‌فل گیر نییه و بږواي پې ناگرئ. نه‌وه نه‌چې
 نه‌مه به ته‌ن‌ها به خه‌لکی نیران بو ترئ به‌لام نه‌و ناریانه‌ی که کڅیچان به‌رو
 هیندو روسیو ژبون کرده ناگریته‌وه، چو‌نکه نه‌مانه له رڼه‌لاته‌وه کڅیچان
 نه‌کردوته نه‌و شونانه، یا نه‌بیت نه‌وانه ناری نه‌بن، نه‌مه‌ش پېنجه‌وانه‌ی راستي په
 نه‌گه‌ل نه‌وشدا زوربه‌ی میژوو ناس و زانا ر‌ه‌گه‌ز ناسه‌کان به ناری ناویان نه‌بن،
 هه‌ندئ نو‌وسیویانه له زمانې ساتکريت و ناوتستا وشه‌ی ناری به مانای نه‌جیب و خو
 ره‌وشت جوان دیت، هه‌روه‌ا له کتیبی (منو‌شاستر) که کتیبی دینی هینده‌کانه (
 ناریاوهرت) به مانای هیندوستان هاتوه یانی ولاتی ناری ولاتی نه‌جیب
 به‌شهره‌کان. هه‌رچه‌نده نه‌مه‌ش به‌ه‌ته نه‌زانئ چو‌نکه نه‌گه‌ر هیندوستان ولاتی
 ناریه‌کانه‌و ناریاوهرتیان پې وتوه یانی ناگر په‌رسته‌کان له‌م جیگایه‌دا نیشته جی
 بوون، که‌وابوو دانیشتوانی دهره‌وی هیندوستان نه‌بن نانه‌جیب و وه‌ک نه‌وان نه‌بن،
 نه‌مه‌ش دیسانه‌وه هه‌له‌یدو جی ی بږوا نی په. نه‌ته‌وه‌ی ناری که نه‌مړو گه‌وره ترین
 میله‌ه‌تی جیهانن. پتش بلاو بوونه‌وه و کڅ کردنیان له ناسیای ناو‌م‌راست بووبی که
 زاناکانی ناسه‌وار نو‌وسیویانه. ته‌م نه‌ته‌ومیه (۲۴۰۰) پ ز که به ږای توفانیه‌کان
 له‌سهره‌می نوحدا له نه‌نجامی ږوداوتک که بۆمان ږوون نی په دوو چاری بلاو‌بو‌نه‌وو
 کڅ کردن بوون. پاشماوه دیرینه‌کان وا نیشان نه‌دم‌ن که به‌شیک به‌رمو (دولی پت‌نج
 ناو ای هیندستان سه‌رمو خوار بوونه‌ته‌وو بلاو بوونه‌ته‌وه که ر‌ه‌گه‌زی هیندیه‌کان له‌م
 کومه‌ته‌ن. به‌شیکي تریان به‌رمو لای یونان و بۆم مدق‌دنیا رڼو‌شتوون و له‌وی جی
 گیر بوون که ه‌زه‌کانی (گورگ، لاتین، نارناوت) له‌م کومه‌ته‌ن. به‌شیکي

بەرمو پۇژ ناوا ملىان ناوہ^۶ ئەمانە بوون بە دوو دەستە دەستەيەکیان لە ڕىگەى (مەرو) (خوراسان) موە بەرمو لای (مازەندەران) و کەنارى دەريای خەزەرو ناوچەى نازەربایجان و لوپستان و نەرمەنستان^۷ کوردستانی ئەمرو تا ناوچەى شامان (سوربە وکەنارى دەريای سۆى و پۇژناوایى بلایوونەتموہ) . ھۆزمەکانى پۇژ ناواو مادەکان کە بریتىن لە (خەزەر، گیل، دیلم، کورد، لوڕ، چەرکەس، نەرمەن، نابازە، ئەلبان) ئەم کۆمەلەن. دەستەيەکی تر ئەم کۆمەلە ڕموہ ئەفغانستان و گورجستان و ولاتى پارس کە لە گۇندا بە پى ی نووسراومەکانى ھىرودوت (سغى) ی^۸ پى ئەوہترى. ھاتوون تا کەنارى، دەريای عومان بلایو بوونەتموہ م ھۆزمەکانى (ئەفغان، بلوچ، گورجى، کرمان، پارس) ئەم کۆمەلەن.

بەشیکى تریان ھەر ئەو جىگایەداو لە دەورو بەرى ناسیای ناومرستدا ماونەتموہ کە بریتىە لە (سىستى و نوسلاوى) یانى (سەقالبىسى وسەگرى، سىک (سکاى) — تۆرانى.

ئەم کۆمەلە ماوہیەکی زۆر گەپۆک و کۆچەر بوون. ئەیان توانیوہ شونىیکى تايبەتى یو خۇیان ھەلبژێرن و دەوئەتیک بەینن تا لە ئەنجامدا بەرمو ولاتى ئىرانى ئىستا کشاون، ناریە ئىرانىەکان کە چىنگای باوو باپىریان بووہ ئەم شونانە دەریان کردون و شەبو شۆپىکی گەورە لە ئىوانیاندا پووی داوہ.

^۶ ئێرەدا پۇژ ناوا بە مانای پۇژ ناواى ناسیای ناومرست دیت کە بریتى یە لە (بەنخ) بەلام ئەم ناوچەيە بەنيسەت دانىشتوانى ئىرانەوہ دەيیتە پۇژ ھەلات.

^۷ ھەندىک ڤایان وایە کە دانىشتوانى نەرمەنستان و کوردستان ئەمرو لە لای کەنارى دەريای بەنئیکەوہ بەرمو ھەفتاس ھاتوون لە چىای (جودى) یانى نارارات ھاتوونە خوارموہ لە پۇژ ھەلاتموہ تا کەنداوى عەرب لە پۇژ ناوا تا کەنارى دەريای سىی بلایو بونەتموہ.

^۸ ئەوہ ئەچى وشەى — سغى — ئە — یغى — موہ ھاتبى کە لە ئەومى دەورو بەرى دەريای عومان. ئەم کۆمەلە ئێرەدا ژباپن لە پاشا بەسەریاندا سەرکەوتوون و دەريای کردون.

بەندى پىنچەم

دەريارى نەتەومو ھۆرمەكانى نارى

نەتەومو ھۆرمەكانى پەگەزى گەورە نارى بە شىومىيەكى گشتى برىتى بە لە (نەردان، لاتىن، جەرمەن، ئۇسلاو، سلت، ھاي، بلاج چەغزى، ئابادىيان، نەزىتادىيان، ئاجاي، ماد، پارىس).

۱- نەردان - برىتىن لە ھىندەكان و دانىشتوانى ناوچەى سەندو پىنچ ناو سىك و لشمير.

۲- لاتىن - پىنگ ھاتوون لە ھەردەنسى، نەسپانى و پرتقالى و ئىتالى و بۆمانى.

۳- جەرمەن : لە ھۆرمەكانى نەلمان و ئىنگىلىز سايكس و نەسكەندافيا و گورگ پىنگ ھاتوون^{۱۰}.

۴- ئۇسلاو - برىتىن لە روسەكانى پۆلەندا - لەھستان و سرب و چىكى.

۵- سلت - پىنگ ھاتوون لە بۆمىيەكانى ئەوروپاي پۇژ ناوا.

۶- ھايى - ئەمانە ئەرمەنەكانن كە - ئارارات - يشيان پىن ئەتىن.

۷- بلاج - لە دانىشتوانى بەئچىكا و بولغاريا پىنگ دىن.

۸- چەغزى - بەشىكن لە روسەكان و سەقالبەكان " كە لە سەمەرھەندىمۇ پۇژ ئەو ناوھ كۆچىيان كەردووه^{۱۱}. كە سەگلاوى يا (سوغدى) شيان پىن ئەتىن.

^{۱۰} جەرمەن بە ماناي ئازاو دېئىر دىت.

^{۱۱} (۲) سەقالبىنيەكان بە ماناي موو زەردەكان دىت كە بە ھۆزى (سىت) بەناو باتگن يانى روسەكانى پۇژ ناوا. ئەمانە كورە پىن يان ئەتىن (سەگلاوى).

^{۱۲} سەمەرھەند - ھەربە پىندەن جاموركەند - ئاويكى تۈركىيە يانى ھىلاي گلېن بە پىنچەوانەى تاشقەند كە بە ماناي ھەلاي بەردىن دىت.

۹- نابادیان : که (۱ نابادانیشیان) پښ و تون نهمانه بریتین له و ناربیانهی که به ناوی نابادی گهوره ناو یه بری وانا مه هاباد.

مه هاباد - ناباد - یه کهم په یامبه ری ناسیای ناوه راست بووه که پایته خته که ی له دمورو به ری - به نخ - دابوه. کتیبی - دمساتیر - به کتیبی پیروز نهران وړه قناری پښ نه کهن. له م کومه له نه نه چهر که سیه کانی هه قناس ماونه توه. له زمانی کندی - نابادیان - نابدتیانه - له دوایدا بوه به نابدتین و یافت بوه به - نابت - مه به ست له وشه ی - نابتین - باوگی هره ییونه که ناوی راستی خوی - ناتوش - ه که کلدانیه کان پښ یان وتون.

دوا پاشای نهم زنجیریه - ناباد - نازاد بووه که به دهستی - نه ماردکان - یاتی نه و مگانی - بڼی کوش - کوژاوه.^{۱۰}

۱۰ - نابادیان : - که نازادیانیان پښ وتون. نهمانه له و ناربیانه و که په چله کیان نه چیته وه سر نازاد نابادان - وانا - مه هاباد - وهک وتمان به دهستی نه مارد کوژاوه.

۱۱- ناجامی - نهمانه بریتین له ناربه کانی بنه مانه ی " یاسان جام " که دهگه ریته وه سر " شاری مه بول " له زنجیری یاسانیه کان^{۱۱}. عه رب وشه ی ناجامان کردووه به " عه جهم ". نهم هوزه " گول شاییه "

^{۱۲} له تهوراتدا به شی نهمه م نایه تی (۸) نووسراوه نه مروه کوپی کورش کوپی حام کوپی نوح نه مروه یه کان له خاکی شهنار - یانی بابل و جزیری عه رب بوون تاوالاتی نه فریقاش بلاو بوونه توه. نه مروه یه کان په یاخو بوون و وحشی گه ری و کوشتر په ناویانگ بوون. هر به م بونه یه وه پښ یان وتون - جبار - نهمانه به قناریان له به قناری وحشی چوه. نه بریتی کلاو که لله سهری گایان له سهر ناوه. له بریتی پانتو پښتی پلنگیان له بهر کرده، نهمه شینویه کی ترسناکی ویرگرتوه بڼه پښ یان وتون " دپو " و به پاشاکه یان وتراوه " خنپو " یانی خوی دیو.

^{۱۳} مینوو نوسه نیرانیه کان زنجیری پادشاکانی نیران تا یه زید گوردی کوپی شهریار به م شینویه باس نه کهن : -

۱- نابادیه کان : - له نابادی گه ورموه دست پښ نه گات " نه ماباد "

۲- جیته کان : - نه جن ناهراموه دست پښ نه گات

۳- لول شاییه کان : - یا " شایه یه کان " سهرتایان له - گلیوشاده - ه وه دست پښ نه گات.

کانیشیان پښتون، چونکه به ږمگه زده‌چنده سهر - گلیوټا - که باببه گه‌وره
 یانه " شاهه " له پارسۍ کوندا به مانای (سهرور) یا (خواومند) یا (دروست
 کاری جیهان) دیت.

پښ دایه‌کان که له (که‌یومهرس) مومدهست پښ نه‌کهن و له نه‌وی یاسان
 نه‌جه‌من " نه‌جه‌می " شیان پښ نه‌وتري.

پاش نه‌وی یاسان نه‌جه‌م نه‌مریت که‌سیکی وا نه‌بووه جینگای بکریته‌وه و شیاوی
 هدرمانروایی بیت، بویه ماویه‌کی زور ولاتی پښ دایه‌کان تووشی گپرو گرفت و
 ناوړی بووه. زوری خه‌لکه‌کوی به کومه‌ل چوونه‌ته نریک شاخ و پتکه‌وه ژباون لیرمدا
 " ملوک الطوائف " دروست بووه.

سالی - ۲۲۱۸ - (پس از هبوط) (۱) پاش هاتنه سهر زموی نادم هدر له
 نه‌وی غوی که‌یومهرس هدرمانروایی گرتنه دست به هوی زیرمکی و نازایی و هوشیاری
 غویه‌وه توانی ورده ورده خه‌لکی بگه‌رینیته‌وو له دموری غوی کویان بکاته‌وه.
 سهره‌تای هدرمانروایی کیان، هاخامنه‌شینیه‌کان، پارس، سلوکید، ناشکانی، ساسانی
 . به پښ ی نووسین هم رنک خستنه وا دهرنرکه‌وئ که شپوهی نویسینی میژوو نووسه
 نیرانیه‌کان دروست تر بی.

۴- یاسانیه‌کان : - له " یاسانه‌وه دست پښ نه‌کات.

۵- پښ دایه‌کان : - له که‌یومهرسه‌وه دست پښمکات.

۶- کښ - له که‌یوتوباده‌وه دست پښمکات.

۷- ناشانیه‌کان : - له نه‌سکه‌نمری روموه دست پښمکات.

۸- ساسانیه‌کان : - له نهردمشیرموه دست پښمکات.

به لام میژوو نوسه یونانی و هدرنمسابیه‌کان، یهم شپویه نویسویانه :

" نابادیه‌کان. پښدایه‌کان. مارنوشیه‌کان. ناپاتیه‌کان، هترت " ملوک الطوائف " کیان،

هاخامنه‌شینیه‌کان، پارس، سلوکید، ناشکانی، ساسانی " به پښی نویسینی هم رنک‌خستنه وا دهرنرکه‌وی
 نویسینی میژوو نوسه نیرانیه‌کان دروست بی

که یومەرس له سائی (۲۲۴۱) ی پ ز دەستی پێ کردووە^{۱۳} ئەو یاساو دادوهرێانی که له پێشدا مانایادا له کتییی دەساتیردا نووسیویەتی ئەم هات گرنگی پێ داو تازەمی کردووە. بەم شێوەیە سەردەمی که یومەرس به سەردەمی، پێش دادیه کان ناسراوه. فیردەوسی ئە نیت : -

تەحسین خەدیوی که کشور کشود	سرتا جەزارار که یومەرس بود
چو بنشت برتەخن بنها دتاج	پیندا خت از مرد دهقه خراج

پایته ختی که یومەرس دەماوە نەبوو، له سەردەمی خۆیدا دروستی کردووە. پاش ئەوی گەشتۆتە تورکستان شاری _ بەنخ (ی دروست کردووە.) قاضی ناصر الدین بیضاوی (ئە نیت شاری (ئەستە خەر) یشی دروست کردووە. نووسەری کتییی - غنیه - ئە ئی که یومەرس - گومری کۆری باخت کۆری نوحه که عەرەبەکان به عامر - ناوی ئە بن،. (ابن خلون) له بەرگی دوو لاپەرە (۱۵۵) هەمان پای هەیدە. میژوو نووسان لە سەر ئەو رایەن که که یومەرس سائی (۲۲۱۸) پس از هبوط لە دایک بوو، گومر و که یومەرس هەردوو ناوەکه له یەکه وه نزیکن تەنها پیتی (س) له کۆتاییدا زیاد کراوه ئەو هوش له لایەن یونانیەکانەویە ئە بن ئەو هوش بزانین که - که یومەرس - کۆری یاخت جۆی ئیه بە ئکو یاخت به بابا گەومری ئە زانی که چەند ئەو یەک له ئیوانیاندا هەیدە.

۱۲ - مادایان - بریتین ئەو ئاریانی که له ئەوی (ماد) ی کۆری یاخت کۆری نوح - ن، هۆزەکانی (کورد، ئەلوار، گیلان، دەیلیم، خەزران، ئەم بەرەیدەن، وشە ی مادا له سەدی نۆهەمی پ ز بڵاویومووە بەلام وشە ی کورد زۆر ئەو کۆتەرە هێرۆدۆت ئە ئی مادەکان له بنەرەتا له ئەوی - ئاری - ن، میژوی پیرنیا لاپەرە ۴۹ وە نووسەری نخبە الازهریه ل ۱۳۶ ئە نیت مادەکان بریتین له پارس ی کۆن که عەرەب پێ یان ئە ئین عەجەم - ئاجام - . ئە گەر ئەم وتەیه راست بیت ئە بیت

^{۱۳} ئەمە میژوویەکی گە ئی کۆنە که زۆر پێشتر بە کار هاتوو. پس اس هبوط - ئیزەدا روون ئیه مەبەستی نووسە پاش دروست بوونی ئادەم یا پاش نیشتهوی لافاو مەکی نوح - ه. " وەرگێتر "

مادايان له بهرمی که یومدرس بهلام وشه ی ماد خو ی هاوار نهکات که له خهزه ر، ته بهت، دهيلم، جه راقه^{۱۶} له ناوه ی ناشری کوړی سام ن که نه مانه ی هدمووی به سامی داناوه له کاتیکدا ناری بوونی جینگای گومان نی یه.

۱۲ - پارسهکان بریتین لهو ناریانه ی که له ولاتی - سفن - یانی پارس نیساتو که ناری دهریای هومان و رویاری نه هواز جیگیر بوون. پای میژوو نوسانی پارس وایه که پارسهکان له نهومی مادی کوړی یاخت کوړی نوح ن. لیرمدا (بهی ههقی) و (ابن خلنون) یهک نه گرنه وه نهومی کورده و فارس هدموو هوزمکانی تری ماد بران^{۱۷}. بهلام لیرمدا بومان دمر نه کهوئ (بهی ههقی) له نووسینه کانیدا هیچ به لگه یه کی نی یه که مادمکان نهومی ناشورن چونکه نه مرقو جی ی گومان نیه که کورده و فارس هدموو هوزه مادمکان له ږمگهزی ناری - ن

هه نلیک وتویانه وشه ی وارس له پارسو کوړی عامروی کوړی یاختی کوړی نوح موه هاتوه (عامور - که یومدرس) به عاموری کوړی بیت جی ی گومان نی یه که پارسهکان له ږمگهزی نارین^{۱۸}

^{۱۶} جه راقه - بریتین له دانیشتوانی موسل که له دیر زمانه وه لهوی بوون.

^{۱۷} ابن خلنون ل ۱۵۵

^{۱۸} برهان قاطع بهرگی یهک ل ۴ دیباجه

بەشیسی دووم

دەربارەى كورد كوردستان

بەندى يەكەم

پەيدا بوۋنى كورد

ۈمك باسماڭ كورد بە پىنى سەرچاۋە مېژۋىيى و پاشماۋە دىرىنەكان بۇمان دىركەۋەت
كە كورد ئەنە ژادى ئارىيە و ئە پەگەزى (ھىنبو ئەۋرۈپى) يە.

ئە سەردەمىكى ئەزانراۋا يانى چەند ھزار سالىكك پىش زايىن بەرمو كوردستانى
ئىستى كۇچيان كوردە كەنەكەۋىتە خوارۋى ئەۋىستەنەۋە و بە كوردستان ناۋ ئەبرى.
ھۆزەكانى كورد ئە رۇژەلاتە ۋە بە درىژايى رويارى دىچەلە ئەپزە چىياگانى زاگروىس تا
كە نداۋى ەەرپ و كەنارى دىرياي عومان بۇشتون ئەبۇژ ناۋاۋە بە درىژايى رويارى ھورات
و كۆمەلە شاخى - تۇرسب - تا سورىاۋ شام و كەنارى دىرياي سىپى بلاۋ بوۋنە تەۋە.

ۈمك بۇمان پوۋن بۆتەۋە ئەم ھاتتە شە پۇلە يەك ئە دۋاي يەك بومو يانى بە قۇناغ
ۋە چەند كاتىكدا ئەك بەسەر يەكەۋمو ئە يەك كاتدا. ئىردە بە تەۋاۋى بۇمان پوۋن
نىيە كە ئە كۆى ۋە ھاتوۋن. بىرىك ئە مېژۋو ئوۋسان ئەلەين كورد ئە خوارۋى يا ئە سەروۋى
دەۋرۈ بەرى دىرياي بەلئىكە ۋە يەكسەر بەرمو قەققازۋ ئەرمەنستان ھاتوۋن و ئە
شاخەكانى (جودى X ئارات) ە ۋەسەرمو خوار بوۋنە تەۋە. ئە بۇژ ھەلاتەۋە تا كەنارى
دىرياي عومان و ئە بۇژ ناۋاۋە تاكەنارى دىرياي سىپى بلاۋ بوۋنە تەۋە. ھەندىكى تىرلە
مېژۋو ئوسان ئەلەين كورد ئە رۇژەلاتەۋە يانى ئاسىيائى ناۋمېاست بەرمو خوارۋى دىرياي
خەزەر ھاتوۋن^{۱۱} ۋەردە ۋەردە بەدرىژايى زىجىرە شاخى زاگروىس و دەۋرۈ بەرى دىچەلە بلاۋ
بوۋنە تەۋە تا نىزىك دىرياي سىپى بۇشتوۋن. ھەروەھا بەشىك ئەناۋچەي (ۋان) ىش
جىگىر بوۋن كە پاشماۋى دىرىن و مېژىنەيان ئەم ناۋچەدا جى ھىشتەۋە كەنىشانەي
دەسلەتدارى و ھەرماتىرۋايبانە. پروفېسۇر مېنۇرسكى ئەلەيت : - ئەۋانە يەكورد
ئە رۇژەلاتەۋە يانى ئىرانى ئىستەۋە ھاتىن بەرمو رۇژ ناۋا تا ئە كوردستانى ئىستادا
جىگىر بوۋن. ئەۋەنەيە ئەگەن خۇياندا يا ئەكالى ھاتىياندا توۋشى كۆمەللىكك بوۋىن

^{۱۱} دىرياي خە زىريانى دىرياي مازەنلرانى ئىستا

به‌ناوی - کاردۆ - که‌نهم کۆمه‌له‌ له‌ پاشدا تیکه‌لاوی کۆرده تازمه‌کان بوون. وا دمر نه‌که‌وی
بۆنشتن و بلاو بوونه‌ومی کۆرده له‌سنووری ئێستانیان تێپه‌ریان نه‌کردوه. چه‌ند هۆیه‌کی
سروشتی و ڕامیاری پێی ئی گرتن که‌نه‌مانه‌ن

۱- له‌سه‌رموه‌ دمیریای مازهندران (خه‌زمه‌) و چیاکانی نارارات.

۲- له‌خوارموه‌ دمیریای عومان و دموه‌تی عیلام.

۳- له‌ بۆژ ناواوه‌ دموه‌تی (سۆمه‌رو نه‌که‌د) و له‌م لایشه‌وه‌ دمیریای سپی هۆیه‌ی کی
تر گل خواره‌نه‌و میان بووه‌.

وتمان دموه‌تی (سۆمه‌رو نه‌که‌د) له‌به‌رنه‌وی میژووی کۆرده به‌ پێی پاشماوه
دیزینه‌کان له‌میژووی (کلدان، ناشر، پێش دادی کۆنتره‌. نه‌و پاشماوو به‌لگانه
نیشانه‌مان نه‌دمن که‌چه‌ند هۆزیک له‌هۆزه‌ بنچینه‌یه‌یه‌کانی کۆرده‌که‌بریتن له‌هۆزکانی)
لۆلۆ، گوتی، کاسی، هۆزی) که‌له‌ ریزه‌ شاخه‌کانی زاگرو‌سدا نیشته‌جی بوون له‌که‌ن
هۆزەکانی (سۆمه‌ر، نه‌که‌د، عیلام) هاوسی و هاوپه‌یمان بوون. تا نه‌م کاته‌ش ناوی
کلدمو ناشر) له‌ئارادا ئی یه‌و که‌یومه‌رس یه‌که‌م فه‌رمانه‌ڕوای پێش دادیه‌کان

که‌زمره‌دمشیه‌کان به‌ (ابو البشر) ناویان نه‌برد هینشتا له‌دایک نه‌بووه‌. هه‌ر به‌ پێی
نه‌م ڕایه‌ نه‌ توانین ب‌لێن هاتنی کۆرده‌مکان و بلاو بوئه‌ویان بۆ نه‌م جیگای ئیستا زۆر
پیشتره‌ له‌ هاتنی پێش دادیه‌کان بۆ ولاتی پارسی ئیستا. هه‌رچه‌نده‌ ڕاو بۆچوونی زۆر
هه‌یه‌ دمه‌ریای کۆرده‌ له‌ رۆژه‌لاته‌ وه‌ یالای ژووروموه‌هاتبێ، له‌هه‌ر لایه‌کیانه‌وه‌ هاتبێ
جینی گومان تیه‌راسته‌. لای ژووروموه‌ به‌رمو شاخه‌کانی نارارات و له‌و‌نشه‌ وه‌ به‌رمو خوار
بوونه‌ته‌وه‌ به‌ دووبه‌ش. به‌شیکیان له‌دمورو به‌ری هورات ویه‌دریژایی شاخه‌کانی تۆرس تا
که‌ناری دمیریای سپی ی سوریا شام بلاو بوونه‌ته‌وه‌. به‌شه‌که‌ی تر به‌دریژایی ریزه‌ چیاکانی
زاگرو‌س دموری دیچه‌ و تا که‌ ئداوی عه‌ره‌ب و که‌ناری دمیریای عومان بۆیشتوون، یاخود
له‌به‌شی رۆژه‌لات یان ئاسیای ناو‌راسته‌ به‌رمو بۆژناواو خواروی دمیریای مازهندران
وناوچه‌ی نازمه‌ریجان و ناوچه‌ی نه‌سفه‌هان هه‌مه‌دان و کرمانشان و لو‌رستان جی گیر بوون
به‌شی یه‌که‌میان یاخود نه‌وانه‌ی لای سه‌رموه‌ هاتوون پێ یان وتون - گودی - یا -

گو‌تی - یانی خه‌لکی شاخی جودی - نارارات - که‌عه‌ره‌ب پێ یان نه‌لین - جودی -
به‌شی دوهم پێ یان نه‌وتن (کورتی - کوردی) له‌ پاشدا پارسه‌کان پێ یان وتون - سیرتی

٢٠ وەك ھىرۇدۇت ئەلئىت ئەسەدى نۆھەمى پىش زاین خۇیان ناو ناومە ماد X مادى گەورە X مادى پچووک - سەردەمى كەيتویداد. ئەسەدى نۆھەمى پىش زاین ھەرماترەمواى ئاشورمکان (سەلمانزارى دووم) ئەگەلیاندا كە وتۆتە ئاكۆكى.

زۆربە ی میژوو نووسە کان بە شى یەكەمى كورد ناو ئە نین (كوردی پۇژ ناوا) یا (ئاراراتى) بە شى دووم ناو ئە نین (كوردی پۇژ ھەلاتى یا) مادایان).

پروفیسۆر مینورسكى - ھە ر ئەو رایەى سە روى ھەیە ئیمەش بەھەمان شینۆ ئەلئین بەشى یەكەم یانى (كوردی پۇژ ناواى) یا ئاراراتى و بەبەشى دووم ئەلئین (كوردە پۇژ ھەلاتیەکان یا) مادایان).

تا ئیستا پوون ئى یەنەم دوو كۆمە ئە کامیان زووتر ھاتوون بەلام ئەمیژووی سۆمەرۆ ئەكەد) بەشى یەكەمیان زیاتر باس ئەكریت.

بېرىك ئە پۇژ ھەلات ناسەکان ھاتنى دووم ئەسەدى دەیدەمى پىش زاین ناو ئەبەن. ئەگەر ئەم رایەراست بێت ئەوا جى ی گومان ئى یەكە (گوتیەکان) یانى ئاراراتیەکان ئە پىش (كورتیەکان) یانى پۇژ ھەلاتى مەکاندا ھاتوون.

٢١ سېرتى بەھۇى ئازایەیی و درندەیی و ئازاردانى عەلک و بە دەستەلاتى ئەوہ پى یان وتون سېرتى كە (سرت) ئەھەورامانى دا بەمانای (درك) دیت.

به‌ندی دووم

دەریاری رابووردوی کورد- به‌شیوه‌یه‌ی گشتی

به‌نگه‌ میژوویی و پاشماوه‌ دیرینه‌کان وای دهری نه‌خه‌ن که‌ کورد به‌ پینج سەردەم دابش نه‌بیت.

۱- سەردەمی پینج میژوو : نه‌چەند هه‌زار سالی پینج زاینده‌ تا سالی (٢٦٠٠) پ ز که‌ فه‌رمانڕه‌وایی " نه‌رامسین کوری سارگۆن " ی یه‌که‌م به‌ده‌ستی (گوتی) ناراراتی نه‌ناوچووه‌ ئیرموه‌ زنجیری فه‌رمانڕه‌وایی (گوتی) ده‌ست پێ نه‌کات که‌ زیاتر نه‌دوو سەده‌ پینج (سۆمه‌رونه‌که‌د) فه‌رمانڕه‌واییان کردوه‌ . تا ئیستا به‌نگه‌ ی بوون و ناشکرمان نی یه‌ .

۲- سالی (٢٦٠٠ تا ٨٥٢) پ ز یانی سەردەمی کورد نه‌گه‌ل (سۆمه‌ر ، نه‌که‌د ، کلدی ، ناشور ، عیلام) نه‌کاتی فه‌رمانڕه‌وایی (نه‌رامسین) تا په‌یدا بوونی که‌ یقوودی کورد (سەردەمی دروست کردنی ده‌وله‌تی ماد) که‌ پارسه‌کان له‌م کاته‌ دا به‌شیک بوون له‌ماد .

۳- سالی (٨٥٢-٥٥٠) پ ز سەردەمی فه‌رمانڕه‌وایی مادمان تا په‌یدا بوونی که‌ یغوسره‌وی گه‌وره‌ (سیروس الاهزم) ده‌وله‌تی ئێران له‌سیروسه‌وه‌ ده‌ست پێ نه‌کات که‌ مادمان له‌م کاته‌دا به‌شیک بوون له‌ ده‌وله‌تی ئێران .

۴- له‌سالی (٥٥٠) پ ز تا سەردەمی ئیسلام - له‌سەردەمی که‌ یغوسره‌وی گه‌وره‌ تا پێچرانی کورده‌مانی پۆژ ناوا له‌ئێران . له‌م کاته‌دا کورد جار جار فه‌رمانڕه‌وایی گرتۆته‌ ده‌ست به‌لام زیاتر ژێر ده‌سته‌بووه‌ .

۵- کورد له‌سەردەمی ئیسلام به‌دواوه‌ ئێرهدا باسه‌که‌مان ته‌نها له‌سێ ده‌وردا درێژه‌ پێ نه‌ده‌مین که‌ ده‌وره‌ی دووم ، سێ یه‌م ، چوارمه‌ .

كورد له (۳۶۰۰ - ۸۵۲) پ ز

له سەردەمی فەرمانبەروایی (سارگونی یەكەم) ی ئەكەد هیچ باسێك دەرپاری هۆزه كوردەكان نەبوه بەلام كاتی (نەرامسین) ی كۆبی فەرمانبەروایی گرتە دەست پەییومندی پەیدا بوو لەنیوان ئەكەدو كوردەكاندا. لەسەرەتای سەددی (۳۶) پ ز نەرامسین شەر بەهۆزی (لۆلۆ) ئەگنیری و بەسەریاندا ژاڵ نەییئت. پاش ماومیه کی كەم (نەرامسین) بەدەستی (گوتی) یەكان كەهاوڕەگەزی لۆلۆكانن تیا نەچی و فەرمانبەروایی بابل (سۆمەر و ئەكەد) ئەكەوێتە دەست (گوتی). لەسەردەمی فەرمانبەروایی (گوتا) یینجەم فەرمانبەروایان (عیلامە) گانیش ئەكەوێتە ژێردەستیانهوو دەبنە باج دەر. لیژمدا بۆمان دەرئەوی ئە سەردەمی سارگونی (یەكەم دا و پێش ئەویش كورد هەبۆوه بەلام ئەبەرئەموێ ناكۆکی و بەرپەرەكانی نەبۆوه لەنیواندا لەمەیزووی (سۆمەر و ئەكەد) داباسی نەكراوه. پێش نەرامسین لۆلۆكان لەسەردەمی سارگونی یەكەمدا فەرمانبەروا بوون. كە (لاسیراب) فەرمانبەروا بوو لەو كاتەدا. پڕۆفیسۆر- سپایزایش - هەمان رای هەیدە^{۲۱}. ئەكاتی هاتنی سارگونی دووم (۲۸۰۰) پ ز كۆتایی هاتوو بەفەرمانبەروایی گوتی و لەولاتی بابل دەری كردون هەتا گێڕاونیه تەووه بۆ بناری زاگروس، شۆینی پێشوی خویان. ولاتی مادەكانی داگیر كردوو هەموو (مادستان و كوردستان) ی خستۆتە سەر بابل و ماوی سی سەده - مادو كوردیانی (رۆژەلانی و ئاراراتی) باج دەری بابل بوون { لیژمدا دەرئەكەوی كە مادەكان لەسەددی (۲۸) ی پ ز لەئاوچەدی مادستان بوون } / سالی (۲۵۰۰) پ ز ئە كاتی وەرگرتنی فەرمانبەروایی - چەاك - پێش دادیەكان یانی (ماد + كورد) (باجیان بە كەلانیەكان داوه تا ئەنە نجامدا - چەاك - دەستی بەسەرا گرتوون). دونگی (فەرمانبەروای سۆمەر لەسالی (۲۴۵۰) پ ز هێرشى كردۆتە سەر عیلام و لۆلۆكانی خستۆتە ژێر دەسلالاتی خۆیەوه. لەسالی (۲۲۵۸) پ ز كە دموهلەتی ئاشورپێك هات تا سالی (۲۱۹۲) پ ز بەهیچ جۆریكك باسی كورد نەكراوه. نەرۆژەلانی و نەئاراراتی بەلام كەییومەرس سالی (۲۲۴۱) پ ز دموهلەتی پێش دادی پێكك هیئاو شاری دماومەندی كردۆتە

^{۲۱} میژوی كۆنی بۆژەهلانی نزیک ل ۱۸۶ وه هومەكانی میسوپوتامی ل ۹۹.

پایته ختی خوی دمورو بەری سالی (۲۶۰۰) پ ز زوحاک له بابله وه سوپای بۆسەر
 پێشدا دیه کان هیناومو له دمورو روهی شاری نهسته خه رای پارس له گه ن جه مشیدی
 فهرمانبرموای پێش دادی به یه کدا هاتون له نه نجامدا به سه ریای که وت وفهرمانبرموایی
 جه مشیدی پێش دادی کو تایی هات. له سه رده می فهرمانبرموایی " کو و ناخو نتا " ی یه که م
 فهرمانبرموایی عیلامه کان که به سه ر زوحاکدا سه رکه وتن. توانیان کو تی دیل به تی به چرن
 به یارمه تی فهرمیو نی پێش دادی و کاوی مادی سالی (۲۱۹۲) پ ز سالی (۲۰۱۸) پ ز
 فهرمانبرموایی نا شو رو کله مگان - نینه - له شکریکی گهورهی هینا یه سه ر ولاتی مادو
 فهرمانبرمواکه ی گرت و له سینداری داو هه تا دمورو به ری شاری به لێج - ی گرت. به لام
 نه تیوانی هه لای شارکه بگری تا له پاشدا شمارمی (سه میرامیس) گرتی. له نینوان
 هۆزمکانی ناسیای ناومپاست له که ناری روژه ه لاتی دمریای ره ش چه نه به گژدا چونیکک
 بوویدا له نیوانیاندا له سه ده مگانی (۱۸ ، ۱۹) ی پ ز له م کاته دا هینکی بچوو که له رگه زی
 ناری (هیندو نیرانی)، له لای سه رموه پهیدا بوو تا بوژ ناوای کورده ستانی نیستا هاتن و
 جی گیر بوون. خامن دسه لاتی که به ناوی (میتانی) یه وه دمو له تیکی پێک هینا که پایته
 خته که ی له نزی که رویاری خاپورمه بوو، روژ هه لات ناسه کان له لێن و نه م کو مه له ش
 کوردن. له دمورو به ری سالی (۱۷۶۰) پ ز کورده مگانی (کاسی) له گه ن هۆزه هاورمه گه زمکانی
 خویان (گوتی - لؤلؤ) له ژێر فهرمانده ی (خاندیژی کاسی له شکریکی گهورمیان بۆ سه ر
 ولاتی کلدانه کان هینا و داگیریان کردو دمو له تیکی به دسه لاتیان له (لاگاش) دامه زراندا
 که به دمو له تی (گاردوینا) به ناویانگ بووه یانی دمو له تی کورده مگان. که شه ش سه ده
 به رده موام فهرمانبرموا بوون له و کاته دا ولاتی ماد له ژێر سایه ی دمو لاتی نا شو ردا و نه ژیاو
 باج دمریان بوون به لام له نزی که شاری (به لێج) دمو له تیکی بچوو که له ژێر دسه لاتی
 تووسه) (ناویکدا که یونانیه کان - دیوکس - یان پی و توه باجی نه داومو سه ر به خۆ بوون.
 له و تووسه یه نه) تووسه ی کو بی فهریه ره زی مادی یه که که یقوباد فهرمانبرمو بوه (هه توش
 کو بی نه موزمه) . له سه ده ی (۱۶) پ ز میتانی یه کان فهرمانبرموایی هه موو کورده ستانیان
 کردوه له بوژ هه لات هه تا (نارباخا) یانی که رکوک نیستا و سنووری ولاتی نا شو رو
 دهشتی هه ولێر. له و پاشماوه دیزینه ی که له ساری که رکوک دۆزا و ته وه میژووی
 فهرمانبرموایی میتانی نه گیر نه وه سه ده ی (۱۵ - ۱۶) پ ز وا دمر نه که وی دانیش توانی

كوردستانى رۇڭھەلات باج دەرى دەۋلەتى كەلگەنلىكى ۋە ئاشۇر بون. ئەم سەردەمەدا ئازادو
 دوۋىدەرمىكى ۋە ئاڭۇكىيەكى بەتەن ئەكوردستاندا بوۋە بەلام ئە بوۋى ئاين ۋە خوۋ دەۋىتى
 كۆمەلايەتتە يەك بون. سەردەت سەدى (۱۴) پ ز مېتائىيەكان ھېرش دىكەنە سەد
 ھىتى) يەكان ئە سورىا بەھۋى شەۋشۋىرى ئەمانەۋە وۋە دەسەلاتى ئاشورىيەكان
 پەرە ئەسېنى. (ئادادنىڭ سالى) ھەرمەنپەۋى ئاشور سالى (۱۲۱۰ - ۱۲۸۱) پ ز ئەنۋوسى
 سوپاى (كاس - گوتى - لۇلۇ سۇپاى) م شكاند. (پاشاموۋىيەكى دېرىن X سەلتاتازى
 يەكەم) ھەرمەنپەۋى ئاشورەكان سالى (۱۲۸۰) پ ز ئەگەل گوتىيەكان بەيەكدا ھاتوۋە.
 ھەروك خۇ ئەلى دەرى سەرىيەكى زۆرى بە سەردا ھىنانۋ. بەھۋى ھېرشى يەك ئەدۋاى
 يەكى غىلامەكانەۋە بۇسەر خاڭى بابىل ۋە پەل بلال كەندەۋى ئاشور وۋە دەۋلەتى
 گاردۇنىي كوردى لاۋاز بوۋە. ئە سەردەمى ھەرمەنپەۋىيى "تەگلاس نېن" ئى ئاشوردا
 سالى (۱۱۷۱) پ ز دەۋلەتى چەند سەد سالى - گاردۇنىيا - ئە ئاۋ ئەچى بەھۋى چەند
 رۇداۋىيەكەۋە كەلامان بون ئى يە. كوردەكانى كاسى ئەگەپىنەۋە بۇ شاخەكانى (زاگروس)
 يانى لوبستانى ئەمروۋ مادو لۇلۇكان ئەكەۋنەۋە ژىر دەستەلاتى بابىل موۋ. ئە سالى
 (۱۱۰۰) پ ز تەگلات پالازارى يەكەم. ھەرمەنپەۋى بەدەسەلاتى ئاشور چەند جارنىك ئەگەل
 پارس ۋە مادو ھۆزەكانى لۇلۇدا كەلە ژىر دەسەلاتى بابىل بون بەيەكدا ھاتوۋ ۋە گەلى
 جار باجى ئەمادو پارسەكان سەندەۋ. ئە خوارموش تا كەندەۋى ھەربى باجى ئى
 سەندون ئە ئىۋان سالىكانى (۱۰۶۸) پ ز ئەم ئاشورىە مل ھورائە شەپىشيان بە
 كوردەكانى شاخى (ئازۇ) فرۇشتەۋ. تا ئە ئەنەماددا شكان ۋە سەريان شۇر كوردە
 سەدى (۹) پ ز ئاشور نازىرپال ئى ھەرمەنپەۋى ئاشور گەلىك زولم ۋە زۇر ئەكات
 ئەكوردەكانى زاگروس ۋە ئىيان چەسېنىيەتەۋە. بۇيە ئەۋانىش ئى ۋە ئەنەگەپىنەۋە ھانا
 ئەبەنە بەر بابلىيەكان ئەيانخەنە ژىر دەسەلاتى ئەۋە.
 ئەم كاپرايەچۋار جار ئەگەل كوردەكانى زاگروس بەيەكدا ھاتوۋە جارى يەكەم
 سالى (۸۸۴) پ ز بوۋە. كە ئەشكىرى بۇ سەرخاڭى لۇلۇ ھىناۋە بى ئەبھام گەراۋەتەۋە.

۲۲ دىۋىۋى رۇڭھەلات ناس ئەلى: شاخى ئازۇ بىرىقىيە ئە ھازۇ يانى چىيى ساسۇنى ئىستە.

جاریکی تر له ژیر سهرکردمی (سلمانزارای کوری دا له شکر نه نیریته سهر خاکی لؤلوه چهند شارنك داگیر نه کات.

سوپای لؤلؤکان به سهرکردمی (نامیخا) ږوو نه که نه شاخ و دوور نه که ونه و ناسوریه کان به هیلاک نه چن و سهر نه نجام ریکه و تن نامیده ک مۆر نه که ن. ههر نهم سلمانزاره له سهردمی فرمانبروایی خویدا یانی له کوتایی سهدمی (۹) دا جاریک بهرمو کوردستان نه که ویتنه ږی. به نیازی شه پکردن له گه ل پارس وماددا.

دیسانهوه سالی (۸۵۹) پ ز هیرشیکى هیناومته سهر ویلايه تی (زاموا) و تاومکو تاسلوجه و گله زمرده ی گرتوه. ههرومها سالی (۸۸۴) پ ز سوپایه کی تری نارده و ته سهر ویلايه تی (نامری) یانی ناوچه ی پشدمرو سهردهشتا. فرمانبروای نامری رای کردو ته شاخ و ناوچه که ی به چن هیشتوه.

کورد له سالی ۸۳۵ - ۵۵۰ پ ز

سالی (۸۵۲ پ ز که یقربادی کورد که یونانیهکان) نارباسی پی نه لنین
 فهرمانروایی گرتنه دست و سر له نوی دولته تی مادی زینلوو گردموه. له بووی سوپایی و
 نیداریهوه پهری پی داوه. نهم سرگردمه زنه (پارس و کورد) له دیلیه تی و چهوسانهوه
 بزگار گردوه. شاری (هنگمادان) - ههمه دانی نیستا - ی کردوته پایته ختی خوی.
 یونانیهکان به داگیر کاری نهینه واو له ناو بهری دولته تی ناشوری ناو نه بهن^{۲۲}.

تهکلات پالازاری دوم فهرمانروای ناشورمکان له سالی (۷۴۲ پ ز تووشی شهریکی
 سخت و دژوار دیت له گه ن مادمکانداوا ۶۰ هزار دیل به چهک و ههموو دسکه وتینهوه
 دمباتهوه پایته ختی خوی. هرومه ها بهریهه کانی و شهر و شوږ دمرگا بهم گه له بهرنداو
 ههمیشه سرگردمی شهر یوون. سارگون سی یهم فهرمانروایی ناشور دوو جاری تر
 له گه لیانا جهنگیوه جاری به کم سالی (۷۱۵ پ ز - دغو - که یونانیهکان - دیاکو -
 پی نه لنین^{۲۳} سر کردهی سوپای ماد بووه به دستی سارگون به دیل نه گیری و دوور
 نه خرنهوه بو شام له نه نجامدا (۴۸۲) کهس له ناودارانی کورد له گه لیانا دوور نه خرنهوه.
 جاری دوم که هیرشی هینایه سر کوردهستان ناچاری کردن و خستینه ژیر دسه لاتی
 خویهوه (۴۵) کهس له سر کرده خیله کانی کورد بپروایان به سارگون هینا که
 خواومندیانه و بپریاندا که باج دهری بن.

سالی (۸۰۰ پ ز یانی سدهی ههوتهم به کیک له فهرمانروا ناودارمکانی ماد به ناوی
 - گاردونیا - تووشی شهریکی دژوار نه بیت له گه ن کندانیهکاندا که سه نهاریس کوری
 سارگون فهرمانروایان بووه، به سر کندانهکاندا سر نه کهوینت و شاری بابل داگیر نهکات
 و زوریه ی خه که ی به دیل نه بات.

^{۲۲} ملل قدیمه مشرق ل ۱۵۹ تا ۱۶۲ واینه سکندری ل ۱۴۵

^{۲۳} له سرچاوه کونهکان و پاشموه دیرینهکانهوه و دمر نه کهوی که (کواکسار باکیاکسار که ناوی
 راستی) هواکستال « هوشتر بؤته هوی له ناو بردنی و کوتایی هینان به دولته تی ناشور. پیرینال ۵۲
 وته نریخی عمومی رضا نه خری ل (۸۲) و ملل قدیمه مشرق ل (۱۵۸ - ۱۶۴) ونه حمده رفیق بهرگی به کم
 ل ۲۶۶ - ۲۶۹ و میژووی نه سین زمکی بهگ و... هتد

جاریکی تر نه گېه‌تی و شېرو شېرو مال ويران کردن دست پي نه کاته‌وه سهردمی) ناسارهادون ای کوپی سهنهاریب ناوداری ناشور سالی (۶۸۱ پ ز لو هه‌رمتی دمه‌ل‌اتدا مادو پارس نه‌خاته ژیر دمه‌لاتی خوی بهم شیره سهردمی) ناشور پانییال ای کوپی و) ساراکوس ای کوپه‌زایشی هه‌روا به‌دیلی و ژیر دستیهی مانه‌وه. هه‌ل بو کومه‌لیک له (سکا) یا (سیت) مکان ریک که‌وت و لای ژووری ولاتی ناشورمه‌وه هیزش نه‌هینن و ناسیای بچوک داگیر نه‌که‌ن و چند سالیک به‌تالان و بره‌وه خه‌ریک نه‌بن. تابه‌ شیره‌یه‌کی دیار دمه‌لاتی ناشوریه‌کان که‌م نه‌بیته‌وه. (پیرنیا) له لاپه‌ره (۵۲) نه‌لیت : له و کاته‌دا هه‌رمان‌پروای ماد (توس) له دنیا دهرنه‌چی وه‌ریه‌ریزی کوپی سالی (۶۵۵ پ ز ده‌بیته هه‌رمان‌پروا که‌ پارسه‌کانشی له‌م کاته‌دا سهره‌به دمه‌لاتی ژیر دستیهی ماد بوون. سالی — ۶۲۵ پ ز هه‌ریه‌ریز خویای نازادی و بزگاری نه‌که‌ویته سهری و نه‌که‌ویته‌وه شېر نه‌گه‌ن ناشوریه‌کان. له‌نه‌نجامدا له‌شکرکه‌ی نه‌شکی و خویشی نه‌کوژی. (کواکساری) کوپی سهرنه‌نوی دست نه‌کات به‌کوکرده‌نوهی له‌شکرو به‌هیز کردنی به‌نیازی سه‌ندنی توله‌ی خونی باوکی و هیزش ده‌باسه‌ر ناشوریه‌کان و تا شاری نه‌ینه‌وا راویان نه‌نن و نابله‌وه‌ی شارمه‌ نه‌دات. له‌م لایشه‌وه سیه‌ته‌کان هیزش ده‌هیننه سهر ولاتی ماد بویه کواکسار دست له نابله‌وه شار هه‌لنه‌گریت و ده‌گه‌ریته‌وه سهرنه‌مان. به‌هوی نه‌بوونی دهرامه‌ت وهیلاکی سوپاکه‌یه‌وه به‌دستی سیه‌ته‌کان نه‌شکی و ماهوی (۲۸) سال نه‌ولاتی — ماد — دا نه‌مینینه‌وه. کواکسار پیاویکی ژیرو دنیا دیده بووه. هه‌میشه کارمکانی به‌پاوژو پرس بووه. میوانداریه‌کی گه‌وره ساز نه‌دات بو سهرکردمو پیاو ماقولاتی سیه‌ته‌کان له‌و شه‌ودا توانی هه‌مویان بگری و بیانکوژی و له‌پاشدا سوپاکه‌یانی ژور به‌ناسانی له‌ ولاتی لادا دهرکرد.

له‌م پیاوه ژیره سهر سه‌خته خویای توله‌ی خونی باوکی گیژی له‌دا بیری لی نه‌کردموه هات پهیماکیکی دۆستانه‌ی نه‌گه‌ن) ناپو پۆلساری هه‌رمان‌پروای بابل دا به‌ست و) نامیشی) که‌پیشی له (به‌خت نه‌زمی) کوپی ماره کردبو زیاتر پته‌وکردنی دۆستایه‌تی. سوپایه‌کی به‌هیزی) مادو پارس و عیلام و بابل و عه‌ره‌ب)

هیزشیان کرده سهرولاتی ناشورشاری نه‌ینه‌ویان داگیر کرد. سارکوسی تازه هه‌رمان‌پروای ناشور کوپی) ناسور نازیزپال) که‌زانی به‌ته‌نگ هاتومو هه‌چد مه‌فه‌تیکی نیه

فهرمانی دا هه‌ناکه به‌خاوو خیزان و دست و پیوندموه بسووتینی. نابه و شیومیه ولاتی
 ناشور سالی (٦٠٦) پ ز له نیوان دوو دموه‌تی هاوپه‌یمانی مادو بابل به‌ش کراو کۆتایی
 به‌دسته‌لاتداریه‌تی ناشوور هات.^{٢٥} میستر هۆل له‌ میژوی کۆن و روژه‌لاتی نزیکدا ل
 ٥١١ نه‌لیت ناشوربانییال دوا‌فهرمان‌موای ناشوریه‌کان - مانی^{٢٦} - یه‌گانی خستۆته ژێر
 دمه‌لاتی خۆیه‌وه به‌لام توانای نه‌وی نه‌بووه له‌گه‌ل کورده‌ نازاکاندا بجه‌نگی. دموه‌تی
 ماد به‌ناسانی توانی نهرمه‌نستان وکاپادۆکیه‌ که‌ له‌ روژه‌لاتی ناسیای بچوو‌کدا بووه
 بیگری و بیخاته ژێر دمه‌لاتی خۆیه‌وه هیزشکی برده‌ سه‌را لیده‌ (کان و ماوه‌ی ٦ سانی
 ربه‌قی خایاند فهرمان‌موای لیدمکان) (نالیان X نارتی تسپی) کچی دابه‌ (نازیده‌هاکی
 کوری کواکسار. کواکسار سالی (٥٨٤) پ ز کۆچی دوا‌یی کردو بخت نه‌زمی بابلی زاوای
 سالی (٥٦١) پ ز له‌دنیا دهر‌چوو.

^{٢٥} پیرنیا ل ٥٣. تاریخی عمومی رطا نه‌خوی ل ٨٢. هۆزه‌ کۆنه‌کانی روژه‌لات ل ١٥٨، ١٦٤،
 له‌تریخ عمومی نه‌حه‌مه‌د ره‌قیق ب ٣٦٦، ٣٦٩. میژوی نه‌مین زمکی.

^{٢٦} مانی پریقتن له‌ دانیش‌توانی ده‌ورو به‌ری ده‌ریاچه‌ی وری و نازمه‌ربایجان که‌ هاو‌ر به‌گه‌زی کورده
 مادمکان.

کورده له سالی - ۵۵۰ - پ ز

تا سهردهمی هاتنی نیسلام

که یخوسرموی دووم (کورش) سالی (۵۵۸) پ ز ههرمانپروایی پارسهکانی گرتە دست وله پاشدا (نانزان - عیلام) یشی خسته ژیر دسهلاتی خوښه وه، مادمان نانپزاییه کی زوریان دمرې له ههرمانپرواییه کی کورش و بهرپه رهمکانی یان نه کرد. کورش له شکرکی گه ووهی هینایه سهریان و شکاندیان و کورش گه پایه وه. نه مجاریان به له شکرکی گه ووه ترو رفیکی نه ستووره وه بۆ جاری دووم په لاماری دانه وه. تاتوانی دموهلی ماد برؤخینی و ته فرو تونایان بکات و شاری هه مه دانی گرت. خوی بوه ههرمانپروای پارس ماد. لهم کاته وه دموهلی نیران دست پی نه کات که نیران به مانای ولاتی مادو پارس دیت. سده یه کیش پاش برؤخاندنی دموهلی ماد به نیرانیان و توماد ته نانه ت شه پری نیران و یونان به شه پری مادو یونان ناو براوه. پیرینا لا په ره ۵۸. سنووری نیران لهم کاته له خواروه - قزل نیرماق - وله دمریای خه زموه تا دمریای عومان بوه. کورش هیرشی برده سهر نه رهنه نستان و نهویش ی داگیر کردموه بوه به به شیک نه نیران. هیرزودوت کورش به ههرمانپروای پارس ناو نه بات و (نابنائید) به ههرمانپروای بابل. وته که ی هیرزودوت راسته چونکه کورش پینش نه ووی هیرش بیاته سهر ماد ههرمانپروای پارس و عیلام بوه. (پیرینا ل ۶۱). کورش سالی (۵۴۶) پ ز ولاتی لیدی خسته ژیر دسهلاتی خوښه وه په لاماری ناسیای بچووکشی داو سالی (۵۴۵) پ ز نهو ناوچه یه چووه ژیر دسهلاتی موه له هه موو هیرشهکانی کورش بهرمو سهرموو روژه لات و بۆژ ناوا سوپای مادو پارس و عیلام شان به شانی یه ک بوون جهنگیون.

سالی (۵۳۸) پ ز کورش هیرش دبیاته سهر بابل و نابونائید به دیل نه گری و بابلیس دمکاته به شیک له دسهلاتاریتی نیران و په لیش بهرمو هینیقیه و فه له ستین نه هاوی و نهویش داگیر نه کات. سالی (۵۲۹) پ ز له دنیا دمرچووه ماوی دوو سده هه موو کوردمکانی روژه لات و بۆژ ناوا مادو گوئی تا هاتنی نه سکهندری بومی له ژیر دسهلاتی نیراندا بوون. له کاتیکدا که یخوسرموی بچووک - کورشی بچوک - والی (کپادوکیا) بووه حمز نه کات خوی ههرمانپروایی بکات و نه رده شیری برا گه ووهی دمریکات. له گهل یونانیهکان بیک نه کهوی له سهر چنده رچیک و (۱۲) هزار کهس به کری به سهر کردایه تی کلارخوس

سائی (٤٠١) پ زبم سوپایهوه و هیزیکی گهوری کیادوکیاوه بهرمو بابل نهکهوئته ری نه نزیکه خان نهسکندرمیه) له ژوروی بابل لهگه' سوپای نهردهشیری بریادا بهیهکدا دین و شهریکی سهختی خویناوی بوونه‌دات. ههرچه‌نده سوپای که یخسرموی بچوک سر نهکهوتن بو سوپای یونان به دسیسه‌ی (تیساندین) له‌ناو نه‌چن (١٠) هزار کهسیان نه‌میننه‌وه. گه‌زنه‌فون به‌سر کرده هه‌لنه‌بژین. نه‌م سوپا دهه‌زارکه‌ناری دهریای نیسلامبونه‌وه تی په‌ریون و دهریایان جی هیشتوه. له‌کاتی گه‌رانه‌ومیاندا له کوردستان له‌دهریه‌ندی زاخو توشیان نه‌ییت به‌توشی هیزیکی کوردموه که به‌کاردوشی ناو نه‌بران.

کوردمکان شهرزه‌یان نه‌که‌ن و سوپاکه‌یان په‌رش و بلاو نه‌که‌نه‌وه تا نزیکی نه‌رابزون دویان نه‌که‌ون. گه‌زنه‌فون له‌کتیپی (نانابازیس) دا نه‌نووسی: نه‌م کارده‌وشیانه‌ه سهریان بو‌ه‌رمانه‌رموایی نیران شوپ نه‌کردوه. ته‌نانه‌ت هه‌رمانه‌رمواییکی نیران به‌ سوپایه‌کی (١٢٠) هزار که‌سیه‌وه هیزش نه‌کاته سهریان له نه‌نجامدا سوپاکه‌ی تیک نه‌شکین و نه‌گه‌رینه‌وه. به‌رای گه‌زنه‌فون کارده‌وشیه‌کان سر به‌ نهرده‌شیر بوون. سهرینچی هه‌رمانیان نه‌کردوه. دیسانه‌وه نه‌ئین ولاتی (کاردوک) تا بو‌تتی نیستا په‌رمی سه‌نده‌وه له‌و ساته به‌دواوه رویاری دیچه‌ه و دموو به‌ری کیوی (جودی) پی‌یان وتوم (کوردمان) یا (کارداک) زوری‌ه میژوو نووسان به‌ کوردوان ناویان برده‌وه و له‌ زمانی ئارامیدا به‌ مه‌لنه‌ندی کاردو به‌ناویانگ بووه. (کوردمان) یا دارای سی‌یه‌م پینش نه‌ومی هه‌رمانه‌رموایی نیران بگریته دست والی نه‌رمینیاو ولایه‌تی کوردوان بووه تا سائی (٢٢٨) پ ز به‌هوی زیرمکی و ئی هاتوویییه‌وه له‌ پله‌ی والیه‌وه بوته‌ه هه‌رمانه‌رموا. سنووری کوردان له‌م کاته‌دا له‌زیی گه‌وره تا سه‌رچاومی هاخامنه‌شینی له‌لاینه‌ نه‌سکندرمه‌ وه ولاتی کوردمکان (ماد — کاردوان) کورتی و گوئی که‌وتوته ژیر نه‌م په‌لاماره. سه‌له‌ناوکوس یه‌کی له‌ سه‌رداران یونان سائی (٢٢٢) پ ز هه‌رمانه‌رموای نه‌م ناوچه‌یه‌ بووه که به‌ دریزایی یه‌ک سه‌ده کوردمکان له‌م ماومیه‌دا خه‌ریکی پا‌په‌رین و په‌لاماردان بوون. سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی دوومی پینش زاین به‌شی سه‌رووی کوردستان به‌ یارمه‌تی یه‌که‌م هه‌رمانه‌رموای نه‌شکانی (مه‌ردار) که‌وته ژیر ده‌سه‌لاتی نه‌رمه‌نه‌مو به‌شی خواروی کوردستانیش ورده‌ ورده سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی یه‌که‌م که‌وته ژیر ده‌سه‌لاتی نه‌رمه‌نه‌وه که‌ مه‌رکه‌زی شاری (نامه‌د) یانی (دیاره‌کری نیستا بووه. میژوو نووسی به‌ناویانگ؟) (نه‌سترا‌بون) له‌ باسی نه‌رمه‌نه‌کاندا نه‌ئیت: کوردمکان

زۆر بە سەلىقەو خاموڭ پېشەن لە كاری ھەندەسو پېشەسازی دا شارمزان ھەرمەنپوای
 نەرمەن تیگەردان سوودی لە سەلىقەیان وەرگرتووە. سالی (٢٦) پ ز كوردستان تووشی
 پەلاماردان بوومو لەلایەن (نەتتوان ی سەرداری پۇماووە كوردستان داکیر گراووە، لە
 شەرنکی گەورەدا لەگەل سوپای نەشكانیەكان تێك نەشكى ھاوکاری نەشكانیەكان (مادی
 بچووك) لە ناوچەى نازەربایجان لەم شەردا لە تالان و بڕووە دەسكەوتی شەربى بەش
 نەبن و دڵ یەشاو نەبن لەگەل نەشكانیەكاندا. بۆیە بەدزیەووە ھانى سەرداری پۇما (مارك
 نەتتوان) نەدەن كەجاریكى تەرھیزش بکاتەوومو یارمەتى دەری نەبنە. پۇمەكان بەنیازی
 تۆلەووە سالی (٢٤) پ ز ھیزش نەكەنەووە و نەرمەنستان داگیر نەكەن. لەم لایشەووە
 ھەرمەنپوای نەشكانیەكان (ھەرھادی چوارم) بە سوپایەكى گەورەووە ھیزش نەباتە سەر
 مادی بچووك و پاش شەرنکی خۆیناوی نەیگرى و لەوئەووە بەرمو نەرمەنستان نەكەوتە
 پى و دەستی بەسەردا نەگرى لەكەسانی نزیک خۆی سەرپەرشتى كارانى بۆ دانەنى. سالیك
 پێش لە دایك بوونی مەسیح ھەرمەنپوای نەشكانیەكان (ھەرھادی پێنجەم) پەیمانى
 دوستانەتى لەگەل پۇمەكان بەست و كوردستان و نەرمەنستانى خستە سەر
 دەسلەتدارىتى پۇم. لە كۆتایی سەدەى یەكەمى زاین دا (تالان) یەكان و گورجیەكان
 ھیزش دەكەنە سەردەسلەلاتى نەرمەنستان و كوردستان و ولاتى مادی بچووك تووشى دەردى
 سەرى و تالان نەبن. ھەرمەنپوای نەشكان لەم دەست درێزىە بى دەنگ بووم ھیچ بەرگری
 نەكردووە. سالی (١٦١) ی زاینى بلاش سى یەم ھەرمەنپوای نەشكانیەكان نەرمەنستان
 نەگرى بەلام پۇمەكان بەسەركردایەتى كاسیوس توانیان بەشى پۇژ ناوايى دەولەتى
 كۆردۆ، ولاتى (نەرمەن) وەرگیرەووە و سوپای نەشكانى بشكىن. سالی (٢٤٢) زاینى
 كوردەكان بە یارمەتى دەولەتى ئیئران توانیان سوپای (والرىن) ھەرمەنپوای پۇمەكان
 بشكىن و سەركردەى لەشكەمەكى بكوژن لەپاشدا دەسلەتدار بوون سالی (٤٩٥) ك
 دەولەتى ناتابەكانى كود پێك ھات كە بریتى بوون لە پێنج دەولەت^{٢٧} :

^{٢٧} نەمە ھەلەى میژوویە نەم پێنج نەتابەگیە كە لە كوردستاندا دامەزران سەرۆكەكانیان
 پاشماووی سەلجوقیانى تورك بوومو ھەندى میژوو نووس بە ھەلە بە كوردیان داوتە قەلەم تەنیا
 دەولەتى نەتابەكانى لورستان كورد بوون - (١) تاریخ الأمم الاسلامیة بەركى دوم.

- ۱- دۆلەتى (ئەرتەكچە) ئەجەن كەڭ و ماردىن دوست بوو بەشى ماردىن تا ماوى سى سەدە بەردەمەم بوو ئە پاشدا ھەردوو بەشەكە ئەلايەن دۆلەتى) قەرمەقۇنلو) ھەكەنە ئە ناو بران.
- ۲- دۆلەتى شانەرمەن ئە ئەخلاق كەماوى بىست سان ئەگەن دۆلەتى ئەيويەكاندا ئەشەردا بوون ئە و سائە ناوچوون.
- ۳- دۆلەتى زەنگى ئە موسل و سوريە و جزيرو سنجار و ئەربىل - دا ھەرمەنرەمەم بوو بەشى موسل ئەلايەن مەغۇلەكانەو داگىر كراو ھەم بەشى كى تى بەدەستى دۆلەتى ئەيويەكان ئە ناو چوو.
- ۴- دۆلەتى ئەتابەكانى ئازمەريجان كە ئە سالى (۶۲۲) كى كۆچى مایەو ئە پاشدا خوارزەمەكان دەستيان بە سەردا گرت.
- ۵- دۆلەتى ئەتابەكانى لوپستان ئە سالى (۴۵۴) كى كۆچى ئە لوپستان پىك ھات ماوى سى سەدە ھەرمەنرەمەم بوون ئە ئەنجامدا بەدەستى تەيمورى ئەنگ ئە ناو چوون^{۲۸}. ئەيويەكان يەكەن بوون ئە دۆلەتى ھەردە ئازا و ئاودارەكانى كورد ئە سالى (۵۲۸) كى دەست بە ھەرمەنرەمەم ئەگەن ئە ئەنجامدا ئەشكىرى ئىزان و كورد تىك ئەشكى و پەرت و بلاو ئەبەنەو. بۆمەكان واز ناھىنن و سەرسەختانە جارىكى تر سالى (۶۲۷) بىز دۆڭ (خەسرو پەروىزى) ھەرمەنرەمەم ئىزان ھىرش دىننەو. ھەر ئە شارەمورەو ھەتا ناوچە ئەردەلان (سە) ھەرچى دىھاتى تيا ئەبىت ئەتسووتىنن و زۆرەي خەكەكەي ئەكوژن و دىرەدىرەمەم ئەگەن.^{۲۹}
- ئە سائەكانى (۶۲۸، ۶۴۰، ۶۴۲) بىز بەرانبەر سالى (۱۶، ۱۸، ۲۱) كى كۆچى ئە ئەنجامى شەرى ھەربەكان ئەگەن دۆلەتى ئىزان كوردستان بۆتە مەلەندى شەرى شافۇي پىكدادان) ھەلوان و تىكرىت) ئە لايەن ھەربەو داگىر كراو. دانىشتوانى (شارمۇرو پاو) توشى كوشتن و كاوتكارى بوون. ئە ئەنجامدا خۇيان دا بەدەست سوپاى ئىسلامەو و موسولمان

^{۲۸} ئەمە) ھەلەيە دۆلەتى لوپستان تا سەردەمى پەھلەوى ھەرمەم.

^{۲۹} ئەتسكەپىندىي ئىسلام بەرگى دوم ل (۱۰۲۴).

بيون. (تارىخ كامىل - تارىخ كوردستان - حديقەى ناصرى) سالى (۲۲۰) ى كۆچى دەھولەتى دىيالىھ - ئال بومىيە - ئە شىرازو لە بەغداو

بى دى دامەرزىاھ تا سالى (۴۴۷) ى كۆچى بەردىموام بىوھ. سالى ۲۲۲ ك دەولەتى

(نەخشىدىيە) پىڭ ھاتىوھ ماوى دەسەدە ھەرمانبىرما بىون ئە ولاتى شام. سالى

(۳۵۸) ك دەولەتى ھوسنەوىيە ئە دىنەھور) سەرى ھەلدا. سالى (۳۸۱) ك سىپاي

بۇمى تىڭ شكان ئە سورىا. ئە ھەمدى كۆرى زوھاك پالەوانىكى دىلىرى كورد بوو ئە ناو

سىپاي مىسردا بە سەزۇكايتى) (ابن مىمىام) بە تاكە سوارە پەلامارى بىردە ناو سىپاي

بۇم و توانى سەردارى بۇمەكان بىكۆرى ھەرنەم پالەوانىيەتە بوھ ھۆى ورە بەردانى سىپاي

بۇم و تىڭ شكانيان) (تەجارب الامم) (ابن مىكويە. سالى (۴۴۴) ك دەولەتى شوانكارە ئە

ھەرنىمى ھارسدا دامەرزىا تىزىكەى دوو سەدمو نىويانى تا سالى (۶۶۸) ك ئەگەن دەولەتى

ئىران پەيمانىكى دۇستانەيان بەست. سالى (۲۹۷) ى زايىنى سىپاي ساسانىيەكان بە

سەركردايەتى) (نەرسى) ھەوتەم بەدەستى سىپاي بۇمەكان و ئەزىر چادىرى) (كالاپوش)

تىڭ ئەشكى و نەرسى بىرىندار ئەكرى. ئە ئەنجامى ترسنۇكى و ئەسەر خۇنى خەلكى

كورد ناچار دىكرىت پەيمانىكى دۇستايەتى ئەگەن بۇمەكان بىەستى و ناوچەى كاردو

كوردستانى بۇزئاوا بەچوار ويلايەتە) (نازون، موک، زايدە- رەجىمە) بدات بە بۇمەكان.

دەورو بەرى سالى (۲۳۸) ى تىرادەى كورد بۇتە ھەرماندارى نەرمەنستان و ئاينى

نەرمەنى ئەبەر بەرژمەندى خۇى و ھەندىكى تر وەرگرتوھ. كوردە شاخاويەكان ئەسەر

دىنى زەردەشتى خۇيان ماونەتەموو ھەزىان بە ئاينى نەرمەن ئەكردوھ ھەمىشە شەپو

ناكۆكى و پەلاماردان ئە ئىوانىاندا ھەبو. يانى زەردەشتى و) (ئەنەوشىروان) دووجار بە

كوردستاندا تىنەپ ئەكات جارىك بەرمو) (لازىكا) و جارىكى تر ئە بىگەى كوردستان و

نەرمەنستانەوھ، بۇ تەمى كەردنى) (خەزەركان) ئەم دوو جارە كوردەكان بىزىكى زۇر ئە

خۇى^{۲۰} و سىپاكەى ئەگرن و خواردن وئالفىيان بۇ نامادە ئەكەن و خزمەتبان ئەكەن.

^{۲۰} ئالان بىرىتن ئارىيە ئىرانەنىيەكان ئە نىزىك دەرىيەلە دارىل نىشەتەجى بىون ئە پاشدا وردە و بەرمو) (ئولكا) بەرى كەوتون و بلايىنەتەموتا سەدى ھەوتەمى كۆچى مەغۇلەكان ھىرش ئەكەنە سەريان و ئەوانىش ئە ترسا بەرمو بۇزئاوا كۆچىيان كرموھ.

جاریکی تر سالی (۶۲۴) ز کورد مەکان دەستی هاوکاری براهەتی درێژ نەکەن بۆ دەولەتی
 نێزان و پێکەوه شەری قەیسەری بۆم (ھەرقل نەکەن.) ۵۶۹ ک بەھ شێوێکی رەسمی
 دەست بەسەر ولاتی کوردستان و میسرو سوریاو جزیرەو نەرمەنستاندا نەگرن * ۲۱.
 دەولەتی خورشیدیەکان ماوی (۱۱۶) سالی لە ناوچەیی نوێی بھووکدا پێک ھات تا
 سالی (۶۹۳) ک بەردەوام بوو. جگە لەو دەولەتانەی باسماں کرد کورد خواوەنی (۴۶)
 مێنشیی گەورەو بھوکی تر بوو کە ھەریەکەیان خواوەنی (تەپل و بەیداخی) تاییەت
 بوون ۲۲.

نەولیا چەلەبی جگە لەوانەی باسماں کرد پێنج دەولەتی تری ناو بردو کە سەر بە
 بەشی تەوریزن " قوتور، پیرەدۆزی، گولانی، دەمەمی، دەبنلی " ۲۳

۲۱ نەنەوشیروان دادگەر نەبوو خوێن بۆ نەیک بۆ سەدویست ھەزار کەسی لە (سیستان)
 کوشت.

۲۲ نیشانەو بەیداخی کوردە مادەکان شەرتەر بوون.

۲۳ فتح القسی فی فتح القنس - ل ۳۰۲. سیرە صلاح الدین. ابن شلاد (ابن خلکان) و تقویم
 التواریخ ھتد.

- نەولیا چەلەبی بەرگی چوارەم ل ۱۷۸.

هاوودمردی کوردو پارس

ومك له پێشهوه باسمان كرد بۆمان دهرنهكهوێ ههر له سههرماتای میژووموه کوردو پارس ههمیشه هاردمودو هاو پهیمان بوون. هاو بیروراو هاو مەزەهەبی بوون. له شادی و خوشیدا، له چهوسانهوه و کوشتن و برین دا، ومك يەك بوون و هه‌رگیز له يەك جیا نه‌بوونه‌ته‌وه. له کاتی دمه‌لات و فهرمانبروایی کوردا، پارسه‌کان به‌شدار بوون و هاوکاریان کردوون وه دموه‌لتی کوردی " گوتی، کاسی، کیانی، ماد ". کاتی دمه‌لاتداریه‌تی پارس، کوردیش بێ به‌ش نه‌بوون و هاوکار بوون وه دموه‌لتی " پێش دادی، هاخامنه‌شینی، ساسانی ". هه‌رکات به‌ هۆی داگیر کردنی بیگانه‌وه له‌یه‌ك جیابوونایه‌ته‌وه يە‌ک‌ی‌کیان بکه‌وتایه ژێر دمه‌لاتی دموه‌لتیکی ترموه هه‌ردوولا نه‌که‌وته بیری يە‌ك گرتن و سه‌ربه‌ستیه‌وه. وه‌ك سه‌رده‌می فهرمانبروایی " کلده، ناشور، عمالقه " هه‌ردوولا په‌ی‌رموی ناینی زمرده‌شت بوون و " ناهورامزه‌دایان " په‌رسته‌وه و بڕوایان به‌ خوای غیرو خوشی و ناشتی بووه. نه‌هرمتیان له‌ خوای شه‌رو ناژامو گرانی (نه‌هریمن) کردوه. کورد بۆشه‌ری نیسلام ده‌ستپێخه‌ری کردوه. قوربانه‌کی زۆری دا دژی سوپای عه‌ره‌ب^{٦١}. له‌نه‌جامدا کوردو پارس پێکه‌وه موسلمان بوون لهم هاوپه‌یمانه‌یه هه‌روا مایه‌وه و کاتی په‌یدا بوونی مەزەهەبی شیعه بڕێک له‌ هۆزه کورده‌کان له‌گه‌ڵ پارسه‌کاندا مەزەهەبی شیعه گه‌ریان په‌سه‌ند کرد _ لۆڤ، که‌له‌ور، شادری، باوده‌لی، که‌رمشه‌لی، به‌ختیاری، کولیانی، سینامینلی. پیه‌رماز، بلیکان، نه‌شمیشارت، له‌ک، هتد. که‌ زیاتر له‌ سه‌د هۆژن که‌عه‌لی (خ) به‌ خه‌لیقه‌ی راسته‌قینه‌ی پێغه‌مبه‌ر نه‌زانن. به‌ئێ‌کو هه‌ندێ له‌م هۆژانه‌ عه‌لی به‌خوداوه‌ند نه‌زانن و نه‌په‌رستن وه هۆژێ نا‌ه‌که‌لی، دێرسملی، له‌ ناوچه‌ی دهرسیم نیشته‌جین^{٦٢}. له‌ کتێب و میژوه کۆنه‌کاندا ههمیشه

^{٦١} نهمه هه‌لمیه نه‌گه‌ر کورده‌کان له‌سته‌س ساسانی و مێژ نه‌بوونایه و له‌گه‌ڵ هه‌ره‌ب ده‌ستیان تێکه‌ڵ نه‌کرده‌یه عه‌ره‌ب له‌ (عه‌له‌وان) رمت نه‌نه‌بوون. نه‌وه‌بوو. خوودی عومهری کۆڤی خه‌تاب وتی نهمه ربه‌ه‌خاکی عیراقمان به‌سه له‌عه‌له‌وان تێنه‌په‌ڤن

^{٦٢} نهمانه نه‌لێن خوا عه‌لی به‌ پێغه‌مبه‌ر ناره‌ه‌ خواوه مه‌مه‌د شوینه‌که‌ی داگیر کرد خه‌لیقه‌کانی راش‌دین هه‌دریان ئێ کردو خه‌لافه‌تیان نه‌دايه. عانشو معاویه و خواره‌که‌کان نه‌یان هیشت به‌ ناسوده‌یی بژی ناچار به‌دڵ شکاوی له‌ دنیا دهرچوه و خوایشی له‌ پاداشتی نه‌ومدا جیگای خواوه‌ندێ داوه‌تی.

ناوى(مادوپارس) له يه كه نه براون ويه كه وه ناو براون تا دموروهري سهدى پينجهمى پينشراين ناوى نيران پيدا بوو له بريتي - مادوپارس ^{٦٦} - ههروهه شهري كوردمكان له گه - والدين - سالى (٢٤٤)ز پينك دا دانه كه قهيسهري روم(هه رهل) سالى(٦٢٤)ز ومك باسمان كرده هه ربه لايه تگيري له دولته نيران بووه.

بريك له زاناكاني ميژوو نه لين پاش بوخاني دولته مادكه به هوى كارتى كردنى مادى و مهنهوى له لايه ن پارسه گانه وه به شيك له مادمگان چونه پان پارسه گان بوون و هه ندى له سه ركردمگان له پايته ختى پارس مانه وه و جيگر بوون و پاپشتى دولته نى پارس بوون. بۆ وینه كواكسارى دوم كورى نازيده پاك سه ركردميه ك بوه له سوپاي كورش له كاتى پنيوستدا كوردمكاني كو نه كردمومو شهريان نه كرد به شيكي تر له مادمگان چوونه پان كوردمكاني زاگروس.

ميژوو نووسه گان نه لين نه شكانيه گانيش هه ربه و شيوه له ناو پارسه گاندا ماونه ته موو تيكه ن بوون. له كتيبي(كورد در مقابل ترك ل) (٢١) له ليت نه و هاوگاره ي نيوان كوردو پارس له وانه يه نه و تيكه ن بوونه ي مادمگان له گه ن پارسه گاندا بووييت كه باسمان كرده. دكتور فريج - له كتيبي - كردنر - دا له ليت(جهژني كوردى) كه هه مووو ساليك كوردمكان له (٣١)ى خاستوسدا به هوى بزگاري نيران له دست - زوحاكي خوين ريز - بينوارسب - نه يگيرن. نه و جهژنه جهژني دهماونه ديشي پى نه لين. نه مه نيشانه ي هاودمردى و هاو په يمانيه نى كوردو پارسه خواونه كتيبي - مروج الذهب - نه م جهژني به جهژني - ميهره جان - ناو بردوه. له نه نعامدا نه لين جهژني كوردو جهژني دهماوندو جهژني ميهره جان هه رسيكيان يه كن شا نيسماعيلي سه فموى له سالى (٩٠٧)ى كوجى دا به شيوميه كي ره سمى مه زه بى شيعه ي ناساند كه چه نه هويه كي سياسي هه بوو. نه مه ش به لگه يگه كي چاك بوو بۆ عوسمانيه گان كه سولتان سه نيمي قانونى به هوى مه لا نيديرسه وه پهيومندي كرد به هه ندى له سه رك هوزمگان و په يمانيكى درؤو ده له سه ي له گه لدا موز كردن و توانى هه نديكيان له شا نيسماعيل هه لگه رينيته وه و بكه ونه ريز دهسته لاتي عوسمانيه وه.

^{٦٦} كتيبي له مستيد نايه تي(٢، ١٨، ١٩). كتيبي دانيال نايه تي(٨، ١٢، ١٥) به شي(٦) نايه تي ٢٠ به شي ٨. كتيبي نه شيا به شي ٢١ نايه تي ٢.....هتد

تورگهكان نهم پديمانه درؤينه به هؤيهكى سهرمكى نهزانن بؤ بلاويونونهوى
 دستهلاتى عوسمانى له ناسيائى ناومراستدا تورگه عوسمانيهكان كوردمكانيان به
 بهريرهستىكى گهوره زانيوه بؤ داغير كردنى ئنيران پاش نهوى به هؤى مهلا ئيندريسهوه
 پهيمان نامهيهكى مۇر كرد ورده كهوته دست درئزى بؤسهر ولاتى ئنيران و له
 ناوموش دستى كرد به چهوسانهوى كوردمكان (ميژوى نهوليا چهلهبى).

له سهردهمى كه يهغوسرى گهوره تا هاتنى شا نيسمايىلى سهقهوى كوردمكان به شينك
 بوون له دونهتى ئنيران و ههر ههرمانبرموايهك له ئنراندا بووييت كورد يا پارس نهمان له
 ژيژر ده لاتى بوون. وه بههيج جۇرنىك مل كه چى ههرمانى تورك نه بوون و ژيژر دستهبيان
 قبول نه كردوه^{٦٦} كورشى گهوره به هؤى هيزو بازوى نهم دوو نهتهوه گهوره ماد و
 پارس) كهوته خديائى داغير كردن و پهل هاويشتن. له بؤژ ناواوه تا هاليس) قزل
 ئيرماق) له بؤژ هه لاتمهوه تا بشتهوى بويارى) سهيمون) بؤيشتوون.

بههؤى نهم دوو برا باوكى و دايكيهوه توانى پهره به سنوورى خوئى بدات سوپاكهى
 بههيز بكات. پشت بهر نه دان و هاوكارى نهم دوو نهتهوه له گهل كورشى گهوره واى كرد له
 دمرىاي خهزرموه تا كهنداوى ههرهپ بكرئت^{٦٧}.

وهك چۆن ناو له دوو رمگهزى) ئۆكسجين و هاييدروجين) پينك ديت ههر بهو شيوميهش
 ئنيران له دوو رمگهزى سهركى) كورد و پارس) پينك هاتيووه. يانئى نه گهر كورد نه بيت تهنها
 به فارسهكان ناوترى ئنيران وه نه گهر فارسىيى نه بئى تهنها به كورد ناوترى ئنيران.
 كهوابوو دوو وشهئى بهيهكهوه لكان، كورد و پارس مانئى ولاتى - ئنيران - پينك
 نههينن^{٦٨}.

^{٦٦} فتوحات اسلامى يهرگى دوم لاپهره ١٢٢

^{٦٧} نخبه الازهرية ل ٥٢٠.

^{٦٨} نهم ههلفانئى پارس) فارس) بؤ ناسانكارى و ريگه دانئى بلاو كردهوى نهم) ميژووى كوردو
 كوردستان) بووه. نه گهر ناھهز له دامهززانئى يهكهمين ههرمانبرموايى فارسهوه له سهر داو پهردوى
 كورد بومو لهوه پيش ترش دژ تهتيان بؤ كورد ديارو ناشكراه. " و مرگير "

دەربارەى نووسىن و زمان و دىن و خوو روشتى كورد

نووسىن : -

كوردەمگان خاوەنى نووسىنىكى تايىهتى خۇيان نەبوون، ئەگەر پەيدا بووونى خەتى بزمارى كورد و پارس ھەئس و كەوت و نووسىيان بە خەتى بزمارى بوو .

(نلداكە) ئەئىت " ئەگەر كتيپ و نوسراو لە پاش كوردەمگان بەجى ىمايه وا چاومروان ئەگەر ئەگەر نووسىنى پاشاكانى ھاخامەنشيني جياوازي نەبوايه " سەدەى دەمىمى پيش زاین پناونيك بە ناوى (ماسى سوراتى) پەيدا بوو . بە پى ى پیتە ئەبجەدىيەكان چەند پیتیكى دۆزیهوه و ئەسەرى نووسىن و ھەئس و كەوت كراوه كەبە پیتی (ماسى سوراتى) بەناو بانگە و ئەو پیتانە ئەجیت كە ئە سەدەى شەشەمى زاینى دۆزراونەتەوه كە (پىستى ناوینستای پى ئەئین . ئەو وینەى ئە بەردستایە چەند نموونەیدەكن ئە پیتی ماسى سوراتى " . تا ئزىكى سەردەمى ھاتنى ناينى ئىسلام پیتی ماسى سوراتى ئە ناو كوردا بەكار ھاتو و ئەگەر ئەومشداخەتى (نارامى، سریانى، یونانى) یان بەكار ھیناوه . ئەسالى (۲۱۲۸) (سید حسین) ناونيك ئە پەپرەوانى شیخ علاوالدين ئە ناو كوپەیدەك ھەرزندا كتيپىكى دۆزیهوه كەسى بەش بوو بە ناوى (اجازە نامە) بە ھوى پروفیسور پراونەوه - درایە دەست زانای خەت و نووسىنى كۆن - پروفیسور - منس - بەشیکیان سالى (۸۸) پ ز نووسراوه بەزمانى پەھلەوى و بە خەتى نارامى و سریانى . دوو بەشەكەى تری بە زمانى یونانى نووسراوه ھەردو بەشەكە باسى سەردەمى ھەرھادی چوارم ئەكات كە ئە سەدەكانى (۲۲ - ۲۱) پ ز ھەرمانپرەوايى ئەشكانى كردو . ئەو دو خەتە وا دەر ئەخەن كە ئەو بنەمالەى ئەسفەندیار بابا گەورەى ھەورامیەكان

^{۱۰} كتيپى - تتبعت تاريخى حول ايران القديم دارمستر

^{۱۱} شوق المستهام فى معرفه رموز الاقدام (احمد بن ابى بكر)

فەرمانبرموا بوون. پاش بلاو بوونهومی نایینی ئیسلام و پەیدا بوونی دستەلاتیان لە کوردستاندا پیتە (کوردی و بزمازی و نارامی و یونانیەکان) بە تەواوی لە بیر چوونەتەووە و بکارنەهینراون. لەبریتی یان خەتی – کوفی – بەکار هینراوە. لە دینی – نگلی – کە لا تەرزانی سەر بە ناوچەی سنە قورئانیك دۇزرایەووە کە بە خەتی کوفی نووسراوە و میژووی دیکەبێتەووە بۆ سەدەي دوومی کۆچی. پاش پەیدا بوونی خەتی (تعلیق) کورد و فارس هەردوکیان بەم خەتەنووسیویانە و ئێرمدا بۆمان دەر نەکەوی کە لە نووسینیشدا شانبەشان بوون.

زمان

به پی ی لیکۆلینهومی دکتور (سبایزار) هەر چوار هۆزمکهی زاگروسی یانی کوردە ناراراتیهکان بریتین له "لۆلو، گوتی، کاسۆ، شۆیار" هەر یهکهیان خامنی زمانیکی تایبهتی غۆیان بوون بهلام لهبەر نهومی له یهکهوه نزیك بوون ومکو بهشه جیاکانی نهپۆی کوردستان که جل و بهرگ و زمان ههندی جیاوازی تیایه. بهلام ههمووی یهك زمانه و پی ی نهوتری کورد. بریک له رۆژههلات ناسهکان نهئین زمانی هەر چوار بهشهکی زاگروسی ناری بووه بهلام تا ئیستا بوون نهبوته وه ناری خۆی له چ بهشینک بووه. چونکه هیچ بهلگهیهك به دست نههاتوه که نهم گرێ کویرییه بکاتهوه. لێرمدا ئێمه واز له زمانی کوردە ناراراتیهکان دینین و نهچین به لای کوردە رۆژههلاتیهکانهوه (ماد). (دارمستتر) دانهری کتییی (تتبعات لیران) نهئیت زمانی مادمان ههمان زمانی ناوینتا بووه بهلام تا ئیستا هیچ بهلگهیهکمان بهدست نهگهیشتوه که زمانی ماد لهگهڵ ناوینتا نهیهك بهچن. ناسترابۆن - جوگرافی زانی یونانی که له سهدهی یهکی زایندهامردوه له کتییی - ئیران قدیم - نهئیت "ماد و پارس ههردووکیان به چاکی زمانی یهکتریان زانیوه و له یهك گهیشتون" وا دهر نهکهوی زمانی ماد و پارس ومکو زمانی کوردی فارسی نهپۆ له یهکهوه نزیك بوون. زۆر له میژوو زانهکان نهئین زمانی - موکری - ئیستا ههمان زمانی مادی کۆنه چونکه کتییی - زومند و ناوینتا - که به زمانی مادی نووسراوه زۆر له زمانی موکری ئیستا نزیکه یا ههر ههمان زمانه. نهم رایه له لایه - هورات و دارمستتر و بری له لیکۆلهرموکانی تریشمهوه پهسهندن نهکری که زمانی ناوینستای زهمدشت زمانیمادی - کوردی - بووه. زمانی فارسیش لهو سههمهدا ههمان زمان و نووسراو بووه که له پاش ماوی (برسی - پۆلیس) جی ماو.

دهر نهکهوی زمانی کوردی کۆن خۆی له وشهێ ههرمیی زۆر پاراستون و تا بۆیان کرابی نهیان هیشتهو تیکهڵ ببیت. لێرمدا به پینچهوانهێ زمانی فارسیهوه که تیکهلیهکی زۆری تیندایه و پهیوهندی زۆری پچریهوه لهگهڵ پارس کۆندا.

بۆ نموونە نامە نووسىن بەزىمانى كوردى زۆر ئاسان و رەوانە. بەلام نووسىنى فارس گەلى دۆۋرە^{۶۴}. زىمانى كوردى ئەمەلە چوار شىۋە زىمان (لەجە) پىك دىت (كرمانج، گوران، لور، كەلھور) و ھەر يەككى ئەمانە بۈۈن بە چەند بەشىكى ترموۋ كە شىۋىيان ئەيەك جىياۋزە. ئە سەرچاۋى دىچەلە ھورائەۋە تا كەندەۋى عەرەب قەلەمى زىمانى كوردى بۈۋە. كە پايتەختى ئەم زىمانە يەكەم ئارارات و ئە پاش ئەو زاگروس و دۋى ئەو ئەسەھان ئە پاشدا ئەھاۋەند و ھەمەدان و سەردەمىكىش تۈيسەھون (مەدانن) بۈۋە. ئەتوانن بىلەن زىمانى كوردى ئە سەرانسەرى ئىران دا كە ئەسكەندەرى مەقدۇنى ھەرمەنرەۋى بۈۋە بە رەسمى ئاسراۋە. بىچىنە زىمانى كوردى پۇژ ھەلات بە زىمانى ئارىيى كۈنە كەزىمانى - ئانزارنى - يان پى وتوۋ^{۶۵}. كەبە باۋكى ھەمەۋ زىمانەكانى (ماد، ھىند، پارس، عىلام) ئەژمىرى. ئىكە سى ھەزار سال پىن مىلاد ئارىەكان بەم زىمانە گەفتو گۇيان كەدوۋە و ئە پاشدا جىيا بۈۋەتەۋەۋ جىياۋزى پەيدا كەدوۋە زىمانى پارسى كۈن بىرىتى بۈى ئى ھەۋت بەشى بەم جۈرە : ۱- پەھلەۋى ۲- دورى ۳- زاۋلى ۴- سەگىزى ۵- سەگىزى ۶- ھەروى ۷- پاشتۋى.

۷- پەھلە (ئە فارسى كۇندا بە مانائى شار ھاتۋە. ئە كوردى دا) پالە بى پى وتراۋە ھەمەۋ پايتەختەكان ئە كۇندا (ئەسپەھان، ئەھاۋەند، ھەمدان) پەھلەيان پى وتراۋە. ھەربەم واتەيە بە كەسانى خاۋەن ھىزو ئازايىيان وتوۋ پالەۋان يان (پەھلەيان) بە واتاى پارىزىرى شا ۋەك " پاسەۋان. باخەۋان، دەرگاۋان... ھتە. " پىلاۋ ئە كۇندا پى وتراۋە - پالى - چوتكە تەنھا خەللى شارمەكان ئە پىيان كەدوۋە.

^{۶۴} ھەمەۋامەكان كە نىشتە جى شىخ ئوانىۋىيەنە زىيات پارىزىگارى زىمانى كوردى بىكەنو ۷- جىياۋز پۇ نامىزى پىياۋ نەھەرت بەكار بىنن. كەچى ھەرسەكان ئەيانتىيەۋە ئەم پارىزىگارىيە بىكەن. بۇيە ئىكەلاۋى زۆر ئە زىمانەكەياند ھەيە +

+ جىياكەندەۋى تەمبىر بۇ پىياۋ ئىشلا پەيدا بۈۋە. كوردى گەلانى تر ھەركىز بەنەتقى و سوۋكى تەمەشى ئىيان ئەكەدوۋە كە - ژىر - يان بۇ بەكار بىنن. ئەمە كارى عەرەب - .

^{۶۵} (۲) ئانزان ۷- شىنسان) ھەربى ئى وىرگىۋە (زىگراۋە بە (س) ئە ھەمەۋامەدا ھەر ئانزان بەكار دىت. ابن خلكان

لەم روتکردنەومێدا بۆمان دەر ئەکەوێ کە زمانی پەهلەوی یانی زمانی شاری کە خەلکی شار و دەشت گەشت گۆیان پێ کردووە. بە پێچەوانەی زمانی (دوری) کە دانێشتوانی دەرەوی شاری یانی خەلکی چیاو دەشت و لادێ کان قەشیان پێ کردووە. (نەستراپۆن) لە کتێبی (نیرانی کۆندا) ئەنێت : - لە نووسراوەکانی سەردەمی هاخامەنشیانی و فارسی کۆندا بۆمان دەر ئەکەوێ کە زمانی فارسی کۆن بۆ نووسین و خوێندنەوی کاروباری دەوڵەت بەکار هاتووە. بەلام قەسە کردن بە زمانی پەهلەوی بوو. سەرچاوی زمانی فارسی کۆن، ناویستا، سانسکریت) دەگەرێتەووە سەر زمانی ئاری. هەندێ لە رۆژەلات ناسەکان ئەنێن : تاوەکو ئیستا بۆن ئی یە کە زمانی ئاری چ بەشێک بوو لە سەردەمی پارس و ساسانیەکاندا هەر بەکار هاتووە. لە - فیوم - ی میسردا نووسراوەکان دۆزراوەتەووە کە بە زمانی پەهلەوی نووسراوە میسرت ویست ئەنێ : سەردەمی نووسراوەکە ئەگەرێتەووە سەردەمی دوومی کۆچی. دیسانەووە ئەنێت جگە لە ئایستا ئەو نووسراوەی کە لە سەردەمی ساسانیەکانداوە جێ ماوە هەمووی بە زمانی پەهلەوی نووسراوە ئەمە پێچەوانەی سەرچاوە هەروا مەبێ کە (لە هەجری ئوێ نزیکتەین لە هەجری کوردیە لە زمانی پەهلەویەووە لە پاش ئەویس لە هەجری کەلەوێ و ئەمجا) گۆران، هەورامی، گیلانی. کرمانجی) دێت ئەبەر ئەوێ گۆران و کرمانج نزیک و دراوسێ ی کلدان ئاشوری بوون زمانەکیان زۆر ئەبەر ئەوێ نزیکن. زۆریە و شەیان لە یەک ئەچێت هەندێک لە میژوو نووسەکان پاریان وایە کە زمانی ئەبەر ئەوێ کە لە زمانی فارسی.

(سێر سەنی سمپ) دانەری کتێبی ئاشوور ئەنێت ئەمە رایەکی هەلەو ئەقل گیر ئی یە چون کە زمانی کوردی خاوەنی گۆرانکاریەکی تایبەتی کۆنی خۆیەتی کە شەشەمی پیش زاینەو هێشتا زمانی پەهلەوی لە دایک ئەبوو.

جیاوازیەکی زۆری هەیە لەگەڵ فارسی کۆندا و زۆریش لەو کۆنترە. بە پێ ی ئەم رایە میژوو نووسەکان ئەتوانین بڵێن کە زمانی کوردی زمانی سەربەستی سەدەمی پاش ئەوێ دەسلاتی ساسانیەکان لە نیراندا پەری سەند زمانی فارسی پەری پێ دراو زیاتر کەوتە گەشە کردن بۆیە زۆریە زاناو ئەدیبە کوردەکانیش هەر بە فارسی نووسیویانە. تەنها ئەو کەسانە ئەنێت کە گیانی کوردایەتیان زیاتر بوون و حەزیان کردووە وەک یادگار هەندێ شتی فۆلکلوری و بەخشان و شیعریان بۆ بەجێ هێشتوویان.

ئايىن و خوو رموشت

پىش ھاتن و بلاويونەمى كوردەمەن لە سەدەمەكانى پىش زايىن بۇ شۆينەكانى ئىستىيان ئايىن و داب و ئەورىتيان بە تەواى بوون ئى يە. پاش ھاتتىيان بۇ شۆينەكانى ئىستىيان بوون بۆتەو كەوا كەدا (ناھۇرا) پەرست بوون يانى (بوناكى پەرست). ھەمىشە ناگرو بۆشنايىيان خوش و يستومە دلىيان پى كراوتەو. بەلام لە تارىكى پەست و دل تەنگ بوون. وەك لە پىشەوە باسەن كەد ناھۇر يا ناھىز بە ماناي ناگر دىت. ناھۇرا لە دوو بەش پىك ھاتووە ناھور يانى ناگر. ئا - يانى ھاتن - كە راستىكەى لە ناگروە ھاتوە وەك وشەى خوا - خودا كە لە. خود + ئا - پىك ھاتوە يانى (خودى خوا خۇى) يان لە خودى خۇيەو ھاتووە. مەبەستى راستى لىرەدە ئەومىيە كە خوا يا ناھۇرا لە ناگروە يا بۆشنايەو پەيدا بوو. ئەو بۆشنايە پى يان وتو (شىد) يا (شىدان) لە زمانى ەرمەنى بە ماناي نور- الاتوار دىت ئەمەيان بە پەرومەردگارى ھەموو جىھان زانىو. (الله نور السموات و الارض). وردە وردە پەلەى ھىزو توانايان پى داومو زياتر پەرستارى بوون. ناھورامەزدا - يان پى وتو يانى خامەن ھىزو دەسلەت.

بۆژ كە (ھۆز) و (خۆز) و خورشىدى پى ئەلەين ھەر بەو بۆنەومىيە كەسەرچامى بۆشنايە خوشەويستە لايان و پەرستويانە ھەر بەو بۆنەيوە بە كوردەمەكانيان وتو بۆژ پەرست. (مىژوى كليساى كۆن ل ۳۰۱ وشەى مەزدا بە ماناي زۆر بە ھىزو توانا دىت ھەروەدا ھىرۇدوت ئەلى - مۇغەكان كە يەككىن لە شەش ھۆزمەكى ماد ئەمانىش ھەروا ناگر پەرست بوون. ئەتوانەن بلىنن كوردەمەكان بەنگو ھارسەكانىش لە سەرەتاي ھاتنىاندا بۇ شۆينەكانى ئىستىيان پەيوەندى بە ھىزىيان لەگەل بۆژو مانگ و ئەستىرمو ناوو باو سەوزايىي و يەزدان و ئەھرىمەن بوو. ئەھرىمەنەيان بە نىشانەى شپو تارىكى ھەركاتى كەسىكىيان بەردايە لە سەرەتاوە ئەيان ئەخستە چال بەنگو لە شۆينىكى بەرەزدا دايان ئەنا تاومكو قەنو دال گۆشتەكەى بەغات و تىكەن بە گۆشتى گياندارانى تر بىت. ئە پاشدا ئەم ياساو ئەرىتە تەرك ئەكەنو مەردەمەكانيان ئەخەنە ناو كوپەيك سەركەموو لە سەر لوتكەى چىپاكان ئەيان ناشن. ەقەلو تەكاح و مارە كەردن ئەبوو بەنگو رازى بوونى باوك سەرۆك خىل و كۆرۈ كچ خۇيان بوو. چەند ژنىك بۇ يەك پىپا لە ناو كوردە باو

بوو. زىناو ھەتتو بازى زۆر عەيب بوو. خوشك و كچىبە پىياو نەشپاۋ. خەتەنە كىردن باۋنەبوو. كىچ تا كاتى گەۋرە نەبۋايەو سەرۋ عوزىر شۇر نەبۋايە دىمىپى ئى لە پى نەنەكرا، سەرتاپا لەشى بەكراسىكى ئاۋدامان داپۇشتۇ. كۆر تا كاتى ئىن ھىنان پىشتىنى نەبەستۈە زۆرىيە كورد ئەو سەردەمەدا كۆچەر بوون. بە مەرو مالات بەغىو كىردنەو خەرىك بوون. خەزىيان بە نىشتەجى بوون نەكردەو. خواردن و كەرە سەى ژىانيان ئە دارستان و دارى بەردارو ئازەل پەيدا كىردەو. ھەمىشە ئە گەرمىيان و كۆيستان كىردىدا، سامان و دەرەختيان بىرىتى بوو ئە مانگاۋ گاۋ بىزن و مەرو نەسپ و ئەو گىياندارانەى كە خۇيان بۇتۇ پەيدا نەكەن. ئە پاشدا ۋردە ۋردە ئى يان نىشتەجى بوومو دىھاتى بچووك بچووكيان ئاۋمدان كىردەو بە كىشتوكالەو خەرىك بوون و دارى بەردارىيان ناشتۇ. ھەربۇداۋىك پى بەدايە ئە ئىۋان خىزانىك يا چەند خىزانىك يا تىرمو ھۆزىك ئەگەل ئەۋى تردا ھەۋلىيان داۋە ئە رىگەى راۋىزۇ پىرس بە رىش سىپانەو كىشەكەيان يەك لا بگەنەو. پەيۋەندى كىردن بە ھەرمەنرەۋاۋ دەسلەلاتدارانەو ئە رىگەى سەۋىك ھۆزىكانەو بوو. ھەر سەۋىك ھۆزىك ھۆيەك بوە بۇ پەيۋەندى كىردن ئە ئىۋان دەۋلەت و ھۆزىكەى خۇيدا (گەل). ۋەك كۆكردنەۋى سۇپاۋ باچ و چارە سەركىردى كىشەى ھۆزىكەو كارۋىبارى ئاۋخۇيى. پارە ئە ئىۋانىياندا مكار نەھاۋو. ھەموو كېرىن و ھۆشتىك ئە رىگەى ئال و گۆرەۋە بوو. يانى كەل و پۇل بەكەل و پەلى تىر ئازەلىيان داۋە بە گەنم و جۇ. گەنم و جۇيان داۋە بە ھەندى كاللاۋ پىۋىستى بۇزانەو سالانەيان. بەھۇ مىۋاندارىۋە ئە خواردەننى يەكترىيان خواردەۋە مىۋاندارى و رىز ئى نانى مىۋان باۋ بوومو تا ئىستاش ئە كوردەۋارىدا باۋ. جل و بەرگ و پىلاۋيان ئە پەشم و خورى چەرمى ئازەلى مالى و كىۋى بوو زۇر سادە دروستىيان كىردە ئى ھاۋبەشى پىياۋمەكى كىردە ئە كارو كاسى كىردىدا. كەل و پەلى شەپىيان بىرىتى بوو ئە قەمەۋخە نچەر و تىرو كەۋان و گۆرۈ شمشىزو كەمەندو كوتەك و بەردەقانى. پەرسىن و كارۋىبارى ئاينى تەنھا ئە نەستۈى گەۋرەى مالىدا بوو كە

^{۱۱} تا نەم سەردەمەش ئە كوردستاندا ئالۇ گۆزى كەل و پەل ھەربىو بوە. بۇ ۋىنە ئە دىھاتەكەندا كابرايەك ترى يا شوتى نەھىنى ئە دى يەكى تىر نەيگۆرۈتەۋە بە گەنم و جۇ ياخود ئە ھارمەۋە كابرايەك ۋردە ۋەلى نەھىنا بۇلاى و نەيدا بە خورى يا ھىلەكە.

پې يان نهون(پير) نيتړ نهوانی تر له پهرستن و کارو باری ناینی غویان نهگه یاندوه .
ورده ورده (هورمزد) په رستیان پشت گوی خستومو دستیان داوخته (سیحرو جادو گهری)
که هه مووی درو دده له سو هه لڅه له تاندنی خه لک بووه . له سده دی هه وته من پ ز (٦٦٠)
پ ز یه کئی له هوشمه نندان و رۆشن بیرانی کورد بی ناوی - زمردهشت - ی دواپی له ورمی
پهیدا بووه نه یویست نهو باره ناله باره بگوږی و دوریان بغا ته وه له جادو گهری و سیحرو .
به لام پیرمکانی کورد زور بهر بهر مکنانیاں کړدو گوی یان پی نه داو دزی وستانه وه تا
ناچار له (ورمی) وه بهرمو (به لڅ) بویشتوه . دهستی کړدوه به بانگ کړدنی خه لک بؤ سر
رینازمکئی . له وی خه لکینکی زور په پرموی بوون ورده ورده په لی بؤ ناوچه ی (سیستان)
هاویش و له ویندا به ته وای ناینی زمردهشت بلاو بووه . دیساننه وه گه رایه وه ناوچه ی
ورمی و دهستی کړد بانگه وازی خه لک و نالای (شاهورامه زدا) په رستی ی هه لکړد . زوری ی
نهمو میژوو نووسانه ی که له باری مادموه نووسیویانه دان بهودا نه نین که (زمردهشت) له
ماده یانی (کوردمکانی میدیا) یانی ولاتی مادو کتیبی ناوینستا به زمانی نیشتمانی خوی
که زمانی - مادی - یه نووسیوه گه لی له میژوو نووسه کان ییرو رایان جیوازه دمریاری
پهیدا بوونی زمردهشت . رای دروست نهومیه : که یه کم زمردهشت له به لڅ پهیدا بووه کوږی
پورشسبه . که هوشه نگ په پرموی ناینی زمردهشتی که نازمر هوشه نگیان پی و توه .
قسه یه کی خه سرمو په رویز له شانامدا نهم رایه نه سه لینی : -

که مارا ز دین که ن فنگ نیست	بگیستی به از دین هوشنگ نیست
همه راده دادا ست و این مهر	نظر کردن اندر شمار سپهر

نه لی له پاشاموکانی زمردهشتی نه کم کتیبی (زه ند) که ته نها به شینکی ماو ته وه
سهرتای پهیدا بوونی نهم زمردهشته نه گه رپته وه بؤ هزار سال پینش زاین که نوح
پنجه مبر له سهردمی نه مدا له دنیا دمرچووه . زمردهشتی دوم به فرمیدون نهوتری که
را په رینی دزی (نازیدمهاک) بهرپا کړد له سالی (٢٢٠٠) پ ز هه نديکی تر نه نین سالی
(١٢٧٨) پ ز . زوری ی میژوو نووسه کان بوونی (کاوو فرمیدون و نه ژده هاک) ته نها به
نه فسانه نه زانن . دوا زمردهشت هه نهو زمردهشته کوردمیه که له ورمی سهری هه لدا له

سدرمى) كشراسب ۱۵. بهر كوشه كې چېر سه كې كاوه كه كړويه به نالاو تا سدرمى
هاتنى نائى نىسلام مايهوه كاتى سوي نىسلام نيرانى داگير كړد نهو نالايه كهوته
دستيان هيردموسى نه لى :-

هم پشت زردشت بيشين بداو

مه اباد پيغمبر راستكو

له كاتيكدا كوردى مادي هيچ پهيونديهي كه گن(مانا اباد ۱۵) نيو له سدرمى
مانا اباد تاومكو سدرمى كشتاسب چهند هزار سال نه پيت، كهوايو هزاران پشت
پنيسته تاومكو زردشت نه گاتهوه سدر مانا اباد^{۱۰}. تا نىستا را دربارهي پيدا بوون
سدرمى زردشت زورمو به ته واوى ساغ نه بوته وه(نورژكسوس) و(نه رستو) سدرمى
پيدا بوونى زردشت به شش هزار سال پيش سدرمى نيفلاتون دانه نين يانى)
۸۲۶۵) سال پيش نه م.

ميژوو نووسى يوناني(گزانتوس) نه نيت(۱۰۸۰) پ ز زردشت پيدا بووه.
زردشتيگان خويان سالى (۶۶۰) پ ز باس نه كهن(ميستر جاكسن ي شاهزاي نائى
زردشت نه نيت - زردشت له نيوي دومى سده ي حوتهمي پ ز هاتوته دنيامو له
نيوي يكه مې سده ي شه شهمي پ ز له دنيا درچووه^{۱۱} كه نه م رايه زور نزيكه له پاي
زردشتيگان خويان. ديسانوه له كتيبي(زده الصحائف) پيدا بوونى زردشت به
سالى(۴۷۸) پ ز نووسراوه به پي ي نهو سدرچاوانه ي له پراويزي پيشودا باس كراوه
زردشتي دووم يا زردشتي كورد له ناوچه ي(ورمي) زمانيه ي نىستا له دايك بووه.
ناوه - زردشت - كورې پورشسب كورې پيرسب كورې كيدا كورې نارياك كورې ناگه ند
كورې ناگير كورې مامير كورې هريزيان كورې نه پستمان و له سدرمى كشتاسب له سالى)
۶۶۰) پ ز سهرى هه لداوه. كشتاسب بر وای به

^{۱۰} ديستان المنه ب ل ۵

^{۱۱} ميژوى سرجان ملكم ل ۲۷ و ميژوى مسعودى - حمزه اسفهان. ياقوت و همرزوينى و ابو النداو و ابن

الفقيه و بلازىن و خوردا بده ... هتد

زمردهشت هیناومو برهینکی زۆری به ناینهکهی داوه هەر ئه‌و یارمه‌تیه‌ بوه‌ هۆی په‌یدا
 بوونی ناوی کشتاسب چونکه‌ کشتاسب ته‌ن‌ها فه‌رمان‌روای به‌ئ‌خ بووه‌. فه‌ردموسی نه‌ئ‌ی
 کشتاسب (٢٨) کو‌ری بوه‌ که‌ له‌ ناوم‌راستی سه‌ده‌ی چه‌وته‌می پ ز سالی (٦٦٨) پ ز
 فه‌رمانداری به‌ئ‌خ بووه‌^{١٧}. کشتاسب له‌ نه‌ژادی کیانی یه‌و کو‌ری نوهراسی کو‌ری نه‌رجان
 نه‌روه‌نشاه (کو‌ری ئابؤ کو‌ری که‌یقویاد کو‌رده‌.

که‌ یه‌که‌م فه‌رمان‌روایی زنجیره‌ی کیانی یه‌کانه‌. هه‌ندی له‌ میژوو ناسه‌کان به‌ هه‌له‌
 ناوی گرشاسب دینن که‌دوا فه‌رمان‌روای پینش دادیه‌کان بووه‌. له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی (١٠ پ ز
 له‌ دنیا دهرچووه‌. بره‌ینکی تر به‌هه‌له‌ به‌ (ویش‌تاسب)ی ناو نه‌به‌ن. یه‌کی له‌ ڤاویژکاران یا
 ومیزی‌ری کشتاسب به‌ ناوی (جاماسب) بر‌ازایه‌کی خۆی به‌ ناوی (ناهۆ) نه‌دا به‌ زمردهشت و
 که‌که‌ی زمردهشت (پورچیست) یا (به‌رجیس) ماره‌ نه‌کات نه‌م غزمایه‌تیه‌ بوه‌ هۆی نه‌وی
 جاماسب یارمه‌تی زمردهشت بدات. له‌م دوا‌یه‌دا پارچه‌ هۆنراوه‌یه‌ک دۆزراوته‌وه‌ و‌ا دهر
 نه‌که‌وی که‌ کو‌رده‌ کاتی په‌لامار دانی سو‌پای ئیسلام بۆ سه‌ر کو‌ردستان نایینی زمردهشتیان
 په‌ی‌رمو کردومو بر‌وایان به‌ (ناهۆرامه‌زدا) بووه‌. هۆنراوه‌ک به‌اسی هینرش په‌لاماری سو‌پای
 ئیسلام نه‌کات بۆ سه‌ر خاکی کو‌ردستان که‌ له‌ ناوچه‌ی شارم‌زور چه‌ند گوشت و گوشتاریان
 کردومو چه‌ندین دهنه‌اتین کاول کردووه‌ :

هۆرم‌زگان ره‌مان ناتیران ک وژان

وینشان شاردموه‌ گۆره‌ گۆرم‌کان

زۆرکار نارهب کردته‌ خاپوور

که‌ناو پانه‌ هه‌تا شارم‌زور

شنۆ کینگان وهدیل بشینیا

میرد نازاتای ژه‌ ڤووی هۆینیا

ڤموش‌ت زمردهشت مانه‌وه‌ بیکه‌س

به‌زییکا نیکا هورم‌زو هویچه‌ک‌س

^{١٧} یه‌کی له‌ کو‌رم‌گانی کشتاسب ناوی نه‌سه‌ندیاره‌ و باوکی به‌هه‌مه‌نه‌ که‌ به‌ بابا گه‌ورمی ئ‌رو به‌ختیاری
 و هه‌ورامی دانه‌تری.

ماناكەي : - مزگەوتەكان(ھورمزگان) يا ھورمزدگان ويران بون و ناگرمكانيان
 كوژاۋنەتەۋە، گەورمگان ھەموو خۇيان شاردۆتەۋە، دوژمنەكان زۆر ستەم كارانە شارو
 دنپاتەكانيان لەناو بېر^{١٨}. كچ و ژنيان بە ديل گرت نازاو دليرمگان خۇيني گەوزان -
 پەيرموانى زەردەشت بى كەس مانەۋە(ھورمز) بەزمىي بە كەسدا نەھاتەۋە. پاشماۋى
 كوورە ناگروكان و ناگردانەكان لە كوردستاندا بەلگەيەكى ناشكرايە كە كورە ناگر
 پەرست بون بو شيوەيەكى گشتى بە پى ي نەو پاشماۋو چىرۆكە نەفسانە كوردiane
 نەتوانين بلينين كە كورە لە سەرماتوۋە(پۇژ) پەرست بون. لە دوايدا ناگريان پەرستوۋو
 ھەندىكى بۆتە جۈلەكە. لە نەنجامدا كوردو پارس بە پەرمائەندى ھەردووكيان ناينى
 ئىسلاميان پەسەند كەردوۋو موسلمان بون. ناينى پەرسى كورە ئىسلامەو پەيرموى
 مەزھەبى ئيمامى(جەنەفى) ين و زۆربەيان(شافعى)ن كە لە سالى(١٥٠)ى كۆچى دا لە
 دايك بومە(٢٠٤)دا لە دنيا دەرچوۋە. لە گۇرستانى سەرمكان ھەلبىزاردوۋە كە بە -
 قادرى - و نەقشەبەندى - ناو نەبىرئيت يانى دەرۋىش و سۇفى.

^{١٨} وشەي مزگەوت لە ھورمزدگەۋە ھاتوۋە. گەد - لىزمدا بە ماناي نەدا دئيت يانى گەدا كاه يا
 ھورمزدگ كە بە ماناي شۇنى پەرستنى ھورمەزە. ناۋچەي سەن بە گشتى بە مزگەوت نە(لین) مزدگ)
 يا مزگت. " وەرگىز "

بەندى چوارم

دەريارەى كوردستان

"ژمارەى دانىشتوانى ھۆزەكانى كورد"

كوردستان بریتىيە ئەولاتىك كە كورد ئە سەدەمكەنى پىش زابىنەمە كۇچيان بۇ كوردو پەليان بە ھەموو لايەكىدا ھاويشتومو تىدا جى گىر بوون بە ناوى خۇيانەمە ناو نراوم (كورد - ستان) كە ھەردوو بەشەگەى يانى رۇژھەلات و پۇژ ناوا ئەگريتهو ە سنوورى كوردستان : - لای سەرمو ەرمەنستان. لای رۇژھەلات نازەريايجان و زنجەرە شاخى زاگروس (تى بىنى، ئەمە راستى ئە) چونكە ھەرگىز نازەريايجان لای خۇرەلات ئە ئە. جگە ئەو ەش ئەو وا ديارە كرماشان، وە ئورستانى بە بەرچاو ئەگرتوو. لای خوارمو ەيراقى ەرمەن (بابلستان) لای پۇژ ناوا رويارى فورات و ولاتى ئاسىيای بچووك. ھەندىكى تر ئە مېژوو ناسەكان سنوورى كوردستانيان بەم شىوہيە ديارى كوردو: - لای سەرمو ە چىكانى ياگرى داغ - نارارات - . لای پۇژ ناوا رويارى فورات تا سنورى شارى بەغدا لای خوارمو ە سنوورى سەرمو ەى بەغدا ەيراقى ەرمەن. لای رۇژھەلات سنوورى خوزستان و پارس زنجان و ورمى و خۇى و ماكۇ.

بەپى ئەم ديارى كوردنە بەشيك ئە يورزە پۇم و ويلايەتى رۇژھەلاتى ئاسىيای بچووك و بەشى خواروى نازەريايجان ئەكەوتتە كوردستانەومكە كورد ئىستاش ئەم شۇينەدا ئەژى. (حمدالله المستوفى) ئە كتيپى (نرھە القلوب دا ئەئيت" ئە كۇندا شارى) بەھار) كە ئەكەوتتە ژوروى ھەمەدانەو ەمەلەندى كوردستان بوو ئە پاشدا ئەو ەمەلەندە كويزارومتەو ەشارى (سولتان ئاباد) - چەمچەمال (چەمچەمالى) نزيك كيۇى بىستون ئىستا ەوتاو. ئە نزيك كيۇى بىسون. ھەروھا ويلايەتى ئەرمەن جزيرە ئە بەشى كوردستاندا بوو (ئەربيل و نامەد) سەربە ويلايەتى (جزيرە) بوون. بە پى ئەم نووسراو ئە سەدەى ھەشتەمى كۇچى دا كوردستان بریتىيە بو ئە (۱۶) ويلايەت بەم شىوہيە : -

۱- ئاللات ۲- ئالشتىر ۳- بەھار ۴- خەفتيان ۵- دىمىرەندى تاج خاتون ۶- دىمىرەندى
 ۷- دارىيل و نىرنىل ۸- دىنەمە ۹- سولتان ئاباد (چەمچەمال) ۱۰- شامىزور ۱۱-
 كرماشان ۱۲- كەرمەند و خوشاب ۱۳- كەنگاۋىر ۱۴- ماھى دىشت ۱۵- تاقە و ستام ۱۶-
 بىستون. ئەنسكلوبىدىي ئىسلام نووسىيوتى كوردستان دىيارى كوردە ئەلى : كوردستان
 بىرىتى يە ئە وشوينا ئەلى كوردى نىشتە جى يە بەلام زۆرەتەسكى سنورى بۇ دىيارى كوردە
 ئەلى زىۋىكى لاكىشى كە ئە خوۋارى رۇژھەلاتى ئورستان درىژ بۇتەۋە تا سەرووى پۇژ
 ئاۋاى مەلاطىيە و بىرىتى يە ئە (۶۰۰ مىل درىژى و ۱۲۰ تا ۱۵۰ مىل پائى و زۆرىي پانتاى
 ئەكەۋىتە ئىۋان موسى و ئارارات كە (۲۵۰ مىل ئەبىت. ئەۋلىيا چەلەبى سالى (۱۰۶۵) ى
 كۆچى گە شىتىكى بە كوردستاندا كوردە سنورى بەم شىۋىيە دىيارى كوردە، لاي سەروە
 نەرزىۋم. ئەۋىۋە بەرموۋان ھەكارى و جزىرە و ھەمادىھو موسى و شارمىزور نەردەلان و
 دىماۋەندو دىمەنەۋ دىمەتەنگ تا بەسە ئەپوات كە نىكىكى (۷۰۰) ھەرسەخ رىگە ئەبىت
 ھەرسەخ ۲ مىلە. بە درىژى پانتاىيەكەى ئەۋە كەمتە. ھەر بەم شىۋىيە ئە ئىۋان
 رۇژھەلات ئەسەكاندا جىۋازىيەكى زۆر ھەيە دىمىرەندى سنورى كوردستان كە ھىچىيان بە
 تەۋاۋى شارمىز ئەۋىۋە. سىز مارك سايكس - سنورى كوردستانى ئە ئىۋان سەرجاۋى زى
 ى گەۋرە دىچەنە و خوۋارى گۇمى وان داناۋە. (تۇرۇ دانژىن) ى رۇژھەلات ناس ئە كىتىيى
 ئاپورىيولۋى) ئە دوو تابلۇ كە ئەگەرتەۋە بۇ دوو ھەزار سال پ ز ناۋى ۋىلايەتى
 كارداك (ھاتوۋە كە دراۋسى ى (سۇى) بوۋە كە ئەكەۋىتە خوۋارى گۇمى (وان) موۋ.
 شەرقنامە ئەلى : ئە ناۋچەى بىلىس قەللىمكى زۆر كۆنى تىايە بە ناۋى (سۇى) و بە
 زمانى (نارامى) بەم ناۋچەيان وتوۋە ھەۋزى كاردۇ. جگە ئە نووسىنى مىژوۋ
 نوۋسەكانىش ئەم نەۋچەيە بە (كوردوان) ئاۋدارە. جزىرەى ابن ھەمەرى ئىستاش)
 كازارتاي كاردۇ) يان پىن وتوۋە نەرمەنىيەكان بە (كوردۇخ) ئاۋيان بىردەۋ.

۱۹ ھەرسەخكە بە ماناى سەھائە رىگەيەكە بە پى
 ۲۰ ئەۋلىيا چەلەبى بىرگى چۈرەمى مىژۋەكى ل ۷۵

(بلاذرى و طبرى) ئەلەين لە ناو مەرمەبەگاندا بە (کاردا) (یا) کارداى) بە ناویانگ بوو. یاقتو مەمەوى ابن عمرو نژیکەى دوو سەد دى ی بومو شارمکانى بریتى بیون لە) الثمانین، جودى. فیروز، شاپور) که مەوتونەتە کەنارى چەپی دیجلەموم بەرانبەر(بازیدا)^{۸۱}.

لە پاشدا ناوی کاردا لە کتیبە ئیسلامیەکاندا ون کراومو لە بریتى(جزیری ابن عومەر) (بومتان) لە شوینى نووسراوه. وا دەر نەکەوى (بومتان) لە بوختانەوه هاتبى ومک رۆژەلەت ناسەکان (نۆلەکه و) کیپارت) و(هارتمان) ئەلەين هەر نەو(بوختە وىچ) یە که(هینرودۆت) لە سەدەى پینجەمى پ ز ناوی بردووە که سیانزەمین ویلايەتى(ناخامن) بوە لە پاشدا بوە بە بەشیک لە نەرمەنستان. (گەزەنەفون) لە کتیبى گەرانەموى دە هەزار یونانی دا ئەلەيت – ویلايەتى کاردۆک تا بومتان درێژ بۆتەوه دیسانەوم(ئەسترابو) ی رۆژەلەت ناس ئەلەيت کوردا مامەتەک بە شاخەکانى دیار بەکرو موش – ی نیستا وتراوه. لێرمدا جى ی گومان نى یە که ویلاتەتى(کاردۆک) کارداخ – کاردوشوى – کاردا – کا – کارداى – کوردۆ – کوردان –) بە مەلەبەندى بنەرمەتى کوردیان وتووە. ئەم رایەش لە سەرمەتای سەدەى بیستەمدا چەسپاوه ریسكى رۆژەلەت ناس ئەلەيت ؛ – کورد، کوردی، کوردیا هەمووی یەکیکەو جیاوازی نى یە. بە پى ی نەو تابلۆ گرتگەى که باسى جوگرافىای سەدەى مەوتەمى نەرمەنستان ئەکات(ئەدومنس) ئەلەيت نەو تابلۆیەدا وشەى کورچىخ نووسراوه. رۆژەلەت ناسى ناوبراو ئەلەيت وشەى کورچىخ لە – کورتىچ ناخ موه هاتووە که بە مانای کورد دىت سەرمەمى فۇستىوس بیزا پیوس سەدەى چوارەم(کورچىخ) ناوچەيەک بوە لە نزیك سەلماس لە پاشدا بوو بە ویلايەتیک لە چۆلە میزگ تا جزیری ابن عمر پانتایى بوو. میژوو نووسان (س مارتن. نورمان) لە کتیبى رۆژەلەتای کۆندا – سر مالکم لۆرسە هاسل – براون – دکتور رۇسۇ... هتد – هەر یەکە لەمانە دەربارەى نیشتمانى کورد جۆرە رایەکی تایبەتیان هەیه. که لەیەکەوه دوورن. جگە لەومى هیچیان بە راستى و بوانى چۆنیەتى باسەکانیان دەربارەى کوردستان ئەنوووسیووە بەلکو کوردستانیان زۆر بە بچووکترە. بە پى ی ئیکۆلینەوهى راست و دروست ناوچەى لومرستان و

^{۸۱} بازیدا – مەوتۆتە لای راستى کەنارى دیجلەوه. مەبەست لەو(کاردا) (یە(قردا) که بەشى بوە لە جزیری – ابن عمر – و نەو بەشەکەى – بازیدا – بوو.

كرماشان و سنه (نەردەلەن) و بوشى خواروى نازمىربايجان و خۇى سەلماس و^{۹۹} ورمى و ياكۇو
مۆكرى ھەمىوى بەشى كوردستان مەبەستمان لە كوردستان غەيرى ولاتى (مادە) كە لە
پاشدا باسى نەكەين. ھۆزە كوردەكان لە زۆر شوئىن و جيگادا بلاو بوونەتەوہ بۇ وئىنە (
ھۆزى بازۆكى) لە دەوروبەرى تاران و ھۆزى بە (چناوند) و (باوہنوور) و (زەفرانلى) لە
خۇراسان. لە ھەمەدان ھۆزى جۆزمەكان و لە ناوچەى مازەندران عەشايرەى (مۇداكۇ) و لە
ناوچەى فارسدا عەشیرەتى شوانكارەو لە عىراقى عەجەم ھەزى ئەسپارلەو چەند بەشەك
لە تيرەى ئەك. لە قەمزوين و سەروى بۇژ ناواى ناوچەى گىلان ھۆزى (عومەرلو) ھەيە كە
بريتىن لە چەند بەشەك (قەبەقرانلو، شىگاملو، بەھادرلو، شاكلانو، پشانلو)^{۱۰۰}
ھەمىويان كوردن لە خوزستان و قەھستان كورد ھەيە^{۱۰۱}. ھۆزى براخۇى زەنگەنە لە
بلوجستان و ھندوستان و ئەففانستان و ئەنقەرە بلاو بوونەتەوہ. كوردستان ئەكەويەتە
دامىنى (بانى) ئەرمىنياوہ و رە بەرمو (بين النهرين) بەرزايى كەم ئەيىتەوہ. ھەر
بە پىى ئەم بەرزايى چىاي (چلچەشمە) لە سنە (۴۰۰۰) م و بەرزايى لوتكەى كەلى خانلە
نۇوان سەقزو بانە (۲۲۵۵) م و بەرزايى چىاي ماردىن لە نۇوان دىچەلو ھورات لە
كوردستانى بۇژ ناوا (۱۱۰۰) م لە كاتىگدا كە بەرزايى شاخەكانى نارارات زياتر لە (۵)
ھەزار مەترە شاخى عبدالعزىز و سنجار بەشەكەن لە پىزە شاخەكانى كوردستان كە لە
دامىنيا بىباباتىك درىژ بۆتەوہ تا دەوروبەرى جزيرە كۇتايى دىت.

^{۹۹} سەلماس – لە زمەنى رەزا شادا ناويان گۆزى بە شاپوور

^{۱۰۰} كوردلەر لە نووسىنى دكتور فريخ ل ۳۲

رووبه‌ری کوردستان

له رۆژه‌لاتی ئورستانه‌وه تا بۆژ ناوای دیاربهر هێلی پانتایی (۲۲ - ۲۹) پله‌ی ژووو هێلی درێژی (۲۹ - ۵۰) پله‌ی بۆژ هه‌لاتی که ماومی (۷) پله‌ پانی و (۱۱) پله‌ درێژی هه‌ر پله‌یه‌ک بریتی یه‌ له‌ (۱۵) میل. نه‌ نه‌جاسی کۆی درێژی * پانی * ۱۵ = ۱۷۳۲۵ میل چوارگۆشه‌ که بریتی تیه‌ لهر رووبه‌ری خاکی کوردستان نه‌گه‌ر نه‌م ژماره‌یه‌ ۱۰* بکه‌ین نه‌کاته‌ (۱۷۳۲۵۰) کیلومه‌تر چوارگۆشه‌. به‌لام نه‌به‌ر نه‌ومی رووبه‌ری کوردستان لاکیشه‌و چوارگۆشه‌ نی یه‌ وه‌ک شیوه‌ی دوو سێ گۆشه‌ نه‌م سه‌رو نه‌و سه‌رموه‌ هه‌یه‌. سێ به‌شی رووبه‌ره‌که‌ی داگیر کردوه‌. نه‌گه‌ر نه‌م سێ به‌شی لێ دهرکه‌ین (۱۲۰,۰۰۰) کیلومه‌تر چوارگۆشه‌ نه‌مینیته‌وه‌ که بریتی یه‌ له‌ پانتایی رووبه‌ری خاکی کوردستان.

"ویلايه‌ت و شارمکانی کوردستان"

کوردستان پێک هاتوه‌ له‌ شه‌ش ویلايه‌ت(والی نشین - نه‌مڕنشین) به‌م شیوه‌یه‌ :

ئ- دیاربهر که‌ر - شاره‌ گرنگه‌کانیی نه‌م ویلايه‌ته‌ بریتین له‌ : ۱- دیاربهر که‌ر - مه‌ئبه‌ندی ناوچه‌که‌یه‌و نه‌که‌وینه‌ نزیکه‌ بوباری دیجله‌وه‌ دانیشتوانی شاره‌که‌ نزیکه‌ی (۳۵) هه‌زار که‌س نه‌بن.

۲- میاهارقه‌ین - شارێکی خوشه‌و به‌ناوو باخی زۆر به‌ناویاتگه‌

۳- ماردین - نه‌که‌وینه‌ دامینی چپای ماردینه‌وه‌. شارێکی گه‌وره‌یه‌و به‌ ماری گه‌زنده‌

ناو داده‌.

۴- نه‌سیین - هاوینه‌ هه‌واریکی خوشه‌ خامنی باخ و ناوی زۆر

۵- ئامه‌نی - شارێکی پیشه‌سازی یه‌وکانی مس و هه‌لق و ئاسنی تیا به‌

۶- سورمه‌ -

۷- ئامه‌د : - بریتین له‌ ۷ شار له‌ بۆژناوای دیجله‌

۸- جزیره‌ی ابن عمر - به‌ جزیره‌ ناو دار بوباری دیجله‌ی پێدا تینه‌ر نه‌کاته‌

۹- نه‌یشاپور

۱۰- سه‌مه‌رت

۱۱- نەرجه کی

۱۲- بۆتان

ب - مۇسل : - مەنبەندى ویلايەتەكەيە. ئەكەۋىتە لای راستى دىجەلەۋە كە لاومكانى نەينەۋا كە پايتەختى ئاشۇرىەكان بوۋە نزيكىەى (۲۰) كىلومەتر ئەم شارموۋە دوۋرە ئە كۇتايى سەدى ھەۋتەمى پىش زايىن يانى (۶۰۶) پ ز كوردەكانى ورمى ئەگەن كوردە مادەكانا (عىراقى عەجەم) بە سەرگردايەتى (كواكسار) و ھاۋ پەيمانپەتى (بابليەكان) نەينەۋايان داگىر كوردو بۇ ھەمىشەيى كوردىانە بە كە لاۋمو ھەرمونرەۋايەتى ئاشوورىيان ئەناۋ پردوۋە.

۳- " نەربىل - ھەۋئىر بەھۇى شكاندى سۇپاي (دارا) ئەم شۇينەدا بەدەستى ئەسكەندەرى مەقدۇنى بەشارىكى مىژۋىنى ئەژمىرى.

۴- " سولەيمانى - ئە كۇندا كورد پى و تۈە شارباژىر. ئەم دۋايىدەدا ئىبراھىم پاشاى بابان بە ناۋە باپىرپەۋە سالى (۱۷۸۷) زايىنى ئاۋەدانى كەردمۈۋە. بۈە پايتەختى ئەمارەتى بابان.

۵- بستان :

۶- " كەرەكوك - ئە كۇندا (ئارىخاى پى و تراۋە. شارىكى نەۋتى گەنگە.

۷- سىنجان - شەنگار.

۸- " ھەقەرە - ئاكرى ۹- " ھەمادىيە ۱۰- " رەۋاندوز - ئە دوۋ بەش پىنك ھاتۈە رەۋەند - دژ ۋاتا ھەلاى رەۋەند، كۇچەرەكان. ئە رەۋەندەكانى ھەرنىمى (دۋىن - كە ئىستە كەۋتۇتە ھەرىمى - كە نچە - .

۱۱- " كىزى ، ۱۲- " سەلاھىيە (تى بىنى - كىزى و سەلاھىيە يەك جىگەيە) ، ۱۳- " گۈن ھەنپەرىيا (خىلمار) گە ئىستا بۇتە خورمال ئەكەۋىتە دامىنى شاخەكانى سۈرۈن يانى بۇژھەلاتى دەشتى شارموزور.

ج - سەنە يا نەردەلان. بۇيە نەردەلاى پى و تراۋەچۈنكە مەنبەندى ھەرمەنرەۋاي نەردەلانىيەكان بوۋە. نەردەن - بابا گەۋرەى بىنەمانى نەردەلانىيەكانە و ناۋى راستەقىنەى (ھەيروزى كۆرى خەسروم). نەردەن سالى (۱۳۷) كۇچى ئە سەردەمى ھەرمەنرەۋايى (ابو العباس عبدالله عباس) بە يارمەتى (ابو سلمى خۇراسانى) ناۋچەى

موسل و دیار به کوی داگیر کرده نه پاشدا له گه له شکر مکه یدا بومو شارمنزور هاتوه تا سالی (۵۶۴) نهرده لانیه کان له شارمنزوردا ههرمانبروا بپوون له پاشدا دستیان به سهر ناوچه ی سنه دا گرتوه . شاره گرنگه کانی نه و ویلایه تی بریتی په له

۱- سنه (سنندج) یا (سناډژ) یا کوردستان مه لبه ندی ههرمانبروا یی نهرده لانیه کان نه که وخته سهرووی دامینی کیوی نیاید مروه . ناوو هه وایه کی سازگاری هه یه عهر به به کان سناډژیان کردوه به سنندج هه ندیک به هوی نه و دوو نوونه وه که له عهر به به کی دا هاتوه نه ئین بنه رمتیی وشه که له (سنان دژ) وه هاتوه یانی قه لای ههرمانبروا کان . چونکه له زمانی کورد موایدا ته نها به دسه لاتدارمکانی هه ورامانیان وتوه (سان) . له سهر دمی ههرمانبروا یی شا نیسماعیلی سه هوی دا دمو له تی عوسمانیه کان هاتن له قه بی (پاشا بیان دا به سهر کرده کورد مکانی سهر سنووری ئیران بویه شا نیسماعیل له قه بی) (سان) ی دا به دسه لاتدارو سهر دارانی هه ورامان و له قه بی (خان) یشی دا به دسه لاتدارانی ناوچه ی سنه . هه ردو و ناز ناوکه به رانبهر نازناوی پاشای عوسمانیه کان بوه نه و کاته و به دسه لاتدارانی هه ورامانیان وتوه سانو به دسه لاتدارانی ناوچه ی سنه یشیان وتوه خان . هیچ کاتیک سانه کانی هه ورامان له سنه دا ههرمانبروا یه تیان نه کرده . ماده ته ئریخی شاری سنه (قه بها) په له سالی (۱۰۴۶) ی کوچی له لایه ن (سلیمان خان) ی کوری میر - علم الدین - ی نهرده لانیه وه ناو مدان کرا و ته وه و ههرمانبروا ییان کردوه تا کاتی له ناو چوونی نه م بنه ماله په .

۲- بیچار - مه لبه ندی گه بروسه گانه وشاریکی ناوداره

۳- سه قز - شاریکی بازرگانیه و گرنگیتی له شاری سنه زیاتره

۴- بانه - شاریکی ناوو هه و خو شه و دانیه ستوانی به نازایی به ناویانگن .

۵- هه ورامانی ته دخت - شاری هه ورامان - نیستا به ته وای و ئیران بپوه ته نها دی یک له شونیی ماو ته وه ، هه ر به شاری هه ورامان ناوداره .

د- ویلایه تی ساوجبلاغ - مه هابادی نیستا که ته نها سهر دشت له زئیر ههرمانبروا یدا بپووه .

ه- کرماشان : شاره به ناویانگه کانی بریتی په له :

۱- کرماشان - مەنبەندى ويلايه تەكە يەكەرويتە خواروى بويارى (قەرەسو) پاشماوۋە دىزىنەكانى (تاقەموسان و بىستون) لەم ناوچەيەدا (كان) ى نەوتى زۆرى تىيائە.

۲- سوفتور - مەنبەندى ھۆزى (كولىيائى) يەكانە

۳- كەنگاومر - شارىكى مېژوويى كۆنە.

۴- كەرەند - شارىكى خنچىلانەيەو نەكەويتە سەر بويارى نەلومند

۵- ھارون ئاباد - گوايە ھارون الرشيد - ئاومەدانى كردۆتەو.

۶- زەھاو - قەسرى شيرىن كە ناوى نەلومند نېرە تى نە پەبى و دەچىتە ناو شارى

خانەقىن - موە.

۷- ھەرسىن.

۸- ئورپستان - شارە بەناويانگەكانى برىتىن لە :

۱- بروجەرد - كە بنەرمەتى وشەكە وەريگرد - وەرگەرد - ە و مەنبەندى ويلايه تەكە بە

شارىكى ناوو ھەوا غۆشە.

۲- خورەم ئاباد - شارىكى خنچىلانەى سازگارە.

۳- سيمرە - كە - سەھى مرە - يىشى پى نەلېن.

۴- مەلايەو - ئىستا پى نەلېن دەولەت ئاباد.

۵- نەھاومند - لە كۆندا پايتەختى دەولەتى كورد بومو شەپى فارس و ئىسلام لەم

ناوچەدا پووى داو.

۶- تەوسركان - ولاتى كوردستان دەورەى بەچىيائ بەرزو ئويكەى گەردەن كەش دراو

بەشى رۆژھەلات و خواروى بۇژئاواى برىتى يە لە دىجەلە و ھورات و بويارو جۇگە و كانياو

و كارىزى زۆرى تىيائە. زەوى زۆرى پىت و بەركەتە بۇ كشتە كال. شاخەكانى بەشى

سەرمەوى پى نەوترى زەنجىرى زاگرووس. شاخەكانى كوردستان بە دارستانى چرو گزو

گياو گولى جوان باراواوتەو بە ھاوين و زستان قەربالغن و شارو دىھاتى زۆرى تىيائە.

بەلام چىپاكانى نىوان نىزان و توركيا بە پىنچەوانەى نەمانەو زۆر سەخت و بەرداوى و

پووتەنىيە بە شىوھىك زۆر بە گران نازاترىن سوپاي پيا تىيەپ بوو. سەرچاوى

ئاومەكانى كوردستان ھەر لەم چيا سەر كەشانەوھىيە وەك دىجەلە و ھورات و چەند بەشىكى

تري ومك زى ى گەورمۇ زى ى بچووك و خاپوور... ھتد. ھەموويان لە سەرموھ بەرمو خواردين. جگە لە بوبارى (قزل نازن) يانى بوبارى سىي كە بەرمو ژوور نەپوا و نەپژىتە دەرياي خەزەرموھ. پەرومردگارى مەزن دريغى نەكردوھ لە بەخشىنى جوانى و سامانى ژور بە كوردستان. ومك چياو دەشت و دۆل و ناوو ھەواى سازگارو دارو دارستانى زەبەند. كە بۆتە ھۇي خوشگوزمرانى خەلكەكەى. كوردستان پرە لە كانى ناسن و مس و نەوت و گۆگردو نالتون و يۇرانيوم... ھتد. نەم ولاتە ولاتى و شۇيى كشت و كال و ناژەل دارىھ. نەم ولاتە ولاتى قارمەنى و پىاوەتى يە.

"ژمارەى دانىشتوانى كوردستان"

تا ئىستا لە كوردستاندا بە شىنومىهكى راست و دروست و زانستى سەرژماردن نەكراوھ بەلكو چەندەھا جارىش سەرژمىز كراوھ كەھىچى راست و پێك و پێك نەبومو دوور بووھ لە واقىعەوھ. سالى ١٨٩٢ فرانسواى لە كتيبي زمردا نەئيت "دانىشتوانى كوردستانى توركييا برىتين لە (٨٧٩، ٣١٢) كەس نەگەر كوردەكانى ئيرانيشى بگەيئە سەر ئەوا (٥) مليون و شتيك نەبن، لە ١٦ ئابى (١٩٣٥) دا لەسەر داخوژاى كورد خۇي بلاوكراومىهك دەريارەى ژمارەى دانىشتوانى كوردستان بلاوكرايەوھ كە (كفت تلگى) سەرەك و مزىرانى ھەنگارى لەلايان - عصبە الامم - ھ وە ئىيرابوو نەئى ١- كوردەكانى توركييا ١٠،٥٠٠،٠٠٠ ٢- كوردەكانى ئىيران ٧٠٠،٠٠٠

٢- كوردەكانى عىراق ٤،٥٠٠،٠٠٠- كوردەكانى سوريا و ولاتەكانى تر ٢٠٠،٠٠٠ ھەمووى نەكاتە سى مليون كورد. الكسەندەرزبا لە كتيبي سەرگوشتى كوردا نەئيت) سالى ١٨٦٠ لە شارى بگرس بورغ - دا بلاوكراوتمەوھ نەئى : نەگەر بمانەوئى كوردە رەشمان نشيئەكان و كۆچەريەكان بنووسين نەبينين ژمارەى خيزانيان لە (٥) كەس تا ٢٠ كەس نەبىت نەگەر بمانەوئى ژمارەيهكى راست و دروستى كوردەمان بۆ دەرگەوئى ئەوا ژمارەى ناومراستى يانى (١٠) وەر نەگريين و ليكى نەدەين كە بەم شىوئى ئى ديت. ١- توركييا ٣،٩٨٧،٩٦٠ ٢- عىراق ٧٤٩،٣٨٠ ٣- ئىيران ٣،٣٠٠،٠٠٠ ٤- سوريا ٢٨٩،٩٤٠ ٥- نەرمينيائى سۆفنيەت ٦٠،٠٠٠ ھەمووى (٨،٣٨٧،٢٨٠) كەس.

نەكاتە (تىۋىنى ئەم سەرژىمىرانە ھى) (۷۰) سالن ئەمەۋىيەردە. ئەو ھەلە توركىيا ۱۲
 مىليون بوۋ نىزان (۱۲) مىليون بو. عىراق ۳ مىليون بوۋ، سورييا ۲ مىليون بوۋ.
 كوردكانى بلوجستان و ئەفغانستان و ھىندوستان ئەسەر ئەم ژمارىيە نىن بەلام
 بەشىۋىيەكى گشتى ئەم ژمارىيە بەلای راستدا ناچىت و ھەرگىز ژمارى كورد ئەو كاتەدا
 ئە (۱۰) مىليون كەمتر ئەبوۋە. چۈنكە كوردستان بەم پانى و بەرىنى و خاۋن پىت ھەربوۋە ئە
 خاكى ناسىيىا بېچوۋك گەۋمەرتەرە كە ژمارى دانىشتۋانى ئە (۱۶) مىليون كەم كەمتر نىيە.

"ھۆزەمبەرتىيەكانى كورد"

بە پى ي پاشماۋە دىرىنە بەدەست ھاتۋىكان و سەرچاۋە مېژۋىيەكان كورد ئەكرىت
 بە دوو بەشەۋە. بەشى يەكەم برىتتىن ئەو كوردانەى كە چەند ھەزار سالن پىش زابىن
 تاۋىكو ئىستا خۇيان بەكورد ئاۋىردەۋە. مېژۋو زانە خۇى و بىگانەكان ھەر بە كورد ئاۋيان
 ئەبەن. بەشى دوۋم برىتتىن ئەو كۆمەلەى كەلە سەدى نۆھەمى پ ز خۇيان بە ماد ئاۋ
 بردەۋە مېژۋو ناسەكانىش بە مادى ئاۋى بردوۋن. بەشى يەكەم برىتتىن ئەو كوردانەى كە ئە
 ئارارات، شاخەكانى جودىيەۋە ھاتوۋن بە درىژاىى دىجەلەۋ فورات تا رۇژئاۋى سورييا و شام
 و كەنارى دىريىا سېى و ئە رۇژەلەلەۋە تا كەنداۋى وەدەرب و كەنارى دىريىا عومان
 بلاۋىۋنەتەۋە بەمانە ئەۋترى منظمەى زاگروس) بەشى دوۋم برىتتىن ئەو كوردانەى كە
 ئە ناسىيىا ئاۋمراستەۋە بەرمو پۇژئاۋا ھاتوۋن ئەۋىۋە بەرمو خوارۋى دىريىا مازەندىران و
 ئاۋچەى ئازەربايجان و ئاسۋاھان - ئاكباتان - و ئورپستان ھاتوۋن. ئەم ئاۋچەيە پى ي
 وتراۋە ولاتى مىدىيا. دىۋارى (مەدى) كە ئە نىۋان بابل و) مابىن الفەرىن) دايە زۇر
 گرنگەۋ بە جاكى دروست كراۋە ئە خشت و ھىر. بە يەككى ئە شاكارەكانى ماد
 ئەزانى (۴۵). ھۆزەمكىنى كوردى پۇژئاۋا يانى كوردەمكىنى زاگروس برىتتىن ئە ۱- لۇلۇ ۲-
 گوتى ۳- كاسى (كاستۇ) ۴- سورباۋ يا سوبارى. ھۆزەمكىنى بەشى دوۋم يانى كوردەمكىنى
 ناسىيىا ئاۋمراست برىتتىن ئە ۱- ماد ۲- نايىرى ۳- كاردۇخ ئەم ھەۋت ھۆزە برىتتىن ئە ھۆزە
 بىنەرتىيەكانى كورد كە ئەمانىش چەندىن ھۆزۋ تىرمو خىلىيان ئى جىيا بۆتەۋمو ئە سەر
 تاسەرى كوردستان و دىرمەۋى كوردستان بلاۋ بۈۋنەتەۋە.

ھۆزە كوردەكانى

بەشى نارارات

۱- ئۇلۇ: - ئەم ھۆزە بریتىن ئە كوردە ناراراتىھەكان و پىش پىنك ھاتنى دمولەتى) جەمشیدی) ئەسەدى) ۳۷) پ زىانى) ۳۷۰۰) پ ز ئە ناوچەى) ئۇلۇم) كە ئەكەوئىتە نىوان كرماشان و بەغداد ھەرمانىموا بوون. ھەندى تر ئە میژوو ناسان ئەلین گوايە ئە ویلاتى) سولە یمانى) ئەمرفو شارمژوو زەھاو جەلوان دا بوون. ئەم ھۆزە سالى) ۳۷۰۰) پ ز ئە شەپكى سەختا ئەگەل) ئەكەدمكان) تىك ئەشكىن ئە سەردەمى ھەرمانىموايى) نەرامسىنى كۆرى سارگىتى یەكەمدا) سەركردەى ئۇلۇكان) شاتوون) بوو. ھەندى ئە میژوو ئووسە ئىرانىھەكان بەتایبەت) شانامە) زۆر بە ئەزانانە ئووسیویانە كورد ئەو راکردوانە پىنك ھاتوون كەلە ترسى زوحاك داویانە شاخ. دكتور سپایزار ئە كتىنى - میسوپوتامى - دا ئەلئیت : تابلیوگى دىرىنە ئە زەھار دۆزراومتەو كە ئە سەدى) ۲۸) پ ز ئە سەردەمى) ئانۇیانین) ھەرمانىمواى ئۇلۇ دا بوو. ھەندى ئە ھەرمانىموايانى ئاشور ئە سەدمكانى) ۱۹- ۱۸) پ ز ئە ھۆزى ئۇلۇ بوون و ئەو ئەجى ھەندىكىشیان ئە سوریا ژیاپن. بە پىنى ئەو پاشماوانەى كە ئە سەردەمى) ئاشورنازیرپال) دا بە دەست ھاتووە ولاتى ئۇلۇ زۆر ئاومدان بومو خاومنى گەلى زاناو پۇشن بیر بوو پىشە سازى تىندا پەردى سەندو. ولاتىكى پىشكەوتو بوو ئاشور نازیرپال، گەلى ئە زاناو پۇشنپىرمكانى بردۆتە ولاتى ئاشور) ئۇلسىند).

یەگلات پەلازمى دوم بەشیک ئە ئارامیەكانى میسوپوتامى بردوہ بۇ ولاتى ئۇلۇ^{۹۹} (دكتور سپایزار) ئۇلۇكان بە بابا گەورەى لوپ دانەئیت ئە كاتیکدا پاشماومى ئۇلۇكان ئە) ژىنگارو عىراقدا) ماومتەو. ھىچ جۆرە پەیومندىەك ئە نىوان زمان و خوو رەموشتى ئەوان و ئورمىكاندا نىیە ى. ھەرمانىموايانى ئاشور گەلى جار ئەگەل ئۇلۇكاندا بەیەكدا

^{۹۹} میژوى كۆنى رۇژەلاتى نزیك ل ۱۸۶

^{۹۹} قۇزۇل ۴۳

ھاتون. شەرى تونلو تىژ لە ئىۋانىياندا بۈيۈك داۋە. بەتايىت لە سەردەمەكانى تەگلات پالازارو، ئادەد ئىزارى، تۈكۈلى ھىيۈنۇرتا، ئاسورنازىر پال – بەتايىت ئاسورنازىر پال چوار چار سوپاي بۇ سەردەمە (ئۇلۇ) ھىتاۋە. لە سەدەمى ئۆھمى پ ز ئاسورنازىر پال پايىتەختى ولاتى ئۇلۇكان شارى (زەيمەرى داگىر كىرەدە). پاش بووخاندنى دىمەلتى ئاشور و سەرمەتاي پەيدا بۈيۈك دىمەلتى ماد ولاتى ئۇلۇش بۇتە زۇر دىستەي ھەرمەنمەي ماد. بە تەۋاۋى سىمورى دىمەلتى ئۇلۇ نەزانراۋە بەلام بەپىي نەخشەي كۈن دەسكەوتە مېنىنەكان سىمورى ولاتى ئۇلۇ بەم شىۋىيە لاي سەرمەھەي (زاما) ئاۋچەي (نامى). پىشتەرو سەردەشت و لاي بۇژ ھەلەتەۋە سۈي و ھاشمارو ھارھارو ھالمان^{۵۰}. لاي خوارمە وىلايەتى (بارامسى و تۈگىش لاي عىلام بۈۋە، لە بۇژ ئاۋامە) ئارىخا – ئارخا، يانى كەركۈكى ئىستا. وىلايەتە گىرگەكانى ولاتى ئۇلۇ بىرىتى بۈۋە لە _ بابىت) يانى ئاۋچەي بازىيان ھەرمەھا (داگارا، كاگىرى، بارا، زەيمىرى، ھۇدۇن، مەسۇ، ئازىر، قەلەي ئاۋى، كىنسابا، پىرمەگىر). شاخە بەرزۈكانى ئەم ولەتە بىرىتى بۈ (لە لىسىر) يا (كىنابا) يانى شاخى بىزگارى^{۵۱} ونىكىدىم ئارا. سىمەكى و (ئازىرى) يانى (ئەزەم) كۆلەر، لارلار، سۈنى و نىسپى، ئەۋەنەيە لە شاخەكانى ھەورامان بى. دېۋارەكانى ئەم ولەتە : دېۋارى (پادۇن). و (ئەلەزىر) سىپازار.

۲- كۈتى يا كۈدى. ئەمانەش لە ھۈزۈمەكانى بەشى ئاراراتن يەپىي راي چەندىن لە رۇژھەلات نەسەكان پەگەزى بىنەرمەتى كۈرد ئەمانن كە لە چىكانى زاگروس و ئاۋچەي كۈركۈك ھەرمەنمەيەن كىرەدە. ئەم ھۈزە

لە سەدەمى (۲۷) پ ز يانى (۲۷۰۰) پ ز ھىرشىيان كىرەتە سەردەمە ولاتى بابىل و سۈمەر ئەكەدو داگىرىيان كىرەدە سوپاي نەرمەسىنى كۈرى سەگۈنىيان شكاندە. ئەم دۈۋ تابلۇيەي

^{۵۰} ھارھار لە سەدەمى (۸) پ ز لە لايەن سارگۈن – ە ۋە داگىر كىرەدە ئاۋى ئا (كارشارۇكىن) يانى شارى سارگۈن. ئەۋەنەيە شارى ھەلە بىجەي ئىستا بۈيۈك يا لە دەۋرى بەرپا بۈيۈك ئەمەن زىكى بەگ)

^{۵۱} بىزگارى – ئاشور ئازىپالى ھەرمەنمەي ئاشور ئەلەن : ئەم شاخە لە رۇژھەلاتى ئاشورمەكاندا تاكە شاخىكە نوك تىژ. نوكى و مكو نوكى نىزە تىژە سىترە سىرك) لە نەسكەلۈبىلىي ئىسلاما بەركى يەكە (۱۰۶) ئەلەت نەسەرانى نەسارى بە شاخى جۈدىيان و تۈۋە شاخى كۈردان، شاخى نىسپىرىش ھەلە ولاتى كۈردانە.

كە لە سەردەمى تۆكۈلى - ئايورتاي ھەرمانىرېمى ئاشوردا نووسراوھ لە يەككىياندا ناوى - گوتى - و لە تابلىوى دومدا ناوى (گوتى) ھاتووه. ئىرمدا وا دىرنەكەوى كە ئەم دوو ناوھ بەيەك مانا ھاتىبت. گوتى بەشېكن لە - گوتى - و لە شاخى نارارات - ن واتە گوتى لە بنەرمەدا گودى يە كە پىتى (د) كراوھ بە (ت) چۆنكە گودى يا بە جودى ناو براوھ بە پىتى مېژووى كۆن وچەند سەرچاومىيەكى دىرىن - گوتى - ناوى ھۆزىكە لە ھۆزەكانى بەشى نارارات كە بە ناوى شاخى گودى يەوھ ناو ئراون. لە پاشدا چۆنەتە ناو كۆمەنى زاگرۇس و بەرمو كەركوك ھاتوون لە سەردەمى ئاشورىيەكاندا بە ويلايەتى (بۆتان و ئاشور) يان وتوم (گوتىيۇم) يانى ولاتى گوتى. (د. ناوى رۆژھەلات ناس) ئەم بارمىيەوھ ئەلئىت " كاردۇ، كاردۇخى، كارتوخى، كاردۇشى، كارد، كارداك، كارداو، كارتاو، كوردى، كورتى، كورتەدى، كورتۇخى، كوردوانى، كوردىا گوتى " ئەمانە ھەمىوى يەكەن بەيەك ناو ناو ئەبرىن. ھەرچەندە لە ناوكاندا (تلفظىيان جىواوھ بەلام ھەمىويان بەيەك كۆمەل ئەوترىن. ئەم رۆژھەلات ناسە وشەى (سىرتى) گۆريوھ بە كورتى و ئەو ناوانەدا ناوى بردوھ. ھەر بەم جۆرە ئەم رۆژھەلات ناسە كاردۇشيا يا كاردۇخى گەزەنھون و كاردای شۆمىز بە كوردى ئەمرو دانەنى. ئەم وشانە لە تابلىويەكەوھ وەرگىراون مېژووى ئەگەرتەوھ بۇ سەردەمى ھەرمانىرېمى (ئاردا ئانارى) لاگاش) لە سەرمەتاي سەدى (۲۴) پ ز ئەو ھىيانەوھ بۆمان دىرنەكەوى كە ناوكان ھەمىويان ھەر شۆمىيەك نووسراون. بەيەك واتا دىن كە واتاي - كوردە - مېژوو ناسەكانىش ھەمان رايان ھەيە^{۲۲}.

سەلمانازارى يەكەم ھەرمانىرېمى ئاشور كە ھەمىشە لەبەر بەرمەكانى و شەپۇ شۆردا بۆوھ لەبارمى گوتى يەكانەوھ ئەلئىت : " نىشتەمانى گودى يەكان لە (ئۆراندى) يانى (نارارات) ھە دەست پى ئەكات تا " كموخى " واتە تۆرەبايدىن.

۲- كاسو يا كاسى - ئەم ھۆزە كوردە ناراراتىيە بۇ يەكە مېچار لە ناوچەى كرماشاندا دىرمەكوتون و ئەو ناومدا جى گىر بوون. ئەكەدىيەكان پى يان وتون (كاسو يا كاشۇ) بە زمانى ئەكەدو ئاشور كاسۇيەو بە زمانى كوردى (كاكۇ يا كاكا) يە و بە پارسى (كاكا) يە وشەى كاكاوئەند ئەمەوھ وەرگىراوھ، ئە دەوربەرى شارى سەن چەند دى يەك

^{۲۲} ھۆزى مېسوپوتاميا ل ۱۱۷ د. سەپايزار

ههيه به ناوی (کاکۆ) لهوانه يه لهم ناوچه يه شدا نيشته جي بون. کاسيه کان به کورده رۆژ په رسته کان ناو براون له سهردمی ههرمانرېموايي هاخامه نشينيه کاند به هوی هاتوچو کردنيانوه له نيوان بابل و نه کباتاندا ههموو سائينک باجيان له دموهلتی نيران سهندوه. نه سکه ندمری گه وره له گهن کاسيه کاند به شهر هاتوه سهرداري رېومه کان) نايفقونوس) به خاکی کاسي دا تينپهري کردوه تا) دهرپه ند چي تهنگي گلو) نازادوگای چوارم نهومي) هامورابي بابلي) له سالي (۱۹۷۷-۱۹۵۶) پ ز له گهن عيلامه کان په يمانیکی به ست دژي هيرشي کاسيه کان بۆ سهر ولاتي بابل گه چهند جاريك هيرشيان کردوو تا رۆژه لاتی ديچله داگيريان کردوه. سالي (۱۹۶۰) پ ز سهردمی ههرمانرېمويي) شمشونايولتاي بابلي، کاسيه کان هيرشيان کردوته سهر بابل به لام نه يانتوانيوه داگيري بکه ن. ديسانوه پاش دوو سده يانی سالي (۱۷۶۰) پ ز کاسيه کان به هاوکاری) گودی و نژوئی هاو رېگه زی خوځيان به سهر کردايه تي) گانديش) هيرشيان کردوته سهر بابل و توانيان داگيري بکه ن. سالي (۱۷۱۰) پ ز دموهلتی شومير کوتايی پي هاتوه. ههرمانرېموي بابله کان - ناگاميل - ويستويه تي ولاتي عيلام داگير بکات به لام نه ييتوانيوه به شکاوی گه راوته وه. يه گي له سهرکردمکانی کاسي به ناوی) نالتوم باباش) له گهن ناگاميلي بابلي دا گه وتوته شهرو به سهر ياندا سهرکه وتوو و لاته که ي داگير کردوون. پاش چهند سائينک) ناگوم اي برزاي) نالتوم برياش) ههرمانرېموي کاسي و بابل تواني قه لای شومير يا قه لای) دورنا) بگريت و بيخاته ژير دسه لاتی خوځيه وه. پاش داگير کردن و چه سپانندي دسه لاتی ههردوو ويلايه تي) سؤمه ره نه که د) ي ناونا) کارؤنيا) نزیکه ي شهش سده يانی (۶۰۰) سال ههرمانرېمويان کرد، به يه گي که له چوار دموهلته گهرمکانی دنيا ناو نه برا) ميسر، هيشت، کارؤنيا، ميتانی) پانتايی و دسه لاتی لهم دموهلته کيرديو له دسته لات و خاکی هامورابي گه وره تر بووه. پاش له دست چوونی ههرمانرېمويان و پووخانلنی

دموهلته که يان کاسيه کان گه رانه وه شوينی بنه رته ي خوځيان) زاگروس) و تا دورويه ري سالی له دايک بوونی مه سيح له ناوچه ي لورستان مانه وه. له نه نجامدا ناوی

^{۹۰} ميژوی کۆنی رۆژه لاتی نزیک ۱۹۸ و پير نال ۲۲

كاسى وردە وردە بېرچومومو نەماو لە برىتى وشەي (لەر) سەرى ھەلدا. ھەر لەبەر نەمەيە
كە ميژو ناسەكان نەلنن لورمەكان لە نەومى كاسن. وشەي "كاسى، كاسا، كاساى، كاشو،
كاكو" ھىچ پەيوەندىەكى نەگەن لوردا نى يە بەلام نەو نەچى لورمەكان لە ناودا
توايىتەمومو بە ھەموويان وتەن لور. رۆژھەلات ناسەكان گومانىيان نى يە كە كاسيەكان لە
نەومى نارين و زمانى كاسى زمانى نارى يە. مسترھول نەلن زمانى كاسى لە زمانەكانى
كۆمەلى زاگروە. (ھۆزەكان ميسوپوتامى).

۴- شۇبارى يا سۇبارى يا سوريانو ھۆرى : - !- نەم ناوہ بو يەكە مچار يە ناوى -
سۆنير - لە تابلۆيەكى سەردەمى (لۇگال ئانى مەندۇ) سەدى سينيەمى پ ز بەدەست
ھاتووە. نەم ناوہ لە سەردەمى ئەكەديەكاندا ولايتىكى زۆر گەورە بوە لە سەرووى پۇرژاواي
عيلامەوہ تا شاخى نامانوس^{۱۱} دەسلەتتى بووہ لە پاشدا بۆتە جى نشيني بړيك لە ھۆزە
گوردەكانى بەشى نارارات. لە پاشماوى ئاشوراكاندا وشەي - سوريانو -
نومسراومو(ھامورابى) نەم ناوہى بە ناوچەيەكى سەربەخوى وتووە. ئيرەدا بۆمان بوون
نەبىتەوہ نەو كۆمەلەى بەناوى - سوريانو وە ھاتوہ لە(ماين النهرين - و سوريانو
نەناخولى بوون^{۱۲}. تەگلات پالازارى يەكەم ھەرمانيرواي ئاشوريەكان لە سالى(۱۱۰۰) پ ز
ئابلقەى شارىكى سوريانو ئەدات بەناوى(شيرش) سۇرباى، كارتى، موشكى) يەك نەگرن
بۆ پەربەست كردنى نەو ھيرشە. (ميژووى كۆنى ئاشور) سوريانو يەكان لە ناومرەستى
سەدى ۱۰ پ ز دا دەرلەيتىكى بەدەسلەت بوون بەلام لە دەورەى كۆتايى ھاتنى
دەرلەتى ئاشوردا كۆتايى بە ئەمانيش ھات و ناويان كۆير بومومو ناوى - نايرى -
ھاتەكايەوہ. زۆر نزيكە نەم ھۆزە تيرەيەك بن لە سۇرباويەكان و بە ھۆى زۆرى
دەسلەتايانەوہ توانييتيان بەسەر سۇباريەكاندا زال بن ناوى(نايرى) يا(ئاثرى)
پەيدا بوييت پاشماومو نەومى ئاثرى ئىستا لە ناوچەى سەمەزفانە. نووسەرى كتيبي)
بابليستان (سيز) كينگ) و ھەندى تر لە رۆژھەلات ناسەكان(ميتانى) ش بە يەككە لە

^{۱۱} شاخى نامانوس - شاخىكى زۆر بەرزە ئەكەويتە ويلايەتى ئەگنەوہ خەتى شەمەندەھەرى نيوان
ئەگنەو ھەلەپ پەرىندا تېپەر ئەمكات.

^{۱۲} (اوام ميسوپوتامى د. سپازا).

لقەكانى كاسى نەزائىن بەلام لە كتيبى - ھۆزمەكانى مىسوپوتامى - ل (۱۲۱، ۱۲۵) دكتور سپايزار بە پىنچەواندى ئەم ھاىە نووسراومو نەلىت : - مېتانيەكان كە بەشىكن لە كۆمەلى، سوبارتۆ - سورباو) ئەم كۆمەلە لە ھورائى ناومراستدا يائى لە نىوان موسل و تەرابلس دا نىشتەجى بوون . " لە سەدى (۱۶) پ ز دەولەتتىكى بەدەسلەت بوون. ئەم دەولەتە ەك لەمەوبەر باسماى كە يەكەك بوو لە چوار دەولەتە گەرمەكەى جىھان) مىسر، ھىتت، كاردونىا، مېتانى). پايتەختى مېتانيەكان شارى) واشۇگانى) بوو.

نامەيەك لەم دەوايىدە دا دۆزايەو بەسى پەيوەندى نىوان دەولەتى مېتانى و مىسر نەكات بىرىتى يە لە (۶۰۰) دىرو بە زمانى نەكەدى نووسراو لە لاىەن) توشراتاى) ھەرمانىرواى مېتانى يەو نامەكە نووسراو. (بۆرك) رۆژھەلات ناس ئەلى : ئەو نامەيە تىكەل بوە لەگەل زمانى ھەققازى يائى بە كوردى ھەققازى نووسراومو بە زمانى نەكەدى يائى زمانى نەكەدى لەو سەردەمەدا زمانى رەسمى بوو. لە ناوچەى كەركوك چەند ھەزار پاشماو لە دەولەتى سوبارى جى ماومو لە شارى) بۇغازكوى) يش چەند پاشماومەكى تر بەدست ھاتوو. (جونسون) رۆژھەلات ناس نەلىت : ناوو نىشانى مېتانى تەنھا بە خىزانى ھەرمانىرواى مېتانى وتراو ئەسلى دەولەتەكە سوبارى بوو. ناوى ويلايەتەكە) ھانى گىبات) بوە ئەم راپۆرتە لە پاشماو دىرىنەكانى كەركوك نرىكە.

لە سەردەمى ھەرمانىرواى) (ناشور نازىرپال) دا وردە وردە دەسلەتتى مېتانيەكان كەم بومو لە پاشدا لەئاو چوون ەك باسماى كە دەولەتى مېتانيەكان لە سەدى (۱۶) پ ز دا زۆر دەسلەتدار بوون ولاتى سوريا و عاموورو بەشى لە كوردستانى بۆژناوا) نارباخا) ويلايەتى ناشور لەژىر دەسلەت و ھەرمانى مېتانيەكاندا بوو. دانىشتوانى مىسرى كۆن بە مېتانيەكانيان وتو - ناھارى - لەبەر ئەوى لە دىجەلەو نرىك بوون. ئەو ئەچى وشەى ناھارى وشەى) (نازى) (لئو ھاتىي). (سىز سەنى سمپ) ئەلى بەشى بۆژناواى دىجەلەى سوبارى بە) ھۆرى) بەناوبانگ بوو. سپايزار ئەلى ئەو ئەچى) لى مىسوپوتامى و ھۆرى لەژىر ناوى - سوبارى - دا ناسرابىت. ئەو كتيبە مىژوويانەى دەربارەى كورد نووسراون ناوى ھۆزمەكانى ھەريەكە بەجۆرىك تۆمار كەردو

نەمەش ھۆى نەشارمايى ئەو نوسەرەنەن پروفىسۆر سپايزار لە كتيبى مىسوپوتامى ل) (۱۱۶) دا نەلىت ئەم ھاىە راستەو ناوى) ھۆرى) بەم چەند جۆرە لە كتيبەكاندا نووسراومو

ھۆرى، ھۆرىت، ھۆرلۇ، ھۆرلاش، ھۆرھە، كورد ھۆرۈھە، ھارى، مورى). ئە بارەى
مىتائىيەۋە ئەم ناۋائەى نوسىۋە (مىائى و مىتلاى) ھەروھە ئە باسى لۇلۇكاندا (لۇلۇ،
لۇلۇم، لۇلۇمى، لۇلۇيو، لۇلۇيوم، نۇلۇى بەكار ھىناۋە ئەباسى مادىكانداۋشەى) مادا،
نامادى، مەد، مىد، مىدى، مىدىيى بەكار ھىناۋە ئە باسى كاسىيەكاندا (كلىسى، كلىسا،
كاساى، كاسۇ، كاشۇ، كاكۇى بەكار ھىناۋە. ھەرىم شىۋىيە ناۋى كورد ئە جەند زەمان و
كاتىكىدا جۇراۋ جۇر ھەرىيەگە بە جۇرى ناۋى بىردۈ. دوچارى چەندەھا ناۋى سەير بوۋە.
جەند رۇۋھەلات ناسىك رايان وايە كە ئەم ناۋ نالۇگۇر كىردنە ھىچ كار ناكاتە سەر ناۋى
كورد). ئەو وشائە ھەرىيەگە دىريارى ھۆزىك يا تىرىيەك يا بەشىك ئە كورد و تراۋە.
بىگانەكانى كورد كۇمەل و ھۆزۈ تىرەكانى كوردىيان بەيەك ناۋ ناۋ نەبىردۈە بۇ نەمۇنە
سۇمەرى و ئەكەدى) يەكان بە كوردىيان وتوۋ (گوتى، يا گودى) ئەبەر ئەۋمى ئە چىيى
جودى يەۋ ھاتونە خوارمۈە ئاشورۈ نارامىيەكان وشەى (گوتى، كوتى، كورتى، كارتى،
كاردۇ، كارد، كاردان، كاردەك، كاركەتان) يان بەكار ھىناۋە ئىرائىيەكان (كورتو،
كورتەۋى، كوردەھا، كوردە سىرتى) يان بەكار ھىناۋە رۇم و بۇمانيەكان (كاردۇسۋى.
كاردۇسۋى كاردۇخۇى. كاردۇك، كاردۇكىا، كوردوكى، كاردۇخى) يان وتوۋ. ئەرمەنيەكان
كودرونانى، كورخى، كورتىخ، كورچى يان بەكار ھىناۋە.

عەرمەبەكان وتوبانە (كرد، كورد، كرى، كوردى، جورە جوردى، جودى، كاردۇى،
كارد، كارتاۋىە). بوۋسەكان وتوبانە (قورت، قورد، قىرن).

تەنھا پىرۋىسۋر سىياز ئەم رايەى نى يە بەلكو زانايانى تىرى وەك (مىتر دراۋرو
نولدىگە ھارفىمان... ھتد. ھەمان رايان ھەيە. ئەم ئال و گۇرۈ جۇرەھا ناۋە پەيۋەندى بە
سەدىكانى پىشۋو نى يە. بەلكو ئىستاش ھەروابە ھەركەسەر ھەرگەلە بە
شىۋىيەكى تايىبەت ناۋى ھۆزىك يا گەلىك يا ولاتىكى تر ئەبات^{۹۶}. بۇ ۋىنە ئە كۇندا
بە ئىران وتراۋە (سفن) ئە پاشدا بوۋە بە ئاريا ئەمجا پىشداۋىيە ھەجەم و ئارىيان ئە
كۇتايىدا ئىران و پارس.

^{۹۶} كوردو ھارس بە (يابان) ئەللىن رابۇن. ھارسەكان بە پۇلەندە ئەللىن (ئەستەن) و بەدەللى ئەللىن
دەللى و پىرتقال ئەللىن پىرتەقان (ۋىرگىز)، عەرب بە ولاتى چىن دەللىن سىن

سەئانازار وتۇيە (پارسوا) ئەوروپىيەكان وتۇيانە (پرس) پوسەكان وتۇيانە)
 بىرسىيا (عەرەب وتۇيە) فارس) ياعەجەم. ئەم ھەموو ناوو ئالوو گۆرەش تەنھا مەبەست
 ئە يەك وشەيە بەلام ھەركەسە ھەرنەتمەو بە جۈرئەك ناوى بىردوھ.

هۆزە كوردەكانى

بەشى رۇژ ھەلات

ماد - سالى (۲۵۰۰) پ ز چەند ھۆزىكى دراوسى و ھاو رىگەز كە نارى يان پى وتراوہ
لە نەژدى (ھىندو نەروپى) بوون لە رۇژ ھەلات سەروى رۇژ ھەلاتى دەرياي
خەزىر نىشتەجى بوون. ھەندىكىيان بەكشتوكاڭەوہ خەرىك بوون، بەلام ھىشتا
لە دەمورى (بەردا) بوون و كەمتر گەشەيان كەردبوو. بەشىكى كەميان ئاسنيان
بەكار ھىناوہ بۇ ھەندى كاروبارى بۇژنەى ومكو راوو كشت وكال ئاژەل بەخىو
كردندا خەرىك بوون، ومكو نەسپ و ماين و مەرو بزن. نووسين و خويندنيان
نەزانپوہ. ھەندىكىيان بوو ھىندوستان كۇچيان كروہ. كتيبي ويئراس يانى
كتيبي پىرۇزى ھىندىمەكان كە بە زمانى - سانسكىت - نووسراوہ دەرياي ژيانى
سەرتايى ئەم كەلە ھەندى شتى بوون كروتەوہ. بەشىكى تر بوو پاھىدەين
كۇچيان كروہ، كە لە نيوانياندا دوو ھۆزى خامون دەسەلات و نازادا بوناوې
ماد) و (پارس) ھەبوون. ھاتنى مادەكان لە رۇژ ھەلاتى دەرياي خەزىرەوہ
سەدى (۸ - ۹) پ ز پىش ئاشورىيەكان باسكراوہ ئاشورىيەكان بە مادو مادا
ناويان بىردوون. ئەم نەتەومىيە لە ناومرەستى سەدى نۆھەم لە ژىر ھەمانرەوايى
كەيقوبادى كوردەمەلەتتىكى بەدەسەلاتيان پىك ھىناو (پارس) مەكان لە خواروى
خۇيانەوہ. ئەژيان دەستيان بەسەرا گرتن و خستيانە ژىر دەسەلاتى
خۇيانەوہ. ئەكباتان _ ھەمەدانى ئىستيان كروتە پايتەخت. تا ئىستاش
شوينەوارو كەلاومەكانى پاشماوى ماد لەناو شارى ھەمەدان
ماومتەوہ. سالى (۸۵۳) پ ز لەسەردەمى سەلمانازارى دووم يەكەم پەيوەندى نيوان
ئاشورو ماد دەستى پى كروہ. ئاشورىيەكان ھەتا كاتى لە دەسەلات كەوتن و
كۇتاييان پى ھات ھەمىشە ئەگەل مادا لە شەبوو شۆر بەرەرمەكانى دا
بوون. پروفيسور سايس ئەنئىت: _ مادەكان ھۆزىكى بە دەسەلاتى كورد بوون. لە
وولاتى ئاشوردا جىگىر بوونو تا خوارووى دەريايى خەزىر ھەمانرەوايان بەشى

زۆريان له زمانى هيندو ئوروپى و له ئەوى نارى بوون. ئەو ياسە ئەگەن
 مېژوو مەگنى كوردو يونان جياوازي نيه. تەنھا ئەو ئەبىت كە ئەنيت مادەكان له
 وولاتى ناشور جىگىر بوون. بەلام مادەكان دراوسى ي ناشورىەكان بوون له
 ئەنجامدا كە كۆتايان بە دوولەتى ناشور هيناو وولاتەكەشيان داگىر
 كردن. هەندى ئە مېژوو ناسەكان ئەنن(سەلمانازار) ناوى مادەكانى
 ناو(ماد) بەلام ئە كاتىكىدا سەلمانازار باسى گەشتەكەى خوى بو ژۆهەلات و
 خواروو ئەنوسى ناوى دوو كۆمەلى هيناو كە ئە گەنيانا بە شەر
 هاتوو(پارسوا) نامادا ئەك ئە خۆنەو ئەم ناوى لى نايبت.

(هۆزمەكانى ماد)

مادەكان ئە دوو ھەزار سال پىش زاینەو بەرىتى بوون ئە ھەوت ھۆزبەم شىوہ:
 ۱) پارتاسنى ئە ئەوچەى وارمىن و ەى تاران ي نىستاو كەنارى دەريای خەزىر
 نىشتەجى بوون.

۲) بۆزىابوس ئە پىشدا ئە دەورو بەرى دەريای مەزەندەران ژياون و ئە پاشدا بەرمو
 ھەمدان و ھىراق كۆچيان كەردوو بىلاو بوولەتەو.

۳) ئاستروشات: ئە ئەوچەى سەمەر قەندو خوارزم بەكشت و كان و ناژەندارىەو
 خەرىك بوون.

۴) ئارىزانت: ئە ئەوچەى نازمىراجان پويارى ناراكس و(ئاراس) جىگىر بوون.

۵) بۆدى ئەمانە بەرمو خوار بوولەتەو ئە ئاوپىزگەكانى ھىندوستاندا جىگىر بوون.

۶) ماڭ-ماڭ-ماڭش-مەربەكان(مەجوس) ئەنن ئەم ھۆزە ئە سەرمەدا
 بىرمويان بە نايىنى زەردەشتدا.

۷) دەريازى ھۆزى ھەوتەم تا نىستا ھىج پوون نيه بەلام وەك دەر ئەكەوى
 ئەنن(دىلام)ى ناوبوو كە ئە ئەوچى دىماستان(مەزەندەران) گىلان بىلاو بوولەتەو
 مەلبەندىان دىلمان بوو. ھىرو دىت باسى شەش ھۆزى كەردوو ناوى ھەوتەمىن

نەبەردووه (پیرینا ل ۴۹) ئەم ھۆزانە ھەرچەند ئەیەك دوورو بلاو بوون بەلام ئە کاتی تەنگانە پنیوستدا یارمەتی یەکتریان داوه. ئەسەردەمی سەلمانا زاری دووم سالی (۸۵۲) پ. ز ئە شکری ناشور تووشی بووه بە تووشی ھۆزە مادیکان ئە بوژەھلاتەو ئەم ھۆزە یارمەتی کەل و پەنی ناردەوہ بو ناشوریەکان بەلام ناشوریەکان بیریان ئەوہ نەکردۆتەوہ کە کورد ئەمەیان بەسەرا نەزانیوہ. (نازادد نیراری سینەم سلی (۸۱۲_۷۸۲) پ. ز چەند جارنیک ئە گەل مادمکاندا بەشەر ھاتەوہ تەگلات پالازاری دووم (۷۴۵_۷۳۰) پ. ز بەناوی یارمەتی دموئەتی (نۆدارتووبوہ ئەشکری گرتۆتەوہ سەر وولاتی ماد وەك ئەگێرئەوہ تا دامینی چپای دماوئەندی داگیر کردوہ^{۶۶} سالی (۶۸۱_۶۶۹) پ. ز سەردەمی (ناسر ھارون) دموئەتی ماد وینستوویەتی ئەگەل دۆستانەوہ ھاو پەیمانی خۆی وەك (وامنی، سیت، کاسا، ھۆزە کوردەکانی کوردستانی بوژ ناوا ھیرش بکاتە سەر وولاتی ناشور. ناشوریەکان ھەولیاندا (سیتەکان) یان بەرمو لای خوێیان پاکیشاوہ ئە مادمکانیان ھەتگەپاندنەوہ ئەم کارە تۆزیک ترسی ئەسەر ناشوریەکان لاپردوہ بو ماویەك بژگاریان بووہ. بەلام مادمکان دەستیان ھەتگەگرتوہ چاومروانی ھەلی بوون بو پەلامادانی ناشور.

فەرییمەری چوارم فەرمانبرموای ماد سالی (۶۲۴) پ. ز ھیرشی کردۆتە سەر وولاتی باشور ئە شەپکی سەخت و دژواردا کوژراو سوپاکە شکاوہ. گواکساری کۆری ئە تۆلە خۆینی باوکید ئە شکرکی گەورە پێکەوہ ناوہ ھیرشی کردۆتە سەر وولاتی ناشور بە تەواوی سەرنگونی کردن و ولاتەکە داگیر کردن.

نایری – ناثری – ئەم ھۆزە نازاو دێنرە پێش ھاتنی مادو پارس بو خاکی نیران ئە کوردستانی بوژ ناوادا ژیاون. ھەرچەندە ئە پاشاوە دێرینەکاندا ئەبارە نایریەوہ ھیچ نەھاوہ بەلام ئە سەردەمی فەرمانبرموای ناشورەکاندا باسی ئەم ھۆزە کراوہ. وەك باسماں کرد ئەمانە بەشیکن ئە ھۆزی سۆباری کۆن کە وردە وردە وشە نایری بەسەر سۆباری دا زال بووہ یاخود لەبەر ئەموی ئە دمووریەری (نەھاری – دیجەل) دا. ژیاون نەھاریان بەسەرا بربابیت و نەھاری ی کرابیت بە نایری. ئەو ئەچی دێھات و تیرە (نۆری شەمەدیان) و (ندری) دمووریەری سە ئە پاشاوەی ئەم نایری یانە بن. مێجەرسۆن

^{۶۶} مینووی بوژەھلاتی نزیک ل ۴۱۶

ئەلئیت: ئەھەر سەریری لاڤەرمكانى مېژووى كوردستان لە سەدەمكەنى (١٢، ١٥) پ ز
 بگەين يەيىنين مادەمكەن بریتين لە ھۆزى نامرى ئەگەر ئەم قەسەيەى مېجەرسۇن راست
 بێت، مادەمكەن لە كوردەمكەنى ئارارات بن و لە پاشدا وەك گودىەكان بەرمو رۆژەلات
 بۆشتوون. ئەم ڕايە پىنجەوانەى پاشماوى سەدى نۆھەم وھەشتەمى پ زى
 ئاشورىەكانە. ناوو دەسلەت و ئازايەتى نايرىەكان لە سەردەمى فەرمانرەوىياندا ھەموو
 ھۆزەكانى تری دراوسى يانى سەرگوت كەربوو. ئەمانە لەژێر ناوى كوردا زۆر دەسلەلاتيان
 پەرمى سەندو پايتەختيان لە دەرەوى زى گەورەدا بوو. ئىنسكولوبىلجاي. ئىسلام ئەلى:
 - تەگلات پالازارى يەكەم لەگەڵ ٢٢ سەركردەى نايرى دا شەرى كەردو. لە دەشتى
 مەلازگەرد) لاى سەرچاوى دىجەلە ديارىكى ستوون گەورەى دروست كەرتىدا باسى
 چۆنە ئەو شەپانەوى نووسىو. ئەم ھىرش و پەلامارەى تەگلات لازارە بۆ سەر نايرى
 يەكان تەنھا بۆ لاواز كەردن و ھەل بەدەست ھىنان بوو سالى (٩١٠) پ ز دا سوپاي ئاشوور
 ديسانەو ھىرش دىباتەو سەر نايرى يەكان و لە ئىوان دىجەلە ئارارات دا بەيەكدا دىن
 و سوپاي نايرى تىك ئەشكى زۆرەى فەرمانرەواكانى ئاشور ئەگەل ھۆزى ئازاو دىيرى
 نايرى دا ھەميشە ئە شۆر شۆر بەيەكدا چوون دا بوون (توكولتى ئىنين) ى دوم زۆر
 بەزەحمەت توانى لە ولاتى ئاشوور دەريان بكات و تا پىشتى چىاي گودى ڤاوى نان.
 سە ئىخارېب - ى فەرمانرەوى ئاشور سالى (٨٠٥ - ٦٨٢) پ ز و لە سالى (٦٦٩) پ ز دا لە
 دەورو بەرى سەرەوى زى چىاي گودى ئە گەل نايرى يەكاندا شەرى كەردو ئەمەى بە
 پىنجەمىن) شەپ داناو ئەگەلياندا. (مېجەرسۇن) ى كورد ناس ئەلئیت بەشى سەرەوى زى
 گەورە ولاتى نايرىەكان بوو. ئەو ھۆزانەى لە دەورو بەرى سەرچاوى دىجەلە ھورات و
 سەروى (ئىفان) يانى ديارەكەر، خەرپوت، دەرسىم) و شاخى) بەتلىس و تۇرس) بوون
 ئە لايەن تەگلات پالازارو ئەمەكانىانەو ھەربە نايرى ئاسراون. ئەم ويلايەتەنە بریتين
 ئەو شۆنەى كە لە پاش ئەمانى دەولەتى ماد جىگای فەرمانرەوىي كوردان بوو سالى
 (٤١٠) پ ز لە سەدى ئاومرەستى فەرمانرەوىي ھاخامەنشىنى دا ئەمانە بابا گەورەى
 كوردى ئەمەوى مادى پىشوون.

۲- كاردۇخى - (كاردۇخوى، كاردۇسى، كاردۇستۇي)، رۇڭھەلات ناسەكان ئەسەر ئەم ھۆزە دوو رايان ھەيە، ئ - ئەو ئەچى ئەوشەي گوتى كۈنەو ۋە مرگىرايىت كە برىتىن ئە كوردەمكەنى بەشى نارارات كە وردە وردە گوتى بوە بە كوتى ئە پاشدا بە كورتى و كوردى و ئە ئەنجامدا بە كاردۇخى(مستر دراوارى) رۇڭھەلات ناس ئەئىت: چ وشەي كورتى سەردەمى توكونتۇنئىزارى ناشورو كاردەي سەردەمى(ئاراد ناناراي لاگاش و كاردۇ خۇي، كاردۇ شۇي گەزەقون و ھەر ناۋىك ئەم بارمەو و ترايىت ھەموو بە كورد ناو براون و برىتىن ئە كۈمەلى كورد^{۶۵} بە پىي ئەم رايانە ئەيىت ئەم كاردۇخيانە پاشماوۋى كوتى كۈن بىن و و شۇمىرو ئەكاد ولاتەكەيىنى داگىر كردەو) ئەمانە ئە بەشى منقۇمەي زاگروس بىن، پ - ئەو ئەچى كۈمەلى(كاردۇشى) ئە كاتى ھاتنى(مادو پارس) بۇخاكى ئىزان يا ئە ناومپاستى سەدەي ھەوتەمى پىش زايىن ھاتبەنەخاكى كوردستان و جىگىر بووين، وردە وردە ھۆزەمكەنى كوردستانىيان ئە خۇيان نزيك كوردبىتەو. پاي(سىر سەنى سىمپ) وايە كاردۇشەيەكان زمانىكى جىاوازيان ھەبوو و ھىچ پەيوەندىيەكيان بە پارسەكانەو ئەبوو زۇر ئەوانىش كۈنتىن. جگە ئەو ھۆزە تىرانەي كورد چەندىن ھۆزە تىرمى تىرى گەورە ھەبوون كە جار جار ئە پاشماوۋە دىرىنەكاندا بەدى ئەكرىن. بۇ وىنە(سىر ئالى ميتد) ئەئىت: ھۆزى موسەرى كەبابا گەورمى(مسورى مزورى) يەكانى ئەمەزۇن ئە سەردەمى سەنجار بىپ سالى(۷۰۵ - ۶۸۲) پ ز ئە ئىۋان دوولقى ناۋى خەزەردا جى گىر بوون^{۶۶} بىنگە ئە سەروى زاخۇو جى گىر بوون(پىتى د) كراوتە(ت). بە پىي مىژوو دۇزراو بەترخەكان بۇمان دىرەكەوئ ئە سەردەمىكى زۇر دىرىنەو كاتى كۆچ كوردى كوردى رۇڭھەلات و بۇژئاۋايى بۇ شۇيىنى ئىستانىيان مادو پارىش بەرمە خاكى ئىستانىيان ھاتون و نىشتە جى بوون كوردستانى ئەمەزۇ نىشتەمى ھۆزىك بوە پىيان وتەو) گوتى يا گودى(يانى كوردە ناراراتىەكان كە(كورتى) يا(كوردەدان) ىشيان پى وتوون. ئەم ھەموو ناوۋ ناۋۇ گۆرە ئە زامنى ھەر كەس و ھەر تىرمە ھۆزىكەو ھاتبى بە ماناى ئەتەوۋى گەورمى كورد ھاتتەو. كە برىتى بوون ئە چەندىن ھۆزە تىرە كە زامنى تايىتە خۇيان ھەبوو. ئەم ھۆزە تىرانە ھەرچەندە خۇيان پاراستە ئە تىكەن بوون ئەگەن ئەتەوۋمەكانى

^{۶۵} دكتور سىباياز - ىش ھەمان پاي ھەيە

^{۶۶} مىژوۋى ناشور ل ۳۶۶

تر نه يان هيشتوه ناين و خوښ و روشيان و زمانيان تيك بدن. پاش نهومي ماد و پارس) ههرمانډماويي خوښان نه دمست نه دمن پارسهكان نه كهونه ژرير دسه لاتی نه شكانيه كانه وه. مادمکان خوښان نه م ژرير دسسته دور نه خه نه مو نه چنه شاخ و ماوميه كي زور به نازادي نه ژرير و ناچنه ژرير دسه لاتی نه شكانيه كانه وه ناويان نه ميژوودا به كوردوان ياني كوردمکان هاتووه و نه ژرير نه م ناوودا ناويانگيان دهمردوه گه زنه فون ناوي ناون (كاردوخوي) دمرياره نه مانه كتيبيكي داناهه نه ژرير ناوي گه ږانه ومي ده هه ژار يوناني - دا. هه كهس سهرنجيكي نه و كتيبه بدات بوي دمر نه كه وي كه نه م سهرداره يونانيه چهند تووشي دمرده سهری و زه حمت بووه به دسستی كوردمکان نه ناوچه ي (نانتی توروس) هه كاري) يا كوردستاني مەركه زی دا. مينه هه سون نه نيت ږنگاي نيوان موسل و نوره كه بريتي يه نه دهشت و چيا نه ميژوودا به ناويانگه نه نيوان ويلايه تي سهروو خواره ي الجزيره (ميسوبوتامي) سنوورنگي ږنگ و پنگ و ږامياري هه بووه. شاخه به زمكاني تورعابدين كه نه كوندا به (نيقات) به ناويانگ بووه نيستا نه ياد چوته وه.

سهرچاوي ږوياري ديجه نه كوندا به (نيگريس) ناودار بووه. نه سهردمي ته گلات پالازاري يه كه م (۱۱۰۰) پ ز چيكانی نیفات نه كه وته سهروي سنووري ناشوورموه ولاتي نايري دراوسي ي ناشوورمكانه. ته گلات پالازار هه ميشه هه زي كرده نه م ولاته داگر بگات نه پاشدا ناوي ناوچه ي نايري گوبدا به كوردوان يا كوردو. ليردا بومان دمر نه كه وي كه كورد زور نه سهردمي زوحاك كوتره به لام هه ندي نه ميژوو ناسهكان زور بي ناگايانه نووسيويانه كه كورد نه به ردي ياخي بومكاني سهردمي زوحاك - ن. نه توانين بلين كورد پيش كوكردني ناري بو ناوچه ي كوردستاني نيستا نه مانه ليردا ژيان و بلاو بوونه ته وه.

هۆزۇ تىرمو لقەكانى كورد

هۆزۇ تىرمو لقەكانى كورد برىتىن لە نزيكەي (٥٠٠) بەش لە كوردستان و دمورو بەرى
 ھەندای ولاتی دراوسی بلاو بوونەتەو. میژوو ناسەكان ھەموویان بە شیومیەکی گشتی
 باسی ھەموو تىرمو ھۆزەکانیان نەکردو. ھەریەكەیان ناوی ھەندیکيانى بردو. بۆ وینە
 مەسوودی لە کتیبی - مروج الذهب - دا ناوی چەند ھۆزەکی کەمی بردو لە کتیبی
 النفسیە. دا تەنھا ناوی یەك ھۆز (بازىجان) زیاد کراوە نەستەخەری لە (ل ١١٥) ی
 کتیبەكەیدا ناوی سێ ھۆزى بردو. ناوو شۆینی دانیشتیانى لە خشتەيەكدا دیاری کردو
 ھەروەھا لە لاپەرە (٩٨) دا ناوی (موم) ی بردو لە پاشدا ناوی (٢٢) ھۆزى کوردی
 نووسیوە کە لە ولاتی فارسدا ئەژین (ابن حوقل و مقدسی) داگۆکی ئەم پیروپایە ئەکەن و
 ژمارەى پەشمانە کوردەکانیان بە (٥٠٠) ھەزار کەس دانو. لە (فارسنامە، مسالك
 الابصار، معجم البلدان، صبح الاعشى، التتقيف) ناوی بیست ویلايەت براو کە
 نیشتمانی کورد بوو لە پاشدا ناوی برێك ھۆز تىرمی کورد نەبات. ئەتوانین بلێن ھیچ
 کەسێك ئەم میژوو نووسانە بەتەواوی ناوی ھۆز تىرکانى کوردیان نەبردو ھەروەھا
 میژوو نووسان (دەوستان و خانیکۆف) و (دکتور دانیلو) نەیان توانیو بە تەواوی دەرپاری
 ھەلس و گەوتو خوو پەموشتی کورد تىرمو ھۆزەکانى بە شیومیەکی زانستی بنووسن^{١٧}.
 لێرەدا بەشیومیەکی کورت باسی ھۆز تىرەکانى کورد ئەکەین ئەو شیواى باس بێت وە بە
 کورتى ژمارەى خیزان و شۆینی دانیشتیان دیاری ئەکەین بە پێى پیتەکانى ئەبجەدى.

^{١٧} ئەو کەسانەى نەیانەوی ئە ھۆز تىرەکانى کورد شارمزا بن سەیری ئەم سەرچاوانە بکەن : -
 مجموعه ملاحظات و اخبار حول كردستان ل ٦٨٦ ميسنو ئەکەسەندەر زەبا، کتیبى مسیو نیگیتین و
 بەرگی بیست و یەكەمى ئەنسکلۆپیدیای گەورە کتیبى (ھەنرى) و (کەپتان ھای) و (مېجەرسون) و
 کتیبى (سیرمارکت سایکس، پەسین میران خلیفە) و پروفیسۆر (ناکیازارو) دکتور (ریج) (ناركالیان) و
 مورگان) و شەرمەنامە ھتد

نه تماننيكان - نزيكهي (۵) ههزار خيزاني كۆچهرين له ناوچهي به تلييس و بۇتان و مووش و نه نقرهيدا پلاو بوونه ته وه.

ناخه سووري - نزيكهي په نچا خيزان نه بن به شيكن له تيرمي مهنده مي و نه گهرمياني كوردستاندا جي گيرن.

ناخ چه شمي - ناخ چه شمي - نزيكهي (۳۰۰) خيزان له بۇرژناواي (سيواس) دان.
 نادمزكاني - نهم هۆزه له ناوچهي فارسدا جي گيرن (ابن حوقل) له ديواني الصداقه ل ۱۸۵ - ۱۸۷ - و مقدسي و نه سته خهري.

نادمائي نزيكهي ۱۸۰ خيزان نه بن له ناوچهي بابه زيدا
 نارتوس - له چهند تيرميهك پينكياتون نزيكهي چوار ههزار خيزان له ناوچهي موسل و زاخو دهوك بيت الشباب و خوشاب و شتاخ دا جينگير بوون نه مەش ناوي تيرمكهانه عزالدين، مەرزەكي، مامەرهشي، مامەندا، نالان، برون، جريكي، شيدان، مامخور، خاويستان، شەرفان، ماويدان، گاودان، زمگي، زيرمك، هافيچان.

نازاد به ختي - له ناوچهي خورم ناباد و دلفان و خامو گرهان - دا بلايوونه ته وه.
 نازاد و ختي - له ناوچهي فارسدا جي گير بوون (ابن حوقل له الصداقه - استغري -
 ناشميشارت - نزيكهي (۵۰۰) خيزان نه بن له ناوچهي خهريوتدا پلاو بوونه ته وه
 هه موويان زازاو مەزهه بيان شيعه يه.

ناكو - نزيكهي ههزار خيزان نه بن له سهروي رانيه و ناوچهي هه و نير دان.
 نالاك - فارس نامه نه ئيت نه مانه له كورده فارسه كانن.

ناليكايي - سه دو په نجا خيزانيكي پلاون.
 نامه رزان - چهند خيزانيكن له ناوچهي (سيومرك) ن.
 نايرو - نزيكهي (۱۰۰) خيزانيكي كۆچهرن له ناوچهي موسل دا نه گيرن.
 نه بوتايهر - چهند ره شماليكن له ناوچهي (سيومرك).

ناجايي - چهند خيزانيكن به (ناجاي كاخدر) به ناويانگن له ناوچهي سابلخ و موكري نه حمده زمينه ل - له ناوچهي (سنه) دان.
 نه حمده و مند - به هه مه و مند به ناويانگن.

نه ختيار ديني - له نهوهي نه مير نه ختيارمدين ي سهرداري بانه و سنه ن.
 نه رده لان - له شاري سنو دنياته كانن دمورو بهري شاري تاران پلاو بوونه ته وه.
 نه رمانداراني سنه نهم به ماله يه ن. نه رده لانيه كان له سه رده تاوه فه رمانرپواي شارمزور

بوون له پاشدا ناوچەى - سنە - يشيان خستۆته ژۇر دەسلاتی خویانهوه جارێك له ژۇر
 دەسلاتی ئیئران و جارێك له ژۇر دەسلاتی توركدای بوون ماومیهكیش سەربەخۆ بوون.
 ئارۆك - یا بۆرۆك یا ئارۆك چیلی ۴۰۰ خیزان ئەبێن له نیوان ئەماسیه و گۆفاندا.
 نازەلی - بریتین له چەند ڕەشمانێك له ناوچەى مووش.
 ئیسحاقى - ئەمانە له ناوچەى فارسدان.
 ئیسماعیل عوزمیری - نزیكەى (۶۰۰) خیزان له زستاندا له خاكی ئیئران و له هاوین دا
 له نیوان دوكان و تۆقمان و سورداش دان.
 ئاشتەم هاری - ئەم هۆزه له ناوچەى فارسدا بوون.
 ئەشئوبە - له ناوچەى شنۆ لجان دان.
 ئالغاس - یا ئالقاس ئەتین نزیكەى (۵۰۰) خیزانێك بوون له خواری رۆژەسلاتی
 جەلەبدان چیاىك بەم ناوموه هەیه.
 ئالیا - ئەمانە گۆچەرین له دەورو بەرى خەرىپوت ژبان بەسەر ئەبەن.
 ئیمامى - ئەمانە جاف - ن نزیكەى (۷۰) خیزانێك ئەبێن له جوانرۆدا.
 ئەمبارلو - ئەنبالۆیا - هەمبارلو له عیراقى عەجەم دا بلاق بوونەتەومو بەشینك له
 لۆرمكان بەم ناوه بانگ ئەكرین.
 ئەورامى هورامى - خویان بەنەوى بەهەمن ئەزانن و له ناوچەى هەورامان (سنە ۱۰ دوو
 هەزار خیزان زیاترن.
 نایله رووتى - ئەمانە بەشینك له - ئیناخى - هەكان له زستاندا له دەورو بەرى سیروان و
 له هاوین دا له نیوان هەورامان و جوانرۆدا ئەگەرین.
 نایناخی - نزیكەى (۵۰) خیزان له ناوچەى بلك و جوانرۆو له هاوین دا بەرمو چیاى
 شاهۆ بۆشتوون. ئەمانەش جاف - ن ناوی بابا گەورمیان - نیناق - بووه.
 ئەبویبەكان ئەمانە بە (ئال ئەیوب) یا هەرمەنموایانى میسرۆ شام بەناو بانگن
 سەلاحەدینی ئەبویى ئەم هۆزیه. له ناوچەى كەركوك و دەورو بەرى بلاق بوونەتەوه.
 ئایولۆند - یا ناییتى وەند نزیكەى هەزار خیزانێك له ناوچەى دلفان و تەرەهان و
 پێشكۆدان.

- پ -

بابا جانی - ئەگەر ئێرەى قوبادى دا نزیكەى (۸۰۰) خیزان ئەبێن له بەشى جافەكانى
 جوان ئەمیر تەیمور ئەمانەى له خاكی عوسمانیهكانوه بەرمو ئیئران گواستەوه هەندیکیان
 له ناوچەى كەرمندا ماونەتەوه.

بابان - ئەمانە ئە سەردارمكائى) بەبە بن و ئە ناوچەى سلىمانى و سنەدا بلاو بوونەتەوہ
لە بەشى كرمانجى. ئەمانە زۆر بەرىزموہ ناوى خالىدى كۆرى وەلىد ئەبەن وەك ئەئىن
خالىد ئەمانى موسولمان كردوہ. بە پىنچەوانەى ئىرانىيەكان كە عومەرى كۆرى خەتاب
موسولمانى كردن كەچى خراپەى ئەئىن.

باجەلان - ئەمانە برىتەن ئە دوو بنەمانە (جەمورو قازانلو) و ئە تىرەى (ئەك) ن ئە
ھۆزى لۆرى گەورە نژىكەى (١١٠٠) خىزان ئەبەن ئە دەورو بەرى قۆرەتو ھۆزىن و شىخان و
قەسرى شىرىن و قازانىيەو مەندەلى دا جى گىر بوون. نژىكەى (٧٠) خىزانىيان چۆتە
ناوچەى قەزوين.

بادەلى - نژىكەى (١٠٠٠) خىزانىيان ئە ئالشگرو يۆزى داىەو (٧٠٠) خىزانىكى تىريان ئە
ناوچەى زازادايە ھەموويان شىعە مەزھەبن.

بادىنان - يا بەھدىنان يا ھەرمائىروايان ھەمادىە بابا گەورەيان ناوى بەھو الدىن
بووہ. ابن خلەون ئە باسى بەرىەر دا ئەنووسى بادىن كوردن و ئە ولاتى جەزائىردا
دانەنىشتن. (تى بىنى - ناوچەى بادىنان ناوەندى دىنى زەردەشتى كوردو ھۆى پەرە پى
دانى ئەو دىنە بووہ بە بەدىنان ناويانىگان دەرکردوہ. ھىردموسى ئە شانامەدا بە - دىنى
بەھى - ناوى سەردەشتى يانى پردوہ).

باران - ھۆزىكەن ئە ناوچەى سىوەرگدا.

بارزان - (٢٧٥٠) خىزان ئە سەروى زىى گەورەن ئە ناوچەى زىيارو موسلى دا جى گىرن
بارىسان مەسعودى ل - مروج الذهب - دا ئەلى ئەمانە ئەگەن ھۆزە شاخاويەكاندا
ئەئىيان^{٦٨}.

بازۆكى - ئە ناوچەى تاران و قەزوين بلاويوونەتەوہ. دكتور ھرىج ئەلى نژىكەى پىنج
ھەزار خىزانى بازۆكى ئە ناوچەى ئەرى-ئاندا ئەئىن^{٦٩}.

بازىكەلى - نژىكەى (٧٠) خىزان ئەبەن ئە ناوچەى - مەلازكرد - نىشتە جىن.

^{٦٨} مەبەست ئە جبال الاكرادە كە ولاتى مەروپ ئە ولاتى مەجەم جيا ئەكاتەوہ. لەشاخەكانى
ھەمەدان شارمەزورمەو دەست پى ئەكات تا سنوورى ويلايەتى تەكفور.

^{٦٩} كورد ئر لا پەرە (٢٥).

بازىنجان - مەسھۇدى و يەققوبى و نە ستەخەرى ئەلەين لە ناوچەى ئەسفەھاندا ئەزىن .
 باسىر - يا باسىرى يا باسىرىە لە ئەنسكلۇبىدىيائى نىسلاى دا وشەى (مابىر) ھاتووہ . لە
 سەرمتادالە شارمزوور ژىاون و لە پاشدا رومو شام و مىسر كۆچيان كرده .
 باشمانلى - لە نىوان مەلازگردو ئالاشگر دا ئەزىن .
 باشناوۋى - لە ناوچەى زۆزان دا ژىاون . معجم البلدان ئەلەى ناوچەكە برىتى يە لە موسل
 و خىلات و سەئاس . لەم ناوچەىدە تەلارو دىوارى زۆر ھەيە .
 باشۆكى - لە ناوچەى رېوانسەرى سەھدان .
 باكىلى - ئەستەخەرى و ابن حوھل و مقدسى ئەلەين لە ناوچەى ھارسدا ئەزىن بەلام
 مقدسى لە برى باكىلى - سالانى - نووسيوہ .
 بالابرائلى (۵۶۰) خىزان ئەلە پۇژ ناوای كەتارى قورات دمورو بەرى ئاكىن و خواروى
 نەرزە نجامىش ھەن .
 بالامەند - زىاتەر لە (۲۰۰) خىزان ئەلەين لە ناوچەى ھەلبلان و زەردەلاندا ئەزىن بالا
 گرىوہ لە ئورمكايى ناوچەى كرماشان - ن .
 بالەك (۱۲۰۰) خىزان ئەلەين لە ناوچەى سەرووى روىارى رېوانسوزدان ئەزىن
 نزيكەى (۶۰) دى ئەلەين
 بالەكان - نزيكەى (۲۰۰) خىزان ئەلەين لە ھۆزى زىزان بە ناوای دى كەيانەوہ
 ئاونراون .
 بالەيان (۷۰) خىزانك بىوون لە ناوچەى غۇى دا .
 بالىلوەند - يا بالىوہند .
 بانەبى - نزيكەى (۲۵۰۰) خىزان ئەلە ناوچەى (بانە) دا (۱۴۵) ئاوايى پىك دىنن لە
 ئاوشارى (بانە) دا زىاتەر لە (۸۰۰) خىزان پىك ئەھىنن .
 بادەنورى - لە ناوچەى خۇراسان دا ئەزىن .
 بەختى - بەختيان يا بۇتان برىتەن لە چوار تىرە (سەندى ، مەھمەدى ، راستى .
 دەنيكى) نزيكەى (۲۰۰۰) خىزان . لە ناوچەى - زەرزان - ھەزاريان لە ناوچەى موسل و
 (۵۰۰) يان لە ئاگرىن ئەمانە لە ئاو ھۆزە كوردەكانى تردا بلاو بوونەتەوہ .

بەختيارى - ئەمانە بەشىكىن لە ھۆزى ئورى گەورمە لە دوو لق پىڭ ھاتوون (چوار لىڭ) (۱) ھەت لىڭ). چوار لىڭى لە ئاۋچەي بروجەرد و گولپايگان ھەت لىڭ. لە كرماشان و ئەسفەھان و شوشەرو زەرد كۇدا ئەزىن. ئەمانە زياترين لە (۱۰) ھەزار خىزان. ئەم دوو لىقە (۳۵) تىرمەن (۱). دكتور ھىرىج لە كوردنر دا ئەلىت ئەم بەختيارىمانە لە نەتەومى كوردن رۇژھە لاتىناس - كرزى - ژمارەي بەختيارىمانەي لە سالى (۱۹۱۸) دا بە (۱۷۰) ھەزار كەس نووسىيوە. بىنەچەي ئەمانە ئەگەرئەتەو بە كشتاسبى كورى كيانى.

بەدرى - ئىستابلأويوونەتەو.

بەدلىسى - يا ئەمىرەمكەنى بەدلىس

براخۇى - پانتايى خاكى براخۇى يەگان نزيكەي (۲۲۰) ميل ئەبىت ژمارەيان زياتر لە (۳۰۰) ھەزار كەسە لە ئاۋچەي كەلات دا بوون ئەمانە ھەرمەنرەمۆي دەرەستى بلوچ يان كەردە. بېرىك لە بنامالەي كامىران لە ھىندستان جيگىر بوون ئەمانە ھەمۆي سونى مەزھەبن.

براۋست - نزيكەي (۳۰۰۰) خىزان لە ئاۋچەي پەواندوزو پارىزگەي ھەوليردا ئەم تيرنە پىڭ ھاتون. (سۇمالى - تەركەومرى).

بەراز - ئىستابل نزيكەي ۱۰۰ خىزان ئەبىن لە ھۇباتو قۇرمەتو مەريوان و سەندە جى گىن ئەم تيرەيە لە نەومى كەي ھا سالىڭ كە ئەمىر دەرى كەردون ھاتنە كوردستانى ئىران. بەراز دوختى - ئەمانە لە خاكى فارس دا بوون (ئەستەخەرى و مقدس و ابن حوقل).

بەرازىيە - نزيكەي (۹۰۰۰) خىزان لە ھۆزى (بىريزانلى) لە ئاۋچەي (سروچ) دا نىشتە جى بوون. ئەم ھۆزە لە دوانزە بىنەمالە پىڭ ھاتوون كىتكان، شىخان، ئۆكيان، شەدادان، مەنلى دىنلى، مەقان، زوان، پىنجان، قەركىنجان، دىنان، مېردىدان^{۷۰}.

بەرزنجى - نزيكەي ۱۵۰۰ خىزان و لە ئاۋچەي كەركوك و سەندە خانەقەن ئەمانە ساداتى بەرزنجە ئىن جىاوان.

بەركىلى - ھەزار خىزان لە خواروى قەرە شار، لە كەنارى بوزارى قزل ئىرماق.

^{۷۰} نووسەر تەنيا ئاۋى (۱۱) يانى نووسيوە

بهرواری - ۱۷۰۰ خیزانن له سهروی پویاری (کاره) که نه بژیته زنی گهورموه بلأو بونه تهوه بریتین له دوو تیره (۱) بهرواری بالا که (۷۰۰) خیزانن (۲) بهرواری خوارو (۱۰۰۰) خیزانن.

بهریزانلی - نه مانه بهشینن له هوزی (حه سهن عهلی) و له نزیکی گومی وان نیشته جی بون دهوری (۹۰۰) خیزان نه بن.

به شری - نه مانه له نیوان سه عدمه میافارقین و دیار به کر بلأو بونه تهوه. به شیکی تریان له ناوچه ی کرماشان و شیرزاد دان.

به کران - نه مانه (۵۰۰) خیزان نه بن و له هوزی (به کر توانیای) کونن له زستاندا دهورو بهری دیار به کر و هاوین ناوچه ی سه عدمه شوینیانه.

بلیاس - هوزیکی گهورنن له ناوچه ی موکری و سابلاغدا نه ژین.

بلیکار - له سهرووی شاری جوله مهرگ دا نه ژین نزیکه ی (۱۸۰) خیزانن کن.

بلیکان - شش هزار خیزانن زازاو شیعه مه زهه بن له ناوچه ی مرشدا نه ژین.

بلیکانی - له (۲۵۰) خیزان زیاترن. ژمارمیان نزیکه ی (۱۰۰۰) که سینک نه بیت. نه مانه گه پوکن زیاتر له ناوچه ی مرعش دان.

بلیلومند - یا بالینومند نزیکی (۲۰۰) خیزانن له ههنگوژان و ناوچه ی ژاومرو ی سنه دا نیشته جین. له نیوان که رکوک و سلیمانی و له ناوچه ی کرماشان یشدا هه ن.

به نداد مه دی - نه مانه له ناوچه ی فارسدا نه ژین " نهسته خه ری و مقدسی و ابن حوقل ".

به ندمدکی - نه مانه له ناوچه ی فارسدا نه ژین " نهسته خه ری و مقدسی و ابن حوقل ".

بۆرمکه یی - بابا گهورمیان ناوی (بۆرمکه) بووه نزیکه ی (۴۵۰) خیزانن له ناوچه ی زههاو و له یلان و هه ندیکیان له عیراق و نه سفه د نابادو ناوچه ی حوسه یین نابادی سنه دا نه ژین. نه مانه بهشینن له مه مهنده گان.

بۆزیکان - (۱۸۰) خیزاننکی بلأون.

بۆلی - له زستاندا له دهورو بهری هه ولیرو بالهک له هاوین دا له ناوچه ی کویه نزیکه ی ۱۵۰ خیزانن.

به هدينان - بادينان هه مان فه مان بوياني عه مادييه كه باسكرا.
 به هارومند - نزيكه ي هزار خيزان و له (كيالان) و سه رووي ديزفول دان. به شيكن
 له تيرى ديركوند.
 به هتوئى - يا (بى توئى) هزار خيزانيكن له سه رووي بوژئاواي گرماشان دا) مير
 نه حمدومند (و) دوم سه هاومند (به شيكن له م هوزه.
 به هيرماز - شيعه مه زهه ب و زازان له ناوچه ي خه ريووت نيشته جين له (٥٠٠)
 خيزان پينك هاتوون.
 بى بالى - يا (بينايى) نزيكه ي (٤٠٠) خيزان له قه زاي خانه قين و سه رووي كه ركوك
 و ناوچه ي سلیماني نه ژين.
 بيتياومند - چه ند خيزانيكن له سه رووي بوژئاواي شاري مه ندیل.
 بيتيارومند - چه ند خيزانيكن له خواروي شاري سنه دا نه ژين.
 بيراندومند - نزيكه ي (١٠) هزار خيزان ژماره بيان كه (٦٠) هزار كه س زياترن
 نه كرينه دوو به شهو (١) يار نه حمه د (٢) مال نه سه د هه ردوو به شه كه له (٢٦) تيره پينك
 هاتوون و هه موويان لوين.
 بيژندومند - نه مانه ش دوو تيرين له ناوچه ي (لغان) سه فه رخاني. حه يد مر به گي.

پ -

پايى - نزيكه ي (١٠٠٠) خيزان له شاخه گاني هه شت به هلو شيرازو قيراب و سه رووي
 ديزفول دان.
 پاتاقى - له دمورويه ري گرماشان و بوژئاواي كه رمند جى گيرن.
 بازوگى - له ناوچه ي بومانسه رو شاخى شاهو. هه نديكي شيان له ناوچه ي له يلاغ دان.
 پالانى - نزيكه ي (٣٥٠) خيزانيكن له نيوان زهنگ ناواو قه رمته په و روژه لاتی چه مى
 سيوان و دگاگادا.
 پايرمومند - دموروى ٨٠٠ خيزان نه بن له شاخه گاني (پراو) و سه رووي روژه لاتی
 گرماشان و خوارووي بوژئاواي دينه ومردان.
 په چناومند - نه مانه له ناوچه ي خوراساندان.

پېرېشېي - له ناوچې نه سفېد ئاباد و سنه دا جيگړن و نړيکي هزار خيزان نه بن.
 پسانى - له ولتيا چه له بې له ېرگي چوار ل ۲۵ دا نم هوزى به کورد داناوه.
 پشدرى - نړيکي (۲) هزار نه بن له ناوچې پشدر نه مانه ميراوده ليشيان پى نه لښ.
 يانى له بهرې (مير عبدالعلی) و نه مانه ش له سى بنه مانه (بابه کرناغا،
 مه محمود ناغا، عهباس ناغا).

په بغيستان - نړيکي (۹۰۰) خيزاننک له سروى سورد و دموروى موش دان.
 په نيانيشلى - نم هوز له ۹ تيره پڼک هاتوون زهيدان، يارکشان، که نارېروش،
 سموره تاوان، بليجيان، گوجى، جلى، نشويلان، موسانان). نړيکي (۱۲۰۰) خيزانن له
 روزه لاتى ورمى دان.

په نيچارى - (۴۵۰) خيزان نه بن له روزه ناواى شارى موش دان.
 پوران - نړيکي (۲۰۰) خيزان نه بن له نيوان دياربه کر و موش دان.
 پيران - نړيکي (۶۰۰) خيزانن له سرووى رانيه و ناوچې موکرى دا نه مانه به شيکن له
 بلباس.

پيزان - نړيکي (۳۰) خيزان نه بن له ناوچې لاجان ي کون.
 پيزيانلى - له ناوچې (نهرزېوم) دا نه لږن و دمورى (۷۰۰) خيزان نه بن.

- ت -

تا پيان - نړيکي (۳۰۰) خيزانن گه پوکن له خواروى گومى وان دان.
 تارابى - به شيکن له هوزمکانى پشتکو.
 تارارى مرادى - له قاره خان و گانې دريژدا له ناوچې سنه دا نه لږن به شيکن له
 مده نديه گان و (۱۰۰) خيزان نه بن.
 تاکولى - نړيکي - (۴۵۰) خيزاننک له روزه لاتى گومى وان دان.
 تالهبانى - دمورى (۱۰۵۰) خيزانن له ناوچې کزيه و کهرکوک و خانه تين دا بلاو
 بوونه توه.

تاماداتى - (تاهماداهنى) نه مانه به شيکن له کورده فارسه گان.
 تاوگوزى - يا تابجوزى نړيکي (۵۰) خيزان نه بن له ناوچې جوانرؤى سنه دا.

تایشهیی - به‌شیکن له جافه‌کانی جوانرۆ و له رموانسەردا جیگیرن.
 تەبەتەگی - تیرەیه‌کی بچووکن بەلام نازاو شەڕانی له ئەشکەوتی داود و هەمرانیە
 نیشته‌جین له نەنسکلوییدیای نیسانی دا له بری تەتەگی (بەستێکی) نووسراوه
 تەرخانی - بەشیکن له هۆزی جافی مرادی له ناوچهی شارمەزۆرو گەرمیان پەواندزدا
 هەن.

تەرھانی - بریتین له (١٢) تیرە له هۆزی لەک (٧٠٠٠) خیزان ئەبن هەموویان ئەچنەوه
 سەر لۆڤ ژمارەیان له (٤٠) هەزار کەس زیاترە له ناوچهی سایمەر و خامو تەرھانی
 لورستاندا نیشته‌جین.

تەلیە - بەشیکن له بنەمائی (حسانلو) له ناوچهی گەرگادا نیشته‌جین.
 تەمرتۆزمی - نزیکەی (٢٠٠) خیزان له ناوچهی له یلاخ و سەرۆی سنەدان.
 تەهویی - (١٠٠) خیزانیکن له دەوریه‌ری قەزوین دان.

تیرەییەکان - (٦٥٠) خیزان له سەرۆی دیاربەگەر نزیکەی (٤٥٠) خیزان ئەمانە له (٢٤)
 میلی بۆژناوای ئەنقەرەدا ئەژین. نزیکەی (٥٠) خیزان له ناوچهی کفری و زەردا و
 کەرکوک و خانەقین دان.

تیلە کۆیی - یا تیلە کۆی نزیکەی (٧٠٠) خیزان ئەبن له ناوچهی هۆیاتو تیلە کۆ له
 هاوندا دەچنە باشماخی سنە.

- ج -

جافی - زیاتر له (١٢) هەزار خیزان ئەبن و شۆینی هەمیشەیان ناوچهی سلیمانی یە له
 زستاندا له بانی خیلان تا سنووری قەزلباط (قەزلبات) ئەچن. له بەھاردا له شارمەزۆر
 تا نزیکێ سنە ئەچن ئەم هۆزە دوو لقن ١- جافی موراوی ٢- جافی جوانرۆیی یاخود جافی
 عیراق و جافی نێران.

جافی عیراق (موراوی ٢٢ X) تیرەن بەم شێومیه (بۆغزایی، گەلالی، تەرخانی، شاتری،
 هارونی، کەمالەیی، عەمەلەیی، بەداحی، سەدانی سەیانی، میکاییلی، سەمیل عوزیزی،
 شێخ سەمیلی، سۆفی وەندێ، ئەوروولی، شوان، شێخ بزەیتی، تەلانی) جافەرمشکە،
 غەوارە، بێ سەری، قەویله‌یی، پەرخی، چوچێنی، هۆزەسەنی، رەشەویۆری، باشکی،

مرادی، یوسوجانی، یەزدان بەخشی، پشت مالهیی، یارومیسی. عیسایی شهرەف بەیانی).

بەشی دووم یانی جافی ئیزان (جوانزویی) ئەمانەش (۱۵) تیرم بەم شیومیە (قوبادی، باوەجانی، وەلیدبەگی - وەلویەگی، ئیناخ، نیمامی، دەتویی، تایشەیی، تاوگۆزی، کەلاشی، نامداربەگی، قادرمیومیسی، نەیریزی، میربەگی، دڵەتازی، دارووش).

هەموویان سۆنی مەزھەبن.

چاکیە - بەشیکن لە تیرمی (حسانلو).

جەباری - لە نیوان چەمچەمال و کەرکوک و شوان لە یلان و وان نزیکە (۵۰۰) خیزان ئەبن.

جەبارمکی - مەسعودی (مروج الذهب) دا ئەلی لە جیل الاکراد ژیاون.

جویرانی - نزیکە ۲ هەزار خیزان لە نیوان بەتلیس و موش دا بریتین لە هەشت تیرە تۆزینی، تالیکی، نازۆینی، موخەلی، شادری، شیخەکان، مامەخان، عەرەب ناخا.

جەزیریان - نزیکە (۲) هەزار خیزان لە ناوچە جەزیرەدا ئەمانەش سێ تیرەن عەزیزیان، کوڕگیل، فیتک.

جەلال وەند - لە ناوچە کرماشان نیشتە جین.

جەلالی - نزیکە ۱۰۰۰ خیزان لە شاخەکانی نارارات و ناوچە نازمربایجان دان.

جەلیکانی - بەشیکیان لە ناوچە وان و هەندیکی تریان لە مرەشدان.

جەلیلی - لە ناوچە فارس دان (ئەستەخەری، مقدسی، ابن حوقل).

جەلیل وەندی - لە ناوچە دینەمورو دەورو بەری قەزوینیشتا هەن. هەموویان شیعیان و لە هۆزی گەورمی لوپن نزیکە (۲۰۰) خیزان ئەبن.

جەمبۆر - نزیکە (۵۰۰) خیزان لە زەهاوو شاخەکانی (ئالەقلاق) و ناحیە (ئەسەدئاباد)ی هەمدان. بێمالەیکەن لە تیرمی باجەلان.

جوانی - مەسعودی لە مروج الذهب - دا ئەلی (شۆینی ئەم هۆزە لە جبال الاکراد دایە کە عیراکی عەرەب لە عیراکی عەجەم جیا نەکاتەو. ئەو ئەچی (جۆلانی) بیت لە بریتی)

جوانی (وێک ئەولیا چەلەبی لە بەرگی چوارم ل ۱۷۸ دا بایسی کردو.

جودمکی - لە خوارووی خورم ئاباد دانەنیشن نزیکە (۶۰۰) خیزان.

جودی كانلى - ئەكەۋنە ژوۋروى گۇمى (قۇچ ھەسار) ۋە. نىزىكەي (۲۰۰) خىزانى.
 جۇزمكانى - لە ناۋچەي موسى و شاخى گردى دان مسعودى ئەنئىت ئەۋە ئەچى ئەمانە لە
 پاشماۋى كۆمەلى - گوتى بن.
 جۇزىكانى - لە ناۋچەي ھەمەدان دا جىگىرن.
 جۈلمەرىگى (چۈلمەرىگى) نەم ھۈزە نىزىكەي (۲) ھەزار خىزانى لە ويلايەتى چۈلمەرىگ
 لە سەرمەيى ھاتتى تەتەرمكاندا (ئەسەدى كۆرى مەكلان) ھەرمەندارىيان بوۋە پاش ئەو
 ھەمەدالدىن كۆرى ولە پاشدا اسدالدىن بوە.
 جىھان بەگلى - لە نىۋان ئافىيون و قەرە ھەسارو ئاق شەھردا پلاۋ بوۋنەتەۋە. زىياتر
 لە (۵) ھەزار خىزانى ئەبن.
 جىكانى - ئەمانە ھۈزىكى گەۋرەن لە - گورجستان - دا بەرگى دومى ئىسكلوبىدىيا
 ئىسلام.

- ۳ -

چاپكسان - تىرمەگەن لە دەۋرۋەرى (سىۋەرك) جىگىرن.
 چاردۆلى - ياچراداۋىرى (۲۰۰) خىزانى لە ناۋچەي ئەسەند ئابادو سەنە جىگىرن
 ناۋچەگەيان بە چراۋەرى ئاۋدارە^۱.
 چەكۋانى - ئەۋلىيا چەلەبى لە بەرگى چوارەم ل ۷۵ دا ئەمانەي بە كۆرە دانائە.
 چەشگىز - ئەمانە لە ناۋچەي خۇراساندا نىشتەجىن. بىرىتىن لە سى ئق) پىرتك،
 سەمان، مەنكەرد).
 چەتەكەي - نىزىكەي (۲) ھەزار خىزانى لە سەفىرود لە تەنكەي كاۋە شمارو پۇخانەي كە
 شكان و لە خورەم ئابادو جىيالى مەلى شۋانان دا پلاۋبۇنەتەۋە نىزىكەي (۱۵۰۰) خىزانى ئەبن
 لە ناۋچەي قەزۋىن دا (۲۰۰) خىزانى تىريان لە ناۋچەي سەلىمانى و كەركوك دا (۳۰۰)
 خىزانىشيان بەرمو قەشقارى پۇشتۋون.

^۱ لە ناۋچەي ھەۋشار لە بەينى شارمەكانى شاھىن دژو مىاندەۋ دا نىزىكەي (۵۰۰) خىزانىكى چوار
 دۆلى نىشتەجىن كە بەر چاردەۋىرو (ناۋ دەبىرىن).

چى چىيە - كى كىيە - شيان پى نەلنن لە دەورو بەرى قەرەدە داغ دا نىشتە جىن .
چىلى - نۇرۇك چىلىشىيان پى نەلنن لە نىوان بىن النهرين دا بلاو بوونەتەو .
چەنكەيى - نەم ھۈزە لە قەزوين و دەورو بەرىدا بە - چەگىنى - ئاودارن .

- ج -

حاجى يالى - لەو ئەچى حاجى مانى بىت لە بۇژئاواي قەيسەرى و كەنارى قزل نىرماق
و لە سەرورى ئاوا نورس دا نىشتون . نژىكەي (۳۰۰) خىزان نەبن .
حەرىرى - لە ناوچەي حەرىرى پارىزگاي ھەونىردا نىشتە جىن .
حەسنانلو - يا (حەسنانىيە) نژىكەي سى ھەزار خىزان نەبن لە سەر سنورى عىراق و
ئىران و توركيە لە نژىك بەتلىس و كەرگاردان ئەمانە لە ھەشت تىرە پىك ھاتون بەم
شېومىيە (تەليە ، جاكىيە ، حەيدرانلو ، خوراسانلو ، سىپىكانلو ، جويرانلو ، زىلانلو ،
ئەدمانلو) ، نەم سى تىرى دوايى لە سەر سنورى .
حەسنانى - نژىكەي (۴۲۰۰) خىزان لە ناوچەي خەنىس و مەلازگردو دار تودا نەم
ھۈزە نژىكەي (۱۱۰) دى پىك نەھىنن . بەشكىش نەم ھۈزە لە نژىك گۇمى وان دا نەلنن .
حەسەنەمەند - نەم ھۈزە لە پىنج بىنەمانە پىك ھاتون (بىگام ، نەدىر ، پشتكۆ رويارى
كاكە پەزا و تەنگى رەبات و تەنگى حەسەن دا جىگرن نژىكەي (۵) ھەزار خىزان .
حەسەنيە - بەم ھۈزە ئەلنن - ئەمىرەكانى دىنەمور - ئىستا بلاون .
حەسەنى - لە ژوروى جىزىرى ابن عومەردا دانىشتون . نژىكەي (۵۰۰) خىزان .
حاساران - يا ھەساران بىنەمانەيەكى گەورەن . ئىستا بلاون .
حەقتيان - يا ھەقتيان - ھۇزىكن لە ناوچەي ھەقتيانى رەوانوز (شارى) يشيان پى
ئەلنن . لە ئەنسكولپىدا لە باتى شارى (سورى) ئوسراو .
" حەكارى - ياھەكارى ئەمانەش بىرىتن لە دوانزە تىرە بەم شېومىيە : جەئو ، مەيسورى
زىيارى ، ھاويرى ، بەروارى ، بارچيان ، سىوالان ، لائى ھۇنان ، ئادرامان ، عەمادى .
شەمىنان ، شىوانان . لە عەمادىو جىزىرى ابن عومەر و بەتلىس و قەلاى ھارونى و
نژىك چۆلەمىرگ و سلىمانى دان . نژىكەي (۴،۰۰۰) خىزان ھەمىشە دە ھەزار تەنگ چى
يان ھەيە .

حەمدىكان - تيرمىه كن له نىوان مه لازگردد ووالشگردان.
 حەمىدى - ئەم تيرمىه دراوسى ى به ختیه كان بوون و نىستا بلاون.
 حەوتان - له نزیكى بۇتان نىشته جىن (۱۰۰۰) خىزان ئەبن.
 حەوسەبى - له - مسالك الابصار - دا نووسراوه له شارمژوردا ژيان.
 حەیدمرانى - نزیكه ى دو ههزار خىزان ئەبن له نزیكى موشو ورمى دا له هەندى جىنگای
 تردا هەن و بلاون.
 حەیدمرى - دەورمى (۱۵۰۰) خىزان ئەبن له دەورمى سابلەغ و موكریان دان وا
 دەرنهكهوى له حەیدمر لیه كان بن.

- غ -

خاتوون نۇغلى - ۴۰۰ خىزانن له خوارووی یوزخاد. بەشیکن له هۆزى مىللى.
 خالتى - یا خالىدى یا خود نۇراتو - نۇراشتەر، له دەورمى ناراتات و کوردستانى
 موكرى دا جى گىرن، له نزیك گۆمى (وان) دا دموه تىكى به هیزیان بووه تا سەرەتای
 سەده ى شەشەمى پ ز هەرمانى بواییان کردوه. له پاش کموتى دموه تهكه یان ئەمانیش
 بلاو بوونه تهوه.
 خاتو وندى - ۱۰۰ خىزان ئەبن له نزیكى (قههرا) و (گاگژان) و دەورمى فراهان دا
 جى گىرن.
 خەله كانى - نزیكه ى (۴۰۰) خىزان ئەبن له پۇژئاواى گۆمى قوچ حەسار - دا
 خانى - مەسعوودى ل ه - مروج الزهب - دا ئەلى ئەوه ئەچى خانى یا خەلالى بىت.
 خانى - نزیكى (۱۸۰) خىزانن له نزیكى خوشاب دا جى گىرن.
 خانیان - تيرمىه كن له ناوچه ى بايه زید.
 خەرات - خراط له دەورمى سنه دا به بلاوى ئەژین
 خەسراوى - ئەسته خەمرى له پاش عەشیرەتى پامه كان ل ۹۷ خەسراوى نووسیوه و مقدسى
 ئەم بايه پەسەند ئەكات.
 خدرانلو - یا خەزرانلو یا خەزرانى له دەورمى (کالینى) و (نازمىایجان) دا
 بلاو بوونه تهوه.

خەفتیان — لەو ئەچى ھەر ئەو ھۆزە (شارى) يە بىت كە لە ناوچەى بىوادوز دان.
خوشناو — نزيكەى دوو ھەزار خيزان لە ناوچەى (چەقەل ناوا) يانى شەقلاواى
نيستادا. ژمارەيان (۱۰،۰۰۰) كەس ئەبىت و (۱۰۰) دى يان ناومدان كروتهو لە ناوچەى
كۆيە و رانپە ش دا ھەن بە پىنى نىنەكلويىدىي نىسلام لىق كە ھۆزە لە ويلايەتى
كارتاويە (بوون لە) دەرپەندوقەرمبولى (ئەم دەرپەندە ناوى) ھۇخمان (بوو لە شاخىكى
نزيك زى ي بچووك.

خيزان — بئەمانەيە كى گەورم لە نزيك دىچلەو فورات دا. برىتىن لە سى تىرە خيزان،
مەكس، ئەسپايەردى.

خىلانلى — لە ناوچە شاخاويەكانى، نزيك بالەكى ناوچەى ھەوليردا جى گىرن. نزيكەى
(۲۰۰) خيزان ئەبن ژمارەيان زياتر لە (۱۰۰۰) كەس ئەبن.

د-د-

دارخوڧى — لە نزيك شەرقاق و تۇرەابدىن ە وە دانىشتوون.

داسنى — ئەم داسنى يانە ھەموويان شەيتان پەرست لە بۇژناواى دىچلەدا يا لە ئىوان
دىچلە و فوراتدا دانىشتوون. ئەمانە رايان وايە كە خوا ھەموو نىشەكانى داوتە دەست
شەيتان و خۇى بى لايەن دانىشتو ەا لەبەرئەو پەرستى بى لايەن سوودى ئى يە. ئەبى
كار بە دەست بپەرستىت.

دالومند — لىق كە تىرەى لەك و ھۆزى ئورى گەورە لە ناوچەى پىشكۆ جى گىرن
داودە - يا داودى نزيكەى ھەزار خيزان ئەبن لە دەروپەردى (كەركوك، خانەقەن، كەفرى،
تاوق، گل دان. بەشىگن لە ھۆزى زەنگەنە.

دايابىلان — يا (دايابىلان) لە ولاتى سورىادا جى گىرن، مەسعودى لە مروج الذهب - دا
ھەمان راي ھەيە.

دورا جى - نزيكەى (۴۰۰) خيزان ئەبن لە ناوچەى ژاومروى سەدا ئەژىن لە كانى گولزارى
لەيلاخ و گەروس و كوليا يىشدا ھەن.

دەشتى - لە ناوچەى پىشكۆدا نىشتە جىن.

دلفان - لە ناوچەى خاوو نالشتەر دا جى گىرن و بەشىگن لە (لەك).

دهلوی (۶۰۰) خیزان ئەبەن لە ناوچەی کەرکوک و خانەقین و کفری دا بریتین لە شەش تیرم کاشی، جامەریزی، پەنجانەکشتی، کاریزی تارکەومند، سەلیم وەسی.

دلیکانی - ئەم ھۆزە کۆچەرین لە دەشتی مرعش و تۆرۆس و کلیسدار) دا جی گیرن نزیکی (۲۰۰) خیزان ئەبەن.

دەنبەلی - ئەمانە (عیسابەگی) شیان پی ئەئین لە نیوان دیجلە و فورات دان. دەنیک - لە - مسالک الابصار - دا ئەئیت (۱۰۰۰) خیزانیک بیون نیستا بلاون.

دۆدایی - لە خواروی بۆژناوای کۆیە و سەرۆی کفری دا جی گیرن.

دوودەری - لە خواروی گۆمی وان دان نزیکی (۴۰۰) خیزانیک.

دوو بیوی - یا دوو پوودی نزیکی (۱۰۰) خیزان لە ناوچەی (جوانرۆو پەوانسەر) دان.

دۆسکی - ۱۲۰۰ خیزان ئەبەن لە پارێزگای دەھۆکان.

دوغانی - ھۆزیک کۆچەرن لە بۆژناوای (مرعش) دا (۲۵۰) خیزان.

دۆم - یا (کەلاش کەری) نزیکی (۲۰۰) خیزان ئەبەن لە دەورەەر شاری سنە ھەندیکیشیان گەرکۆن.

دەلوی - یادەلۆ. ھەرئەو تیرمیە کە باسماں کرد لە پێشەو.

دەوکی - نزیکی (۳۰۰۰) خیزان ئەبەن لە ناوچەی سابلاخ و موکریان دان.

دیاربەگری - کە (مەبوانی) شیان پی ئەئین. لە ناوچەی دیاربەگردا بلایونەتەوما (۶۰۰۰) خیزان ئەبەن.

دەرسی - دێرسیلی - نزیکی (۴۰۰۰) خیزان ئەبەن لە ناوچەی (دەرسیم و دیاربەگرو جزیرە و قەرەج داغ) دان. زۆری ئەم تیرمیە (عەلی نیلاھی) ن ئەئین خوا پەیمەری بە عەلی داو و مەمەد داگیری کردو. خەلیفەکانیش خەلافەتیان ئەدایە تا خۆیان ماپوون لە پاشی ھەموویان خەلافەتی وەرگرت. (عائشە و معاویە و خوارج) ە کان ئەیان ھێشت بە ئاسوودمی خەلافەت بکات تا لە دنیا دەرچوو.

خوا بۆ دلدانەوی عەلی پلە (خواومند) ی دایە خۆی بە ئاسوودمی لە گۆشەیدەکی عەرش دا دانیشتو. (بەمانە ئەئین شیعی موھریگ) ھەندیکیش ئەم ھۆزە یەزیدی و ناوی یەزید زۆر بەریزموە ئەبەن. ئەئین کاتی خەلافەت کەوتە دەست عەلی جگە لە شەر لەگەڵ موسلمانەکان و خۆین پشتن ھێچی تری نەکرد. ئیسلام لە سەردەمی عەلی دا ھەر

ۈمك خۇي مایەۋو پەرەي نەسەند. حسین - یش ویستی ۈمك باۈگی بکات تا یەزید توانی حسین بکۆزی و کۆتایی بە شەپی نیوان موسولمانەکان یینی. دویارە سەر لە ئۆی نیسلام گەشەي کردوو. بەمانە ئەئین سوننی موهریگ). هەردوو تیرمکە. بریتین لە دوانزە لق) میلان، شاک، کەچەن، گیورەن، قەرھاد، ناچاغی، بەختیارلی، کرایانلی، میرزانلی، عەباسانلی، بالاشاغی، کوزلیچان، لاچین، ئۇچاغی).

دێرکەومەند - ئەمانەش لە دوو بەش (بەهارومەند، قەلای ۈمەند) و لە (۲) ھەزار خیزان پینک ھاتوون، نیشتمانیان بریتییە لە (دزفول و گیلان و شاخی تاف و شاخی ھەشت پەھلو).

دزمیی یا دزجی - نزیکەي (۶) ھەزار خیزان ئەبن لەناوچەي ھەولنیر و قەزای مەخمور و دمورو بەری (قەرەچق و کەندیڤ ناوا) لە سێ لق پینک ھاتوو (پیران، مامان، گونتولان). دمیلمە - یا دمیلمەمان - نزیکەي سێ ھەزار خیزان لە ناوچەي مازەندەران تا دمورو بەری کەرکائروود - گبرستاندا ھەن.

مەلبەندیان شاری - دیلمان - ە ۈمك باسماڤ کرد) گینلی، دمیلمەي، خەزمیری، بەشیکن لە ماد یانی کوردە رۆژھەلاتییەکان کە زمانی دیلمەي کۆن زۆر لە ھەورامی و زازاۋە نزیکە. یونانیەکان بە گیلانیان وتوو (کاردۆشیان).

دیناری - ئەمانە بریتین لە دووبەش (میرشەھابی، میرئبراهیمی) لە ناوچەي دینارانداڤ نزیکەي (۵۰) خیزان ئەبن و لە ھۆزی (زینارین).

دینارومەند - ئەو ئەچي لە ناوچەي دینارمۆ کۆچیان کردبیتە ناوچەي پشتکۆ و جی گیر بووین.

-ر-

راستی - نزیکەي سێ ھەزار خیزان لە ناوچەي (عەرە) دا دا نیشتوون سەرکۆی ئەم ھۆزە (میرعلاو الدین بوو). ھەزار خیزانیك ئەمانە لە ناوچەي - موسل - دان. رامانی - بە پێی نووسینەکانی (ابن حوقل، ئەستەخەری، مقدسی) ئەمانە لە کوردەکانی ولاتی فارس.

رەحمان بەگی - بەشیکن لە ھۆزی ئینناخی لە ناوچەي رەوانسەر و ماھی دەشت دا جی گیرن.

رەشكۇتائى - (رەشدىنان) يىشان پى ئەلەين (۵۰۰) خىزانىكى كۆچەرىن لە رۇژھەلاتى دىيارەكر.

رەشوان - (۷۰) خىزانىكى كۆچەرىن لە خواروى (نەرزبۇم) دان.

رەشومند - ۵۰۰ خىزانىكىن لە دەورو بەرى (قەزوين) دا نەزەين.

رەشومندى - چەند خىزانىكىن لە ناوچەى - نازەربايجان - دا لەو ئەچى ئەم ھۆزەش لەگەل رەشومند يەك بن و كۆچيان كوردبىتە ئەم ناوچەيە.

رۇزىەكى - تەنھانەوليا چەلەبى لە بەرگى چوارەم ل (۷۵) دا باسى ئەم ھۆزى كوردە.

-ز-

زدارى - ۱۰۰ خىزان لە ناوچەى ھەولنەدا (۱۲) دى يان ناومدان كوردوتەو.

زارايسى - نزيكەى (۱۰۰۰) خىزان لە رۇژھەلاتى (خەرىپوت و قەزى سىموك) دا ھەموويان دى نشين.

زافرائى يا - زافرائۇ - ياخود زەغفرانى - بئەمالەيەكن لە ھۆزى حسانلو كە شا ھەباسى سەھەوى كۆچى پى كوردوون بۇ خوراسان و مەشھەد و بجنورد.

زاياوى - كە بە ھەلە (زىادى) پى ئەلەين بەشيكن لە كوردەمكائى ولاتى فارس.

زاىەخى - ابن حوقل، مقدسى، ئەستەخەرى - ناويان پردو بەلام ھىچ ئاسارنىك لەم ھۆزە نى يە.

زەردوويى - نزيكەى (۵۰۰) خىزان لە ناوچەى جوانرۇ و دەورو بەرى سيوان دا و ھەندىكىشيان لە شارى كرماشان نيشتەجين.

زەرز - يا (زەرزان) لە دەورو بەرى (ورمى) دانىشتون نزيكەى (۴۰۰) خىزان ئەبن.

زدار - نزيكەى (۵۰۰۰) خىزان ئەبن لە ناوچەى (ملازگرد، ستاق، مەرت و چىاي جەنجەين دا كە بەسەر شتۇ دا ئەبوانى، ئەميرمەكەيان ناوى (نجم الدايىن باشاك) بوە بالەكەيان بەشيكن لەم ھۆزە.

زەرقى - لە تيرە كوردەمكائى عىراقن لە نيوان دىجەلە و فوراتدا ئەمانەش چوارا بئەمالەن - دەرزىنى، تەرجىلى، عەتائى كەركائى).

زەكرەمى - لە ھۆزەمكائى نيوان دىجەلە و فورات - ن.

زەمەند - ئەمانە بىرىتىن (۵) تېرە تايەرخان، مەمەد - سالىح ئاغا، غەنى، ئەلىيان، كەرىم خانى زەمەند ھەرمەنمۆى ئىران ئە تىرەى (ئەلىيان ۸، نىزىكەى ۶۰۰) خىزان ئەبن و بەشىكن ئە و ھۆزى ئۆزى گەورە ئە ئاۋچەى كەركوك و خانەقەىن و ئىۋان رېنگاى كەزى و سىروان دا ھەن.

زەنگەنە - ئە پارىزگەى كەركوك يا خانەقەىن و دەورە بەزى كەزى و ئىبراھىم خانجى و سۇماك - داجى گىرن. نىزىكەى (۴۵۰) خىزان. ھەندىكى تەر ئەم ھۆزە ئە دەورە بەزى كەزى و ھەلىيان - دا ھەن. ئەمانەش دوو بىنەمالەن (فارس ئاغا) و (رۇستەم ئاغا). شەرمەنامە ئەئىت " ئە ۋلاتى ئەفغانىستان - ىشدا ھەن ئەۋە ئەچى ئە بىلوجىستانەۋە چەۋىن.

زىيارى - نىزىكەى (۱۲۰۰) خىزان ئەبن ئە - مۇسل و ئاكەزى و زى گەورە ن. زىركەنى - نىزىكەى شەش ھەزار خىزان ئەبن ئە ئۆرۈۋى (غەنى)، شارى (ئەنقەرە) ش (۵۰۰) خىزانىكى ئەم ھۆزى ئى يە.

زىلان - ھۆزىكن ئە ئالەشگە - اىە. زىنەنە ئومەند - ئە ھۆزەكەنى پىشتەكۈى ئۆرستان ئەم ئاۋچەىدە جى گىرن.

-س-

سابولى - ئەۋە ئەچى سولى بىت - ئىنەسكەۋىيەى ئىسلام - ساتىيارى - نىزىكەى (۶۰۰) خىزان ئە ئاۋچەى (پەۋانسەر و جۋانرۇۋ سىروان) دا. ساراتى - يا سارات ئە ئاۋچەى ئازىيا بىجان دانىشتون. سارى - ئە خاكى عىراقدا بىلۋىۋىۋەتەۋە (۲۰۰) خىزان ئەبن. ساسۋى - يا ساسۋىيان - ئە خاكى عىراقدا بىلۋىۋىۋەتەۋە. ساكۋر - سى سەد خىزانىكى گەزۈكن ئە عىراقدا. سالانى - مەقسى نوۋسىۋىيە بەلام (ابن حوقل و مەقسى) باكىلى يان نوۋسىۋىيە ئە ۋلاتى فارس دا جى گىرن. سالۋى - ابن حوقل مەقسى و ئەستەخەرى ئەلەن ئە ۋلاتى فارسدا جى گىرن.

سەييايى - يا سەباھى كە زۆرىدى خەلك سەباخى يان پى ئەلەين بەشىكن لە كوردەمكاني
ولاتى فارس.

سپەرتى - (۷۰) خيزاننى كۆچەرىن لە سەرووى (زاخۇ) ومن.

سپى كانلى - نزيكەي (۳۰۰۰) خيزانن لە ژووروى گۆمى وان دا.

سەفارى - لە ھۆرمكوردەمكاني ولاتى فارس.

سەگۆز - لە ناوچەى سەدا پلاو پوونەتەو.

سەگومند - بریتىن لە چوار تىرە. سەگومندى حاجى عدلى خانى و سەگومندى رەھىم
خانى و (پاپى) و (جودمكى) نزيكەي (۴۰۰۰) خيزانن لە ناوچەي (بالاگريوہ) و (ھەرو)
پشتكۆ نىشتەجىن وبە شىكن لە ئوپ.

سەلدۆز - نزيكەي (۲۰۰۰) خيزانن لە ناوچەي نازەربايجان و زازا و مامش و موكرى دا
نىشتوون سەلسە - لە ھۆزى (لەك) ن دانىشتوى خاواناشترىن و ھەندىكيان لە
رۇژھەلاتى سە و نزيكى كولييايى دان دى يەك بە ناوى (سەلسە) ھەيە ئەم ئاومدا.

سەلىمانى - ئەم تىرمىيە دوو بئەمالەن (ئەمىرمەكاني قىبو بگمان بو) ئەمىرمەكاني
مياھارەقن).

سەلىوان - ئەو ئەچى بەشىك بن لە زازا و لە پۇژئاواي (موسى و سەراپ) دا نىشتەجىن.
سە نجاوى - ياسە نجاى نزيكەي (۲۵۰۰) خيزانن لە ماھى دەشت و گرماشان و جوانپۇن.
سەدان - ئەمانەش بریتىن لە دوانزە بئەمالە (چالاوى، داليان، گوزاي، بەرازى،
سىمەومەند، سوورومەند، تەنگەچى، جەناظر خانى) سى تىرمەكى تىريان ئوپ و
جاف و گۆزان - ەكە (ئاماسومەند، دارخۇ، بى ومشتيان) پى ئەلەين.

سەنجارى - ئەمانەش لە ھەشت بئەمالە پىك ھاتوون (مىركان، سامۇكان، جەبابە،
بىكران، بىلد، مەندىكان، بيت الخولتا) ھەمويان يەزىلدىن و لە ناوچەي سەنجار
دانەنىشن.

سەندى گولى - نزيكەي (۲۰۰۰) خيزانن لە موسى و نىوان ھىزۆك و خاپور) دا جى گىرن.
سۆرانى - ئەوليا چەلەبى لە لاپەرە (۲۵) بەرگى چوارم ئەلئىتە (ئاستىن بلىند كوردى)
كەھۆچكە سورانى يانى پى ئەلەين ئەم ھۆزىيە.

سورگی - یاسورچی نژیکه‌ی سئ هه‌زار خیزان نه‌بن له پاریزگای هه‌ولێر و ژوروی که‌ناری
زئ ی بچووک تا پمواندوژیلایو بوونه‌تموه نژیکه‌ی (۵۰) دئ نه‌بن.

سور سوروی - نژیکه‌ی (۲۰۰) خیزان نه‌بن له خواروی شاری سنه و له ناوچه‌ی ژاومرو تا
پینلوار - دا نیشته‌جین شارۆچکه‌یه‌کیان هه‌یه به‌ ناوی سور سورمروه.

سور کیشلی - (۹۰۰) خیزان له رۆژه‌لاتی دیاربهره‌که‌ر دا تیره‌ی سودلی به‌شیکن له‌مان.
سورمه‌یری - بریتین له (۵) تیره (توتکه، نانتر، ناوینه، مامه‌جان، که‌لویری)
نژیکه‌ی (۲۰۲۵) خیزان نه‌بن له ناوچه‌ی خانه‌قین، تیره‌ی نه‌نتاری شارمبانه‌ نه‌بو جسره
- دان.

سوروی - له ئینگلویدیای ئیسلامدا له بریتی سووری (شاری) نووسراوه.
سۆسه‌نی - یا سۆیسنی نژیکه‌ی هه‌زار خیزان نه‌بن له ناوچه‌ی سابلاغ و اتا مه‌هابادی
ئیسته‌دان.

سولی یا سولیه - نه‌مانه‌ هۆزیکێ نازاو دێر و شه‌رانین له ناوچه‌کانی شارمزوورو شنو و
نازمربایجاندا - هه‌ن نژیکه‌ی (۲۰۰۰) تهنه‌نگ چیان هه‌یه، له ئه‌نسکلویدیای - سابلولی
- نووسراوه.

سویدی - بنه‌مانه‌یه‌کێ له عیراقددا نه‌ژین له‌وه نه‌چی له - به‌ریه‌ر - ه‌کان بن.
سه‌هرانیان - نه‌مانه‌ تیرمه‌یه‌کێ له خاکی عیراقددا له نێوان دیجله و هورات له نه‌وه‌ی
که‌وئوس ن نه‌مانه - سارانیان - پئ نه‌ئین. سۆرانی
سیری - له کوردیه‌کانی ولاتی ه‌ارس ن.

سه‌ندی - له مسالک الابصار دا نووسراوه نه‌م هۆزه (۲۰۰۰) تهنه‌نگ چیان هه‌بووه له
نه‌نجامدا له‌ناو هۆزه کوردیه‌کاندا ب‌لاو بوونه‌تموه.
سه‌یفه‌گانی - (۵۰۰) خیزانیکن له ژوروی خه‌له‌کان.

سینان به‌شیکن له هۆزی - زازا - له بۆژناوای (خه‌رپوت) دانه‌نیشن.
سیناچلی - نژیکه‌ی (۲۵۰۰) خیزانیکن له نژیک - مه‌لاگیه - ن هه‌موویان شیعه‌ن.
سیلوکان - نژیکه‌ی (۹۰۰) خیزان، کۆچه‌رین له ه‌اویندا له ده‌شتی (موش) هات و چۆ
نه‌که‌ن.

-ش-

شادانجان - مهسعودی له مروج الذهب - دا نووسیویه تی که شۆینی نهم تیرمیه ناوچه
شاخویه کانی جبال الاکرد - ه.

شادلو - (۱۸) هزار خیزانن له ده ورویه ری (بیجنورد) نیشته جین (۱۶) هزاریان
نیشته جین و دوو هزاریان کۆچهرین و له ره شمالدا زیان به سهر نهین.

شادرلی - نزیکه ی سئ هزار خیزانن له (نازمیریجان) هه موویان شیعه و له هۆزی -
کورمه شلی - ن.

شاری - نزیکه ی هزار خیزانن نازاو دلیرو شهپ کهرن له چیاکان و دمریه ندی زابی
گهورمدا جینگین له ویلایه تی شوعلاباد. خهفتیان - یش هه ن.

شاهجان - یا شاهی جانی - تیرمیه ک بوون له دینه وهر و هه مه دان - نزیکه ی (۵) هزار
تفه نگهچیان هه بووه. نیستا له نیوان هۆزه کورد مکاندا بلاو بوونه تهوه.

شاهوبادی - چهند خیزاننیکن له ناوچه ی جوانرۆو سنهدان.

شاهگانی - هۆزیکن له ناوچه ی فارس دا بلاو بوونه تهوه.

شاهه سووری - یا (شامنصور) ی ۱۰۰ خیزاننیکن هاوینان له ناوچه ی گرده میدانی له یلاخ و
زستانان له ناوچه ی زهه اودان به شیکیان کۆچهرین و به شهکه ی تریان دی نشینن.

شاهوئی - له ناوچه کانی ولاتی فارس دا بلاو بوونه تهوه.

شاهبازی - نه مانهش له ناوچه ی فارس دان.

شبان یا شوان - له ناوچه ی پشتکو دان له وه نه چی له هۆزی شوان ی ناوچه ی کهرکوک و
خانه قین بن.

شهره ی بهیانی - نزیکه ی (۷۰۰) خیزانن له نیوان کهرکوک و خانه قین و له نیوان سواندر
و سیروان له ناوچه ی قۆرمته وه هۆزین شیغانیشدا هه ن. له هاویندا ده جنه چپای به مؤ.

شوگاک - بنه رمتی وشه که (شاه کاک) یا (شه کاک) ه. نزیکه ی شهش هزار خیزانن له
سه رووی سلیمانی و بۆژئاوای گۆمی ورمی) ماوه ی سئ مانگ له ره شمالدا نه میننه وه

نزیکه ی (۱۵۰۰) خیزاننیا ن له دموریه ری سه لماس دان نه مانهش بریتین له (۵) بنه ماله
شوگاک، شهکه فتی، موکری، شاده لی، بۆتان).

شهکرلی - نهم تیرمیه له ناوچه ی (موش) دا جی گیرن.

شه‌مسیکی - نژیکی (۹۰۰) خیزانن له نژیک (دیزه، دزه) دا نه‌ژین.

شوان - له نیوان چه‌می خاسه و زئی ی بچوک - دا و له ناوچه‌ی کهرکوک و خانه‌قین دانیشتون نژیکی دوو هزار خیزان نه‌بن نهم هۆزه بریتین له دوو تیره (شوان خاسه) و (شوان بازیان). دراوسی ی شیخ بزیمینی و بیبانیه‌کانن.

شوانکاره - یاشه‌بانکاره لقیکن له هۆزی (رامان) ی فارس نه‌مانه (۵) بته‌ماله‌ن (مه‌سمودی، شاکانی، رامانی، کازویی، نیسماعیل) نه‌سته‌خه‌ری نه‌لی له کوردمکانی ولاتی فارس ن.

شوهان - له له‌که‌کانن و له ناوچه‌ی پشتکۆ نیشته‌جین.

شه‌هراکی - شاراکی. هۆزیکي گه‌وره بیون له ناوچه‌ی فارس دانیشتا بلاون.

شه‌هراوی - شاراوی نه‌مانه‌ش له کوردمکانی ولاتی فارس.

شیخ نیسماعیل - یا شیخ سمایی - نژیکی (۱۴۰۰) خیزان نه‌بن له ناوچه‌ی نه‌سه‌مد ئابادی سه‌ده‌دا نهم هۆزه له سه‌رده‌می شاه فتح علی قاجار - دا بو نهم ناوچه‌یه هاتوون شیخ بزینی - نژیکی شه‌ش سه‌د خیزانن له ناوچه‌ی کهرکوک و خانه‌قین - له خواروی زئی ی بچووکیشدا هه‌ن. هه‌ندیکی تریان له ناوچه‌ی نه‌رزبۆم و نژیکی بۆی ئابادا هه‌ن.

شیخ ددانلی - نژیکی دوو سه‌د سه‌ر خیزانن له ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی دیاره‌کرن.

شیربه‌گی - به‌شیکن له هۆزی (زیریه‌کانلی) و (۲۰۰) خیزان نه‌بن.

شیروان - له ناوچه‌ی ره‌واندۆز جی گیرن و نژیکی (۱۵۰۰) خیزان نه‌بن.

شیروانی - نه‌مانه‌ش له کوردمکانی نیوان (دیجله و هورات) ن له‌وه نه‌چی به‌شیک بن له هۆزی شیروان نه‌مانه‌ش دوو بته‌ماله‌ن (که‌رنی) و (شیروان) ی.

شیسوه‌لی - له رۆژ‌لوا‌ی کفری دا جی گیرن و به‌شیکن له شوکا.

-ص-

صالحی - نژیکی (۲۰۰) خیزان نه‌بن له کهرکوک و خانه‌قین و قه‌ره‌مه‌سه‌ن هه‌ندیکی‌شیان له سامه‌ران.

صباحی - یاسه‌باهی - بریتین له هۆزی سه‌بایی که‌باسمان کرد.

صوفی و مندی - نژیکی (۲۰۰) خیزانن. له (ماهی دهشت و جوانرۆو کولیاپی).

- ۵ -

گابور نۇغلى - يا تابور نۇغلى - نزيكى سى سەد خىزان نەبن لە ژوروى (قەدرشار).
گالەبانى - يا تالەبانى - ومك باسماں کرد.
گورعابدین - يا توعابدین نزيكى (۷۰۰۰) نەبن لە ناوچەى تورعابدین نەمانەش
بریتین لە چوارده تیره " مومان، دوکان، دومانە، عەلیان، هارونە، سەلامان فیریه زاج،
فیریه داخ، گەرگەرى، هاوارگا، محله مى، داسيکان.

- ۶ -

عبدالرحمنى - يا نەوره جمائى - چەند خیزانیکن لە ناوچەى رموانسەرى سنە.
عوسمانوئەند - نزيكى (۵۰) خیزانن لە (فەيروژ ناباد هەتیلان) دان.
عەشایری سەبەح - نزيكى (۹۰۰) خیزانن لە ناوچەى موسل لە بتمەرتا حدوت بتمەمانەى
گەورە بوون وردە وردە کەم بوونەتەو تیکەل یەگترى بوون. لە نە نجامدا بە عەشایری
سەبەح - ناویراون.
عەمارلو - نزيكى دوو هەزار خیزان نەبن لە خواووی گیلان یانی لە نیوان پویارى
رەحمەت ناوا (۱۰ دیکان). ئەم ناوچەى بە (عەمارلو) ناودارە. ناوی کۆلى ئەم شارە -
خەرگام - بوو. پاشا نەوى نادر شا هۆزى عەمار لوئى هینانە ئەم ناوچەى بە عەمارلو
ناوی دەرکرد نەمانەش چەند تیرمیکەن - قەبەقرانلو، شىکانلو، بادزلو. شاه کلانلو^{۷۲}.
عەمرانلى - نزيكى (۸۰۰) خیزانن لە نزيك قەرە شار.
عومەرلو - هەر هەمان هۆزى (عەمارلو) لە ناوچەى خۇراسان دان.
عومەرمل - نزيكى (۱۵۰) خیزانیکن لە ناوچەى گەرگوک و خانەقین هەندىکی تریان لە
نیوان کوچه چيان و نالشکینان و سەرگەل - دان برىکی تر لەم تیرمیه لە ناو دمریه ندى
کرماشان دان.
عەلۇش - نزيكى دووسەد خیزانن لە رۆژهلالتى - حەران - کە بە زمانى عەرەبى
گفتوگۆ نەکەن.

^{۷۲} کوردلەر ۲۲ دانراوى دکتور فريج

عونىكى - ژمارى خىزان و شۇنى دىيارى كراويان نەزانراو تەنھا ئەوليا چەلەبى ئە
لاپەرە (۷۵) بەرگى چواردا ياسى كىردە.

عيسايى - يا عيسەوى - بەشىكىن ئە ھۆزى (حسانلو) ئەمانە ئەوئى: عيسا كۆرى شەھاب
الدىن - ن. ئە نىزىك گۆمى وان نىشتە جىن.

-غ-

غەدىرى - ئە شارى بەھداو بەرە و ناوچەئى (ئەسفەند ئاباد و ئە يىلاخ ھۇياتو)
ھاتوون.

-ف-

فوراتى - بەشىكىن ئە كوردەكانى ناوچەئى فارس كە ئە دەورو بەرى ھۆرتە و بەرمو ئەو
ناوچەئە ھاتوون.

فەلەكەدىنى - نىزىكەئى (۲۰۰) خىزان ئەبى ئە ناوچەئى (خاوە) ئە نىوان (ئە ھامىند) و)
ئالشكر (دا ئە نىزىكى) سىرە (ش ھەن).

فەيزوللا بەگى^{۲۲} - نىزىكەئى (۱۵۰۰) خىزان ئە دەورو بەرى سابلاغ و ھەندىكىشىيان ئە
ناوچەئى (سەقز - دان).

فەلەكەرى - نىزىكەئى زياتر ئە (۱۰۰) خىزان ئە ناوچەئى (سوتق و كولىياپى) دان.

-ق-

قادىر مېر و مىسى - بەشىكىن ئە جافەكان ئە ناوچەئى - سەنە - يىشداھەن.

قادىرى - ئە دەورو بەرى سىلمانى دا ئەمانە جىياوازى ھۆزى قادىرى دەروئى (سەنە) ن. ئەم
ھۆزە ئە بىنەمالەئى قادىر خانى دەركەزىتىن^{۲۳}.

^{۲۲} تايغەئى فەيزوللا بەگى ئە بەشى مەھاباددا (بەگزادە) يان پى ئەلەين و ئە ناوچەئى سەقز
فەيزوللا بەگى يان پى ئەوتىرى. بە زىرمىكى وورىيى بە ئاويانگن. (ومرگىز)

قازانلو - له بنه ماله يه کی باجه لانيه کانن.

قالتاقلى - زستانان له شىخ حديدمر و گله سوور و دىوان دمره) دان. هاوینان
 نه چنه چپاکانى پۇژئاواي گه لباخی.

قوبادى - به شىکن له جافه کانى جوانرؤ. نهم هۇزه گهرميان و کونستان نه کهن. زستان
 نه چنه) ۇشگكۆ، و شىغان، و زههاو) هاوینان نه چنه) بازان و يتگيز) نه مير ته يموور
 نه مانهى له خامكى عوسمانى عيراق دمرکرد و ناردنيه ئيزان. بنه مالهى) مهنوچه رى و
 مسته فابه گى) لهم هۇزمن.

قهرمانلوس - نزيكهى - دوو هزار خيزان نه بن له ناوچهى خانه قين و مهنده لى و ناب
 نهفت و تهنگ سۇمار). نه مانه شەش تيرمن) گەش. کاتيون، نه هتچى، کاکه ومند،
 چارماومندى، گاويرى). نهم هۇزه له گەل تيرمى) عدلوش) دا يەك بنه چديه.

قەرچوللو - نهم هۇزەش به شىکن له کۆچهرمکانى ناوچهى خۇراسان.

قهره حهسەن - سى سەد خيزانينکن له پۇژئاواي) بههسين دا)

قهرميادىيى - نهم هۇزه له ويلايه تى) به سقاد و دمره نندقه رائر) بوون. به شىك له
 ناوچهى) نۇزيه گى نازمربايجان) له ژيژ دمه لاتياندا بووه قهرماندارى ناوچهى
 قهرائر) سيف الدين كوپى حسانلى) بووه. په يومنديه كى به تينيان هه بووه له گەل
 سولتاني مىسر دا. به شى به سقاوى نزيكهى) (۴۰۰۰) تهنه گچى يان هه بووه.

قەشەيى - چەند خيزانينکن له ناوچهى سيروان و چوانرؤ دا نه ژين.

قەلابومند - نزيكهى هزار خيزانن له چپاي) تافه ههشت پائۇلان

قەلخى - نزيكهى) (۱۰۰) خيزان نه بن له ناوچهى) کاکه رمزاي پيشکۆ) دا جى گيرن.

قەله خانى - له) ماهى دوشتى کرماشان) دا جى گيرن. هه نديکيشيان له - شارى
 سنه - دان.

قەيتولى - يا - قتولى - به شىکن له هۇزى پشتکۆ - .

^{۷۱} ميرزا عەلى ئەكبەرى خاقى الملىك خاموشى كتييبى) ميژوى كوردستان) و) حليقهى ناصرى) لهم
 هۇزيمه.

- ك -

كاجه‌تى - له كوردەمكەنى ناوچەى فارسى.

كارتاۋى - له ناوچەى شارمىزور و شىۋى نازىمىبايجان - دا جى گىر بوون. بەلام
مىسترا (ھۇخمان) ئەلئىت له زى بچووكدا جى گىر بوون.

كاك - ئەم ھۆزە له ئەومى (ئەمىر مبارز الدىن كاك) ن نىكەى (۵۰۰) غىزان
ئەبن. بە ناوچەى مازىجان و بىرە و سەم (موبارزەدىنى له لايەن خەلىفەى عەباسىيەو
پى دراۋە. ناۋى خۇى) كاك (بوو. ھەرىم بۇندەو موبارزەدىنى شىان پى ئەئىن.

كاكۇ - له نىوان كولىيى و سەدا جى گىر چەند دى يەك ھەيە بەناۋى كاكۇى
يەو ئەو ئەچى پاشماۋى (كاسى) يەكان بن.

كاكەيى^{۶۰} - يار (كالكوئلو) يار (كانمانلو) نىكەى (۱۵۰۰) غىزان ئەبن له
دەورەى شارى كەركوك. بەشىكى تىران له ناوچەى ھەيە و زى ي بچوك و قورەتو
خانەقىن دا جى گىر بوون. ئەمانەش له ئەومى (كاسۇ) ن.

كاكەومند - يا كاكۇ وەندى نىكەى (۲،۰۰۰) غىزان له پۇژئاۋى ھەرسىن، و
چەمچەمال). ئەمانەش له ھۆزى گەورەى (كاسۇ) ن.

كامىرانى - بەشىكىن له ھۆزى برا خۇى.

كەداك - نىكەى (۶۰۰) غىزان له ناوچەى نازىمىبايجان (ھەتج عەلى شاي
قاجار) له شىرازەو كۇچى پى كردون بۇئەم ناوچەى.

كوردگەلى - ئەم ھۆزە له پۇژئاۋى ئىرانەو بەرو - بلوچستان و ھىندوستان
كۇچيان كردە برا خۇيەكان ئەم ھۆزەن.

كرمانج - يا كرمانج ھۆزىكى گەورەن له ناوچەى كەركوك و سەلمانى و شارمىزور
كۇيە و ھەللىز و سابلەغ و بانە و مەريوان (زمانى تاييەتى ئەمانە كرمانجى يە.

كرمانى - كوايە ئەم ھۆزە له ناوچەى كرمان - ە وە كۇچيان پى كراۋىز و لاتى
فارس^{۶۱}. "ئەستەخەرى له لاپەرە (۹۸) و ابن حوقل له كىتەبى - ايران الصداقە" دا له
ل ۱۸۵ - ۱۸۷ ناويان بردوون.

^{۶۰} بەشىكى دىكەى ئەم ھۆزە له ھەورامانىش ھەن و گوندى - ھوار - مەلەندى كاكەيى يەكانە. "
و مەركىز

کهرم هئی — نژیکه ی سئ سهد خیزانن له دمورو و بهری (خاومری پشتکۆ) دا جئ

گین

کهرمندی — نژیکه ی شەش هەزار خیزانن له ناوچه ی کرمانشان و ناوچه ی
کهرمندی دا جئ گین نه مانەش چوارده تیره ن (کهرمندی، بینه و نهی، رهشید هئی، جهلال
وهندی، پاتاهی، باباجانی، ناینه (ناوینه)، جوزگه یی، سه رمیلی، هلته یی، پهری،
چهشی، سفیدی، خهسره و به هههئ، نهسر نابادی، ههندیکی تریان له ناوچه ی پاتاق
و بشنوه چه شه سفیدی — دا جئ گین.

کهره جک — تیره یه کی کۆنی کوردن شوین و جینگایان نه ماوه و بلاو بوونه تهوه.
کهرهشی — یا (کوره شهئ) له ناوچه ی نازمربایجان و که ناری پویاری هورات دا
نژیکه ی (٦٦٦٠) خیزانن هه موویان شیعه مه زه بن.

کرهیی — نژیکه ی (٢٠٠٠) خیزانن له ناوچه ی سیدلان و کفری و دموریه ی
خانه قین. نه مانەش. سئ بینه ماله ن (سه رکالا، سه علولا به گی، کویغا بارامی).

کهوش زپین — یا زپین کهوش. تیره یه کن له نه وه ی (توسی کیانی). شاری سنه
شوپنه واری باوو با پیریانه به شیکیان له ناوچه ی تاران دان.

کلشی — نه م هۆزه له ناوچه ی (جوانرۆ و ته رخان ناواو ماگوان و زهاو کرمانشان)
دا بلاو بوونه تهوه. هه ندیکیشیان له ناوچه ی شارمزووردان.

کلاوکه ر — نه م تیره یه له نیوان سنه و کرمانشان دا بلاو بوونه تهوه.

کلاوکوک — نه مانه له ناوچه ی رهوانسه رو ماهی دهشت دا جئ گین.

^{٧٦} له زۆر جیگه ی نه م کتێبه وشه ی (ولاتی فارس) بهر چاو دهکهوئ. ڤهنگه بری کهس له و
مه له بنده به هه موو ولاتی نیران بزانی، به لام مه بهستی میژوو نیوسانی کۆن ئوستان ی هه سه که
ناو نه مکه ی شه ره بازو مکه ی شه رازه که به هۆی سه هلی و تیره ی کرمانی په ربومی هه وشار بوون و له
ناو هه وشاریه کاندایاوه ته وه پیشه ی شال و قالی کرمانیان بره و پئ داوه و فهرش و شان و
خوڕچین و کیسه هه مام و گۆرموی هه وشار بۆ جوانی و دهمام به ناو بانگن و ته نانه ت له گۆرانی
فۆلکلۆری کوردی دا ده ئی.

هه ربینه و ژنی شال کرمانی بی

هه زار گه موره کچ به قوربانی بی. " و مرگین "

كەلھور - نژىكەى دە ھەزار خىزان ئەبىن لە ماھى دەشت و ھارون ئاۋو قولاشاينى و
- دەورو بەرى قەسرى شىرىن و كەرمەند - دا بلاۋ بونەتەۋە.

مەنبەندىيان شارى - گىلان - ە، نژىكەى دوو سەد خىزانىيان لە رستمەن و خور و
دەورو بەرى سەقزدا، جى گىن، ئەم ھۆزە نژىكەى (۲۰) بىنەمالەن. (خالىدى، شەيائى،
سىياسى، كافىم خانى، خەمان، تەلش، گەرگا كەلەجۇ، شوان، قوچى، مەنصورى،
ئەلومەندى، ماھى دەشتى، ھارون ئابادى، شاھىنى ، موش كىر، بەدەق پەگى، زەينەئە
خانى، كەسەرە.

كولىيائى - نژىكەى سى ھەزار خىزان ئە ناۋچەى سونگورى كرماشان و دەورو بەرى
سەقزدا زىاتر لە (۱۶۵) دى كولىيائى تيا ئەرى. ئەمانە برىتىن ئەم بىنەمالەن (سۇھى
وھلاى، لوسىومەندى، پەشم وەند، شىرازى، مىلە كەرى).

كلىسى - ئەم تىرمىيە - مەندى - شىيان پى ئەلئىن. ھەرمەندەرىكانىيان بە مەندو
ئاۋدا بۈۈن ھەموۋىيان لە نەۋەى (مەندەن) لە دانىشتۋانى كوردستانى پۇژئاۋاى يانى نىۋان
دېجەلە و ھورەت.

كەمانگەر - چەند خىزانىنكەن لە شارى سەنە و دەورو بەرى پلنگان و ناۋچەى
سلىمانى جى گىن.

كولەيى يا كەندۇئەيى - نژىكەى چوار سەد خىزان ئە سەروو ئاۋ شارى كرماشان
دا ھەن.

كۆچەرى - نژىكەى دە ھەزار خىزان ئەبىن لە ناۋچەى سىۋاس و زازا و ئازەربايجان.
برىتىن لە چوار تىرە (ئىنلۇلر، يارلۇلر، سارۇلر، كارۇلر).

كواردات - نژىكەى سى ھەزار خىزان ئە ويلايەتى (كواردات) ئەكەۋىتە پۇژئاۋاى
چۆلەمىرگە ۋە لە ئىنسىكلوبىدىدا لە برىتى كواردات كرو ئووسراۋە.

گورا - كۆرە - تىرمىركەن لە پۇژئاۋاى (شەھلاۋا) لە چەند دى يەكدا جى گىن.
گورتى - ئەمانە لە دەورو بەرى كەركوكدان. ھەندىكىشىيان لە نژىكى بۇتان
ئەزىن. ئەمانە ئەھۋزە كۆنەكانى كوردن لە شاخەكانى زاگروس دابوون لە سەردەمى)
تۆكۈلتى تىرارى (ئاشووردا. مىستەر) دراۋارى) رۇژھەلاتناس ئەلئىت : ئەم تىرمىيە لە
كوردەكانى ئاراراتن و لە نەۋەى، شۇمىرو ئەكەد) ى داگىر كەرن. يانى گوتى كۇن. لە

پاشدا ھاپونەتە ناوچەى زاگرووس. بەلام ڤاى ميستەر(سىنى سمپا) و ھەندىكى تر واپە : نەم كۆمەنە كوردەمکانى رۆژھەلاتى(ماد) ن وردە وردە بەرمو زاگرووس ھاتوون. يانى لە كوردەمکانى بەشى زاگرووس.

كورەشلى - نەم تيرەمىيە ھەو نەچى ھەر نەو تيرەى(كەرەشەل) نە بىت كە باسماں كەرد.

كوريان - نزيكەى(۱۸۰) خيزانن لە خاكى عيراقدا(لە نيوان ديجلە و قورات).
كوزليچان - لە پەنەمالەكانى(دەرسەم ئى) ن.
كۆساد - نەم تيرەمىيە لە ئىنسكلوبىدىي ئىسلامدا پاسكراو ھەو نەچى ھەر ھەمان ھۆزى(لۆسە) بىت.

كۆسەيە - نزيكەى(۴۰) خيزانن لە دەورو ڤەرى(سەقز و سىياكو) دا.
كۆكۆيى - نزيكەى(۳۰) خيزاننكىن لە ناوچەى جانرۆ و ھەندى خيزانى تريان لە دەورو ڤەرى شارى - ھەلە بچە - دان.

كۆكۆيى - نەمانە لە ھۆزى لۆڤى گەورەن. لە ناوچەى كرماشان و لېروستان (دا
نەمانەش(سى لق) ن. باوى، جەگى، ناخاجرى، ناخاجرىەكان لە ناوچەى(سە) شدا
ھەن. نزيكەى(۱۰) دى يەك نەبن.

كۆلىنى - نەمانەش بەشيكن لە زازاكانى خواروى خەرپووت.
كۆنى وەندى - نزيكەى(۳۵۰) خيزانن لە ناوچەى ئالستر و كەنارى روابرى
سىمرە(بەشيكن لە ھۆزى پشتكو.

كۆماسى - (۲۰۰) خيزانن لە ناوچەى(كەرموزى سە) دا نيشتە جىن.
كۆيان - نزيكەى(۲۱۰۰) خيزانن لە ناوچەى شەرقاق - دا جى گىرن.
كۆيەك - دەورەى(۱۵۰) خيزانن لە دەورو ڤەرى ژاومرۆ سەدا.
كەكى - چەند خيزاننكىن لە ناوچەى چۆلەمىرگ دا.

كۆچمان - نزيكەى(۱۵۰) خيزانن لە پۆژ ناواى كوردستانى عيراق بلان.
كۆكيان - تيرەمەكىن لە - مەرش - دا. نەستە خەرى لە ل(۱۱۵) دا باسى كەردو.
كۆكيە - ھەر ھەمان تيرەى(چىچىە) ن كە باسماں كەرد.

كىيوانلو - بەشىكىن لە ھۆزى حسانلو كە شاعەباسى سەھەوى كۆچى پى كىردن بۇ
ناوچەى خۇراسان.
كىيوران - تىرمەكىن لە ناوچەى (گۆر) دا.

- گ -

گاغۇر - يا گاغوار - نىزىكەى (۲۰۰) خىزان ئەبن لە قەھر تەپەى كەركوك و
خانەقەن.

گاۋرى - تىرمەكىن لە ئورمىكانى ناوچەى ئىشكۆ.
گەردى - نىزىكەى (۶۰۰) خىزان لە سەرۋى ھەولنەمە.
گەرگەى - چەند خىزانىكىن لە ناوچەى كولىيى و بۇژ ھەلاتى سە.
گەشكى - نىزىكەى (۵۰) خىزانىكىن لە دەۋرى بىلوار و زەھاو و خاچۇمان (دا).
گەلالى - ئەمانە ھۆزىكىن لە جافى گەۋرى عىراق. ھەندىكىان لە ناوچەى
نەھاونە (ان ئەمانە تا رادىمەك ھەئەس و كەۋتەيان گۇۋاۋە. ھەندىكى تىران لە ناوچەى
شارموزوردا جى گىن. زىاتر لە (۶) دى ئەبن.

گەلباخى - نىزىكەى (۲۰۰۰) خىزانىكىن ئەبن لە (ھۇياتو) سارا (تەۋمە) لە
سەردەمى شا (تەھاسب) دا لە شىرازەۋە بۇ ناوچەى سە و كۆچىيان كىردە جارىكى تىر لە
سەردەمى رەزا شاى پەھلەۋى دا لە ناوچەى (سە) ش گۆيزراۋەتەۋە بۇر ھەمەدان و
سىادەمەن و تاران) بە ھۆى پاپەرىنى گەلباخىيەكانەۋە لە ناوچەىيەدا. ئەمانەش ھەشت
تىرمە (قەدەمەرى گاملى، كاكسۇمەندى، مرادگۇرانى، چۇغەپەشى، پىتەسەرى، ھەمەزىيى.
كولكىنى).

گولەھەرخى - لە نىۋان دەۋك و زاخۇدا جى گىن.
گۇزان - نىزىكەى شەش ھەزار خىزان ئەبن لە بۇژ ناۋى كىرمانشادا جى گىر بوون
ئەمانەش (۶) تىرمە (قەلبانى، بى بيانى، تىرىزى، گەھۋارە، كانىزنجىرى، رىزە ھە).
گەھۋارەكان دراۋسى ى ھۆزى سەرمە بەيانى و سىجاۋى و باجەلانىيەكان نىزىكەى دوو

ھەزار خېزانيان لە شارى سنە و ھەورامان و ژاومرو و پلنگان) دا جى گيرن، بە زمانى گۇران
قەسە نەكەن و بە كشتوكالەو ھەريكن.

گۆرەك - يا گەورەك نەيكەى دو ھەزار خېزان نەبن لە ناوچەى سەردەشت و موكریان
دان.

گەرەسى - تیرمەكەن دراوسى (كۆلن) لە نەيكەى خەرىپوت.

گوگرشانى - نەيكەى (۵۰۰) خېزانىكن لە سەرووى - مەرش - دان.

گىژى - تیرمەكەن لە دەورەى - كفى - دا نەژن.

گىل تا گیلانى - تیرمەكەى زۆر كۆنى - ماد - ن لە نەوى مادانى كۆرى ياپژ كۆرى

نوح - ن. لە بەر ھەوى لە كوردەكانى رۆژھەلاتن. یونانیەكان بە (كاردۆس) یا -
كاردۆشى (ناویان بردوون. ئەگەر ئەم وتە بە راست بێ كە لە كاردۆشەكەى (كەزەفۇن) ە
و ھاتبى ئەوا بە پى (پى) ەست (درادار) ن دكتور سپایاز ئەمانە لە كوردەكانى بەشى
ئارات (ن بەلام بە پى (پى) سەنى سمى) كاتى ھاتنى ماد و پارس بۆ ئەم شوینەى
ئىستایان (ئىران) ھۆزى كاردۆشى بەرمو بۆژناو و كەنارى دەریای خەزەر ھاتوون. ئێرمدا
ئیمە وتەى یەكەم ئەسەننن كە ل" ە كوردەكانى رۆژھەلاتن بەلام ھەر ئەم رۆژھەرلات
ناسە ئەنیت كاردۆشیەكان زۆر لە پارسەكان كۆنترن. زمانى تاییەتى خویان ھەبوو.
كە ھىچ پەيوەندىەكى نەبوو بە زمانى فارسى كۆنەو. نیشتمانى ئەم ھۆزە لە
رۆژھەلاتەو مازندەران و لاى ژورومووە كەنارى دەریای خەزەر دەست پى ئەكات. تا
سنوورى ئازەربایجان و خەمسە و ھەزوين درىژ ئەبیتەو. پانتایی خاكەكە (۲۲۵) كم بوە،
بەگیلان ناودار بوو. لە كۇنا بە (وارنا) بە ناویانگ بوە " وەك ئە ناویستادا نووسراو
". وەك باسەمان كرد نەوى - گیل و خەزەر دەیلەم (ن) لە نەوى (ماد) ن یانى كوردەكانى
بەشى رۆژھەلاتن.

گیوران - تیرمەكەن لە سیورەك و ناوچەى دەرسیم.

گیومرەش - لە مەویە باسەمانكرد.

- ل -

لاباز - مەسعودى لە مروج الزھب - دا ئەنێ (ئەمانە لە كوردەكانى - جبال

الاكراد - ن.

لاوين - يا لاوينان - نه شارمزور جينگيان بووه. ابن خلدون له (ميزووي
بهريه)دا نه نووسئ (جهزائير - جينگيان بوون. لهوه نه چي کاتي داگير کردني شارمزور
له لايهن مغوله کانهوه نهم هوزه کۇچيان کردبيته ولاتي جهزائير^{۷۷}.

لاله يي - نزيکي (۶۰۰) خيزانيکن له - نه يلاخ - ي سندها جي گيرن.

لوړ - ومک له باسه کاتي پيشوماندا چهنه جار هاتوه نه مانه هوزيکي گهوره
دسه لاتدار بوون له دوو لک پينک هاتوون ۱- فديلي، ۲- مام حه سني يا مامه سني، يا
لوړي گهوره و لوړي

بچوک يا فچولييه. هه نديک لوړ به دوو بهش دانه نين پشتکوو پيشکو. هوزي لوړي
گهوره ياني مام حه سني له (۲۹) تيره پينک هاتوون فديلي، کؤگلوئي، لهک، به خيتاري،
ماهه کي، نه بارلو، بهيات، پيراوهند، مامه سني، ساهي، نارسان، نارکي، بهي،
ديرکه ووند، سه گوهند، بالاگريوه، کيسه ووند، زازا ووند، بالاووند، جهليل ووند،
باجلو ووند، ماني، سه عدو وند، قهرمزنجير، زمنگنه). هه موو دانيشتواني ناوچه ي لوړ
پشتکوو پيشکو (لوړي گهوره، لوړي بچوک) زياتر له هه شتا هزار خيزان نه بن زوربه يان
مزه بيان شيعه يه^{۷۸}.

لهک - تيريه کن له هوزي گهوره ي لوړ که نزيکي سه د هزار کهس نه بن نهم
تيريه له پنج لک پينک هاتوون : - (سلسله يي. لاله يي، دلفان، تهرهان، دالوهند)
زوربه يان شيعه مزه بن له ناوچه ي خانه قين و خورم ناباد و (نالشتار) لوپستاندا جي

^{۷۷} ماموستا محمد مسته (حه مېوز) نهم بارميه وه نهم دوونکره نه و ميه ي نووسيوه "من لام وايه گه لي
لهوه کؤنترن، وله هه مان (لاوي) و (لاوين) و کانن که له تهراتدا باسکراون که له سه سردمي جهزائري
موسادا له دورويه ري بؤره لاتي دمرياي سپي ناومندا جموجوليان هه بوه و هه ر لمو سايشوه گه يونه ته
جهزائير و به پي ي ليکؤلنيمويه کي فراوانم له سهره بهريه رکاشي ژورووي نه هه ريکا) نه مانه به بنه چه
نه گه نه وه به (ماد) يه کان و تاو مکو نيسته ش له ناوچه ي جهزائير هه را نؤماد يان پي نه لين به
واتا (ميدني) يامادي نوئ. نهک به واتاي وشه نؤ مادي نينگليزي که مېهس له (خيلاتي رېومند سو
به تگوه سرچاوي به هيزم نه مېه نه وه زوره که شويني نه و دريژه پي دا نيه

^{۷۸} ياقوتی حه موي له - معجم البلدان -، جودت پاشا له بهرگي يه که مې کتبه که ي ل (۲۴۵) دکتور
فريج له کتبي (کوردر) و (سرماکم لويه هه ساو براون نينسکلوبيدياي نيسلام له بارمي هوزي لوړو
به خيتاري به دريژي نووسيويانه که هوزيکن له نه ته موي کور

گېن ديسانئوۋە ئەكولىيىي و ھەمەدان و ئەسفەھان - دا ھەن جگە ئەمانەش ھەندىكى
تريان ئەنيوان (دولەت ئاباد و سولتان ئاباد و دەورى سەنە و سەلماس) دا ھەن.

ئەكى كوردى - ئەمانەش بەشىكىن ئە تىرى ئەك ئە نىك (ئەگنە) دا جى گېن.
ئۆسەيى - كۆن ئە شارموزوردا جى گېر بوون ئە پاشدا بەرمو مىسرو شام كۆچيان
كردوۋ ئە ئەنسىكولپىدىدا كۆساد نووسراوۋ ئە بىرىتى ئۆسەيى.

ئۆلانلى - نىكەي (۴۸۰) خىزان ئەبىن ئە سەروى پۇژئاواي (موش) دا ھەمويان
شىمەن ئۆلەرزى - بەشىكىن ئە ھۆزى (مەندەمى) دا ئە دەورويەرى (جىن ئاواي سەنە) جى
گېن.

ئۆلۇ - ئاشورىيەكان (ئۆلۇم) يان پى وتون ئەمانە ئە رەگەزى بىنەرمەتيەكانى كوردن
ئە ناوچەي (شەنگار) دا جى گېن ئەوۋى ئەو ھىزىن كە بەدە ستى ئەرامسىن ي كورى
سەرچۇن شكان.

ئەيلانى - نىكەي (۵۰۰) خىزانىكىن ئە ناوچەي ئە يلان ي پارىزگاي دھۆك.

- م -

مايىر - ئەتىرىيە ئە ئىنسىكولپىدىي ئىسلامى دا بە (باسىر) يا (باسىرى)
نووسراوۋ.

جوردان - يا ماگردان ئەمانە تىرىيەكى ئازاۋ دىئىرن ئە ناوچەي (گەنگاۋر) دا جى
گېن.

مەسعودى لەمروج الرّهب - دا باسى كردوۋ.

مەخالى - ياماخالى - بەشىكىن ئە كوردەكانى ناوچەي فارس (ئەستەخەرى و
ابن حوقل) باسپانكردوۋ.

ماخالى - نىكەي (۴۰۰) خىزان ئەبىن ئە خواروى (يوزغاد) دا ئىككىن ئە ھۆزى
(مىللى).

ماد نجان - شۆنكەگاي ئەمانە ناوچەي شاخاۋىيە - جىبال الاكراد - مەسعودى
باسى كردوۋ

^{۴۴} ئە مەلبەندى مەھاباد دا ناوچەي مەحان ھەيە كە زياتر ئە (۸۰) گوندە.

مازنجان - یامازنجانی نژیکی (۵۰۰) خیزانیکن له ناوچهی مازنجان که نه مانه (کاک) یا (مبارزکاک) یشیان پی نه لین.

مافی - نه مانهش به شیکن له لهک له بنه رها له چیاکانی بماندوز و سابلاغ - دا ببون له پاشا شاه عباس بهره و رهیی و شهریار و ناوچهی قه زوین کۆچی پی کردوون .
ماگهردان - هه مان تیرمی (ماجوردان) ه که باسمانکرد .

مامش - نژیکی (۱۵۰۰) خیزانیکن له دموروبه ری سابلاغ و موگریان دا . چهند خیزانیکیشیان له ناوچهی (لاجانی تازه) دایه .

مام هه سنی - یا مامه سنی - به شیکن له هۆزی لوپی گه وره له نه نسکونییدیای نیسلام باسی

دوو تیره گراوه که له (بلوچستان) نیشته جین یه کیکیان مام هه سنیه .

مامه کانی - تیره یه کن له سه رووی مه لازگرد ه وه .

مانیان - یا مانایان نه مانه له کوردمکانی بهشی رۆژه لات ببون نیستا هیج پاش ماوییه کیان به دی ناگری^{۸۰} .

مانۆرائی - هۆزیکن له نیوان مه لازگرد و الشگردا .

ماهه کی - یا ماهه کی - له ناوچهی هه لیلان و دموروبه ری کرمانشان دا جی گیرببون . له هۆزی لوپی گه وره .

موبارزکاک - هه ر هه مان تیره ی مازنجانی یه که باسمان کرد .

موبارمکی - یا موبارمکی مقدسی و نهسته خه ری واین حوقل - له کوردمکانی ولاتی فارس ناویان بردون .

مههممد نیسه قاتی - نهسته خه ری له کوردمکانی ولاتی فارس ناوی بردون .

^{۸۰} مامۆستا محمەد مستەفا حەمەبۆر لەم بارەمێوه نووسیبووە " هۆزی هەركی كه به پێی ئیكۆلۆمیهكی فراوانم له سه‌ر خێله كوردمکان نه چنهوه سرا (مادی یه گان و نه م هۆزهش سی بهشی سه‌رمكین كه) (مه‌ندا) (یا) (مه‌ندان) (و) (سینا) (و) (سه‌رهات) (ن و بۆم ساغ بۆتسه و نه) (مامنیان - مانایان) (هه‌مان) (مه‌ند) (یا) (مه‌ندان) ی بهشی یه‌كه‌م و مه‌زنی هه‌ركین. نه‌م به‌شه كه ناها‌ی هه‌ره گه‌وره‌ی هۆزی هەركی سه‌رگایه‌تی هه‌ر سی به‌شه كه نه‌كات له‌م بهشی (مه‌ندا) (یا) (مه‌ندان) ه به خۆیشم سه‌رمك لیژنه‌ی سه‌ر ژمی‌ری ده‌سمی سالی (۱۹۵۷) ی هه‌ركیم کرد كه پتر له نیو ملیون كه‌س له عێراقدا .

محمەدباشار — ئەم تېرىمەش ئەستەخەرى بە كوردەمكەنى ولاتى فارس ناوى
بردون.

مەمەدى — نژىكەى (۳۰۰) خىزانىن دراوسى (مازىنجانى) و (حمىدىه) ن. لە
مسالك الابصار نووسراوه ئەم ھۆزە (۶۰۰) پىياوى شەركەرى ھىيە و بە رەگەز نەچنەوہ
سەر (بەختى) يەكان.

مەمۇد جىرايلى — نژىكەى (۱۰۰) خىزانىكىن لە ناوچەى لەيلاخ دا.
مەمۇدى — ھۆزىكى گەورە بىوون لە رۇژھەلاتى (وان) نژىكەى (۱۲۰) غىل بىوون.
دەولەتىكى سەربەخۇيان بوە ھەمىشە نژىكەى شەش ھەزار چەكداريان بوە نىستا پەرش و
بلاون.

مۇدەپر — ئەستەخەرى ابن حوقل ئەلەين لە كوردەمكەنى رۇژئاواى عىراق ئەمانەش
سى بىنەمالەن (پالو، چەرموك، ئاكيل — بىلدوتانى.
مەرداسى — بەشىكىن لە كوردەمكەنى رۇژئاواى عىراق ئەمانەش سى بىنەمالەن (پالو
، چەرموك ، ئاكيل — بىلدوتانى .

مەريوانىيى — نژىكەى ھەزار خىزانىن لە ناوچەى مەريوان يانى دەورەبەرى گۇمى
زىيان. ئەمانەش بەشىكىن لە كرمانج ئەبەر ئەومى لە ھەورامانەوہ نژىكىن زامانيان
ھەندى گۇراني تىايە لە كۇندا سەربە پارىزگاي كەركوك بىوون. لە پاشا بوونەتە بەشىك
لە دەسلەتدارىيەتى ئەردەلان.

مەزدا ئەكان — مەسعودى لە مروج الذهب — دا بە كوردەشاخوايەكانى ناو بردوون.
جىبال الاكراد).

مزمورى — يا موسورى — يا مەى سورى نژىكەى (۱۷۰۰) خىزانىن لە ناوچەى دھوك.
مستەھابەگى — نژىكەى سى خىزانىكىن لە ناوچەى چەمەنزار و زەلان نىشتەجىن
بەشىكىن لە ھۆزى ھوبادى.

موگلىيى — ئەستەخەرى ئەمانەش بە كوردەمكەنى ولاتى فارس ناو ئەبات.
موگرى — يا موگريان ئەم ھۆزە برىتىن لە سى تىرە (مەنگور، مامش، پشەمى). لە
پاشاموى مادەمكەنى ناوچەى موگريان زامانيان لە زامانى ناويستاوہ نژىكە.
موگرى گورك — (۲۴) دى ئەبن لە ناوچەى موگريان.

موكرى ويۇلاق — ئەمانە دوو ھۆزن (۲۹۷) دى دا جى گىرن. ئە ناوچەى موكرىيان.
مەلا شتىكۇ — ئەم تىرمىيە ئە كوردەمكائى (مابىن النھرىن)

مەلكانىيان — بەشىكن ئە كوردەمكائى رۇژئاوا. ئەمانە بەفەرمانرەوايائى (حصن
كىف) ناوداران.

مەلەك شاھى — ئەم ھۆزە ئە دانىشتوانى پشتكۇن ئەمانەش (۱۶) لق ئەبن. خىلى
كەچى، بۆلى، خەزەل) ئەمانەن.

مەندىمى — نىكەى (۱۲۰۰) خىزانن ئە شارموزو زەھاو دىمور بەرى (حصن ئاوا)
ى سە ئە ناوچەى (بازىيان و سەرغوار) يشدا ھەن. ئەم ھۆزە ئە پىنج تىرە پىك ھاتوۋە
محمد مرادى، ئە شارموزو زەھاو. تارى مرادى ئە قرغىلو كانى درىژ. ناخە سوورى ئە
گەرمە سىزى سە. ھەلى مرادى ئۆلدەرزى ئە ناوچەى حصن ئاوا^{۱۱}.

مەنگور — نىكەى (۱۵۰۰) خىزانن ئە ناوچەى سابلاغ (مەھەبەدى ئىستە) ئەمانە
لە (۱۴۸) دى دا جى گىرېوون.

مەنۇچەرى — نىكەى (۱۵۰) خىزاننىكن ئە (زھاو چەمچەمال و جوانرۇ) دا بەشىكن
ئە ھۆزى قوبادى.

مودائى — يا مودائو ئەمانە ئە ناوچەى مازەندەران — دا جى گىرن.
مۇدەكى — يا مۇتەككىيان ئەمانەش ھەوت بىنەمائەن سى تىرە ئەمانە مۇتەكى ئەسلن
" زىدان، ئارىكىلى، پىرموسا " چوارتەرەكرى تر زازان و ئە مۇدەككەكانن، (بۇيائى،
بۇچايە، كەرسۇن، كىيوران). ئەمانە ھەموويان ئە چىياكانى سەروى بەتلىس نىشتە جىن.
مۇستاكەن — شۇنىيان ناوچە شاخاۋىيەكانە.

موسى — يا موساييەكان ئەمانە ئە كوردە رۇژئاوايىيەكانن و شۇنىيان ناديارە.
موساۋەند — نىكەى (۲۵۰۰) خىزانن ئە خاكى — خاۋە — دىمور بەرى — دلفان —
دان.

موشەك — ھۆزىكن ئە ئىۋان (سەئەرد و دياربەكر ئە كەنارى پويارى دىجەلە — دان.

^{۱۱} نووسەر ئەم ھۆزى بە پىنج تىرە دەست نىشان كوردە بەلام ئەنلىا چوارىيائى ئاۋ بىردە. " وركىر "

موھاجرىنى خۇراسان - ئەمانە بىرىتىن ئە ھەوت تىرمەگە (شاعەباس) كۆچى پى
كردوون (زاھرائلو، كىوالو، ەمارلو، شادلو، پىچناموند، باوھنور). ھەمويان ئە ھۆزى
گەورە (ھسانلو) ن.

مەھراكى - ئەستەخەرى ئەم ھۆزە بە كوردەمکانى ولاتى فارس ناو ىردوھ.

مەھراى - ئە ھتھ القمى - ى ھتھ القدس ل ۱۲ ئەئىت ئەم ھۆزە ئەگەن
سەلاھەدىنى ئەيوى دا بوون و شۇين و جىنگايان بوون نى يە.

مىر - نژىكە (۵۰) خىزان ئە خاكى (ئاشتر) ئە ھۆزەمکانى پشتكۇ و تىرمى مىر
بابان - ن.

مىران - نژىكە ھەشت ھەزار خىزانى كۆچەرىن بەزستان ئە ەورو بەرى (جىزىرى
ابن عمر) و بەھوین ئە ەورو بەرى (سەئەدە X سەئەد) دان.

مىرسنان - بەشىكن ئە كوردەمکانى بۇژئاوا (مايىن النھرىن).

مىلان - ھۆزىكن ئە ەورو بەرى نازەربايجان و ئىوان ئاراس و كىوى (سوكار) و
ماكو).

مىلى - نژىكە ىبىست ھەزار خىزان ئە ەورو بەرى (ەرسىم و ەرجەداخ و
ەوسما ئىق) دا ئەمانە بىرىتىن ئە (۴۴) تىرە بەم شىومىيە :

(دانان، سەيدان، كىران، دوىكانى، خەلەجان، گلىش، مەندان، گۆمەش،
شەركىيان، ەلەكەوان، داشى، مشكانى، كالىدەلان، حاجى بايرام، ەسنەكان،
خەلەجار، ەوليا، ئايسپادات، تەركان، ئاصريان، چوان سارتان، ئۆبەخان، ماقەمىيە،
چەمىكان، ەسۇيە، بارگەوان، چە پارەشى، زەبرونكان،

بۇجاق، تاغباشى، ھۇشيان، بسكى، جاجم يانلى، كاسايى، ەقايى، مەردەس.
ەتركىشى، جان بەگ، بەگلىان، دەرەجان، كانۇ، موگلىان، قەرمىكچ).

تى بىنى : - زۇر ئە ھۆزە تىرمەكانى كورد ئە ئەتەومكانى ەورو بەردا تواونەتەوھ
ەروھما زۇر ئە تىرە و ھۆزەمکانى ئەتەومكانى ەورو بەرىش ئە ناو كوردا تواونەتەوھ،
بەم شىومىيە تىكەل بوون.

- ن -

ناشادىرا - تىرمەكەن ئە نژىك (مرەش) ئەستەخەرى ئە ل (۱۱۵) دا باسى
كردوون.

ناصری - نزیکہی (۶۰۰) خیزانن له خوارووی نه نقره له نزيك قهره عهلی جی گدن.

نامی و مند - نژیکه‌ی (۱۰۰) خیزانینک له (ره‌حیم ناوا) ی ماهی دشت و زه‌او دان.
 نان‌ه‌که‌لی - نژیکه‌ی (۱۵۰) خیزان نه‌بن له (دینه‌ومر) و دورو به‌ری (بیلوار) دا
 نه‌مانه (عه‌لی ئله‌لی بن).

نەدرلى - تېرمىكى لە بۇرۇنلۇق مەش دا.
 نادى - (۱۰۰) خېزان زىياتىن لە مېرگە سارو ئاۋدەلەن و جوانرۇ سەنە ماھى
 دىمىتى كىرماشان دا لەۋە نەچى لە پاشاھەۋى ئايرى يەكان بىن.
 نادى - ھۇزىكىن لە دەۋرە بەرى شەمىدىنەن لە پاشاھەۋە و بەلگە كۆنەكاندا دەر
 نەكەۋى كە لە پاشاھەۋى ئايرى يەكانى.

نەرى - ھۆزىگىن لە دىۋىيەرى شەھىرىن لە پاشامو بەلگە كۆنەكاندا
دىۋىيەرى كە لە پاشامو (ئاپىرى) كەن .
ئورالى - ئورەلى - ئىكەلى ھەزار غىزان لە سەروولى (تەرھان و غاۋە) لە
ئاۋچەلى يىتىگۈدان .

نیزگاریڻ - له نینسکلوپیدیای نیسلامی شۆینی نهم هۆزه له) نیوان کهرکوک و تاوق دیاری کراوه).

نیور وئی - نہ مانہ نہ ہوزی جافی گھورمن و نہ شارمنوردا جی گین۔
نیرنوی نہ شیکن نہ گوران نہ دورو بہری کرماشان دا جی گین۔

- 9 -

وان - یا دانیان - تیرمیه‌کن له دورو بهری - وان - دا جی گین.
 ورمزیار - نه‌مانه تیرمیه‌کن له (گه‌لباخی) یه‌گان به‌لام خویان به جی‌اواز و
 سمریه‌خو نه‌زانی نه‌مانه‌ش دوو لقن ۱-۱- ورمزیار ۲- رپینه، له ناوچه‌ی (دیواندیره) دا
 جی گین.

وليد مہنگی - نریكہی (۱۰۰) ځینڙانیکن له دورویه ری (جوانپړ و زهڅاو) دان
نهمانه به نازاو جه سپور

بدناوہ نگن بدشینکن لہ جافی جوانرؤ۔
ولسانی یا ولسانی - نہ مانہ ترمہ کی گھرؤکن لہ نزکی (مرعش ۱۵)۔

— ۱ —

ھازىرەتتى - مەسمۇدى لە مروج الزھب - دا باسى كىردۈھ لە دورو بەرى
نازمىياجاندا ئەئىن.

ھەركەيى^{۸۶} ياهەركى نىكەي بىست ھەزار خىزانن لە رەواندوزو دورو بەرى
عەقرومقان و ئەرزۇم - دان.

ھەقتيان - ھەر ھەمان ھۆي (شارى) يە كە لە ناوچەي ھەقتيان دا جى گىرن.

ھەكارى - يا ھكارى باسماں كىرد.

ھەلاج - نىكەي نۆسەد خىزانن لە خواروى گۆمى وان دا ھەندىكىشىيان لە
ناوچەي سەنە دان.

ھايلان - يا ھايلان - بەشىگن لە ناوچەي پشتكۆ.

ھەمارلو - ئەمبارلو باسماں كىرد.

ھەماوئەدى - تىرمەگن لە سەرووى پۇژناوای خانەقەن دا ئەم تىرەيە چ لە
شەرىف نامەدا چ لە جوگرافىيى رايىارى ئىراندا ھەر (ھەماوئەدى) نووسراوہ. ئەوہ
نەچى ھەماوئەدى بىت.

ھەمەوئە - يا ھەمەوئە يا ئەھمەدوئە ئەمانە ھۆنىكى نازا و دئىرن لە دورو بەرى
بازيان و ناوچەي سلىمانى و خانەقەن و خواروى رويارى گىلان و چەمچەمال و دورو بەرى
كرماشان دان ھەندىكىشىيان لە ناوچەي شىرازدا ھەن كە بە ھەمەوئەدى شىرازى
بەناوبانگن ئەمانەش لە نۆلق پىنگ ھاتوون (چەلەپى، چىگانى، پىريانى، كافروشى،
رەشەوئە، رەماوئە، سەفەرەوئە، دۇقى وئە، سىتەبەسەر).

ھەورامى يا ئەورامى - باسماں كىرد.

- ى -

يەزىدى يا يەزدى - ھۆنىگن لە سەرووى (وان و سىنجا و جزىرەي ابن عومەر) دا.
كە يەزدان پەرىستان پى ئەئىن (يەزدان) كۆي يەزد. بەھەنە بە ھۆي دەرسىمى و
سىنجا ئەئىن (يەزىدى). ھەك لە پاشماوہ دىئىرەگاندا دەرگەوتوہ ئەم ھۆزە پىش يەزىد
بەئىكو پىش ئىسلامىش ئەم ناوچەيەدا بوون. بە (يەزدى) بەناو بانگ بوون. جگەئەوہ
ئەمانە بە كوردى گەفتوگۇ ئەكەن شەيتان پەرىست و نۆيژىشىيان بە كوردىە
رايان وايە كە - (يەزدخوا) يش ھەر بە كوردى ئەدوى^{۸۷}.

^{۸۶} لە كوردستانى ئىرانىشدا عەشیرەتى ھەركى لە خوارووى گۆلى ورمى دا ھەن.

^{۸۷} سىز مارك ساپكس لە لا پەر (۵۵۲) تا (۵۵۸) دەريازى ئەم ھۆزە ئەدوى.

یە عەجوبی - نەم ھۆزە لە دەرۆ بەری موسڵ و چپای گودی دا جی گیرن لەو نەچی
لە پاشماوی گودی - یەکان بن وەك مەسعودی لە مروج لاژەب - دا وتویەتی.

یوسووندی - یا یوسف وەندى نزیكەى (۵۰۰) خیزانن لە (ناڵشتەر) دا جی گیرن
نەمانە بەشیکن لە چوار ھۆزەكەى پشتكۆ.

یوسو یار نە حمەدی - یوسف یار نە حمەدی - نەمانە لە ناوچەى کرماشان دا جی
گیرن. بە پێى ئیکۆلینە و مەیکى ئیژنەى (عصبه الامم) ھۆزى سارلى، با جۇران،
شاباك (یش كوردن، ل (۶۰).

جگە لەمانەى، باسماں کرد لەم شۆیانەى خوارموش كۆمەڵیکى زۆر لە نەتەوێ
كورد ھەن :

نەفەستان، بۆجستان، سیستان، سەندھند، بغداد، دیالى، كوت، قەزەبات،
شارەبان، سوریه، شامات، ھەلەستین، ئاسیای بچوك^{۸۱}
- و تەیک -

^{۸۱} تى بیى : بە پێى ژمارى ئەم خیزانەى كە لەم بەشى ھۆزەكانى كورد ۸ داو بە پشت
بەستەن بە سەرچاوى بە ھیزمە دیارى كراوە، جگە لەوى كە بەدیوان ھۆزیشیان ژمارى خیزانەكانیان
دیارى نەكراون كە ئەوانیش بەلای ھەرە كەمبەو چوار یەكى ژمارى خیزانە دیارى كراوانە كە نووسەرى
نەم میژوووە ئەم بەشەدا جی گیرى كەردوون بریتى یە لە (خیزان. ئەبى ئەمەش پزانن ئەم ژمارانە ھى)
(۷۰) سالیك بەر لە ئیستان. وە بە پێى ژمارى خیزانى خیلە كوردەكانیش كە زۆر خیزانى وە ھایان ھەن
ژمارەیان نەگاتە پتر لە (۲۰) كەس لەیەك خیزاندا. چونكە پەشت و نەرىتى خیلەكى لە كوردەواریدا
و ھەیاكە (كۆپ) یا (برا) ژنیان ھینا و كۆرى ئەوانیش كە ژنى ھینا لە یەكترى جیا نابنەو. پو ئەوى
ژمارى خیزانەكەیان زۆر تری و ئەو زۆریەمايەى ھیزو دەسلالت و توانایی و دارایی و شانزى و
بەلەوایەكى یە بەلایەنەو بەمەش ئەتوانن ئاژەلەكانیان بپارێژن لە دەست برێژى كەسانى تر چونكە
مايەى خیلەكى ئاژەلە. جا بەم شى كەردنەو مە ئەگەر ژمارى مام ناویندى كەسانى ھەر تەنیا یەك
خیزانى ھۆزەكانى كوردیە (۱۰) كەس دا بنیین. وەك لە سەرەتای ئەم میژووەدا راستى ئەمەوانانە نەگاتە
نزیكەى (۱۰) ملیۆن و نیو كەس. ئەمە جگە لە شارنشینەكان و ئەوانى ژمارەیان دیارى نەكراوە یا لەم
میژووەدا ناووس نەكراون و ئەوانى لە كۆنەو روالەتى ھۆزەتیا بەسەرەو نەماوە یا ئەوانەى لە
دەرەوى كوردستانى كە ئەوانیش پتر لە دوو ھەزاردى ژمارە دیارى كراوەكان ئەین كەواتە نەگەینە ئەو
نە نجامە باوەرپێكراوى كە بتوانن ژمارى ھەموو كورد بەكەمبەو لە كوردستان و دەرەویدا بە پتر لە
(۲۰) ملیۆن كەس دا بنیین.

نه گهر نيمه بمانه وئ به شيويه كي گشتي دمرباري هه نس و كهوت ورايووردوي كورد بنوسين. نهوا نهه كتيبه له سنوور نه چيته دمرموه. به لام ته نهها نه ومنده نه نيم نه ته وئ كورد دمرزيكي كاريگه رو سه ره كي ديوه له پيش خست و دامه زاندي دموه تي نيران هه روه ها له پيشكهوتن و گه شه كوردي نيسلام له ناوچه كه دا يه كيك له هو سه رمكيه كانى دمناسريت. به تاييه ت زاناو هه رماندارمكاني كورد بولنكي گرنكيان بينيوه له بلاو كورده ووهو گه شه دان به نايي نيسلام و له دسه لات و هه ييه تي نيران دا. له سه ره تاي پيدا بووني دموه تي عه باسيه و نه ته وئ كورد و پياوه ناودارمكاني هو يه كي سه ركى بوون بو بلاو كورده وئ نايي نيسلام له ولاتي فارس و عراقدا. و مكو ناودارو خاوهن دسه لات (ابو سلمى خوراساني) كه به يه كيك له كوردمكاني خوراسان ناو نه برت به دستي دامه زمينه ري دموه تي عه باسي (نه بوجه عه قري منصور) كوژا. وهك (ابو دلامه) غولامى عه به شي له كاتي كوشتني (ابو مسلم) دا نه نيت :

علي عبده حتى يغيرها العبد
الا ان اهل القدر يباؤك الكرد

ايا مجرم ما غير الله نعمتا
اغى دوله المنصور حاولت غدرنا

پيدا بووني دموه تي عه باسي به ته واي شيوازي ولاتي نيراني گوړي و له تياچوون پزگاري كرد. كه دسه لات و هه ييه تي خوي له دست دا بوو هه مووي بو گه راپه وه. له نزيك (زئ) توانيان توله ي تيك شكانه كه ي (نه هاومند) بسيننه وه. (وليم موليينرو دوژي) ميژوو نوسان نه لين : له سه ردمي خه يفه كانى عه باسي دا. نيران دسه لات و شه وكه تي له دست دا بوو به لام زور به ژيري و نازايي توانيان دسه لات بگيرنه وه دست و هه رمان بوايه تي ناوچه كه ديان كه وته وه دست توانيان يادي جهرني نه ورورز به نازادي بكه نه وه.

زاناو بوشن بمرمكاني كورد توانيو يانه سامانيكي زور له زانست و نه ده ب بنوسن وهك (نحو، صرف، فقه، اصول، حساب، هندسه، نه ستيره ناسي) ... هتد، كه له هوجرمو هوتا بباغه ناييه كاندا تا نيستاش سوودي لي وهر نه گيري. هه روهك ميژوو نيشانمان نه دات تاج و تهخت و دسه لاتي سه رداراني نيران له لايه ن بيجوه شيراني كوردموه به دست و بازوو كورزو خه نه جهر و شمشيري نه وانه وه پاريزراوه. و مكو (گيو، گودمرز، گورگين،

به هرامی گور، چوپین، فهراده شیرین، حسین کورد^{۸۵}... هتد، نه مانه به سهردارانی ناوداری کورد ناو نه برین که بوونه ته هوی شان و شکوو دسه لات و مانه موی سهرداران و گهورمکانی کوردو پارس. کورموه نازاکانی (نه حمدهی کوری مهروان) مه شهوور به (نصر الدوله) دامه زرنیه ری دموه تی (مهروانیه) ی کوردی. خزمهت گوزاری فهرمانر موی (نه خشیديه) ی شام و تیکوشانی (نال خورشید) له لورستانی بھووک. پالموانیه تی (دیاله) نالبویه (له شیرازو به غذا نه مانه لاپه رمکانی میژووی کوردیان پرشنگدار کردوه. نهو به لگانه ی باسما نکرد ریگامان پی نه دمن که بلین "نه ته وهی کورد هاویه شی ته وای کردوه له پیش خستن و بلاو کردنه موی زانستی نیسلام و پهره پی دانی. دیسانه وه کورد هویه کی سهرمکی بوه بۆ سهر به رزی و سهر فرازی دموه تی نیران". نه گهر سهر دانیکی سهر تاسهری کوردستان بکه یین و چاوی سهرنجی بدهینی نه بینین سهر تاسهری نه و لاتنه پره له قه لاو دیوارو سهرنگه رو بورج و خه ندمکی جهنگی. له دامین و نوکته ی چپا سهر که شهکانی له پانتایی دشت و له سهر

گرد و لکه کاندایا. نه مانه هه موی نیشانه ی سهر به رزی و سهر یلندی خه لکی نه م

ولاتیه بۆ

پاراستن و نووت شکاندنی دوژمنان و داگیر که رانی. زۆریه یان پاشماوو شوینه واریان تانیستاش له کوردستاندا ماومه وه. (قه لای که رمه تو) یه کیکه نه و پاشماوه دیرینه (نه م قه لای نه شکه و تیکی گهری موه نه دیسیه که تا نیستا که رۆکه کانیش نه یاتتوانیوه به ته وای پیندا بگه رین له ناوچه ی سه قزه) (ومرگیر).

^{۸۵} بته مالمی قارمانی نه لسانه یی نیران (زال) باوکی رۆسته م کوردن و ههرومک حاجی قادر نه فهرموی کوردی شناسه پاکیان کوردن.

بەندى يەكەم : - مادو ولاتى مادەكان (مادستان)

نەمانەۋى ئەۋە روون بگەينەۋە جياۋزى نىۋان دوو وشەى كوردو ماد چى يە ؟ ناييا وشەى كوردو ماد بەيەك مانا دىت ؟ ناييا ھەر يەكەيان مانايەكى سەرپەخۇى ھەيە ؟ زۇر كەس بايان وايە كورد يانى ماد. ماد يانى كورد، ياخود ھەردوۋ ناۋمكە يەككىيان بەماناي گشتى و ئەۋى تريان بەماناي تاييەت دىت ؟ كورد لەمادە ياخود ماد لە كوردە ؟ گرنگ لامان ئەۋمىيە پەمگەزى كورد باس كەين. ئەنجا پەيۋەندى ئەگەل مادا باس بگەين. ومك لە سەرمەتادا باسماكتەرد. كورد لە پەمگەزى نارى يە يانى لە ھندو ئەۋروپەيەكان. بەپىنى چەند بەنگەيەك ۱- شىۋو قىيافە (بەئىن و بالا)، ۲- زمان ۱ زاراۋو ۳- غوۋرەموش ۴- ناۋنىشانى بىنەمالە. كورد لە دىر زەمانەۋە ناۋى منالى ناۋم (نارى) ھەر چەند كورد پەيۋەندىكى بەتىنى ئەگەل ھەرب و ئىسلامدا ھەيە. بەلام ناگادارى ئەم ناۋنىشانە ھەر كراۋە و نەفەۋتاۋە. ئەگەل ئەۋموش دا ناۋى ھەربى و ئىسلامى ھەر بەكار ھاتۋە. ھەر چەندە لاي زۆرىيە خەلك ناۋە كوردىيەكان زۇر بە نىخ بوۋە. ومك : " ھەرھاد، گودەز، ھەپۇخ، شاپۋور، نارى، ھۆشەنگ، جەمشيد، ھەرمىليون، بەھتەن، پەروىز، بەھرام، سام، ئەردەشىز، ئەۋشىروان، كەيخەسرو، شەھريار، شيرين، نۇش ناھەرين، ماھارۋەسار، گوڭ مېھر، نازەر، ماھى تابان، ھەرمەنگىز، نازەنن خورشيد، ناھتاۋ، ناھيد، گوڭناز "

ناۋى بىنەمالەكانىش ومكوو " زازا. كرمانچ، ئۇلۇ، بابان، گۇران، كەلھوپ، مەنۋچەرى، كاكەۋەندى، نازادىيەخش، تىراندومەند، جاف، (۵) ناين و پەرستىنى كورد و زۆرىيە نەتەۋە نارىيەكانى تىرش ھەر (ناگر پەرستىنى) بوۋە ناينى زەردەشتى ناين و مەزھەبى پىرۋزى ھەموو نارىيەكان بوۋە. ومك لە پىشدا وتەمان (سامى يەكان) ناگر پەرست بوون. تاكو ئىستاش زۆرىيە شۈينەۋارى پەرستگاۋ كوردە ناگرەكانى كۈن ئەگەلى جىگادا ماۋمەتەۋە و بەدى ئەكرىت.

۶- شىۋە و چۆنىيەتى خانۋو كەردن لە كوردەۋارىدا، زۆرىيە ومكويەك وايە و ھەز ئەكەن ھەموۋى بوۋە و بوژ ھەلات بىت. بە تاييەت ژۋورى نوۋست بۇ ئەۋمى كاتى بەيانيان رۇژھەندى ناگادار بن و ھەر لە شۈينى خۇيانەۋە بىيەرستەن و سجدەى بۇ بىيەن و ستايشى

بکەن^{۸۶} وشە (ناریان) یا (نیران) - هێرودۆت - بە ولاتی رۆژھەلات و بۆژناوای و تووہ یانی لەبویاری سەندموہ تا وکو دشتاییەکانی نیوان دێجلە و ھورات کە کوردی بە جیاواز لەم سنوورە نەزانیوہ،

نەو بە لگە نامەبەدی لە سلیمانی دۆزراوتموہ کە لە پینشا باسماکتەرد بەتەواوی ناگر پەرستیتی کوردەکان بۆشن نەکاتەوہ.

پاشماوہ دێرینەکان و (علم الانساب) بێبلوگرافیا و ئاپنلوگرافیا (بە لگەبەکی بوون و ناشران بۆ ناری بوونی کورد. ھەر وھا لیکۆلینەوہ و غۆ غەریک کردنی رۆژھەلات ناس و میژووژانەکان بە لگە زانستی) ئەنتروپۆلۆجی و ئاپنۆلۆجی X خەتک ناسی و رەگەز ناسی) ئەوہ بوون ئەکە ئەوہ کە کورد ئە ئەوہی ناری یە و ناگر پەرست بوون و پەییوندیەکی بەتینیشیان ھەیە لەگەڵ ناگرو بۆژدا، زۆریە میژومەکان بۆمان ئەگێر ئەوہ کاتی) ئەسکەندەری ھەیلەقوسی) پێی ھاھە شارمژوور (سێ سەدە و نیو پینش مەسیح) دانیشتوانی کوردستانی بۆژناوای مەجبور کرد کە بت پەرست بن، ھەر وھا کوردستانی ئەردەلان کە لە دوو لاوہ پەییوستی خاکی شارمژوورە ئەمانیش مەجبور بە بت پەرستی کرد. بە لایە دانیشتوانی ژووور رۆژھەلاتی کوردستان بە ناگر پەرستی غۆیان مانەوہ و ھیچ گۆرانیگ ئە نیوانیاندا بووی ئەدا. بە لایە بەشی خوارووی کوردستان ماومێکە بت

پەرست بوون ئە پاشداو کۆتایی سەدە پینجەمی زاینی بوونە گاورو نایینی مەسیحیان و مرگرت^{۸۷}. ماومێکی زۆری پێی ئەچوو ئە ژێر سایە سەرداریکی ئێرانی بەناوی (پاو) گەراونەتەوہ سەر نایینی (مەجووس) یانی ناگر پەرستی. تا سەردەمی خەلافەتی خەلیفە دیوم (عمر) کە عێراقی داگیر کرد. پاش گرتنی عێراق ھیچ ماوہ نەمایەوہ (کە یەزدی گورد) شای ئێرانی ئە (مەدان) دا بنیشی بۆیە بەرمو عێراقی

^{۸۶} موغەگان - پیاوی نایینی، کاتی بۆژھەن ئەھات و نەیدا ئە ناوایی یەکسەر ئەچوونە سەربانی ھورمز دگاگان) و پەرسگاگان و ھاواریان ئەکرد. ئەی خەتکینەن ئە خەو ھەستن، بۆژھەن ھاوہ، ھەمووتان بووی تی بکەن و بپەرستن، کاتی خەو بەسەر چوو. ھەست کانی پەرستن و ستایشی ھورمزەدە.

^{۸۷} میژوووی کلیسای کۆن ل ۳۰۰.

عه جهم كه و ته بئ تا گه يشته وه دمورو بهرى شارى كرماشان. (يه زدى كورد) سوپايه كى دوو هه زار كه سى به هه موو كه ل و په نيكى جه نكه وه بومو شارمزور بئك خست له ژرر چاوديزى و سه ركردايه تى (پاو)^{٨٨}. دا بؤ نه وهى كورد مكانى ناوچهى شارمزور بگه بئنيته وه ژرر چاوديزى هه رمان بوايه تى يه زدى كورد موو. بهم شيويه كورد مكانى ناوچهى شارمزور داواكه يان په سهند كردو گوى رايه ئى هه رمانى (پاو) بوون و به هه موو كه ره سه يه كى جه نكيه وه نامادى خويان نيشان دا. لهم كاته دا هه والى چوونى يه زدى كورد بهرمو ولاتى خوراسان نه بينته وه. پاو لهم هه وله زور دلگران نه بينت و ناچار نامه يه كه بهم شيويه بؤ دانيش توانى شارمزور نه نووسئ، (كورتهى نامه كى پاو بؤ خه لكى شارمزور) - له بهر نه وهى شه هريار هه رمان بوايه ئى نيران له سه ر داخوازى و دؤستايه تى خاقانى چين بومو ولاتى روژ هه لات بؤ يشته بؤ چاك كردنى سنوورى خوراسان (ماهووى سوور) نيوش له شويين و جيگاي خوتان به ميننه وه تاو كو خامن شكؤ بومو نيشتمان نه گه بئته وه نهو كاته له هه رمانه كانى خامن شكؤ ناگادارتان نه كه موه .

" پاو شاپوور زاد "

پاش ناردينى نامه كى پاو بؤ شارمزور له ويه رى بوويارى (سيروان) ه وه مهنژنيك نه خه ن له دامين چيايه كه له نزيكى دئ يه كى گه ورمدا چادر هه ئنه دمن و بارگه و بنه نه خه ن خه لكى دئ كه دينه پيريانه وه و پيشوازيه كى گه رميان ئى نه كهن. پاونه م ميوانداريه به هه ل نه زانى و سوودى ئى وه نه گرى. نه كه ويته گفتو گو كردن له گه ئياندا و نه يان خاته وه سه ر هه رمان بوايه تى نيران و له گاوى وازيان پئ دينى و نه يان گير بئته وه سه ر نايينى زمردشت و له داميني چياكه دا په رستگايه ك و كورميه كى ناگريان بؤ نه كاته وه. نهو چيايه به ناوى (ناتشه كا) وه ناوداره و دئ كهش به ناوى پاوه وه ناو نه نين (پاوه) كه هه ره ب پئى نه نين (فاوج). پاو ماوهى دوو مانگ له ناوچهى پاوه نه ميننه وه له پاشا بهرمو هه مه دان و نه سه هان نه كه ويته ريگا. به بهر شوئيندا تئيه رى كردوه گيراونيه تيه وه ژرر دسه لاتدارى نيران و په يرموى نايينى زمردشت. له

^{٨٨} پاو كورى شاپوور كورى كيوس بىراى نهوشيروان كورى قوباد هه رمان بوايه ئى نيران.

نزىك خۇراسان ئەگەن) يەزدى گورد) يەك نەگرنەوہ پاو ناگادارى يەزد گورد نەكات كە
 پىنويست ناكات بچنە) خۇراسان) ئەبەر يەزدى ناكۆكى بەتىن ئە نىوان) ماھووى سوورى)
 و) پاو)دا لىرەدا يەزدى گورد نەم و تەيە نەگرتتە دىل وكىتە ئە پاو نەكيشى نەومندەى
 پى ناچى سووپاي نىسلام ئە خوزستان و كوردستان و عىراقى عەجەم نزيك نەبىتەوہ.
 يەزدى گورد بەرمو خۇراسان نەكەوئتە رىگا و شارى نەسفەھان جى دىلىت. پاو سەر پىنچى
 ئە فەرمانى يەزدى گورد نەكات و بەرمونىشتمانى خۇى) مازەندەران) نەكەوئتە رى.

وہك مىژووى نىران و شانامە باسى ئەكەن يەزدى گورد شەھرىار ئە خۇراسان ئەكوژى و
 سوپاي نىران بى سەرپەشت نەمىنئتەوہ. سالى) ۱۸) ى كۆچى نىسلام بە فەرمانى
 خەلىفەى دووم و ئە ژىر فەرماندارى) نىمام حەسەن) و) عبدالله كۆرى عومەر) و) ابى
 عبيدالله ى انصارى) و چەند كەسىكى تر ئە سەردارانى نىسلام رومو نىران نەكەونە رى.
 ئە عىراقەوہ. بەرمو ناوچەى كرماشان لىرەدا) نىمام حەسەن) خەلىفەى يەمانى) و)
 قەيسەمى كۆرى عەباس كۆرى عبدالگلب) ئەگەن سوپايەكى گەورەى چەند ھەزار سوارەو
 پىادە رومو) ھەمەدان) و) رەمى) تاران) و مازەندەران نەكەونە رى). عبدالله كۆرى
 عومەر) ابو عبيدالله ى الانصارى) ئەگەن پىنچ ھەزار سوارە بەرمو شارمۇر نەكەونە رى.
 نەم كاتەدا سوپاي كورد كە خۇى نامادە كرديبو بۇ بەرەستى نەشكرى نىسلام شەونك ئە
 (سىروان) نەپەرنەومو بەرانبەر ئە شكرى كورد نەومىن. ئە يەكەم ھىرشدا) ابو
 عبيدالله ى انصارى) ئەكوژى. ھىرشى دووم و سى يەم كەسى پۇژى خاياند سوپاي
 موسولمانەكان سەرنەكەون. بەشپۇەيەك كە شاخ و دەشت و دۆل بەخۇيىنى جەنگاومرانی
 كورد سوور نەبى. ئە ئەنجامدا ھەموو دىھات و شارۇچكەكانى كوردستان كاوول ئەكەن
 پەرستگاوانگەردنەكان نەپوخىنن ژن و كچى كورد بەدىل ئەگرن و ھەرچى سامان و دموئەت
 ھەيە تالانى ئەكەن. ئەوانى مانەوہ بوونە نىسلام وازيان لى ھىندان لاشەكەى)
 ابو عبيدالله) ئە دامىنى چىپاي) شنروى) نەنئىژن ئە نزيك شارى) ھەلە بچە). كە نىستا
 بۆتە دى – عەبابەيلى – (عبدالله ى كۆرى عومەر)

چەند مانگىك ئەو ناوچەيەدا نەمىنئتەوہ. تاومكو ئە جىگاي ناگردانى ناگرو
 پەرستگان چەند مزگەوتىكى دروستكرد و ياساو فەرمانەكانى نىسلامى ئە خەكەكە
 گەياند. ئە پاشدا رومو) ھەورامان) نەكەوئتە رى ئە نزيك) پاوہ) تەوشى شەپو

كوشتاريكى خۇيناوى دىت كە زۆرىيە نافرەت و پىر و منالى كورد بەدەستى سوپاي ئىسلام ئەكوژى و ئەناو ئەچن. عبدالله كۆرى عومەر لە شارى پاود مزگەوتىكى دوست كرد. يەككە لە كورمەكانى (مەاذ كۆرى جىل) و چەند كەسىكى تىرى عەرەب جى دىلى. ئەپاشدا ئەم عەرەبەنە ژن و كچى كوژاومەكان مەرە ئەكەن ئەو يىدا جى گىر ئەبن و منال ئەكەوتتە نىوانيان. بەم شىومە مەنەو كە تا ئىستاش گۆرمەكانيان لە نەزىك شارى پاودمەيە عبدالله كۆرى عومەر پاش ماومەيكى كەم تىوانى ھەموو ولاتى كورد بىغانە ژىر چاومەيى ئىسلامەو. ئەبرى كوورە ناگرو پەرستەكان مزگەوتى دوست كرد و ياسا ھەرمەنەكانى ناينى ئىسلامى بلاو كردەو. ھەرچەندە كوردەكان بەھۆى شەپۆ شۆرو كوشتارمەو دىنەكەى خۇيان ئەدەست داو ناينى ئىسلاميان و مرگرت بەلام ئە ناوړەكدا مەيليان بەرمو لای ناينى باو باپىريان ئەچوو. ئە سەرەتادا زۆر ناگادارىيان ئەكردو بە تەنگىيەو بوون بەلام ئەپاشدا وردە وردە بىريان چومەو. شەرمەكانى سەرمەى خەلىفەى عەباسى ھەموو شەرى دىنى بوو. ئەو شەپە خۇيناوئەى ئە سالى (۲۰۷) و (۲۲۴) ى كۆچى ئە ژووروى كوردستان بويدا بۇ ھەمان مەبەستى دىنى بوو. دانىشتوانى ئىسلاميان ھەرچەندە موسولمان بوو بوون و نوڭژوو ياساكانى ئىسلاميان بەچى ئەھىنا بەلام ھىشتا ئەندى خوو رەشتى زەردەشتيان تىك ئەدابوو تا سالى (۸۴۲) ى كۆچى (مەولانا گشایش) بابا گەورەى مەردۇخەكان ھات و دەستى كرد بە فەزىركەنى قورنان و بلاو كەردەمەى ياساكانى ئىسلام بە شىومەيكى بوون و ئاشكرا ئە ناوچەى ھەوراماندا. سەرمەزى ئەمەى نەزىكەى ھەشت سەدمو نىو بەسەر ئەم گۆپانەدا تىپەرىپىو ئەپانوىست ئە ئىسلام ھەنگەرىنەمەو و ياخى بېنەو و بگەرىنەمەو سەر دىنەكەى (پىر شەھرىار)^{۴۶} كە بە يەككە ئە پىاچاك و بلاو كەرمەى ناينى زەردەشتيان زانپەو ئە ناوچەكەدا (پىرشالىيار وە پىرشەھرىا ئىرمەا ھەر يەككىن). مەولانا گشایش پىاوىكى چاوكز بپوە بۇيە ھەورامەكان بە گشایشە كوڭر ناوى ئەبەن و ھەون و تىكوشانى ئەم كابرايە بۇ پەرمەندەن و ناساندەى ئىسلام واى ئە خەلكەكە كرد پەتيان

^{۴۶} ماریفەتى پىرشالىيار – بریتى يە ئە كىتەبىكى گەورە ئە چەند بەندىك پىك ھاتەو.

پەرە ئە قەسى نەستەق و وتەى بەنرخ. ئە كۆتایى ھەربەندىكدا چەند پەندىك بە شىومەى ھۇنراو نووسراو

ئىى بىت و به گوشايشه كوينر ناوى بهرن^{۹۰}. نهگەر له پيش سپى و پياوه ناكلهكانى
 ههورامانت بيرسيايه نايا قورنان كۇنه ماريضهتى پير شرگريار ؟ له وهلامدا نهئىن :
 ماريضهتى شهريار كۇنه قورنان دوينى گوشايشه كوينر هينايه ههورامان له كۇتايى هر
 بهندى له كتييهكهى پيرشاليار نهم وتديه به هۇنراوه دووباره بۇتهوه.
 گوشت جه واتاي پيرشاليار بۇ هۇشت جه كيسا ستهى ر

يانى گزيت له وتهكانى پيرشاليار بى و هۇشت به لاي پديامبهرى ريمزگۇوه بىت
 دانيشتوانى نهمرؤى ههورامان وشهى (ريمزگۇ) له پديامبهرى ئيسلام نهگيرنهوه. بهلام
 پديامبهرى ئيسلام ريمزى نهبووه ويه ئاشكرا داواى پديامبهرى كردوه. واتاي ريمزگۇ
 بريتى يه له (زمردهشت) كه به (وحشور سپيمارى) ناوداره يانى (پديامبهرى ريمزگۇ)
 نهو كتييهى باسماكرد ئىستا له ههورامان به پىى وسيهتى پيرشاليار نهم كتييه نابى
 بدرتته دست ييگانه. ههموو پره له وتدى جوان و پهندى بهنرخ كه بهرزى و هوشيارى
 پيرشاليارمان بۇ دهرنهخات. نهمدش وينديهك له پهنديمكاني ؛ -

مرويووه وارؤ ورده ورينه و مريسه برؤو چوار سهرينه
 كرگى سياوه و هئليش چهرمينه گوشنى ميريوى دوى برينه

واته بهفريكى نهبارى بهفره خۇركهيه، گوريس كه بهرا چوار سهر پيدا
 نهكات، مريشكى مانى پرهكهى رشه، كهچى هيلكهكهى سپى يه. مه نجهن كه كوني تى
 بو دوو سهر پيدا نهكات ليردها مه بهست له

^{۹۰} له سهرمتاي بهندى يهكهى كتييه كه له بريتى (كيسسته) كه به ماناي (ئيرراو) ديت وشهى (روست)
 نووسراوه كه بوشت به ماناي (داناي ريمزگۇ) ديت. لهو لهچى بوشت مروست تريت
^{۹۱} كتييى ديمستان لامناهب ل ۱۰

بەر هەنستی سوپای دوژمنه و بەرگری له خاك و نیشتمان، نه‌ئیت یه‌ك گرتن و
یه‌ك بوون مایه‌ی سه‌ربه‌ری و سه‌ركه‌وتنه. دیسانه‌وه له په‌ندیکێ تردا نه‌ئیت :-
داران گیانداران چه‌رگو د‌ل به‌رگن گانی پر نه‌رگه‌نگانی بی به‌رگن
کرگ چه‌ هینمین هینلی چه‌کرگن
رواس چه‌رواس و مرگی چه‌ ودرگن

یانی دره‌خت و گیانداران به‌گ و ریشه و چه‌رگ و د‌نیان چار چارێك بی به‌رگن یانی
بی گه‌لاو بی به‌رو تووكن، م‌ریشك له ه‌يكه‌وه‌ه‌يكه له م‌ریشك، ر‌ینوی له ر‌ینوی، گ‌ورگیش
له گ‌ورگ، ل‌یزمدا م‌ه‌به‌ست نه‌وه‌یه‌كه دره‌خت و گ‌زو گ‌یا ه‌ه‌ستی ه‌ه‌یه و نه‌ژی و وه‌ك
گیاندار ب‌یت وایه كه‌گه‌لا نه‌كات - نه‌خوات - له پاشدا گه‌لاكه‌ی نه‌وم‌ری، یاخود ه‌ه‌ر
كه‌سه نه‌چ‌یته‌وه سه‌ر به‌گه‌زو ب‌نه‌مای خ‌وی. ه‌ه‌ر شته وه‌ك خ‌وی له خ‌وی په‌یدا نه‌بی.
ل‌یزمدا نه‌ومان ب‌و د‌م نه‌كه‌وی كه ناگ‌ر په‌رسته ك‌ونه‌كان ه‌ه‌مان رای فه‌یه‌سوفه
یونانیه‌كانیان ه‌ه‌ب‌وه كه نه‌ئ‌ین م‌رو‌ف سه‌رم‌تای نه‌و ناتوان‌ری سه‌ره‌تای ب‌ودیاری ب‌كر‌ی.
ه‌ه‌رگ‌یز ك‌وتاییشی نایه. خ‌اوه‌نی نه‌و ك‌تیبه‌ی باسما‌ك‌رد (پ‌ر شه‌ه‌ریار) نه‌م پ‌یاوه
مه‌ج‌ووسی) - ناگ‌ر په‌رستی بووه. بابا گ‌ه‌وره‌ی پ‌ر شه‌ه‌ریاری دوومه كه‌ موس‌لمان بووه.
نه‌م پ‌ر شه‌ه‌ریاری دوومه شه‌و‌نك له خ‌ه‌ویا چ‌اوی به‌ پ‌نجه‌مه‌ری ن‌یسلام (م‌حمد د. خ)
نه‌كه‌وی و بانگی نه‌كات - ك‌و‌رم -. نه‌میش ب‌ۆسه‌بینی ناوی خ‌وی نه‌گ‌و‌ری به‌ (سته‌ها) و
نه‌ئ‌یت م‌ن) سه‌یدم). نه‌م پ‌یاوه له‌ناو ه‌ه‌ورامان - دا به‌ (سه‌یدم سته‌ها) ناودار بووه. نه‌م
پ‌ر شه‌ه‌ریاری دوومه هاوچه‌رخ‌ی (ع‌بدالقادر گ‌یلانی) بوه و په‌یوه‌ندی ه‌ه‌بووه له
ن‌یوانیاندا. س‌الی (٤٨٠) ی ك‌ۆچی پ‌ر شه‌ه‌ریاری دووم ك‌تیبه‌ی (م‌عرفت) ی گ‌و‌ریوه و نه‌و
شته‌ن‌دی له‌گه‌ل نایینی ن‌یسلامدا پ‌ی نه‌كه‌وتوه نه‌م لا‌ی‌ب‌ردوه. ن‌یستا ن‌وسخه‌ی دوومی نه‌م
ك‌تیبه‌ له ه‌ه‌وراماندا ماوه. (مه‌ولانا گو‌شایش) كه باسما‌ك‌رد ك‌و‌ری (بابا مه‌ردو‌خ) و
نه‌ویش بابا گ‌ه‌وره‌ی ش‌یخ (م‌حمد مه‌ردو‌خی) یه كه‌ دان‌ه‌ری نه‌م (م‌یزوو) یه. له س‌الی
(٧٧٥) ی ك‌ۆچی دا ه‌ات‌ۆته ه‌ه‌ورامان و له س‌الی (٧٧٨) ی ك‌ۆچی ك‌چی ش‌یخ شه‌هابه‌دینی
د‌زاوم‌ری ه‌یناوه و له ه‌ه‌ورامانا ج‌ی گ‌یر بوه. س‌الی (٨٤٢) ی ك‌ۆچی به‌ هاو‌ك‌اری (ش‌یخ
شه‌هابه‌دین) ده‌ستی به‌ راگ‌ه‌یان‌د‌نی ق‌ور‌نان و بلاو ك‌ردنه‌وه‌ی یاسای ن‌یسلام ك‌رد‌وه. به‌لام
مه‌به‌ستی به‌ ته‌واوی نه‌ه‌ات‌ۆته دی و له‌دن‌یا د‌م‌رچ‌ووه (مه‌ولانا گو‌شایش) ی ك‌و‌ری ج‌ینگ‌ای

گرتۆتەو. ئەو پۈتۈندەنەومىيەدا بۆمان دىرنەكەوى كورد (ئارى) نەزادەمو ناگر پەرست
 نەگەن پارس و ھەموو نەتەومىكانى تىرى ئارى ھاۋرەگەزىن تەنھا خانلىك ئىزىدا دەستى بۇ
 راكىشىن نەومىيە بىزانىن پەگەزى كورد نە كۆيندا كۆتايى دىت و نەگاتە كى ؟ ئايا كوردو ماد
 يەكن يا جىياۋان ئايا كورد دوانزە ھەم ھىرقەيە ئەو (۱۲) ھىرقە ئارى يە ؟ ئايا كورد نە
 مادە يا ماد نە كورد. نە زۆرىيە مېژوۋىكاندا ناۋى كورد مورادىقى ناۋى (ماد) ە و
 ھەردوۋىكان بە يەك مانا دىن. نە مېژوۋە كۆن و تازەكاندا نە تەنىشت ناۋى ماد يا مادا
 وشەى (كوردستان) نە ئىۋان دوو گەۋانەدا نووسراۋە كە مەبەست وشەى (ماد) يا (مادا)
 يە. نە كىتىبى (عشق و سلگنت) كە بە شىۋەى پۆمان نووسراۋە نە ھەموو شىۋىنىكىدا ناۋى ماد
 و كوردى پىكەۋە ھىناۋە. نە كىتىبى (كىلىسەى كۆن) دا ل (۲۶۸) وشەى پارت و مەدى و
 عىلام) ھاتوۋە. كە بەم شىۋەى غۆى لىكى داۋمەتوۋە پارتىيا - خوراسانى ئەمرو، مەدى
 كوردستانى ئىستا. عىلام - خورستان. نەگەر ۋابىت ئەۋا وشەى كورد) و (ماد) مرادىقى
 يەكن و بەيەك مانا دىن و ئەيەك جىيا ناكىرنەۋە، بۇ ۋىنە نەگەر ۋىستمان بلىنن
 دىۋەلتى (ماد) ئەۋا بەبى دوو دلى ئەتۋانن بلىنن (دىۋەلتى كورد) يا نەتەۋى كورد.
 ھەندىك نە مېژوۋە ناسان و رۆژھەلات ناسەكان ۋەك پىرۋىسۇرا ساپس) و دانەرى كىتىبى
 ئاينەى نەسكەندەرى ل ۲۱ و مىگى ل ۱۵... ھتە مادىيان بە كورد دانائە. ۋەك _ دىئالە
 بەشىك كورد) سەلمانازار X ھەرمانىۋى ئاشورىيەكان وشەى (مادا) ي بە بەشىك نە كورد
 ئاۋ بىردوۋە نەك ھەموو كوردى رۆژھەلات و بۆرۈئاۋا. وشەى ماد نە ھەۋت ھۆزى كوردا دىيارى
 ئەدات. ئەمەش ئەۋە نەسەلىنىنى كە ماد بىرىتىن نە ھۆزىكى كورد و بىۋەتە ھەۋت
 ئىق، بەلام بەزى مېژوۋە ناسە كوردەكان كورد بەشىكىن نە ماد يانى كۆمەلى كورد بەشىكىن
 نە نەتەۋى ماد. نە ئىن بىنەپەتى كورد بە وشەى (كورد) يا (كورد) كۆتايى دىت.
 زۆرىيە مېژوۋە ناسانى يونانى ۋەرمەنسى وشەى كورد يا كاردۇ يا كاردەك) يا كاردەكىيان
 بەكار ھىناۋە، نە مېژوۋە ھەورامان ل (۱۶) دا نووسراۋە كورد و دىلام - دىلم و گىل و
 خەزم و نەبط و گىرموك - جىرامف - جىرامقە (ئەمانە ھەموو كوردى) يابىت كوردى نوح) ن نە
 تەۋرات دا بەشى دىيەم و نە زۆرىيە مېژوۋەكان نەم و تەيە دىيارە بۆتەۋە. بەپىى نەم
 رايە كۆمەلى كورد بەشىكىن نە نەتەۋى ماد يانى (كورد نە ماد) ە دىۋەلتى كوردى
 كەيتىۋىاد كە دىۋەلتى مادىيان پىۋەتوۋە پىك ھاتوۋە نە ھۆزەكانى ماد - كورد، ئور، گىل،

خەزەر، دىيىلەم — ئەمانە بە ھەموويان دىمۆلەتى كەيتىۋىدى كوردىيان پىنك ھىناۋە و بە تايىبەتى دىمۆلەتى كورد نەبىۋە. بەلام دىمۆلەتى "گوتى، كاسى، لۇلۇ، مىتانى، زەندىيە، نەخشىدىيە، جەسنەۋىيە، دىيالە، ئوپى بچوۋك، ئال خورشىد"، و تراۋە دىمۆلەتى كورد يان بە دىمۆلەتى كورد ناۋ براۋن(ھۆزەكانى دىكەي ماد زۇر بەشدار نەبىۋن لە پىنك ھىنانى ئەۋ دىمۆلەتەدا). لەبەر ئەۋمى دامەزىنەرى دىمۆلەتەكان كورد بىۋن ئەك مادەكان. ئىرمدا بۇمان دىرنەكەۋى كە وشەي(مامد) لە وشەي كورد بىلۆترە بە(كورد و دىيەم و خەزەر) و.. ھتە، ئەۋترى ماد. دىسانەۋە جىگەي گومان نى يە لە قىسەكانى ھىرۇدۇتى يونانى دا كە ئەئىت " كۆمەئىك لە كوردەكان خۇيان ناۋ ناۋە ماد) ۋە ئەم ناۋمىيان بە ھەر چۇنىك بىت گومان نامىنىت كە وشەي ماد زۇر گەۋرە ترۋ بىلۆ ترە لە وشەي كورد يانى وشەي كورد لە ماد پىنك ھاتۋە. بە كوردو ھەموۋ نەۋىكانى(ماد) ئەۋترى(ماد). بەلام وتەكەي ھىرۇدۇت كە ئەلى بەشنىك لە كوردەكانى رۇژھەلات خۇيان ناۋ ناۋە(ماد). ئىرمدا ئەبىت بلىن كە وشەي(كورد) زۇر لە وشەي(ماد) بىلۆترە. يانى بە پىنچەۋانەي راکەي پىنچەۋمانەۋە. ھەرچەندە بە بەشى رۇژھەلات ئەۋترى(مادستان) يانى ۋلاتى مادەكان. بە بەشى نارازات و زاگۇس ئەۋترى(كوردستان). ئىرمدا جىاۋازى ھەيە لە نىۋان مىژۋو نوۋسەكاندا لەسەر ئەم باسە، كە ئايا كورد لە مادە يا ماد لە كوردە ؟ جى ئى گومان نى يە كە وشەي ماد بە ھەموۋ نەۋىكانى(مادى كۆرى پايت كۆرى نوح) ئەۋترى. ئەۋ بەلگەنەي كە بە خەتى بزمارى نوۋسراۋون ياخود ئەۋ دەست نوۋس و شۆينەۋارە مىژۋويانەي لە كوردستان دۇزراۋنەتەۋە وشەي(كوردراكان) بەكار ھاتۋە كە بە ماناي(كوردەكان) دىت. ئەستراپۇن(ى) جۇگرافىيازانى. يونانى سالى(۶۰) پ ز نەخشەيەكى كىشاۋە لە سەر نەخشەكە وشەي(كىلامكى) داناۋە(كارداك). لە سەرمەي مىژۋمۋە لە چىپاكى سوريانى جى گىر بىۋن بە(گوتو) بە ناۋ بانگ بىۋن. گۇتۇ يە واتاي پالەۋان، ئازا، شەۋانى دىت. بەم ھەمان شىۋە ۋىرگىنپانى وشەي گۇتۇ بۇ سەر زىمانى ئاشۋورى " كاردۇ يا كارداك يا كۇردۇ " يە كە ھەمان مەبەستى پىنچەۋ نەگىتەۋە. ئەگەر ئەۋ مەبەستە راست بىت ئەۋانەيە لەبەر ئازايى و شەپكەرى پى يان و تىن(كارد) چۈنكە كارد لە زۇر شۆينى كوردەۋارى بەماناي چەقۇيەكى گەرمى بىر بەكار دىت. ئەھەر شۆينىكدا وشەي(كورد) بە فارس و وشەي(كورد) بە عەربى ھاتىبى. ھىچ جىاۋازى نى يە و ھەردوۋىكىيان بە ماناي

پالەوان دین. کەلھورەکانیش خۆیان بە ئەومی گۆمەز ئەزانن بڕ سەلماندنی ئەم قەسەیهشیان ئەلێن وشە گۆمەز ئە وشە (گۆتۆ) یا (کۆدۆ) ھاتووە وەک ئە ھۆزە کوردەکاندا باسماکەرد. ئە میژووی ھەورامانی کۆنیشدا (گۆتۆ) یا (ژۆتۆ) یا (کۆدۆ) وە یاخود (گودی) نووسراوە، کە ئە چیا جودی ژیاپون بەم ناومووە ناو براون. ئەم ھۆزە کوردەکانن کۆتاییان بە دەسلەتداریەتی نەرامسین کۆری سەرگۆنی یەکەم ھیناوە. ئەم حکایە الجغرافی ل ٦٠) نووسراوە کورد ئە پمگەزی (کارەوێک) ئە سەر سەردەمی کۆن دا ئەم کارەوێکان ئە چیاکانی جزیرە و ئەرمینیا و سەرروی ولاتی ئاشوور دانیشتوون. گەزەفونی یونانی ئەلێت - ئەومەکانی (کارەوشیا - کورد ئەکاتی گەپانەومی دە ھەزار یونانی دا رینگیان پێ ئەگرن زۆر نازایانە شەریان کردووە. ناوچە (وان بەتیس) بە (کارەوێکیان) ناودار بوو. ئەبەر ئەومی دانیشتوانی بەشیێک بوون ئە ئەومی کارەوێک. ئە کۆتاییدا ئەتوانین بێن ئەتەومی کورد ئە مادەکان بێ. یاخود مودەکان بەشیێک بێ ئە ھۆزەکانی رۆژھەلات کە ئەم دواییەدا ئە سەدە پێک ھاتنی دەرئەتی (کیانی) دا خۆیان ناو نابی (ماد) یاخود بە ھۆی نازایەتی و پالەوانیەو ناو تراون کورد. بەھەر شۆمەیک بێت ئەم ئەتەویە بەشیێک ئەبەرگەزی (ناری) و زیاتر ئە پێنج ھەزار سال پ ز ئە شۆنی ئیستایاندا بوون. بەو پەڕی نازایەتی و ئی ھاتوویەو ژیاون و پەرمیان سەندووە ئەیان ھێشتووە کەس سەرداریان بێت. ھەندێ ئە زانا پمگەز ناسەکان کورد بە ئەومی کوردی کۆری عومەری کۆری مەزقیواو) پاشای یەمەن دانەنێن " کوردی عومەری مەزقیواو کۆری عامر ماع السماو - حارپ - امرئ القیس - نعلبە - مازن - الاسد - فوپ - یفت - مالک - زەید - کھەلان - سەیا - یسجب - یعب - قەحکان - عابد - شالغ - فغشد، سام کۆری نوح ". بە پێی ئەم وتەییە ئەبێت کورد ئە عەرەب بێت ئانی ئەومی سامی کۆری نوح بێ ھەرمەنڕوایی یەمەن عومەری کۆری مەزقیواو ئە یەمەنەو ناردووە شام و کۆری عومەری کۆری مەزقیواو ناو تراون. ئەم ھۆنراوەی خوارموش بەلگەییە بۆ وتەکیان :-

لعمرك ما لانكراد ابناو فارس و لكنهم کرد عمر ابن عامر

عبداللە ی کۆری عومەر وتووەتی : یەکیێک ئە عەرەبەکانی ولاتی فارس نیشارەتی کردووە کە (ئێبراھیم خلیل - یسوعێن). یەکیێک ئە مەجلیسەکەدا و توپە بۆچی ولاتی

فارس عهره‌بی هه‌یه ؟ له وه‌لامدا نه‌ئێ : به‌ئێ کورد له عهره‌به‌ه‌کانی ولاتی فارسین^{۹۰}. (تێ
 بینی، ئهم رایه پێچه‌وانه‌ی بای پێشوه‌ چونکه عومهری مه‌زێقیاو گه‌ئێ له‌دوای سه‌رده‌می
 ئیبراهیم خلیل - ه وه‌ بووه) وهرگێڕ

هه‌ندیکێ تر رایان وایه که کورد له نه‌وه‌ی عومهر مه‌زێقیاو ئن عومهریش به‌ کوپی
 ئیسماعیل کوپی ئیبراهیم خه‌لیل دانه‌ئین. هه‌ندیکێ تر نه‌ئین - کورد کوپی ئێران کوپی
 ئاشور کوپی سام کوپی نوح ه^{۹۱} (له ته‌وراتدا به‌هیچ شێوه‌یه‌ک یاسی کوردو ئێران
 نه‌براهمه‌وه سه‌ر ئاشور به‌ئێکو وشه‌ی کورد و ئێران له ته‌وراتا نیه X وهرگێڕ). له به‌ری
 کورد) و(مادا) وشه‌کانی(ئێران) و(پارس) هاتوه‌وه. له کاتیگدا ئێران له‌وه سه‌رده‌مه‌دا
 بریتی بووه له(مادو پارس) و ناوی ئێران هه‌ر نه‌بووه. پاش دمه‌لاتداریه‌تی کورشی
 گه‌وره‌ وشه‌ی ئێران په‌یدا بووه جگه‌ له(شێمو قیافه و خو‌رشت و ئاین و زمان و له‌هجه)
 به‌ پێی شێوه‌واری می‌ژووپی و زانستی کورد له نه‌ژادی(ناری) یه. له ئێوان نه‌ته‌وه‌مکانی
 ناری دا کوردو پارس زۆر له‌یه‌ک نزیک بوون و وه‌ک دوو لقی یه‌ک دره‌خت بوون، به‌ پێی
 ئهم خسته‌یه‌ی دروستمان کردوه که بۆ زیاتر شارمه‌زا بوونه له‌ راستی. بۆمان دهرنه‌که‌وئ
 که کورد له به‌گه‌زو زمانی فارسیه‌وه نزیکه‌وه له ناری یه‌کان(گر بشاهر سایه عین ئورنیست
 نور چندان دور نیست ئیرمدا بۆمان دهرنه‌که‌وئ له‌وه وشه‌و پیتانه‌ی کورد و فارس به‌کاری
 نه‌هینن زۆر له یه‌که‌وه نزیکن، به‌لام له‌گه‌ئ عهره‌بی و تورکیدا جیاوازیه‌کی گه‌وره‌ به‌دی
 نه‌کری ته‌نانه‌ت له پووی زمانه‌وانیشه‌وه وه‌ک پاش و پێش خستنی کردار و ئاوه‌لئاو. بۆ

عهره‌بی

فارسی

وێنه‌ کوردی

^{۹۰} می‌ژووی کامل ابن ابر ل ۳۴. ابو عمری کوری عبدالله له کتێبی قصدا لام فی انصاب العرب و العجم
 - و هه‌یروز نابادی له کتێبی(قاموس بو) ابو الفه‌ل شهاب الدین سید محمود ئاتوسی بقدادی له(روح
 المعانی) دا تفسیر له په‌راوێزی ئایه‌تی(ستدعون الی قوم اولی یاس شدید) و قازی ابن خلکان له
 ته‌رجمه‌ی(مذهب بن ابی صفر) و سیدی بقدادی له کتێبی(سبائك الذهب فی معرفه قبائل العرب)
 و مه‌سه‌ودی له مروج الذهب و له تفسیری(سیل الترم) دا. ئه‌وه سه‌رچاوانه‌ په‌گشتی رایان وایه که کورد
 نه‌وه‌ی(عومهر مه‌زێقیاو بن و نه‌ئین هۆزی ئه‌وس و خه‌زرج یش له کورده‌مکان و له نه‌وه‌ی عومهر مه‌زێقیاو

- ن

^{۹۱} سبائك لذهب - ل ۱۱.

زەمەد عومەری کوشت زەید عمر ازە چەرب زەید عمر

نەگەر سەیری ھەرھەنگە کە یەردووخ بەکەین بۆمان دەرئەگەوی پەییوەندیەکی توندو تۆن لە نیوان کوردی و ھارس دا ھەبە ھەروەھا لەگەن زمانەکانی دیکە یۆژھەلاتی ناوەراست. ھەو بوونکردنەوی سەرمودا سی خالی سەرمکیان بو بوون نەبیئەو ھە ھەچ گومان و دوو دایمان نامینی^۱ - کورد لە ئەوێ (ناری) یە و لەگەن پارس دا لە ڕەگەزێکن و لە ڕەگەزەکانی دیکە جیاوازن. ۲- ئەتەوێ کورد چەندین ھەزار سالە لە کوردستاندا ئەژی داب و نەریت و خوو

پەوشت و ھەنس و کەوتی خۆی پاراستو ھە ئەتەوێکانی دراوسی وەئە ناھور، کلدان، عیلام) و لە سەر داب و نەریتی کوردەواری خۆی ماوەتەو تاکو نیستاش. بەو پەڕی نازایەتی و ئی ھاتووپیەو ھێرش و پەلاماری دراوسی بیگانەکانی بەر پەرج داوەتەو. لە سەدە (۳۷) پ ز کوردە (گوتیەکان) لەگەن نەرامسینی کۆری سارگۆن بەشەرھاتوون و تیکیان شکانوون کورد زیاتر لە دوو سەدە ھەرنابەروای کلدانپەکان بوو.

سەدە ی ھەژدەھەم یانی (۱۸۰۰) پ ز کوردەکان لەگەن جی نشینەکانی (ھامورابی بابلی) دا جەنگیون و بەسەریاندا زان بوون و تیکەنیان بوون. ئەم تیکەن بوون و زان بوون بۆتە ھۆی توانەوێ کلدانپەکان^۲. دیسانەو لە سەدەکانی نۆھەم و ھەشتەمی پ ز ھەرمائەروایانی ئاشوور لەسەر یەك چەندین ھێرشیان کردۆتە سەر ولاتی کورد، کوردیش بەو پەڕی نازایی و لەخو بووردووپیەو بەر پەڕی ھێرشکانی داوەتەو. سالی (۷۴۴) پ ز کوردو ئاشور دەستیان داوە یەك شەڕیکی سەخت و خۆیناوی پوویدا، ھەردوو لا قوربانیەکی زۆریدا و پاشەکشیان کرد بۆ ئەوێ بگەنە ئەنجام. دیسانەو سالی ۳۲۷ پ ز کوردەکان ھێرشیان کردۆتە سەر ئاشوریەکان بەلام بەھۆی یەك نەبوون و جیاوازیەو ھێرشەکەیان سەری نەگرت پەرش و بلاو بوونەو. (مادی بچووک) نازەربایجان و کوردەکانی ئورستان و عیراقتی عەجەم (مادی گەورە) یەکیان گرت ھاوپەیمان لەگەن ھەرمائەروانیا بابل ھێرشیان کردە سەر نەینەواو تەخت و بەختی ئاشوریان بو ھەمیشەیی لەناو برد.

^۱ ملل قدیمە مشرق و مرگیزی ھەروخی ل ۱۲۵

کاتی نهسکه ندمری پومی هات و نیرانی داگیر کردو به سه ریاندا سه رکه وت، کوردمکانیش هاویه شی ژیر دستهیی بون به لام شیمیه کی راسته وخو (پومه کان) نه یانتوانیوه دست به سه رکوردمکانا بگرن. سهرداران و نه میرمکانی کورد تا رادمیه ک توانیویانه دمه لات و سنووری خویان بیارین.

۲- کورد و ماد جیاوازنن / - پای چن دین میژوو نووسان پوونیان کردموه که وشه کورد یا ماد له یه ک جیانن و ههرووکیان به یه ک واتا دین. یا کورد له ماده یانی مادا که (کورد، دیلم، گیل، ننگ خه زمر، گهرموک) نهومی مادابن یا خود ماد له نهومی کورد بیت. له کتینی (عشق و سلگنت) نووسراو (زمانی مادمکان زمانی کوردی بووه). نه مهش رای ژوریه روه لات ناسه کان (ابن خلکان) و ژوریه میژوو ناسه کوردمکان نه نین پارسه کانیش کوردی (مادا) ن بهم شیمیه دبنه برای کورد نه گهر کوردی (کیومهرس) بن نهوا نه بنه برازای ماداو ناموزای کورد. چن د میژوو نووسنیک نه نین "پارس، خه زمر، سه قلاپ سدسان، خلغال، غز، تورک، چین، بلقاری، بهرتاس" نه مانه هه موو کوردی یابپ کوردی نوح. نه گهر واپینت پارس و ماداو گیومهرس بران نهوا نه بنه مامدی کورد. نه م رایه جی ی برو نی یه، به لام راکه دیکه ژور نژیکه له راستی یهوه. که پارس له نهومی (گیومهرس) ن که هه ره به عامری پی نه نین. هه رچونیک بیت دیاره له ونه گه یشتوین که نه تهومی کوردو پارس ههرووکیان رگه زی (ناری) ن. هیچ به لکه یه کی زانستی نی یه که کورد سامی بیت و دووره له راستی بو زیاتر راست بوونی باسه که مان سهیری نه م سهر چاوانه بکه : ۱- ۱- نیتسکلوییدیای نینگلیزی ۲- میژوی ناوداران له نووسینی شیخ سلکان مملوح ۳- دائره معارف الالمان ۴- دائره معارف الفرنسی الکبیر ۵- نه تهوه نادیارمکان له نووسینی (جیا مل) ۶- میژوی ۱۹۰۰ ی میلادی له نووسینی (ژرف گرینیک) له شوننگای کورد ۷- میژوی ۱۸۶۶) میلادی ۸- جاماسنامه له نووسینی پیر ساماسگ هه ورامی باوکی پیر شالیاری یه که م ۹- میژوی کونی هه ورامان له نووسینی مهلا شه رفی یه که م کوردی مه سه عدی قازی.

بهندی دووهم

ولاتی ماد :-

وهك باسمانگرد ماد بریتی یه له دانزهدهم كۆمهلی نهژادی ناری که بهرمو ناوچهی
رهی نازمربایمان هاتوون و لهویدا جی گیر بچون شوینهکهیان پی ی نهوتری مادستان
یانی ولاتی ماد. له بارمی نووسینی شیومی (ماد) وه له چهئد سهراوهیهکی کۆندا
ههیهکه و به جیاواز نووسیویهتی. له بهرده نووسراومکانی سهردهمی داریوش دا وشه ی
مادا (یا) مادی) هاتوو. یونانیهکان (ناهی) یان نووسیوه موسا خورنی (مدی) ی
نووسیوه. له سترابون (مدیا) ی نووسیوه. سهلمانا زاری دووم له ناومراستی سهردهمی نۆههمی
پ ز (نامادا) ی نووسیوه. هیرودۆتی یونانی (مدر) ی نووسیوه. له ناویستا دا (پهگه)
یانی (په) نووسراوه. ههرشیمو شیوازیکی دانرابیت بۆ ئهم وشه، گرنگ نهومیه مه بهست
له (مادا) ی تهورات و کتیه کۆنهگانه. هیرودۆت نه لی : مادهکان له کۆندا نایان
ناریان (بووه. له پاشدا خویان ناو ناوه) (ماد). (مسیو برسی ههیروز) ی میژوو نووسی
کلدانی نه لی له سهردهیهکی کۆنی پینش زاین مادهکان ولاتی بابلستان داگیر کردوه و
ماوهی (۲۲۴) سال تیا ههراوهی بوون.

"سنووری ولاتی ماد"

به پی ی دیاری کردنهکه ی نهج الدوله له کتینی (کفایه الجغرافی) سنووری ولاتی
ماد بهم شیومیه : ۱- لای ژووو دهریای خهزهر - ۲- لای رۆژئاوا ولاتی نههمدن
نههمدنستان) - ۲- لای خواروو ولاتی فارس و سوریان - خورستان - ۴- لای رۆژهلات
ناری - نههمدنستان له کۆندا به ناریان ناویراون.

دیسانهوه نجم الدوله نه ئینت (ناکیاتان) پایتهختی مادهکان بووه له سهرهتادا
بریتی بوه له ههلایهکه (دژوزس) - توس له سالی (۱۲۸۰) پ نیسلام دروستی کر دوو

ورده ورده هه‌رمانه‌پروایانی پارس گوی یان داومتی تا بۆته نهم هه‌مه‌دان^{١٥} - به‌لام) هه‌رودۆت) و هه‌ردموسی) به‌م شینویه سنووری ولاتی مادیان داناهه :

له رۆژه‌لاته‌وه رۆباری جه‌یحون که رۆباری (نهمویه) شیان پی وتوه. له سنووری تورکستانه‌وه تێپه‌ر نه‌کات و نه‌پۆزێته دمیریای نۆزان له کۆندا پۆزۆمه‌ته دمیریای هه‌زمره‌وه.

له پۆزۆناوه رۆباری (هالیس) که له سنووری ناسیای بچووکه‌وه تی نه‌په‌رێ و نه‌پۆزێته دمیریای به‌شه‌وه، له کۆندا به‌ رۆباری (قزل ئیرماق) - هالیس - ناودار بوه. لای ژوورووه‌وه گۆمی هه‌زمره‌ رۆباری ئاراس و چیاکانی ئارارات تا نه‌گاته دمیریای ره‌ش لای خواروو سنووری ولاتی پارس و خوزستان. به‌ پی ی نهم دیاری کردنه کوردستان له به‌شی ولاتی (ماد) دانراوه. هه‌ندیکی تر سنووری ولاتی مادیان به‌م شینویه داناهه لای ژووروو نهمه‌نستان و گۆمی هه‌زمره‌ و تورکستان. لای خواروو پارس و میلام (خوزستانی نیستا) و عیراقي هه‌ره‌ب - لای پۆزۆ ناوا رۆباری هالیس (قزل ئیرماق) یانی سنووری دموه‌تی (لیدی) له ناسیای بچووکه‌ و سنووری بابل. لای پۆزۆ هه‌لات سنووری نهمه‌نستان. نهم دیاری کردنه‌دا کوردستان به‌شیکی ولاتی (ماد) x. نه‌گه‌ر ویستمان کوردستان له ولاتی ماد به‌په‌چرین سنووری ماد به‌م شینویه‌ی ئی دیت.

لای پۆزۆناوا نهمه‌نستان و کوردستان، لای خواروو خوزستان و پارس. لای رۆژه‌لاته‌وه نه‌هه‌فه‌نستان. لای ژووروو تورکستان و گۆمی هه‌زمره‌ و چیاکانی ئارارات. نهمی باسماکه‌رد بریتی بوو له سنووری ولاتی ماد نهمه‌ش نه‌کرنیت به‌ دوو به‌شه‌وه

١- مادی گه‌وره‌ (بریتی یه‌له عیراقي هه‌جهم) یانی گرماشان هه‌مه‌دان، قه‌زوین،

ره‌ی،

عیراق، نه‌هاومند، نه‌سه‌فه‌هان.... هتد، که لورستان و مازهندهران و خۆراسانی‌ش سه‌ر به‌م به‌شه‌ن. ٢- مادی بچووکه‌ - بریتی یه‌ له پووه‌ری خاکی (نۆزمایجان) مه‌لێه‌ندی هه‌رمانه‌پروایانی ماد شاری ته‌یسه‌فون) بووه. که (٢٥) فرسه‌خ خواروی شاری به‌خدا که‌وتوه. یانی رۆژه‌لاتی دیچه‌. نه‌وه سه‌ردمه‌ به‌ (مادیان) ناودار بووه له پاشادا ورده

^{١٥} میژووی کۆچی تا میلادی (٦٢٢) ساڵه‌ نه‌وه ژماریه‌ له (١٢٨٠) دمه‌یه‌کین (٦٥٨) ی نه‌مینێته‌وه یانی (٦٥٨) پ. ز. کوس (٧٠٧) پ. ز. هه‌رمانه‌پروایی و مرگرت یانی په‌نجایه‌ سالیکی به‌سه‌ر هه‌رمانه‌پروایی کوس دا تێپه‌ر نه‌کات.

ورده گۇراوه و بۆته (مەدائىن). پاش ئەومى كەيقوباد دەرلەتى مەدى پىنك ھىنا پايتەختى
 لە (مەديان) ە ە گواستەو شارى (ناكباتان) - ە مەمدان - (كە شارى سەوز) يا (سەوزە
 شار) یشيان پى و تەو. تا ھاتنى (نەژدە ھاك بابا گەورمى دايكى كورشى گەورە نەم شارە
 پايتەختى مەد بوو. لە سەردەمى كورشى گەورمىشدا ە مەمدان سەردەمىك بە پايتەختى
 مەد مەيەو لە پاشدا گونىزايەو شارى (نەمەتا) يانى ئەسەفەھانى نىستە. لەو كاتەدا
 كورش ھەرمەنى تەزىكردنەومى (بەت المقدس) ى دا ەك ئەكتىپىنگدا لە ە مەمدان نەم
 ەوالتە نەم دوايەدا دۆزراوئەو ەرومەھا لە (تەورات) كىتبى (عەزرا) عوزمىر ھەسلى
 شەھەمدا بۆمان دەرلەكەوئ كە ھەرمەنرەموى كورشى مەدى بوو ئەك ھاخامەنىشىنى ەك
 لە دوايەدا باسى ئەكەين. پايتەختى مەدى بچووكىشى (ورمىە) بوو كە زادگای
 پىنەمبەرى كورد زەردەشت بوو. (شەمسى ناداد ى چوارم ھەرمەنرەموى ئاشورمەكان سالى)
 (۸۲۴) پ ز تا سالى (۸۱۲) پ ز ولاتى مەدى بەيەكەك ئەو ولاتانە ناو بىردوھ كە باج دەرى
 ئاشورمەكان بوون. تەگلات پالازارى دوم ھەرمەنرەموى سالى (۷۴۴) پ ز ئەگەن مەمەكان
 بەشەر ھاتەو ەختونىيەتى بە ژىر دەسلەتى خۇيەو. بەشە (۱۷، ۱۸) ى كىتبى ملوك
 دا بۆمان دەرلەكەوئ كە بەشەك ئەو ولاتى مەد ئە ژىر دەسلەتى سەلمانازارا بوو. بەشە
 سەروى ولاتى فارس^{۹۹} سەربەولەتى ئاشور بوو. لە پاشدا سەربەخۇى بە دەست ھىناو
 و دەرلەتى مەديان پىنك ھىناو. دواى ئەو دەرلەتى (مەد و پارس) ئەژىر دەسلەتى
 كورشدا و بە نازادى ژياو تا ھاتنى ئەسكەندرى يونانى بۇ خاكى ئىزان^{۱۰۰}. مېژوو
 نووسەكان ھەندى راي جياوازيان ھەيە لەسەر دىليەتى مەد.

ھىرۇدۇت ئەلى مەمەكان ماوى (۵) سەدە يانى (۵۰۰) سالى بەدلىيەتى ژيان. بەلام
 سەرجاوە ئاشورىەكان بە دوو سەدە يانى دوو سەد سالى ناوى ئەيەن. تا ئە ئەنەما
 سالى (۶۰۶) پ ز بۆ ھەمىشەيى كۆتايى بە دەرلەتى ئاشورى خاوم دەسلەت ئەھىنن و
 سەرنگوونى ئەكەن.

^{۹۹} بەشە سەروى ولاتى فارس مەبەست ئەو ولاتى مەدە

^{۱۰۰} كىتبى - نەبە الازمىرە - ل (۵۰۲).

بەندى سى يەم -

دەريانىڭ پىڭ ھاتنى دىمىلەتتى ماد : - ھەر ئە سەرتاي دوست بولۇنى مېزۇمۇ
تەمگە پىڭ ھاتنى دىمىلەتتى ماد (كوردو ماد) يانى ئاراراتى و رۇڭھەلاتى
سەرووكارى تاييەتپان چ ئە بووى دۇستايەتتى و چ شەپو و شۇپمۇ ھەبوو، ئەگەن
دىمىلەتە كاتى (كىلانى، ئاشوورى، عىلام) ئەبەر ئەو پىنەستە ھەندى ئە ھەئس و
كەوتى ئەم سى دىمىلەتە شامزا بىن ئەوسا بىيىنە سەر پىڭھاتنى دىمىلەتتى ماد.

سەرنجىكى گىشتى ئە ھەرسى دىمۆلەتى

كىلدان - ئاشوور - عىلام

ئەمۇ پاشماۋە دىرىنەنى شارى بەغداد و كەنارى ھەربىي دۇزراۋنەۋە) بوون بۆتەۋە كە (۵) ھەزار سان پىش زابىن يانى (۷) ھەزار سان پىش نووسىنى ئەم كىتەبە دەشتىكى پان و بەرىن كە دوو بوۋىبارى دىجلە و ھوراتى تىبا بەيەك ئەگەن و (شط العرب) دروست ئەگەن. بە دەشتى (شەنھار) بە ناۋيانگ بوون. ئىستە بە و ناۋچەيە ئەۋترى ھىراقى ھەربى (سىز كىۋىن تورات ھەسلى دىمەم). ئەم سەردەمەۋە كە بە سەردەمى سەردەتەي مىژو ئەژمىرى ئەم ناۋچەيەدا دوو ئەتەۋى شومىز - سۇمارى و ئەكەد - ئەژيان كە ھەردوۋىكىيان سەربەخۇ جىاۋاز بوون. خاۋەنى غەت و نووسىن و پىشكەۋەتن بوون ئە بەكار ھىنانى كانزاۋ ئالتون و دروست كەردنى كۆشك و تەلارو ئەخش و نىگارو كىشتوكان شارمزا بوون. ئەم دوو ئەتەۋىيە ھەر چەند ئە ولاتى شوۋمىردا جى گىر بوون يانى خواروۋى ولاتى بابل. ۋەخەتى بىزمارى ئە يادگارە شاكارە دىرىنەكانى ئەم كۆمەلەيە. ئەۋانە ئە ژوۋروۋى ولاتى بابل دا دانىشتىۋىن پى يان وتراۋە (ئەكاد) يا ولاتى (ئەكەد) ھەمىۋ ولاتەكە يانى شوۋمىزو ئەكەد ئە مىژوۋدا ژور ئە كىلدانىيەكان كۆنتر باس كراۋن. كىلدانىيەكان ئەۋە (سامىن و مىژوۋيان ئۆي يە و ئە دەۋرو بەرى سەدەي نۆھەمى " پ ز " : مۇ دەست پى ئەكات بەلام مىژوۋى (شوۋمىزو ئەكاد) ئە كان پتر ئە چەند ھەزار سان پ ز مۇ دەست پى ئەكات. ھەر بەم بۆنەيەۋە ئاتۋان مىژوۋى (كەلدە) بە مىژوۋى شوۋمىزو ئەكاد دابىنىن. ۋەشە كىلدانى و بابل ئە سەدەي نۆھەمى پ ز ئە ناۋ ئاشوۋرىيەكاندا سەرى ھەلدا. ئە نىۋان زاناۋ لىكۆلەرمەكاندا جىاۋازى ھەيە دەريارى ئەۋەمى كام يەك (شوۋمىزو ئەكاد) ئە ناۋچەي (شەنھار) دا بەر ئەۋى كەيان جى گىر بوۋە. ئەم دۋايىيەدا بوون بۈمۈ پىش ھاتنى ئەۋەمى سام بۇ ئەم ناۋچەيە شوۋمىرەكان ئە ناۋچەي كەندەۋى ھەربى دا ژياۋون^{۱۸}. قا سالى (۱۸۴۲) زەيىق شى دەريارى شوۋمىزو ئەكاد بوون

^{۱۸} راي مىستىر كىنگ و ھەسەنى پىرنىيا ئە لا پەرە ۵۴ : ۱۸ كە ئەسەرچاۋە كەدا بە (خلىج فارس) نەۋى بىردۈە.

نەبومو بەلام ئەم دواییەدا وردە وردە ئە پاشماوە دۆزەومکانی (بابل و عیلام) ە وە زانیاری دستکەوت. ولاتی شۆمیر بریتی بوە ئە ویلیەتی (نور). نەریلو، ناروخ، لارسام، لاگاش) و ئەو شۆینانە سەر یەوان ئە نزیک کەنداوی عەرەب دا. ولاتی ئەکاد بریتی بوو ئە ویلیەتی (نەپوور، سیمار. ئەگادە - بابیلو) بابل) کە پایتەختی ولاتی ئەکاد بوو وە ئەوانە سەر یەوان بوون ئە (زابولستان) دا. ئەم دوو کۆمەنە ھەمیشە ئە ھەلچوون ودا چووندا بوون دژی یەکتەر ئە ژێر چاودێری و ھەرمانیروایی سەرۆکی پەرستگاکان دا (پاتسی یان، ناویردوون، ژیاون، ھەر یەکی ئەم) پاتسی) یانە خۆیان بە خواوەنی ھەردوو نەتەوی شۆمیر و ئەکاد زانیو. کۆنترین ھەرمانیرواییان ھەرمانیروایی (نور) (بوو کە ناوی (نورنا) بوو ھەرمانیروایی ئەکاد مەکانیشی کردوو خستوونە ژێر دەسلاتی خۆیەو.

ھەر بەم بۆنەییەو (نورنا) یان بە پادشای شۆمیر ئەکاد ناویردو. وە ئە پاشماوە دیرینەکاندا دەرکەوتو ئەو سەردەمدا چەند ھۆزیکێ پەسەنی گور دوو (نور، گوتی، کاسی، ھۆری - سووباری) واتە کوردەکانی کۆمەنە مەزنی زاگروز ئە سەرومی رۆژھەلاتی ولاتی شۆمیر ئەکاد ژیاون کە بریتی یە ئە کوردستانی ئەمڕۆ ئە خواروی رۆژھەلاتی شدا کەمەنە عیلامەکان بوون. ھەرچەندە عیلامەکان ئە کۆمەنە زاگروز بەلام ئەبەر ئەوی تا نیست بوون ئەبۆتەو کە پەییوەندایەتیان بووین ئەگەل ئەزادی کوردا نێمە ناتوانین پی یان بلین کوردن. شۆمیر ئەکاد چەند جار بە ھاوێشی و گەنێ جارێش بە تەنھا ئەگەل عیلامەکاندا بەشەر ھاتوون تا ئە کۆتایییدا سالی (٢١٤٠) پ ز ھەردووکیان یەکیان گرت و دوو ئەتی (کلە بیان بیک هیئا یانی دوو ئەتی) بابل) کە ناوی ھەموو شارو دێھاتەکانی شۆمیر ئەکاد بەناوی (کلە) وە. ناو پراو. ھەر شارێک خواوەنی خواوندی تایبەتی خۆی بوو بۆ پەرستن، پەرستگایان بۆ دروست کردو. کە - کاهن - رنسی -

“ناوی سووباری بۆ یەکەجار ئە تابلۆیەکی سەردەمی حکومەتی (ئۆگەل نانی مۇنرۆ) ئەسەدی (٢٠) پ ز بە) سووباز نووسراو. ئە پاشماوەکانی (نەرامسین) و شەری سووباز تێ ھاتووە

فرمانداری شارمکه بووه. هرکاتی (پاتسی) یهکان یاخود فرمانداره ناینیهکان له ژئر دسهلانی دمهلتدا بوونایه فرمانروایان نهووت (شاهه نشا) یانی فرمانروای هه موو فرماندارمکان (پاشای پاشایان). فرمانروایی (کلده) زیاتر له (۲) هزار سال بهو پهری نازایی و لی هاتوویهوه فرمانروایان کردوه لهو ماوهیهدا سی جار بهسهر بیگانهدا سرکهوتوون. یهکه مجار لهسه دی بیست و شه شه مدا یانی (۲۶۰۰) پ ز بهسهر کورد مکاندا (گوتی) یهکاندا سرکهوتوون. دوم جار له سه دی بیست و دوو دا یانی (۲۲۰۰) پ ز بهسهر عیلامهکاندا سرکهوتوون) سردهمی فرمانروایی (کوموز ناخونتای یهکه م). سی یه م جار له ناوهراستی سه دی هه ژده مدا یانی سالی (۱۷۶۰) پ ز دیسانه و بهسهر هه ژده کورد مکاندا زال بوونهوه. بهناویانگترین فرمانروایی گرتوته دست و شاری (نهگاده) پایتهختی بووه. یانی (۵) سه ده پیش کیومهرس یهکه م فرمانروای زنجیری پشادای که زمردهشتیهکان به (ناده م) باوکی مروث ناوی نه بهن.

• سارگون X فرمانروایهکی (زور بهدسهلات و ناودار بووه. توانیویهتی ولاتی شوئیر بهاتوه ژئر دسهلانی خویهوه. توانیویهتی دمهلتی (کلده) بگه یئنیته نهو پهری شکوو دسهلات. چهند جارێک بهسهر عیلامهکاندا سرکهوتوو توانیویهتی ولاتی سووریای نیمچه دوورگی سينا داگیر بکات. ههروهها فرمانی داوه هه موو نووسینیێک دهرباری ولات نابین و جادو خوو روهشت نه، ستیره ناسی، صرف، نهو، بهزمانی سامی بنووسریتهوه له په رستگای (نارووخ) دا ههگیراوه. شاری (نارووخ) بهشاری کتیب بهناویانگ بوو^{۱۰۰} له تهورات دا (عهرک) نووسراوه له بریتی (نارووخ) سفر تکوین ههسلای دیه م). دهرباری پهگهزی شوومیر و نهکاد) له نیوان روههلات ناس و میژوو ناسهکاندا جیاوازی هیه. ههتدیک له لێن له نهومی حامی کوری نوحن. ههتدیک تر به نهومی سامی کوری نووحن ناو نه بهن. بهداخهوه نیمه نهگه رپرومان به میژووی یههوبو مهسیهی و نیسلام) بیت، نهوا لهکاتی فرمانروایی (کلده) شوومیر و نهکاد) دا واته

^{۱۰۰} پیرنیا له لایه پهر (۲۶) ی (نیرانی قه دیم) دا نه لیت نه م کتیبخانهیه سارگونی دوم دوستی کردوه سالی (۲۸۰۰) پ ز (میسوس بن یوس) ی هه رانسایی له ل ۱۲۱ تا ۱۲۲ کتیبی (تاریخ ملل قدییه مشرق) و مرگیرانی ههروخی نه لیت: سارگونی یهکه م نه م کتیبخانهیهی دروست کردوه.

سالى (۳۸۰۰) پ ز دا كه سارگونى يەكەم فەرمانرموا بووه هېشتا سام و حام له دايك نه بوون. چونكه ميژوو نووسانى ناوبراو له دايك بوونى (نادم به) (۴۰۰۴) سالى پ ز نهزان^{۱۱}. هەندىكى تر نهئين (۵۵۷۵) پ ز و بړىكى تر (۵۵۰۸) پ ز له هاتنه سەرموى نادهموه تاومكو لهدايك بوونى (سام) به پى ى تهورات زۆريدى كتيبه ميژوويهكانى گهلان نهئين (۲۱۵۲) سالى نيوانيان ههيه. نهگەر نەم ژماريه له (۴۰۰۴) دمرېكهين (۱۸۵۲) سالى نه مينيتهوه نهگەر هاتوو نەم ژماريهش له (۳۸۰۰) دمرېكهين كه سالى فەرمانرموايى

سارگونى يەكەم يانى (۱۷۵۸)^{۱۲} سالى پيش فەرمانرموايى سارگون، سام لهدايك بوون. نەم هەموو جياوازي و پىنكا چوويى و جياوازيانه له نيوان راي زاناو ميژوو ناسهكاندا بوونهته هوى نهوهى كاتى هاتنى نادهم يا دروست بوونى زموى به شيويهكى راست بوون نهزانرى.

بەشەكى دائد كه ابن باغ ازكى است كويهاران زايد و مرگش دى است

(دىر لافواد دهمدگان) دوو سەروكى (هيندى اكتشافات) ى فەرمانسان. رايان وايه عيلاهمكان له نهوهى عيلامى كورى سامى كورى نوحن. نهئين عيلاهمكان حەبەشين يانى له نهوهى حامى كورى نوحن (نەمەش راي چەند ميژوو ناسيگە). پىنچگە نهوهى كه باسمانگرد تاومكو نهو بۆژانه هېشتا سام و حام له دايك نهبوون و به پى ى زۆريدى ميژووى گهلان و كتيبي كۆن (تهورات) نهئين عيلاهمكان له نهوهى سامى كورى نوحن حەبەشيهكان له نهوهى حامن و بەش پىستقن. هوى دوو دلى و بارايى زۆريدى ميژوو ناسهكان لهوه نهچى تيريهكى تر له نهوهى حەبەش له خاكى عيلاهمكاندا ژياين. پاشماومكانيان بوويته هوى سەرى شيواوى زۆريدى ليكۆلەرموگان. بۆيه هېشتا ساغ بوونهويهكى تهواونى يە

^{۱۱} كتيبي - زيد الصنائف - ل ۷ تهوراتى عەربى ل ۱

^{۱۲} ئەك وەك نووسەر نووسيوه بەشكو ئەبى سالى زايىنى له دايك بوونى سام له (۱۸۵۲) پ ز له سالى فەرمانرموايى سارگون دمرېكى له (۲۸۰۰) پ ز تاكو دمرېكهوى سام له (۱۹۴۸) سالى پاش حام له دايك بووه.

له سەر عیلامهكان. هه‌رچه‌نده‌ له‌وه‌ نه‌چی نه‌و پاشماوو ئاسه‌وارانه‌ نه‌ حه‌به‌شه‌كانه‌وه‌ بۆ عیلامه‌كان جی مابێ یاخود له‌وه‌ نه‌چی له‌كاتی فه‌رمانبروایی عیلامه‌كاندا حه‌به‌شكان به‌سەر به‌شیک له‌ده‌سه‌لاتدارنتی عیلامه‌كاندا سهرکه‌وتن یاخود له‌ خاکی خۆیاندا دهریان کردبێ. یاخود له‌وه‌ نه‌چی هه‌موویان خستبهنه‌ ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیانده‌وه‌. دیسانه‌وه‌ سهر له‌نوی عیلامه‌كان سهریان هه‌لدا بێته‌وه‌ و ده‌سه‌لاتیان په‌یدا کرد بێته‌وه‌ رای میژوو نووسی فه‌رمه‌نسی (ده‌مرگان) وایه‌ و نه‌ئێته‌ زمانی بنه‌رته‌ عیلام زمانی (نانزانی) کۆنه‌ که‌ (٢٠٠) ساڵ پ ز به‌کار هاتوو. له‌ پاشدا وازیان لی هێناوه‌. زمانی شوومیری سامی سهریان هه‌لداوو بره‌میان په‌یدا کردوه‌ دیسانه‌وه‌ ساڵی (١٥٠٠) پ ز زمانی نانزانی سهری هه‌لداوه‌ ته‌وه‌ زیندوو بۆته‌وه‌. له‌سه‌رچاوه‌ میژوویه‌كاندا بۆمان بوون بۆته‌وه‌ که‌ سنووری ولاتی عیلام به‌م شیومیه‌ بوون : - له‌ رۆژه‌لاته‌وه‌ به‌شیک له‌ ولاتی فارس. لای ژوورو رینگایه‌ک له‌ هه‌مه‌دانه‌وه‌ درێژ بۆته‌وه‌ تا بابل. لای بۆژنلوا روبرای دیچه‌. لای خواروو که‌ندای عه‌ره‌ب تا بوشه‌هر. ولاتی عیلام بریتی بووه‌ له‌ خوزستان و پشتکۆو چیاکانی به‌ختیاری. شاری شوش پایته‌ختی ئەم ولاته‌ بووه‌. ئەم شاره‌ یه‌کیه‌ک له‌ گونته‌رین شارمکانی دنیا له‌ژمیڕنیت. تا سه‌رده‌می ئەسکه‌ندری مه‌ق‌دونی ناوم‌دان بووه‌. له‌ کتێبه‌ کۆنه‌كاندا (شوش) نووسراوه‌ یانی (سۆسه‌ن) که‌ گونته‌کی زۆر جوانه‌ له‌ پاشماوه‌ کۆنه‌كان و سه‌رچاوه‌ دێرینه‌كاندا سی خولی فه‌رمانبروایی عیلامان بو بوون بۆته‌وه‌ (١) خولی پێش میژوو یانی (٨٠٠٠) ساڵ پێش زاین تا ساڵی (٢٢٢٥) پ ز (٢) سه‌رده‌می په‌یوه‌ندی داری ده‌وله‌تی عیلام و بابل له‌ ساڵی (٢٢٢٥) پ ز تا ساڵی پ ز (٢) سه‌رده‌می‌ک که‌ ده‌وله‌تی عیلام هاوسی ی ولاتی ناشور بووه‌. له‌ساڵی (٧٤٥) پ ز تا ساڵی (٦٤٥) پ ز پاش سارگونی یه‌که‌م نه‌رامسین ی کۆری ده‌سه‌لاتی وره‌گرتوه‌ له‌ ولاتی ک‌ل‌دا (شوومیر و نه‌کاد) له‌ ساڵی (٢٧٠٠) پ ز سه‌رده‌می به‌ سه‌رده‌می ناوم‌دانی و ده‌سه‌لاتداری به‌ناویانگ بووه‌. له‌لایه‌ن (میجهر نادسۆن لی) پارچه‌ تابلویه‌کی سه‌رده‌می ئەم فه‌رمان بره‌م‌ایه‌ دۆزراوه‌ته‌وه‌. له‌ (ده‌ربه‌ندگا‌ور) له‌ نزیک چیا‌ی (قه‌رم‌داغ) پارچه‌یه‌کی تر که‌ ده‌ستی (ده‌موگان)^{١٢} که‌ووتوه‌. دا ده‌رنه‌که‌وی ئەم فه‌رمانبره‌م‌ایه‌ هه‌رشه‌ کردووته‌ سهر ولاتی نۆنۆو فه‌رمونبره‌م‌اکه‌ی که‌ ناوی (شاتۆن) بووه‌شکاندویه‌تی و ولاتی نۆنۆی داگیر کردوه‌.

^{١٢} بریتی یه‌ له‌ پارچه‌ به‌ردیتی پان که‌ له‌ سه‌ری چه‌ند نینگاریک کیشراوه‌.

له پاشدا گوتی یه هاو ږمگه زمکاني لولو که له ناوچه ی کهړکوکدا جی گیر بوون و له کورد مگانی زاگروژن. هیرشیان کردوته سەر ولاتی کلدانیه کان و سهریان به نهرامسین شوږ کردوه که ههرمانږموای خوی لهدمست بدات. نهم شکاندنه بوه هو ی سهر هه لدانهموی لولوکان و ږزگار بوونیان له ژیر دسه لاتی کلدمو پینک هینانی دویاری دموته که بیان. پاش لهدمست چوونی دسه لاتی نهرامسین کلدانیه کان بوونه ژیر دهمته ی دموته تی (ناریخ – نوروخ) پینچ ههرمانږموای (ناریخ) ماوی (۲۰) سال لهم ولاته ههرمانږموای بوون.^{۱۰۴} پاش نه مانهش گوتیه کان جاریکی تر دستیان به سهر ولاتی کلدمکاندا گرتهموه.^{۱۰۵} زیاتر له دوو سده دموته تی (کلده – شومیرو نه کاد) له ژیر ههرمانږموایی گوتی دا بووه. تهنانهت ههرمانږموای به دهمته لاته کانی (لاگاش) یش باجدمری گوتیه کان بوون. به لام شیموی ههرمانږموایی گوتیه کان یا چهند کس ههرمانږمواییان کردوه یا ناویان چی بووه. تا نیستا به ته وای ناشرانی یه (پروفسور سپایزار) له کتیبه که یدا نه نووسی دوا ههرمانږموای گوتیه کان له ولاتی (نه کاد) تیریگان بوه وا دمرنه که وی به پی ی ناوه هاویه شیه کان له گوتی یه کان تیکلای شوومیرمکان بوون. به هو ی نه مانهوه دسه لاتیشیان به سهر نه که دهمکانیشدا گرتبیت^{۱۰۶}. نووسه ری کتیبی (میژووی کون و روزه لاتی نریک X مسر هول) له جه دوه لی ههرمانږمواکانی کوندا ل (۲۱۰) نه لیت) نه ناتوم ههرمانږموایی گوتیه کان له دوریه ری سالی (۲۱۰۰) پ ز یانی سهرده می ههرمانږموایی (هوشنگی) پینشادی له گهل عیلامه کان جه تگیوه. نه ناتوم خوی نه لیت " له گهل عیلامه کاندا شهرمان کردوه شکاندنیکی بی وینه مان به سهردا هینان ". له پاشماوه دیرینه کاندا ږوون بوته وه که عیلامه کان هیرشیان کردوته سهر (لاگاش) و نه ناتوم شکانسویه ته وه، نهم کینه یه وردمورده پهری سهنه وه تا نه کادمکان بوونه ته جی نشینی شوومیرمکان. تا وای لی هات عیلام بووه باج دمری (نه که دهمکان)^{۱۰۷}. پایته غتی (نه ناتوم) شاری لاگاش بووه. له بهر نه هو ی ههرمانږموایی (نه ناتوم) پینچ

^{۱۰۴} میژووی کونی روزه لاتی نریک ل ۱۸۹

^{۱۰۵} هه مان سهر جلوی پینشو

^{۱۰۶} هوزمکانی میژوپوتامی ل ۱۹

^{۱۰۷} میژووی گشتی رخا نه خوی ل ۱۹۵

سەدە پېش شكاندەنەكەي (نەرامسېن) بۈۋە ناتوانېن ئەناتوم بەيەكەم فەرمانبەرەۋاي گوتىبەكان دابىئېن ئەناتوم ى دووم سالى (۲۰۰۰) پ ز جارىكى تر هېرشى عىلامەكانى پەرچ داۋەتەۋە كە كەردۈۋىيەتە سەر شارى لاگاش و بەرودوا شكاندۈيانەتەۋە. نووسراۋىك كە (كاهن - رىبە النۈع نېن مار - بۇ يەككى ئە ھاورېنكانى نووسىۋە بە تەۋاۋى ئەم پوۋداۋەي تىيا دىيارى كەردە^{۱۰۸}). (لوگان زاكېس) ى گوتى ئە سالى (۲۹۰۰) پ ز دا فەرمانبەرەۋاي (نارۇخ شومېر) بۈۋە كە فەرمانبەرەۋايى كەلمەكانى خوارۋىشى كەردە^{۱۰۹} بە پى ى ئەم نووسراۋە كە ئە ناۋچەي (لولوم) ى نېۋان سىلمانى و بەخدا

دۈزراۋەتەۋە ئە دەۋرەيەرى سالى (۲۸۵۰) پ ز (ئانۋايىنا) ى فەرمانبەرەۋاي گوتى فەرمانبەرەۋاي شومېرۈ نەكادىشى كەردە و شارى لاگاش پايتەختى بۈۋن. ئەم بەردە نەخشىنراۋانەي ئە زەھاو دۈزراۋەتەۋە مېژۋىيان بۇ سەردەمى (ئانۋايىنا) نەكەپتەۋە، پاش ئەۋەي عىلامەكان ئە ھېرشەكانىندا بۇ سەر شومېر تىك نەشىكىن رېگە نەگۈرپنە سەر كەلمەكان و ھېرشىيان بۇ نەكەن. (مانىشتۈ) ى سەرۋىكى ھۇزى (كىش) و فەرمانبەرەۋاي ئاينى (نەكادە) ئە شەرىكى خۇيناۋىدا ئەگەن عىلامەكان تىكى شكاندۈۋن و فەرمانبەرەۋاي عىلامەكانى بەدىلى بەردۈتە شارى (نەكادە) ۋلاتى عىلامەكانى كەردۈتە باج دەرى نەكادەكان. گولئانىكى نەخشار كە ئە شارى (نەپپور) دۈزراۋەتەۋە ئە شاكارى عىلامەكانە ۋەك مېژۋو نىشانمان ئەدات ئەم سەردەمەدا (جەمشىدى) پىشداۋى تازە ئە سەگستان) دەسلەت و فەرمانبەرەۋايەكى تر ھاتۈتە كايەۋە ناۋى (گوتا - يا گۇدا بۈۋە ئە شارى لاگاش دانىشتۈ و بۇتە فەرمانبەرەۋاي كەلدە - شومېرۈ نەكادە) كە بە پىنچەمېن فەرمانبەرەۋاي گوتى ناۋ نەبىرت. ئەم (فەرمانبەرەۋايە زىياتر سەرگەمى شەرۈ شۇر بۈۋە. ناتران يانى) عىلامەكان) ى خستۈتە ژىر دەسلەتلى خۇيەۋە. (مىسو دۇ سازىك) ى فەرنسى ئە كەۋلاۋەكانى (لاگاش) دا ئە پاشماۋى كۆشك و تەلارەكانى دا ناۋى ئەم فەرمانبەرەۋاي كەردەي ئە سەر خشتىك دۈزىۋەتەۋە كە ھەكەندىراۋو سالى (۲۸۰۰) پ ز سارگۈنى دوم فەرمانبەرەۋاي نەكەدەكان ئە شەرىكى سەختدا (شارلاك) ى فەرمانبەرەۋاي

^{۱۰۸} پىدىنال ۲۶

^{۱۰۹} مېژۋى كۈنى رۇژھەلاتى نىزىك

گوتیه‌کانی شکاندوه. بۇ ھەمیشەیی کۆتایی بە دەسلاتی گۆتی ھیناۋە^{۱۱۰}. پاش نەم سەرکەوتتە گەورمییە (سارگۆن) ھەستا دەستی کرد بە گێرانەوی گوتیه‌کان لە بابلیستانەوہ بۆ لای زاگروسی، یانی شوننی باویا پیریان "ئورستانی نەمرۆ". ھەندیک لە میژوو نووسان ئەلێن لە لایەن (نۆیۆھگەل "ی ھەرمانرەوای نوور دەولەتی گۆتی لە ناو چووہ. سارگۆن وردە وردە ولاتەکە ی پەرە پی داوہ. لای بۆژناۋاۋە تا ولاتی شام بۆیشتوہ. لای سەرموہ تا پشتی چییاکانی زاگروسی یانی کرماشانی نەمرۆ دەسلاتی خۆیان سەپاندوہ لە ئەنجامدا ولاتی مادیشیان داگیر کردوہ. ماوی سێ سەدە کوردەکان باج دەری بابلیەکان بوون و سەرانی سەری خاکی کوردستان لە ژێر چاودێریاندا بووہ. پاش سارگۆن بوداویکی وا گرنگ بووی نەداوہ کە شیاوی باسکردن بێت. تا سەدە (۲۵) ی پ ز یانی (۲۶۰۰) پ ز زوحاک سوپایەکی گەورەیی ھینایە سەر پیشدادیەکان (پارس و ماد). لە سەردەمی بابلیەکاندا دەولەتی جەمشیدی لە ناو بێدوہ کۆمەڵی مادو پارسەکانی خستۆتە ژێر دەسلاتی خۆی یانی دەسلاتی کلدانی. سالی (۲۱۹۲) پ ز ھەرمیدوونی پیشدادی بە ھاوکاری (کاوی ناسنگەر) ی کورد نەسفەھانی کە لە نەوی مادەکانە ھەلساۋ ولاتی پیشدادیەکانی ئەدەست ھەرمانرەوایی و دەسلاتی کلدانیەکان رزگار کردوہ. پاش نەم بوداۋە لە سالی (۲۴۵۰) پ ز (دوگی) ھەرمانرەوای شۆمیرەکان پایتەختی لە شاری لاگاش - ە وە گواستەوہ بۆ شاری نوور. لەم سەردەمەدا عیلامەکان و ئۆتۆکان لە ژێر دەسلاتی شۆمیرەکاندا بوون.

^{۱۱۰} میژووی کۆنی رۆژھەلاتی نزیک

دمولەتى ئاشوور

سالى (۲۳۵۸) پ ز ئاشوور ئاۋىك لى ئەۋمى ئاشوورى كۆپى سامى كۆپى نوح لى كەنارى بويارى دىجەلە تۈزۈك خوارتر لى (ئەي يىنەۋا) يانى بەرانبەر شارى موسلى ئىستى شارىكى دروست كىرد. بەھۋى دروست كىردى ئەلايەن ئاشوورمۇ ھەر بەۋ ئاۋە ئاۋى دوكرىد. لى پاشدا (ئىنەي كۆپى بلوز) ئەۋ شارى گۋاستەۋە و شارى ئەيىنەۋى دروست كىرد. لى كىتېبى ئەتمەۋ كۈنەكانى رۇژھەلات چاپى دوم لى (۱۲۵) و مېژوۋمكى ھەسەنى پىرنىا لى (۲۵) دا ئووسراۋە ئاشوور يا ئالاشكار كە ئاۋى خوداى: رب النوع) ى ئەۋ شارى بۈۋە بۈيە بە ئاشوور ئاۋدار بۈۋە. ھەر چۇنىك بىت ئاشوورى ئاۋ براۋ دولەتى ئاشوورى پىنك ھىناۋ ئاۋچەي سەروى كىدمو كۈنىستانەكانى سەروو رۇژھەلاتى خستە ژىر ھەرمانىرمۋاىي غۇيەۋە. پەيدا بۈۋى ئەم دولەتە بۈە ھۋى لاۋاز بۈۋى دولەتى كىلدە بۈيە عىلامەكان ھەۋلىان دا كە لى كۈيەيەتى كىلدەكان بىزگار بىن. دولەتى ئاشوور بە دوو خولدا تىنپەر ئەكاتى (۱) - سالى (۲۳۵۸) پ ز تا سالى (۱۵۹۲) ى خاياتدوۋ پىنك ھىنەرى ھەمان ئاشوور بۈۋە كە باسماكتىرد.

دۋا دەسلەلاتدارى ئەم خولە (ساردانە پال) ى كۆپى سەلمانازار بۈۋە ئەم خولەدا (۲۰) شا بەشداريان كىردۈ. ۲- ئە سالى (۷۴۵) بروە دەست پى ئەكاتەۋە و تا سالى (۶۶۰) پ ز كە (۸۵) سان ماۋى بۈۋە. (۷) كەس ھەرمانىرمۋاىيان تىا كىردۈ. يەكەم دەستەلاتدارى ئەم خولە (تەكلات پالازار) ى دوم بۈە. دۋا ھەرمانىرمۋاى ئاشوور (ساراكۇس) بۈە كە قەلاگەي غۇيىنى ئاگرداۋ ھەمۋىيان سوۋتان ومك باسى ئەكەين. ئە سالى (۲۲۸۰) پ ز كرور ئاڭنتاي يەكەم) ھەرمانىرمۋاى شوش ى پايتەختى عىلام. ئەكەن شوۋمىرەكاندا بەشەپ ھاتۋە بەسەر دولەتى بابل دا سەركەۋتومو كۇلتايى پى ھىناۋە و شارى (ئورى داگىر كىردۈ. پەيكەرى) ئىنە ى ئە پەرسىگى (نارۇخ) ۋە بىردۈتە ولاتى غۇى و ماۋى (۶۰) سان شوۋمىرەكان ئەژىر سايەي عىلام دا ژيان. دىسانەۋە ئە سالى (۲۲۳۰) پ ز شوۋمىرەكان دەسلەلاتيان پەيدا كىردۈم، غۇيان ئەژىر چىنگى عىلامەكان بىزگار كىردو زىجىرە پاشايەكى ئۈي يان بەناۋى. ئى سىنى دامەزئانلو ئاۋىيان دەسلەلاتىكى باش پەيدا بىكەن و زىاتىر ئە

''' بە سەرنج دان دىرنەكەۋى كە ژمارى سالى (۱۵۱۲) كە ھەلەيمو راستىكەي (۱۶۱۲) سالە كە دىژى خولى يەكەمە (ۋىرگىز)

خستۆته ژېر دمه لاتی خوښه وه و به سر ههردوو دمو له تی کلدانی و ناشووری هه رمانڼه ووا
 بوون. پاش مردنی خوځی (نینه ی کوری که یونانیه کان) نینوس ی پی نه لئین میزدی
 شمارمی - سه میرامیس ی مه لیکه ی بابل هه رمانڼه ووا یی ولاتی ناشوور و کلدانی کردوه بو
 ماومیهک^{۱۱۰}. ولاته که ی له جزیری عه ربه وه تا هندستان و له سنووری به سرموه تا
 چیاکانی ته ققاز په ره پی داومو داگیری کردوه. نهم پاشایه له گه ل (ماد) ه کانیشا شه پی
 کردوه و به سه ریاندای سه رکه وتوه^{۱۱۱}. نهم سه رکده گه ورمیه شاری به لڅ (بیلخ) یشی ماومیهک
 نابلووه داوه به لام به هوی نهو سوپا ژورموه که له ته لای به لڅ دا هه بووه نه میتوانیوه
 داگیری بکات. (شمارمی - سه میرامیس) که ژنی یه کی له سه رکده ی سوپاکه ی (نینه)
 بووه، نهم ژنه قارمانه توانی له لاری یه کی سه خته وه له گه ل چهند که سی له
 چه کدارانی سوپاکه ی دزه بکاته ناو ته لاکه ی شاری به لڅ و ږنگه ی کردوه بو داگیری کردنی،
 هه ر نهم قارمانیه تیه ی (شمارمی - سه میرامیس) وای کرد که (نینه) دلی پیا چوو وه
 به ژور له خو ی ماره کرد. له نه نجاما سه رکده که ی میزدی هیچی پی نه گراو له داخا خو ی
 کوشت. نینه شاری ناشووری گوبی، چهند کیلومه تریک له سه رو ترموه شاریکی تری
 دروست کرد کوردمکان به هوی نه ووه که نینه دروستی کردوه پی یان وتوو (نن ناوا) که
 له نه نجامدا به (نهینه ووا) ناوی دهر کردوه^{۱۱۲}. پاش نوم ی نینه نه مر ی (نیناس) ی کوری
 مندان نه بیت، توانای به ریوه بردنی کاروباری ولاتی نابیت بویه سه میرامیس کاروباری
 ولات نه گرینه نه ستو. بو نوم ی به ته وای چاودیری ولاتی کلدان بکات له خوارووی
 رووباری فورات شاریکی تازی به ناوی (بابل) وه دروست کردو کردیه پایته ختی خو ی که
 نه ئی له شاری نهینه ووا گه ورمتر بوو، دیواریکی پانی گه ورمی به دوری شارا دروست کرد
 که (۷۰) هزار مه تر ماومی دریزی بووه، نمو دیواری به شیومیهک پان دروست کرد که
 شش عه ربانه ی په هله وای به ناسانی هاتوو جو ی پیا نه کرد. رووباری فورات به
 ناومراستی شادا تیپه ریوه، پردیکی له سه به ستووه گه ئی کوشک و باخچه ی جوانی
 دروست کردووو شارمه کی بازاندوته وه. نهم خاتوونه دوستی کردوه به گهران به
 ولاته که یدا، گه ئی شارو دنیهای زوری ناومدان کردوته وه له کونستاندا، له کونستاندا

^{۱۱۰} سه میرامیس که ی بیلرس ی نه ستیره ناسه که به یه کیک له زاناکانی نه ستیره ناسی کلدانی
 ناونه بریت.

^{۱۱۱} نه ته وه کونه کانی روژه لات ل ۱۳۰ میژووی کونی هه ورامان ل ۹۶، ل ۱۱۵ جاماسنامه، ناوینمی
 نه سه کنه مری ل ۱۰۵.

^{۱۱۲} لاشه که ی نینه له شاری نهینه ووا له ژېر هه رمیکدا نیژراوه که زیاتر له هزار مه تر به رزه

گەلنى رېنگاۋ بانى دروست كىردۈرۈپ كۆشك و تەلارو پاشماۋە دېرىنەكانى (ناسىيا) بۇ سەردەمى ئەم خاتوونە نەگەرىتەۋە. لەۋانەشى) باخچە ھەلۋىسراۋىكانى بابل). كە بە يەككىك لە ھەۋت دروستكراۋە سەيرىكانى دىنيا نەژمىردى نووسراۋىكە سەمىرامىس كە لە دەشتى دەرياچەى نورال بە ناۋيانگە باسى ھەلس و كەۋت و كارە گىرنگەكانى خۇي نەكات و نەئىت : - (سروشت تەن و لاشەى ژانەى بەمى داۋە بەلام كارەكانم ھاۋتەى كارى گەۋرە پىۋاتى دىنپايە). خاتو سەمىرامىس سوپايەكى گەۋرەشى بىردۆتە سەرۋلاتى ھىندو لە بوۋىارى (سەند) ىش پەرىۋەتەۋە. بەلام ھەرمانىۋىيانى ھىند خاۋەنى فىلى شەۋاننى زۆر بوۋن توانيان بەھۇى مو فىلانەۋە سوپايەكى تىك بشكىنن^{۱۱۶}. كاتى گەۋرەنەۋى ئەم شەۋەدا توۋشى) زامىيەكان) ئەيىت و شەرىكى خۇيناۋى لە ئىۋانىاندا بوۋ نەدات و سەمىرامىس بىرىندار نەبى. بە بىرىندارى نەگەرىتەۋە شارى بابل. لەبەر كارىگەرى بىرىنەكەى دست لە ھەرمانىۋىيانى ھەنەگىرنت و نىناس ى كورى نەيىتە ھەرمانىۋىيانى بابل نىناس گۈنى نەنەدايە كاروبارى ۋلات ھەمىشە خەرىكى رابۋاردن و پارە خەرج كىردن بوۋە. لە پىنناۋى خۇشى خۇي و خىزانەكەى لە بەزى دەربارو دىۋەخان نەكەۋت بۇيە پاش سى سال پاشايەتى لەلايەن (رامس) ى فېرەۋنى مىسروە^{۱۱۷} ۋلاتەكەى داگىر نەگىرنت و ۋلاتى ئاشۋور كىلدە دەبنە باج دەرى مىسرىەكان. لە دەۋرو بەرى سەدەى (۲۰) ى پ ز دەۋلەتى ئاشۋور بىرىتى بوۋە لە چەند دەۋلەتلىكى بچوۋك و لاۋاز كە زۇبەيان ژۇر دەستەى شاخ نشىنەكان يانى (گوردەكان) بوۋن. ماۋەيەكىش لەژۇر چاۋدۇرى و دەستەلاتى) مېتەنى) يەكان بوۋن. يەكەم ھەرمانىۋىيانى ئەم دەۋلەتە ئەۋە نەچى لەسەدەى (۲۲) پ ز دا بوۋىت كورى) ئاياكولابا) بوۋە كە ناۋەكەى نىزىكە لە ناۋى گۈتتەكانەۋە (نۇشپا) و (كىگا) دوو ھەرمانىۋىيانى كۈنى ئاشۋورەكانن كە ئەۋ سەردەمەدا ژۇياۋن ۋا دەرنەكەۋى مېتەنى بوۋن. يەككى لە پاشايانى ئاشۋور لە سەدەى (۱۹) پ ز دا ناۋى ئاداسى بوۋە گۈايە ئەم ھەرمانىۋىيانى زاگروۋس بوۋە. پاش ئەۋىش)

^{۱۱۶} ملل قدىمە مشرق ل ۱۲۰، ئاينە نەسكەندەرى ل (۱۰۲، ۱۲۵، ۱۰۵) تارىخ قدىم ھەرومان ل ۱۱۲،

۱۱۷ جاماسنامەل ۱۲۸

^{۱۱۷} بە (رامس) ئەلېن سىروسىرس ى گەۋرە ۋەك نەگىرئەۋە رامس پىش سەدەى (۱۶) پ ز ژاۋە. بەلام لە كىتىنى - ملل قدىمە مشرق - دا لە خشتەيەكەدا سەدەى (۱۶) تا (۱۲) پ ز دىيارى كراۋە. ئەۋە نەچى ۋانەبىت.

ئولولاي، ئاويك فەرمانبرمىش ئاشورمىكان بىو. بە ئاومىكىدا وا دىمىرئەكەوى ئە (ئومو) كان بىويىت.

ئە دواي لاواز بونى فېرئەونەكانى مىسر دمورو بەرى سالى (۱۷۶۰) پ زىاخود بە پى
ى و تارى (پروفيشور سپازار) ى رۇژەلات ناسى سالى (۱۷۴۶) پ ز كوردىكان (كاسى)
ياخود بەوتەي ئەكەدىەكان كاسۇ كە ئە شاخەكانى زاگروس بوون نزيك كرماشان و بە
كوردە رۇژ پەرستەكان ئاودار بوون. بە ھاوكانى كوردە ھاو رەگەزىكانى خۇيان (گوتى و
لۇئو) و ئەژىر سەركردايەتى (خاندېژ) يا (كاندېژ) ى سەزۇكى ھۆزى كاسى دا بەسەر
كندانيەكاندا سەر ئەكەون و ئەو ئاوپەيە ئەگر ئەدمست، بە ھاوكانى ھەرسى ھۆزە
گەورمەكە دىمىتەكە بەھىز پىك ئەھىنن ئە برىتى دىمىتەكە كندىكان (شۇمىرونەكاد) كە
بە دىمىتەكە (كادۇنيا) يا (كاردۇنياش) بەناوبانك بىو. ماوى شەش سەدە ئەم دىمىتەكە
فەرمانبرمىش كوردە ئە سالى (۱۷۴۶ تا سالى ۱۱۷۱) پ ز كە ھىچ دىمىتەكە بەم رادىيە
ئەيتوانىو ئە بابل دا ئەومىدە زۇر فەرمانبرمىش بىكات. پاش ئەو دىمىتەكە ئاشور
دوبارە سەرى ھەندايەموتوانى دىمىتەكە ھىز پەيدا بىكاوتەو و مىسرىەكان دىمىكەن.
بىلوزى دوم) ئە ئەوى سەمىزامىس دىمىتەكە ئاشور و مىرئەگىتەو و كاروپارى دىمىتەكە
ئەگىتەو دىمىتەكە بە ھاوكانى ئاتوسا ى كچى. پاش ئەوى بىلوز ئەمىت

(ئاتوسا) ى كچى فەرمانبرمىش ئاشور ئەگىتەكە دىمىت. پاش ئەمىش (بىلوز – بىلتوز
-) ئاويك ئە كەس و كارى ئاتوسا ئەيىتە فەرمانبرمىش ئە سالى (۱۲۸۰) پ ز بىنەمەئەي
بىلتوز فەرمانبرمىش ئاشور ئەكەن. ئەسەدى (۱۳) پ ز دا ئاداد نىزارى فەرمانبرمىش ئاشور
ئە پاشماو كۇنىيەيەكدا ئوسىيويەتى) كە سوپاى كاسى و گوتى و لۇلۇكانى تىك
شكانىو و بەسەرياندا زال بىو. سالى (۱۲۸۰) سولامانازارى يەكەم فەرمانبرمىش
ئاشورىەكانى گىرتەكە دىمىت و سوپايەكى بەھىزى ئاراستە كىرئەكە راي ئارارات و خانى
گالبان - (دىمورىەرى ئەسەيەين) و ئەگەن گوتىەكاندا بەشەپ ھاتىو. خۇي ئە
يادگارەكە ئەئى "گوتىەكان ئەم سەردەمەدا وىك ئەستىرەيەكى پىرىنگدار بە ئاسمانى
ئەم دىمورىو ئەمىرئەشەو وىك تەنھا بەھىزو تىوانا. بەلكو پىاموتى زەنگ و ھىرو فىلى
شەرو تىك دان ئازو بەناوبانگ بوون بەرامبەرى مەن ياخى بوون و خۇيان گىرت و
دورمىنەيەتى خۇيان دىژە پى دا " ئە ئەنجامى ئەم شەپ سەختەدا ئاشورىەكان بەسەر
گوتىەكاندا سەر ئەكەون و كارمىساتىكى دژارىان بەسەردە ئەھىنن. وىك (سەلمانازار)

خۇي نەلىت : - " لە سنوورى ئورارتىدەۋە تا كەموخى لەم سەر زىمىيە فراۋانەدا خۇيىنى گۆتىيەكان ەك ناو نەزرا " لەم وتەيدەدا بۇمان دىرنەكەۋى كە ناۋچەي يايخى بوۋىنى گۆتىيەكا لە نەرمىنىياۋە تاكو چىيائى تۇرخابدىن بوۋە. سالى (۱۲۷۸) پ ز تەگلات نىن - ي فەرمانبرىۋاى ناشور دىسانەۋە بابلى داگىر كىردمەۋ. جارىكى تر دەسلەت و ھىزى ناشورىيەكان پەردى سەندەۋە. بەلام دەرۋەتتى كاسى يانى (كاردونىيا) تا نەۋ كاتەش سەربەستى خۇيان لەدەست نەدايوۋ. لە شارى (لاگاش) سەرگەرمى فەرمانبرىۋاى خۇيان بوۋن ۋلاىتى پارس (زابىل و كرمان) كە فەرمىيۋون لە چىنگى عىمالقەكان بىزگارى كىردىۋو. خامۋى سەربەستىيەكى تەۋاو بوۋن باجيان بە ناشورىيەكان نەئەدا^{۱۱۸}. بەلام مادەكان لەبەر نەۋەي ھىشتا لە زىر فەرمانبرىۋاى ناشورىيەكاندا بوۋن باجەرمى دەرۋەتتى ناشور بوۋن تەنھا دەرۋەتتىكى بېچوك نەبىت لە - بەئىخ - لە زىر فەرمانبرىۋاى (توسە - دىوكس) باجى نەئەدا. نىتر ھەموو ھۆزىمەكانى مادو پارس باج دىرى ناشورىيەكان بوۋن. سالى (۱۱۹۰) پ ز شوتروك ناخۇنتا ي فەرمانبرىۋاى عىلام ھىزىنى كىردۋتە سەربابل دا و تالانى كىردەۋ. ھەرچى شت و مەكى ناياب و نەختى تىا ھەبۋە بىردۋىيەتتە شارى (شوش)، لەۋ شتە بەنرخانە (پەيكەرى مەردوخ) بوە كە پاش ھەقتا سال جارىكى تر نەۋ پەيكەرە نەگىرنەۋە بابل^{۱۱۹} لە سەردەمى فەرمانبرىۋاى (شېل خاخىن شوشناخ) بەناۋىانگىرتىن فەرمانبرىۋاى عىلام ھونەرى كۆشك و تەلار دوست كىردن و وژىۋو پىشەسازى عىلام زۆر لە بىرمودا بوۋە دەستيانكردەۋ بە كىردنەۋەي خانۋو بەردى تازىۋو كىردنەۋەي كۆشك و تەلار كۈنەكان بۇ ھەر دوست كىراۋىك نووسراۋىكىيان نووسىۋە كە نەم دوست كىراۋە لە سەردەمى نەم فەرمان پەيادەدا دوست كىراۋە ياخود ھەر شاكارىك لە چ سەردەمىيەكدا بوۋىنىت نەمان

^{۱۱۸} عىمالقە - مەبەست لەۋ عەربىيەنەيە كە لە خاكى كىلدانىيەكلىلا بوۋن (زۈخاكىيەكان) پىشان پى و تون يانى مەلىكەكانى جەمىر كە فەرمانبرىۋاىيى مىسر لەۋانەبوۋن. يانى نومۇى عوملاق يا عىملىق كى كرى لاۋ دىكۆرى نوح. لە كۆتايى فەرمانبرىۋاىيى جەمىش لە ھۋرات و بابىلەۋ ھىزىشيان كىردە سەر نىزان داگىريان كىرد. لى سۈيسەۋە ھىزىشيان كىردۋتە سەر مىسرۋ نەۋىشيان داگىر كىردۋمو مامو (۵۰۰) سال فەرمانبرىۋاىيىيان كىردە. لەمىر نەۋەي يىبايان گەرو ئازەل بە خىۋىكەر بوۋن مىسيەكان پى يان و تون - ھىكس - يانى فەرمانبرىۋاىيى شوان لە زمانى مىسرى كۈندە ھىك بە مانانى سىگان دىت.

^{۱۱۹} پىرىنا - لە لا پەردە ۳۳ دا نەلىت پاش ۳۰ سال نەم پەيكەرە براۋتەۋە بابل.

هاتن نووسراویان بۆ نووسی و دیاریان کرد یاخود هەر دروست کراویک خوی نووسین بووینت نه مان و مریان گیراوه ته سهرزمانی (نازانی - عیلام) بهم شیومیه خزمه تئیکی زوریان به رۆژه لات ناس و میژوو نووسه کان و زانیانی ناساری کردوه. سالی (۱۱۸۴) پ ز زنجیری (یاپاش) دا بابل پیدایا بوو له سهردهمی نهم پاشایدها سالی (۱۱۷۱) پ ز له سهردهمی ههرمانبروایی (تهگلانی نین) ی ناشووردا کورده کاسیه کان له نه نجامی روداوئیکی تا نیستا نه زانراودا ههرمانبروایی (۶۰۰) سالی (کاردوین) ی خویان له دست نه دهن و بۆ شۆینی بنه برمتی خویان یانی ناوچهی نورستان زاگروس نه گه پینه وه. پاش نه وهی ماوی (۱۵۰) سال به سهر ههرمانبروایی تهگلانی نین ی ناشوردا تینه بری، ههر چه نه ده ههرمان بروایش بچون دوو چاری لاوازی و کهم هیزی نه بن تاکو سالی (۱۱۲۸) پ ز پالازاری یه کهم پیدایا نه بیت سهر له نووی دستیک به ولاتی ناشووردا نه هینی و خویان به هیزی نه کهن و له چه نه لاوه پهل بلاو نه که نه وه. نه توانین بلین جاریکی تر سهر له نووی دونه تی مردوی ناشووری زیندوو کردوه. نه گه ن دانشتوانی (بابل - ماد - نولو) چه نه جاریک جهنگیوه پایته ختی له نه ینمووا گواسته وه شاری (کالاک)^{۱۲۰}. نهم تهگلانی پالازاره ی باسمان کرد به یه کئیک له نازاترین و ناوداترین ههرمانبروای ناشور نه ناسریت، بانگه وازی ههرمانبروایی خوی به سهر هه موو ههرمانبروایانی جیهاندا بلاو کردوه لای بوژ ناوا (کۆ مائن) ی داگیر کردوه که یه کئیک بوو له و یلایه تی رۆژه لاتیه کانی شام و تا سهرچاوی دیچه هاتوو. له نهرمه نستانه وه تا دمریای بوژ ناوا (دمریای سپی) داگیر کردوه له خوارموش تا که نداوی عهره ب هاتوو. گومان نه ومشدا نی یه که کورده کانی بوژ ناوایش باج دمریان بوون. نه گه ن (نایری) یه کاندا به ناشتی ژیاوه و دوستانه تی له گه ندا کردوون وک راگوزین نه یئت له راستیدا دوستایه تی ره بقاری بریارانه ی تهگلانی پالازار له گه ن نایریه کاندا زور چاک بووه. نهم هه لکروند و به ناشتی پئیکمه و ژیانه ی تهگلانی پالازار به پینچه وانه ی ههرمانبروایی تری ناشوور بووه، وک دمرنه که وئ نهم شیوه گۆزاکاریه نه گه ن نایریه کاندا ته نها بۆ ره خساندن هه لئیک

^{۱۲۰} له تهورات دا وشێ (کالم) هاتوو. ههروها له بهشی حهشمهدهمی مهیکه کاندا (حلم) نووسراوه.

بوو بۇ ئەۋى ئە فرستىڭدا دەستيان بەسەردا بگىرت. ئەم پاشا بەدەسلەتە ھەموو سەرکەۋتەكانى خۇي ئە تابلۇيەكدا تۆمار كىردە، ئەنۋوسى " منم تەككلا تالازار ھەرمانېۋاى بەدەسلەت و سەۋكى سوپاى كەس بەسەردا سەرنەكەۋتە، ھەرمانېۋاى ھەر چوار گۆشى جېھان. سەردارى ھەموو سەردارمەكان، خواۋەندا ھەموو خواۋەندەكان شاي ھەموو شاھان، سەردارى بەدەسلەت و داگىركەرى گەۋرە، منم وىكو لافاۋ ھەموو ولاتىيەك داگىر ئەكەم و بەسەرياندا سەر ئەكەم ئە سايەى خواۋە ھاۋ دەست و ھاۋرېم نىيە ئە ھەرمانېۋاىنى ئاشووردا. ھەموو دوژمنانى ئاشوور ئەخەمە (ژىر دەسلەتەى خۇمەۋە " ئە سالى (۱۱۱۸) پ ز) بەخت ئەسرى يەكەم (ئابوكوت ئەزىر) ھەرمانېۋاى كىدان ئە زنجىرى پاشاكانى بابل پەيدا بوۋە. ھەندى ئە مېژوۋ ئووسان (ئاسوردانىل) ىشى پى ئەنن. ئەم ھەرمانېۋاىيەى بابل تا كەنارى دەرياي سېى ناۋەراسى داگىر كىردە. پەيكەرى مەردۇخ كە (۷۰) سالى پىشتەر ئە ئەيەن عىلامەكانەۋە بىرېۋە شارى شوش، سەندىيەۋە و گەراندىيەۋە شارى بابل ئە سەۋى رۇژەلەتەى عەرمېستانىشەۋەكەندەكان ھىرش ئەبەن زۆرىيە شارو رىكانىيان كاول كىردەۋە. ۋازيان ئە تالان و بېۋو كاولكارى ئەھىناۋە (بابل) يان لاۋاز كىردە. ئەم بى ھىزى و بى دەسلەتەىيەى بابل بوو ھۇى خۇ گىرتن و بەھىزى و دەسلەتەى (ئاشور) تا كە سەدەى ئۆھەم يانى (۹۰۰) پ ز پىۋاۋىكى بەھىز و تۋانا پەيدا بوو بە ناۋى (ئاسور نازىرپال) زۆر بە ئاشور و ئى ھاتۋىيەۋە تۋانى سەر ئە ئۆى بىرەۋىداتەۋە دەۋلەتەى ئاشور و گەشەى پى پىدات. ئە سالى (۸۸۵) پ ز ھىرشى كىرۋتە سەر ئەرمەنستان و داگىر كىردە و ھەرمانېۋاگەيانى زنجىر كىردە و ھىناۋەتە (ئارىل) و پىنىستەكەى گورىۋە و بە دىۋارىيە قەلەكەدا ھەلى ۋاسىۋە " چوار چار ئەگەل كۆرەمەكانى زاگروس بە شەر ھاتەۋە جارى يەكەم سالى (۸۸۴) پ ز سوپاىيەكى ھىناۋەتە سەر خاگى (ئۆۋ) بەسەر كىردايتەى (ئورنادادى) بابلى ئىرەدا بۇمان دەرنەكەۋى ئەم كاتەدا ئۆلۈكان ژىر دەستەى بابلىيەكان بوۋن. جارىكى تر ئە

۱۱۱ پىنىست گورىۋن ؛ - ئە كۇندە ئەننۋو پاشاياندا بەتايىيەتەى باۋ بوو كە رىق و كىنەيان سەپارەت كەسى بوۋى گىرتۋىيەۋە و بۇ ئەشكەنجەى زۆرۈ ئە تۋانا بەدەر پىنىست لەشيان چەشنى پىنىستەى ھەيۋان گورىۋىيەۋە پىريان كىردە ئە (كا) و بۇ عىرەمتەى خەلك ماۋىك بە دىۋارى قەلەيا ئە شۆينىكى بەرز دايان نەۋە (ورمىگىر)

دهره‌ن‌دبازيان^{۸۸} وه سوپاي ناشوور ديتته خاكي (لؤلؤ) و چهند شارنك داگير نه‌كهن
 مه‌لېه‌ندى لؤلؤكان لهم كاته‌دا شارى (زيمرى نيمرى) بووه، داگيريان كرده و (نامينغا)ى
 فهرمانبرموى لؤلؤ په‌نا دمباته بهر كوستانه‌كان و با دمكات. نامينغا و چهند كەس له
 سەردارانى سوپاكەى په‌نا نه‌بەنه بهر قەلاى (نەيسير - كينبا) پيرمه‌گرون) و له‌ويندا
 سەنگەر به‌ندى نه‌كهن. سوپاي ناشوور له‌ژيژر چاوديزى شازادە) سەلنازاري كورې
 ناسورنايرپال) هيرش نه‌كەنه سەريان به‌لام نەم هيرشه بى نه‌نجام بووه، نه‌ياتقوانيوه
 زه‌فەر به‌ كوردەمگان به‌رن و له‌ نه‌نجامدا په‌يمانى ناشتى نه‌به‌ستن^{۸۹} فهرمانبرمويانى
 ناشوور ديواريكى سەرگه‌وتن دروست نه‌كات و چۆنيه‌تى بوداومكه نه‌نووسى چيرۆكى خوڻ
 بژي و دل رەقى نەم كابرايه له‌ ميژودا به‌ناوبانگه پايته‌ختى ناشوورى له‌ نه‌ينه‌واوه
 گواستۆته‌وه بۆ (كالاخ) و ماوى (۲۵) سال فهرمانبرمويانى كرده‌وه. له‌ دهوروبەرى سالى
 (۸۶۰) پ ز پاش فهرمانبرمويانى ناشوورى گرته‌وته دست و (كلدان و بابل) يشى خسته‌ ژيژر
 دسه‌لاتى خۆيه‌وه (نبى يونس) له‌ سەردەمى نەم فهرمانبرمويايه‌دا بووه له‌ شارى نه‌ينه‌وا.
 جوله‌كانه سوپايەكى گه‌ورەى هينانوته سەر قەلەستين و له‌كاتى نابلوقة دانى) بيت
 المقدس) - نۆر شەليم - بريندار نه‌كرىت و سالى (۷۸۲) پ ز گەر هەريه‌و برينداريه
 نه‌مرىت^{۹۰}. سەلنازاري جارنك رومو كوردستان هاتووه لهم هەتته‌يدا شەريكى به‌رپا
 كرده له‌ يادشته‌كانى دا ناوى دوو نه‌ته‌وى (پارسوا - نامادا) ي هيناو و نه‌ئيت
 كۆمه‌لى يەكەم له‌ كوستانه‌كانى نيوان (زه‌هاب) و (دمياله) دا بويون كۆمه‌لى دوهم له
 نزيك و دهورو به‌رى نه‌واندا نه‌ژين ". لهم پاشايه سالى (۸۵۹) پ ز هيرشى بردۆته سەرا
 زامۇنا^{۹۱} و تا نزيك شاخى (نيكديم) و (نيكدى نارا)ى داگير كرده^{۹۲}. سالى (۸۴۴) پ ز
 سوپاي هينانوته سەر ويلايه‌تى (نامرى) يانى ناوچه‌ى پشدرو سەردەشتى ئيتستا.

^{۸۸} راپۆرتيكي سيز نوڤستر - ميژووى ناشوور ل ۸۸، ۸۹

^{۸۹} به‌راى هەندى له‌ ميژوو نووسان) سەلنازاري) كەسى له‌ پاش به‌جى نه‌ماوه. به‌لام له‌ پاشاومكانى
 نه‌ينه‌وا دا دهرنەكمەوى كە) شەمشى زامان بى سى يەم كورې نه‌و بووه. پاش بىلوكى له‌ سالى (۸۸۵) پ ز
 بۆته فهرمانبرموى ناشوور و هەمه‌دانى داگير كرده و به‌ريه‌ركانى ي نيزانيه‌كانى كرده.

^{۹۰} دكتور سپايزار له‌ كتيبه‌كيدا نه‌ئيت مه‌لېه‌ندى زامۇنا) نانراكرى) بووه.

^{۹۱} نەم دوو شاخە رەنگە تاسلوجە و گلەزمرده بيت.

نیزراوی ههرمانپرماوی (یامری) که ناوی (مەردوخ) مۆدامیخ) بووه رایکردوه و په‌نای
بردۆته به‌رشاخ. (ناموری به‌واته ناوچه‌ی پشدمرایه‌تی) یه.

سه‌ده‌ی هه‌شته‌می پ ز سالی (۸۰۰) پ ز نهم سه‌لمانزاره به‌دستی ههرمانپرماوی
نارارات (سازدۆنیس) نه‌شکی و ویلایه‌تی ئۆلۆ ماومیه‌ک له‌ژێر دمه‌سلاتی ساردۆنیس دا
نه‌مینیته‌وه. له‌ناوهراس‌تی سه‌ده‌ی هه‌شته‌می پ ز دا ویلایه‌تی زامۆنا نه‌که‌ویته‌ ژێر
چاودێری (ناپلیا)ی ههرمانپرماوی یاخی ناشوورمه‌وه. له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی هه‌شته‌مدا نهم
ویلایه‌ته‌ به‌ (ئۆلۆم) له‌لایه‌ن. ناشووریه‌که‌مه‌وه ناو براره^{۱۶۶}. پاش سالی (۷۸۵) پ ز
سه‌لمانزازی سی' یه‌م به‌ دوا ههرمانپرماوی به‌شی یه‌که‌می ناشوور نه‌زانری. به‌لام به‌پی‌ی
میژووی (یونان- ناشوور- کورد X ساردا ناپال) ی کۆری به‌ دوا ههرمانپرماوی به‌شی یه‌که‌م
نه‌ناسری که‌ له‌ سه‌رێکدا له‌گه‌ل که‌یقوبادی کوردا خۆی نه‌سووتینی. که‌یقوباد که
یونانیه‌کان به‌ (ناریاس) ناوی نه‌به‌ن له‌ سالی (۸۵۳) پ ز له‌ نه‌سه‌هان له‌ دایک بووه.
له‌ باسه‌کانی پیشووماندا باسه‌مان کرد که‌ که‌یقوباد داگیر که‌ری نه‌ینه‌وا بوه. له‌ناو به‌ری
دوله‌تی ناشور کواکساری کۆری هه‌ریه‌ه‌زی‌ماد بووه

^{۱۶۶} میژووی ناشوور ل ۲۴۵ نولستیر.

زنجیری دوه می

فرمانروایی ناشوور

له سالی (۷۵۴) پ ز زنجیری بهشی دومی فرمانرواکانی ناشور له (ته گلات پالازار) ی دومهوه دست پی نهکات^{۱۳۷} ماومی (۱۵) سال به شهروشور و پهل بلاو کردنهوه خه ریک بووه کلدانیهکان و بابلی خستوتوژیر دمه لاتی خویهوه. شاری دیمه شق و ولاتی سووریای به تهواوی داگیر کردوه له گه ن مادمکانیشدا به شهر هاتووه. نزیکه ی (۶۰) هزار که سی به دیل گرتوه و له گه ن دمسکه وتیکی زوری تالانی بردویه تیهوه شاری کالاخ ی پایته ختی. هه ندی له شارمکانی ولاتی مادی داگیر کردوه. یه کینک له سهرداره سهریازیه کانی نهم فرمانروایه تا چپای دماومند رویشتهوه، پای وابوه نیت نهم شوینه نمو پهری دنیا به. نهم ته گلات پالازاره کوپری گهوره ی (بله زبسی) کلدانیه له داگیر که رانی نهینه وایه به هاوکار له گه ن که یقویاد دا. سالی (۷۳۰) پ ز کوپری نهم داگیر که ره ناودارم) سه لمانازاری چوارم (پوته فرمانروای ناشوور^{۱۳۸} سالی (۷۲۵) پ زیانی سالی پنجه می فرمانروایی هیرشی کردوته سهر (شومیرون - سومار) ی مه لبه ندی له دنیا دمرنه چی. سوپاکه ی (سارگونی سی یه م) به فرمانروا هه ننه بژیرن. که فرماندهی گشتی سوپاکه بووه. نهم سارگونی دهم کوپری بله زبسی بووه. مامه ی سه لمانازاری مردوو بووه، هه ندی له میژوو ناسه کان به هه له (سارگونی دوم) ناو نه یه ن^{۱۳۹}، پاش سی سال نابلوقه دان و سهرماو گهرماو برسیه تی و دمری سهری نهم فرمانروا تازه توانی (شومیرون - سومار) داگیر بکات و (هوش) ی سهرداری جوله که کان به دیل بگری. جوله که کانی (بنی اسرائیل) ی کوچ پی کردوه به رمو (که لاخ) و دموور به ری (خاپور و) شارمکانی مادو سالی (۷۲۲) پ ز نهم شوینانه دا جیگیر بوون (۴).

(سارگون) دو جار له گه ن مادمکانی سهروی روژه لاتی ناشور یانی کوردمکانی نارارات شهر ی کردوه له جاری یه که مدا سهرۆکی کوردمکان (دخو - دیاکو - دیاناکو) ناو

^{۱۳۷} پیرینا له لا پهره (۳۲) دا به چوارم و له لا پهره (۴۹) دا به سینه ناوی نه بات.

هه ندی له میژوو ناسه کان به هه له به پنجه م ناوی نه به ن.

^{۱۳۸} پیرینا لا پهره ۳۷، ۴۹، ۶۰

^{۱۳۹} کتییی دوم ملوک هه سلی ۱۷، ۱۸. پیرینا، نیرانی کون: ملل قدیمه مشرق).

بۈيۈك. فېردموسى (غو - دىنۇ) ى ناۋ بىردۈە بەدىل گىرتۈە بۈمۈ شام ناردۈۈيەتى سالى (۷۱۵) پ ز (۴۸۲۰) كەس لە ناۋ داران و پىيماۋاقولانى كوردى بۈمۈ شام راگۈيزاۋە. جارى دوم ھىرشى ھىناۋەتە سەر خاكى كوردستان و كوردىمىكانى خستۈتە ژىر چاۋدىزى خۈيەۋە سالى (۷۱۱) پ ز (۴۵) كەس لە سەرداران و سەزۈك ھۈزەمىكانى كورد چۈۈنەتە دىمبارى سارگۈن و بە خۈۋەندى خۈيانىيان دانائە. بېريارىان داۋە كە باج دىمۈمە كە چى ناشۈور بىن و چى تر سەر بۇ فەرمانىرۈيائى ماد دانەنەۋىنن. (ھەمبانيگاس) ى فەرمانىدارى شارى شوش كە لە ژىر سايەى سارگۈندا ئەزىيا لى ى ھەلگە پاىەۋە بەنىيازى سەربە خۈيى، سارگۈن ئەم ھەلۈيىستەى (ھەمبانيگاس) شىت گىر بۈۈ، ھىرشى كىردنە سەرۈ جارىكى تر گەراندىيەۋە ژىر دىسەلاتى خۈى. ھىرش و پەلامار دانى ئەم كابىرايە بۇ سەر فەرمانىدارمىكانى دىمۈر بەرى بەردىمۈام بۈۈ. دۈستى بۇ خۈى نەھىشتەۋە. ھەۋلى دروست كىردنى قەلەيە كىدا لە (۱۵) كىلومەترى (نەينەۋا) لە كە نارى دىۋارىكى بىچۈك كىدا بە ناۋى خۈيەۋە (دىۋارسارىگۈنى) دروست كىرد. سالى (۷۰۶) پ ز ھەمۈۈ دىمبار و سەرداران و دەست و پىۋەندى خەزىنەى بىردە قەلەكە. پاش سالىك پىشۋدان لە قەلەكە پاش كۈزئانى سارگۈن (سە نەھرىپ) ى كۈرى لەلەيەن باۋكىيەۋە كرابۈە فەرمانىدارى بابىل. گەپاىەۋە ۋلاتى ناشۈورى فەرمانىرۈۋاى كىرد سالى (۷۰۵) پ ز. سە نەھرىپ بە پىچەۋەنەى باۋكىيەۋە دەستى كىرد بە دروست كىردنەۋە و پاژاندىنەۋەى شارى نەينەۋا، دىۋارىكى بە دىمۈرى شاردە دروست كىرد و ئە پىشتى دىۋارەكەيشەۋە خەندەمىكى پان و ھۈلى لى دا بۇ پاراستنى شار. مېژۈۋ ناسەكان ئەلنن ئەم دىۋارە (۲۰) فرسەخ ماۋەى بۈۈ، پانتتايى دىۋارەكە (۱۶) مەترۈ بەرزاىى (۵۰) مەتر بۈۈ. گەلى كۈشك و تەلارۈ باخى تىا پاژاندىۋتەۋە. لەبىرىتى كۈشكە كۈنەكەى سەربۈبار كۈشكىكى تازمۈ فراۋانى دروست كىرد كە ماۋەى (۲۰) ھەزار گەزى چۈار گۈشە بۈۈ. لە كىتىنى ھۈزەمىكانى رۇژھەلات ل (۱۵۳) دا چاپى دوم ھاتۈۈە " سە نەھرىپ لەگەل پاشاى (كاردۈنيا) كە گىلداىيەكانىشى ئەژىر دەستا بۈۈە شەرىكى سەختى كىردۈە و بەسەرياندا سەركەۋتۈۈ. دىسانەۋە ھىرشى كىردۈتە سەر بابىل و داگىرى كىردۈتەۋە و دانىشتۈانەكەى بە دىلى لەگەل خۈيدا بىردۈە.

لەۋمۈ پىش باسەمان كىرد كە دىۋەلتى كاردۈنيا لەسەردەمى (تەگلات نىن) شاھەنشاي بابىل و ناشۈور لە ناۋ چۈۈە، كوردىمىكانى كاس گەرانەۋە بۇ زاگىرۈس. لىيىردا بۇمان دىر نەكەۋى كە جارىكى تر (كوردەكان) دىۋەلتى (كاردۈنيا) يان زىندۈۈ كىردۈتەۋە. پاش گەرانەۋەى سە نەھرىپ لە بابىلەۋە بۇ ناشۈور دىسانەۋە دىۋەلتى كاردۈنيا بابىل داگىر

نەگەنەو^{۱۲۰}، داگیر کردن و پەل بلاو کردنەومی نەم پیاو وە میسری خواروو سوریاو بابل و عیلام بەتاوانگە. سەرداران و پیاو ماقولانی عیلام (کرۆز ناخوتنا) بە پاشایەتی عیلام ھەلنەبژێرن. کاتی سەنھاریب ھێرش دەباتە سەر عیلامەکان – ناتوانی بەرگری نەم ھێرشە بکات و لە ترسا ھەلدیت و خۆی لە کوێستانەکاندا ھەشار ئەدات. نەم ھەلنەستە ترسۆکانە (گدۆرناختنا) کار دەکاتە سەر دانیشتوانی عیلام و بقیان ھەلنەستینی. بۆیە ھێرش دەبەنە سەری نەگیرن و لە سالی (۶۹۲) پ ز دەمیکوئن و ناومان مینانو) لە شوننی دانەنن. نەم سەرکردە تازەییە عیلام پیاویکی نازاو بە سەلیقە بوو دەستی ھیناوە بە سوپای عیلامدا و بە ھیز و دەستەلاتی کردو. ھاو پەیمانکی دۆستایەتی و سوپایی لەگەڵ بابیلیەکاندا بەست دژی ناھوریەکان (نارساھادون) ی کوپە بچووکی سەنھاریب سالی (۶۸۱) پ ز^{۱۲۱} دەبیته ھەرمانرەوای ناھوور. نەم سەردەمەدا میسرەکان ھەولێ رزگاری ئەدەن. ناھکرای سەر پینچی ھەرمانداریە ناھوریەکان بلاونەگەنەو نیرەدا (عیلامەکان) یش سوود نەم سەر پینچە و مرنەگرن. (خومبان کالداش) ی دووم ھەرمانرەوای شوش سالی (۶۷۴) پ ز دەستی بەسەر بابیلدا گرتووە تا شاری سیپ بارای داگیر کردو، لەگەڵ خۆیدا ھەرچی دەسکەوتی نەختینە بوویت بردوویتەوہ بۆ شاری (شوش). پاش مامیەک نەمیش نەمریت و "نورتاگو" دەبیته ھەرمانرەوای عیلام. (نارساھادون) لە سالی (۶۷۱) پ ز والاتی میسر داگیر ئەکات، خۆیشی ناو ئەنێ. ھەرمانرەوای ھەرمانرەوای میسر) و لە نیوان (۲۰) پاشادا بەشی ئەکات ئەوانیش مل کەچی ئەبن. نەم (نارساھادون) ە دۆلەتی ناھووری گەیاندۆتە نەوپەڕی دەسلات و ھیز، جگە لە دۆلەتی عیلام دۆلەتیک نەبوو لە رۆژئاوای ناسیادا لە ژێر سایە ناھووردا نەبوو بیت. نەم سەردەمەدا گشت ھەرمانرەواییانی ولاتی نیران دەست نیای ولاتی ناھوور بوون. پاش ئەوێ لەژێر دەسلاتی ناھوور دەرچوون بونەتە ژێر دەستە دۆلەتی (ماد)، یانی ھەرمانرەواییانی ھاخامە نشینیەکانیش دەست نیای مادەکان بوون^{۱۲۲}. (نورتاگو) ھەرمانرەوای عیلام بە ناچاری پەپومندی دۆستایەتی

^{۱۲۰} (لەبەشی ۱۸، ۱۹ کتێبی دووم ملوک) و کتێبی دووم میژوی ایام مشرق قەدیم – بەشی ۲۲ چاپی دووم (۴۴، ۱۲۶، ۱۵۲، ۲۹۰، ۳۱۲) دا بە درێژی باس ژێانی سەنھاریب ئەکات.

^{۱۲۱} پیرینا لە لاپەرە ۳۹ تا ۴۹ ی نەم باسەدا سالی (۶۷۴) پ ز نووسیوە.

^{۱۲۲} پیرینا لاپەرە (۶۰)

له گه'ن ناشوور به ستووه به لام هیندی پی' ناچی' له دنیا دمرنه چی' براکهی (تیومان) بۆته جیگرى. نه میس سالی (٦٥٩) پ ز له شه پێکی گهوردا که به شه پێ (تولیز) به ناویانگه له گه'ن ناشووریه کاندای بریندار نه بیت و نه گیرى. له پاشدا سه ری نه برن و که لله سه رمکه ی نه به نه وه شاری نهینه واو به سه ره نیزمکه وه به یه کیك له دروازمانی شادا هه ئی نه واسن^{١٣٣}. پاش کوژرانی (نورتاگو) کوچه گهورمکه ی (خومبان نایگاش) له لایه ن فه رمانبروای ناشوورموه دمکریته فه رمانداری عیلام. پاش نه وه ی (نارسا هادون) پیر نه بیت و که لکی فه رمانبروایی ئی' نه بریت نه چیته شاری بابل و فه رمانبروایی نه داته دست (ناشور پانیپال) ی کوچی که به دوا دسه لاتداری ناشووریه کان ئه ژمیرری' له میژوودا. ناشورپانیپال سالی (٦٦٨) پ ز دسه لاتداریه تی ولاتی ناشوور له باوکی و مرنه گری سالی (٦٤٥) پ ز هیرشی کردۆته سه ر عیلام و دستى به سه را گرتوون. (خومبان نایگاش) و) تام ماریتوی پا نه کهن و پاش هه و'ن و گه پانیکی ژۆر هه ردووکیان نه گرن و نه یانه ستن به دوا ی عه ربانه ی نه سپی یه وه تانه مرن. دهو له تی عیلام به م داگیر کردنه به ته واوی تیک نه شکى و بو هه میشه یی له لا په رمکانی بۆزگادا ناویان نه سپنه وه له کۆشکه که ی ناشورپانیپال^{١٣٤} به نیگار شێمی داگیر کردنی شاری شوش هه لکه نه راوه که چۆن دیله کانیان به زیندوویی پێست که ند کردوه. هه ر به زیندوویی چاو و نینۆکیان دهره ی'ناون و له پاشدا گوینچه و ریشیان بریون. ناشورپانیپال جگه له وه ی کۆتایی به دهو له تی عیلام هیناوه چه ندین شۆینی تری داگیر کردوه. دستى له جوانکردن و رازاندن وه ی شاری نهینه وا هه'ن نه گرتوه کۆشکه که ی سه نهاریی تازه کردۆته وه چه ندین ته لاری تری تیا دروست کردو نووسینه کانی سه رده می (سارگۆنی یه که م) که له په رستگای (ناروخ^{١٣٥}) جی مابوو هه موو نه خشه کانی تازم کردموه. هه رچی تابلۆی تری ناشووریه کان هه بوو تازمی کردموه. ناشورپانیپال - کتیبخانه یه کی گهوره ی له کۆشکه که ی (سه نهاریپ) دا دروست کرد. که زیاتر له سه د مه تر پان بووه. نه و نووسینه ی نه ی سه ر خسته کان نووسراون نزیکه ی (٥٠٠) به رگ کتیبی نه مرۆ نه بن به مه رجیک هه ر به رگینه (٥٠٠) په ره بیت. پاش (ناشورپانیپال^{١٣٦} ساراگوس) ی کوچی بۆته جی' نشینی. مندا لیکى تازه پێکه یشتوو بوه. هینشتا چاو و گو ی به جیهانی شه ردا نه کرابوه و که وته به ر هیرش و په لاماری (کواکسان) ی فه رمانبروای ماد.

^{١٣٣} ملل قدیمه مشرق ل (١٥٥) چاپی دوم. پیرینا ل ٤٠.

فهرمانپرەوايي

تازمى كلدانيهكان

(تاپوئولاسار) ى فهرمانپرەواي بابل كه له لايەن دموئەتى ناشوورموه دانرابوو له سالى (٦٢٦) پ ز دىست بەسەر تەخت و تاج و فهرمانپرەواييدا نەگرت. فهرمانپرەواي بە دىسەلات خامن هيزى (ماد X كواكسار) له سالى (٦٢٢) پ زولاتى مادي گەياندىوتە نمو پەرى هيزو توانا و دىسەلات نەم پاشايە پەيمانىكى ناشتى و دوستايەتى نەگەن (تاپوئولاسار) ى كلدانيدا نەبەستى (و نامى تس) ى كچى ئەدا بە (نابولذ نزر) بەخت نەسر) ى كۆپى. هەردوو سوپاي مادوكلدانى سالى (٦٠٩) پ ز پوو نەكەنە ولاتى ناشوورو پاش سى سائ شەپو نابلوئەدانە له سالى (٦٠٦) پ ز دا شارى نەينەوا داگيرو ويران نەكەن پاش نەمو (ساراكوس) ى كۆپى ناشورپانيبال) ى ناشوورى نەزانى تازەكار لەكار ترازاو و سوپاي دوژمن نەينەواي كاو نكرموه نەميش بە خوى و دارو دىستەو خاو و خيزانەموه ناگرى بەردايە قەلاگە و هەموويانى تيا سوتاو كوتايى بەشەر هات. داگير كەرائى ولاتى ناشوور خاكەكەى بەم شينوبە له نىوان خوياندا بەش نەكەن : بەشى رۆژەلات و سەرووى ديجەلە بەر مادەكان نەكەويت نەوى ترى نەمينيتموه بۆ كلدانيهكان.)
(تاپوئولار) ى كلدانى نىوان ديجەلە و فورات و هەموو ويلايەتەكانى دىرووبەرى داگير نەكات فهرمانپرەوايى (فينيقى و سووريا) نەخاتە ژيەر دىستى خوى، كۆرەكەى بە سوپايەكەوه نەنيريتە نمو ناوچانە بۆ سەندنى باج و دىست بەسەر گرتنى كۆشك و تەلارەكانى بابل بەلام نەبەر پىرى و تەمەن دريژى نەيتوانيوه هەموو كارەكانى بە نەنجام بگەيئى له سالى (٦٠٤) پ ز له دنيا دەرچوو. باوكى (تاپو كەدنەزى) دوهم زاوى (كواكسارى مادي) نەبيتە فهرمانپرەواي بابل. له كاتى مردنى باوكيدا نەگەن (نەخانو) ى فهرمانپرەواي مىسرda نەبيتە شەريان و لەنزىك فورات تىكى نەشكىنى و بەسەريدا زال نەبيت. نيتر بە پەلە نەگەريتموه شارى بابل و كاروبارى دموئەتى كلدانى نەگريته نەستو^{١٧١}. نازايەتى نەم پياوه وەك داگير كردنى ولاتان و سەركوت كردنى هۆزەكان و ويران كردنى (بيت المقدس) و پاگۆيزانى جولەكەكان له سالى (٥٩٧) پ ز له

^{١٧١} دانىيال پينەمەر هاوچەرخی نەم فهرمانپرەوايه بووه.

کاره میژوویه کانی نه میزیریت. نهم شاهه نشایه له ناسیاده به داگیر کهر ناوی دمرکردبوو، یونانیه کان نه لنین. (تابوکه دنه زمر) به هیزو توانای سوپاکه ی توانیویه تی نه وروپا داگیر بکات و تاومکو (هریکول) یانی (جبل گارق) بؤیشتوو. هه ندی سرچامی میژوویی نه لنین (به خت نه سر - تابوکه دنه زمر) - هرمانده ی سوپاکه ی به هه من بووه. یاخود نه لنین هرمانده ی سوپای که یقویاد^{۱۳۵} بووه. لهوه نه چی (کورده زمر) به (گۆدیز) تیگه یشین. چونکه (میژووی ته به ری) چاپی لیندن به رگی دووم ل ۶۴۹ و سرچان ملکم به رگی یه که م ل ۲۵، ۲۶، ۱۰۵. گۆدیز به کورد نه زمر ناو نه به ن یانی کوری کورد نه زمر^{۱۳۶} جگه له وه ی بابل یه کیک بووه له شاره هه ره ناو دارمکانی جیهان به خت نه سر به په ره پندان و ناو مان کردنه وه ی ولاتی کلده وه غوی خه ریک کردوو. بابل به سه ره هه ردوو به ری فوراتدا به ش بووه دیوارنکی چوار گوشه یی که دریزی (۶۰) کیلومه تریوه. دریزی هه ر لایه کی (۱۵) کم بوه به چوار دمو ری شاره کیشراوه دمو ری دیوارمکه ش به خه نه کیک ی هون و پان دمو ره دراوه که س توانای چوونه سه ر دیوارمکه ی نه بووه. له وه گله ی له خه نه دمه هه درمیان داوه له گه ل قیر تیگه لیان کرده و خشتیان پی دروست کردوه و دیوارمکه یان پی هه لچنیوه. به رزایی دیوارمکه (۹۵) مه تر بووه. پانتاییه که ی (۲۵) مه تر بووه. دوو هه ره بانه به ناسانی به سه ری هاتو چۆی کردوه. نهم دیواره (۲۵۰) بورجی له سه ر دروستکراوه هه ر دوو بورج به یه که وه دروست کراو^{۱۳۷}. شاری بابل (۱۰۰) دمو رزی گه وه ی تیا بووه هه مووی له (برونز) دروست کراوه روباری فورات به ناو پرستی شارمکه دا بؤیشتوو. چه ند سه دیک ی گه وه ی به خشت لی دروست کراوه، پردیک ی گه وه یان له سه ر روبا ر ی فورات دروست کردوه. له داری گه وه ی چوار پالۆ.

^{۱۳۵} ابن خلکان له (العبد) داو مه سعودی له مروج الذهب دا واین اپیر له تاریخ الکامل و تاریخی سیستان ل ۲۴ و هتد.

^{۱۳۶} دمرباری ژبانی به خت نه سر له کتییی دوم ملک فه سل ی س (۲۴، ۲۵) به دریزی باسکراوه.
^{۱۳۷} ملک باسما نکره دیواری. ناویراو له سه رده می. شمارمی یی هرمان پر موای بابل دا به (۷۰) هه زار مه تر دمو ره دراوه پانتاییه که ی (۶) هه ره بانه ی په هله وی بووه. (ملل قدیمه مشرق ل ۱۲).

هه موو شهونك سه ققى نهم پردهيان بهرز كردوتهوه و به بۇژ دايان داومتهوه. يانى
 به شهو هاتو چۇى نه مبهرو نه مبهري فورات نه بووه. باغ و بيستان و ميوه ي زور له شاردا
 بووه. نه كاتى نابيلووقه دانى شار نه لايهن دورنهوه به شى دانيشتوانى شارى كردووه.
 كوشكى فهرمانبروای شار لای چه پی فوراتهوه بوون. به خت نه سر له دست نووسىكى خويىدا
 نه ئيت : " نه بهر نه وهى مهر دوخ خوى منه، منى به فهرمانبروایی گهياندهوه، منيش زور
 به نموّل و كوشش توانيم دست بكهم به دروستكردى شارو نامودان كردنه وهى بابل. ومك
 گينه ي چاومكانم پاريژگارى نه كم. توانيم كوشكى تيا دروست بكهم كه جيگاي سر
 سورمانى هه موو خه لى نهم دنيايه بيت. مه ئبه ندى فهرمانبروایم برده بابل نه و
 كوشكهم نه سر سه كۆيه دروست كرد، كه وتوته كه نارى فوراتهوه. شارمكه ي باوكم)
 ناپوپولاسار) كوشكه كه ي نه خشت دروست كراوه به لام به هوى لافاوى گه وري فوراتهوه
 نهم كوشكه نه بنه پته وه تيك چووه، توانيم كه لاومكانى پاك بكهم وه و گه ي شتمه
 بنه پته و كه نارى فورات نه و كاته به ريه ستىكى به رزم نه خشت و گل و قير دروست كرد.
 نهم به ستمه ومكو به رزى چيايه ك دروست كردوه نه و كاته كوشك و ته لارمكانم نه سر
 دروست كرد ". نه نزيك كوشكه كه و. نه كه نارى رووبارى فوراتدا باخچه هه ئواسراومكانى
 دروست كرد. نه ئين شائى كورد(نامى تس) دلى به ولاتى گهرم دانه نه هات. (به خت
 نه سرا)^{۱۲۸} نه سر ناستى ولاتى كوردان نه و باخچه يه ي پازانده وه ته نها به جى هينانى
 نارموزوى شائى به خت نه سر نه سالى (۵۶۱) پ ز نه دنيا درچووه. په رسگاي(مهر دۇخ) كه
 به گموره ترين په رسگاي بابل ناسراوه نه دروست كراومكانيه تى.

^{۱۲۸} ومك له باسه كالى پيشودا وتمان له لايهن(شمارى) نه دروست كراوه. دياره به خت نه سر تازمى
 كرديپته وه ومك كوشك و ته لارمكانى تر.

له‌ناو چوونی دمو له‌تی بابل

پاش له‌دنیا دمرچوونی (به‌خت نه‌سر) نه‌و که‌سانه‌ی هه‌رمانه‌رواییان کرده، کارمکانیان نه‌وه‌نده گرنگ و بایه‌خدار نه‌بووه که جینگای یاس و خواستی میژوو نووسان بیت چوارمین جی نشینی (به‌خت نه‌سر) که له‌بنه‌ماله‌ی نه‌وان نه‌بووه. پی‌اوکی بارزگان بووه به‌ناوی (نابونائید - نابو‌ناهید سالی) (۵۵۵) پ ز هه‌رمانه‌روای بابلی و مرگرتوه و چهند په‌رستگایه‌کی نه‌و شاره‌ی تازه کردۆته‌وه. کورشی گه‌وره سالی (۵۳۸) پ ز هیرشی کردۆته‌وه سهر بابل و به‌سهر (نابونائید) زال بووه و به‌دیل گرتویه‌تی. شاری بابلیه‌ی وەك شاری نه‌ینه‌وا گاول کرده و ولاتی کلدانی کرده به‌به‌شیک له‌ئیران. نه‌وه به‌شیکی کورت بووه له‌ میژووی کلدان و ناشووور و عیلام که په‌یومندیان به‌ میژووی کورد و مادو پارسه‌وه بووه.

پښک هاتنی دموهتی ماد

جیوازی له نیوان رای میژوو نووسه کاندای دمریاری پښک هاتنی دموهتی ماد ژوره. هندیکیان(نارباس) یانی که یقوباد به دامه زرنه ری دانه نین و هندیکی تر(کواکسار). به شیکنی تری میژوو نووسان(دریاناکو) وچه ندی تریان(دیوکس) به دامه زرنه ری نه ناسن. به لام نهومی تاکو نیستا گه یشتوته دستمان و زیاتر جینگای باومره و ژوریهی میژوومکانی وکلا مل قدیمه مشرق، میژوی هورامان، جاماسنامه، میژوی ناشور، یونان، کوند) هه موویان دان به ودا نه نین که(نینه ی) فهرمانپروای کلدان و ناشورله سده ی(۲۱) پ ز له گه ل دموهتی (ماد)ا به شهر هاتوه و به سهریاندای زان بوه. لیردا نهوممان یو دمرنه که وی که(۲۱) سده پښ زاین دموهتی ماد بوه و فهرمانپرواییان کردوه دموهتی ماد پښ له دایک بوونی(توس و دخو کواکسار و که یقوباد) هه بوه و خامونی دسه لات و پادشای خوی بوه. لیردا گومان نامینی که دموهتی(ماد) ژور پښ سده ی(۲۱) پ ز پښک هاتوه. له گه ل فهرمانپروای کلدان و ناشور به شهر هاتوه و به سهریا زان بوون. نهو پرسیماری خوی نه سه پښی : نهی کی یه دامه زرنه ری دموهتی ماد ؟ که ی نه م دموهته پښک هاتوه ؟ نه گهر توژیک به وردی سهرنجیکنی سهردهمی سارگون بدین نه بینین له سهردهمی نه ودا یانی(۲۸۰۰) پ ز دموهتی ماد بوون. که واپو ماد مکان پښ سده ی(۲۸) پ ز بوون و له ولاتی مادا جیگر بوون. نهو نه چی نهو فهرمانپروا مادیاندهی که باسماکردن هه ری که یان به دوری خوی دستنی له تازمکردنهومی دموهتی مادا بووینت. نهومی گرتکه نهومی به زانین به ته وای کام یه که له مانه به تازمکه رومی دموهتی ماد نه ژمیرری. له سهردهمی فهرمانپروایی(له گلات نین) فهرمانپروای ناشور سالی(۱۲۷۸) پ ز(توس یاتوسه) یاخود وک یونانیه کان نه نین(دیوکس) فهرمانپروای به شیک له ماد مکان بوو له ناوچه ی(به لڅ) دا. باقی ماد مکانی ترو ولاتی ماد باج دمری دموهتی ناشور بوون. هه موو ولاتی عیلام و به شیک له پارسه کان و هه موو کورد مکانی زاگروس و نارارات له ژیر چاودیری دموهتی ناشوردا بوون و باجیان داوه. به م شیومیه ناتوانین بلین نوسه تازمکه رومی دموهتی ماده. به لام(دخویا) دگو(یا) دیاکو(سه روکی به شیک له کورد مکانی زاگروس بووه له سهردهمی سارگونی سی یه له سالی(۱۷۱۵) پ ز له گه ل ناشوریه کاندای شهر ی کردوه و تیک شکاوه و بهرمو(شام) دور

خراومه‌توه پاش دوور خستنه‌وه‌ی هیچ دیاردمیه‌کی پیاوه‌تی نهم کابراوه نه‌بوه تاومکو به تازه که‌رموه‌ی دموئه‌تی مادی. نه‌مینته‌وه سهر (کواکسار) و (که‌یقوباد) نه‌بیت یه‌کینک نهم دوو سهرداره تازه‌که‌رموه‌ی دموئه‌تی ماد بن. (نابؤ‌پولاسار) ی فهرمانبرموی بابل به هاوکاری کواکسار هیزشیان کرده سهر دموئه‌تی ناشوور و له ناویان برد. لیرمدا نه‌توانین بلینین پیش کواکساریش دموئه‌تی ماد خامن ده‌سلات و هیز بوه بویه بابلیه‌کان په‌یمانین له گه‌لدا به‌ستوون و بر‌وایان پی ی هه‌بووه بؤ له‌ناو بردنی ناشوور. نه‌مه‌ش له‌وه نه‌چی پاش رووخاندنی دموئه‌تی ناشوور سهر له نوی دموئه‌تی ماد تازه گرابیتته‌وه و برموی پی درایی. که‌وابوو ناتوانین کواکسار به تازه‌که‌رموه‌ی دابننن. چونکه پیش نهم (فهریه‌ری) باوکی پادشا بووه. به ویراست پاشایه‌تی و مرگرتوه بویه به تازه‌که‌رموه نه‌زمیرری. تهنه‌ا که‌سینک که پیویسته تۆزیک به وردی سهرنجی بدمین به‌چاوی ژیریه‌وه لی ی بکۆلینه‌وه (که‌یقوباد) ه. که له چهن‌دین شوینه‌وار و میژوودا باس کراوه وه‌ک میژووی کورد و یونان و... هتد. جی ی گومان لی یه (هیزدوت) نه‌لیت که‌یقوباد دامه‌زیننه‌ری دموئه‌تی (کیان) ی یه که‌وابوو نه‌توانین بلینین پیش نه‌وه‌ی مادمکان له رۆژه‌لاته‌وه به‌ره و ژوورووی رۆژناوای نیران بین و نهم شوینانه‌دا جی گیرین له سهرمتاوه تا دمورو به‌ری سده‌ی (۱) پ ز نه‌مانه به کۆمه‌ل ژیاون. ههر کۆمه‌له‌ش خامنی سهرۆکیکی تاییه‌تی خۆی بووه. که‌به ناژهل داری و مهر و مالات به‌خیو کردنه‌وه خهریک بوون. تا سهرمتای سده‌ی (۲۱) پ ز هیچ دیاردمیه‌کی بامیاری و یه‌ک بوون له‌مانه‌وه دیار لی یه. چ له پیش سهرده‌می (پیش دادیه‌کانه‌وه) یانی (۲۲۴۱) پ ز و چ له دواي نه‌مانیشه‌وه تاومکو سهرده‌می (نینه‌ی) فهرمانبرموی کلندو ناشوور یانی سده‌ی (۲۱) پ ز به‌لام کوردمکانی به‌شی نارارات (۲۷) سده پیش زابین یانی (۳۷۰۰) سال پ ز دوستیان کردوه به جولاندنه‌وه‌ی سیاسی له‌گه‌ل (شومیرونه‌که‌د) و (عیلام) به‌گژ یه‌کدا چوون لیرمدا بۆمان دمرنه‌که‌موئی که تاومکو نهم کاته (ماد) مکان به‌رمو رۆژ نه‌هاتوون. نه‌گهر هات‌بیتیشن خامنی فهرمانبرمویی نه‌بوون. له‌وانه‌یه له‌ژیر چاودیزی پینشادیه‌کاندا بووین. یاخود به‌شینوی خینه‌کی ژیاون و جیا جیا سهرۆکی تاییه‌تی خۆیان هه‌بووه. (نهم رایه له راستی یوه نریک‌تره)، بویه‌که مجار له سده‌ی (۲۱) پ ز ناوی (ماد) په‌یدا بووه له سده‌ی (۱۲) پ ز له‌ژیر فهرمانبرمویی (توسه) له شاری به‌لخ (دمونه‌تیکی بچووی مادی هه‌بووه که

باجی به ناشوریه کانیس نه داوه. له سدهی نۆهه می پېش زاینیدا بهر بهر ناوی ماد
 کهوته ناو نووسینه کانی ناشورموه، وشه (ماد) دوو دلی و ترسی خسته دلپانهوه پاش
 له دنیا درچوونی (گرشاسب) ی فرمانبروای پېشداویه کان سالی (۹۰۲) پ ز ورده ورده
 ناشوریه کان دستیان کرد به پهلامار و هیرش بردنه سر ولاتی (مادوپارس) نه مانیش
 ناچار بوون که دموه تیکی یه ک گرتووی به دسه لات درې ناشوریه کان پیک بهینن. و دکو
 باسماں کرد تاکو نیستاش هردوو نه تهومی مادوپارس به شیومی کومه لی گه ورمو بهووک
 به جیواز هر یه که یان له ژیر چاودیری سر وکیندا ژیاون. میژو نووسی یونانی
 به نوابانگ (نه کترس یاس) ناوی فرمانبروایانی مادی بهم شیومیه باس کردو (ناریاس
 - که یقباد). ۲- ناستی باراس ۳- هشتی پورش ۴- ماندوسس - ماندوشی که پیرینا
 له ۵۰ ی کتیبی ئیرانی کون (ماندوگس ی نووسیوه ۵- مهنچیک ۶- سوزار موسی ۷-
 نه سپادا) نه سپاداس (پیرینا نه سپه نداسی نووسیوه) ۸- نارتیکا (نارتیکاس) ۹-
 ناشککش (پیرینا نه ستیکاس ی نووسیوه ۱۰- ناریان - ناریانس ۱۱- ناری - نارمیس
 ۱۲- نارتوز - نارتوس پیرینا نارتابوس ی نووسیوه ۱۳- پارسوه ند - پارسوناس ۱۴-
 نارتین - نارتینیس ۱۵- نارزنگ. نه مانه زیاتر له (۵۰) سال به شیومی (ملوک الگوانف)
 ژیاون. ههروه (هیرودوت) ناوی هوزمکانی (پارس) ی بهم شیومیه بردو ۱- پاسا
 کاردی ۲- مرخی ماراخی ۳- ماسپانی ۴- پانتالی ۵- دروزی ۶- ژرمه ن ۷- ساگارتی
 ۸- مەردی (مادی) ۹- دروپیک ۱۰- داران.

تی بینی : له ژماره یه کهوه تاو دکو حدوتم نه مانه هه موویان شاری دی نشین بوون
 له حدوتمهوه بۇ دهم هه موویان چادر نشین و کۆچر بوون. گرشاسب کوپی و نشتاسب
 کوپی ته هاسب کوپی مه نچور کوپی هه رمیوون. کوپی نه پەتیان کوپی جه مشید دوا
 فرمانبروای پېشداویه کان بووه. پاش له دنیا درچوونی نه گرشاسبه دموه تی مادو
 پارس بی سرپرشت و سرگردان مانهوه که سینک شیاوی فرمانبروایی بووینت له
 زنجیری پېشداویه کاندانه بووه ته نها (نه فراسیاب) نه بیت نه ویش له ولاتی (توران) دا
 بوو. به هوی کرداری ناشیرین و بهد خووییهوه هوزمکانی (زابلستان و کابلستان) به
 فرمانبروایی قایل نه بوون و نه فرەتیان ئی کرد. لیرمدا هوزمکانی مادوپارس
 دسته وسان نه وستان بریاریان دا که یه ک بگره وه بۇ نهومی که یقبادی کوردیان

هه ئێژارد به فهرمانڕهوا که پیاوێکی زیرهك و نازا و ژیر و ئی هاتوو بوو. له ئه نهای ئهم
 ڕاپهڕینه شوێشگێڕانه دا کۆتایی دهستی به دوا زنجیره ی پێشدادیه كان هات . ئیرومه
 زنجیره ی (که یانی) له سه ر به دهستی که یقوبادی کورده وه دهستی پێ کرد. زۆربه ی میژوو
 ناسه كان زنجیره ی (که یانی) به دووم به شی فهرمانڕه وای ئیوانی دانه نین له بهر یه ك
 گرتوویی و هاو په یمانیه تی مادو پارس. به لام له راستیدا زنجیره ی که یانی زنجیره یه کی
 کوردی مادی یه که به درێژی باسی نه که یین.

بەندى چۈرەم

دەربارى ڧەرمانبرموايانى ماد

ڧەرمانبرموايانى كەيقوباد :

پاش نەوى گرشاسب دنيای بەجى ھىشت، ولاتى مادو و پارس بى سەرکرده و سەرپەرشتكار مايەوہ. ماومىيەك ھىرش و پەلامارى يەك لە دوای يەكى(سەلمانازار)ى ناشورى و چاو بېرنە خاكى مادو پارس ھانى ئەم دوو نەتەوہ گەورمىيە دا كەمشورىكى خۇيان بخۇن و لە ژىر سايەى سەردارىكى ژىر و كارامەدا يەك بگرنەوہ. ھەموو سەرکردوو سەردار و ېش سې و پىاو ماقولانى(مادی گەورە و مادی بچووك) ھەموو سەرۆك ھۆزىمكى(پارس و گىل و خەزىر) لە كۆيۈنەومىيەكى فراوان و دوور و درىژدا كە گەئى بىروارى جىاوازى تىيا ھاتەكايەوہ. لە كۆتاييدا بە يەك دەنگ بېريارانددا كەيقوبادى كورد — كە يونانيەكان بە نارباس ناوى نەبەن^{۱۹۹} و سەرۆكى ھۆزىكى ماد بوو^{۲۰۰}. بگەن بە ڧەرمانبرمواى ولاتى ماد و پارس و نازناوى(زال)^{۲۰۱} ى دراوہتى. ئەم كۆيۈنەوہ فراوانەدا(نەھراسىيەى تورانى) نامادە نەبوو بە لىكو بە نامەيەك ناگادارى كردن بە ڧەرمانبرموايانى كەيقوباد رازى نى يە، بە لىكو پىنوستانە خۇى بىتتە ڧەرمانبرموا : ھەرچەند ئەم خەلكى(توران) بە لām لە دايكەوہ دەگەرتەوہ سەر پىنشادايەكان و ئەم شايسەى ڧەرمانبرموايىيە بە وىراسەت. ناھراسىيەى كۆرى پىشتەك كۆرى زادىم كۆرى تور كۆرى ڧەرمىلون كۆرى ناپتىن كۆرى جەمشيدى پىنشادى، بەم شىنومىيە نەيوست بچىتتە ڧەرمانبرموايانى مادىيەوہ

^{۱۹۹} يونانيەكان بە ڧەرمىيونىش نەئىن — نارباس — بە لām بە كەيقوباد نەئىن(نارباسى كورد)

^{۲۰۰} ئەو ھۆزە مادی يە(بوس — بوز) بوە كە لە ناوچەى مازىندەرانددا جى گىر بوون، ئەوہ نەچى كىنوى(نەلبوز) لە (البوز) و ھەتتە. ڧەرمىيەكان(نەلف و لاسى تەعريفىلن بۇ زىاد كىردى) و بوويىتتە(البوز) ھارا) بوو كە لاسى مادىكان زۆر پىرۆوز بوو ېز بوو. بەيانىيان كە بۆژەئەنەھات و نەيدا لە كىنومكە ھەموويان بوويان تى نەكرەو دىخوش نەبوون كە خىرو خوشى پروى كردتە ولاتى نىزان.

^{۲۰۱} ھەر سەرکرده و ڧەرمانبرموايەكى بە دەسلەت كاتى تەمەنى نەگەشتى و سەرى سېى نەبووچەند كۆر و كۆرمزى چاكو نالودارى ببوايە پى يان نەوت زال. زال نىستاش بە كوردى واتا سەرگەوتەوہ.

وسه پېچې كړد^{۱۴۱}. به لاهم له بهر نه وهی پیاوړتیا به دخو به سیاست و لئ نه هاتوو بووه همدوو هوزمکانی (مادستان، زابلستان، کابلستان) به وه رازی نه بوون که بېته همرانې و. بویه به یه کجار همرانې وایی (که یقویاد) یان په سهند كړد. نیرمدا شهرې (توران) و (ویران) دوستی پی كړد. مهربت له نیران (مادهستان، زابلستان، کابلستان) ه. نهم شهره به یه که دم شهر دانه نری که روستم بهر پای كړد^{۱۴۲}. پاش نه وهی که یقویاد همرانې وایی نه گریته دست به سوپایه کی گهورم وه بوو نه کاته ولاتی (توران) نه گه ل سهرداری زابل روستم و سهرداری کابل (مهراب) به دوو سهرداری مادی یه وه (قارن - كشواد) بهر بهر کی نه کات. پاش شهر کی دریژ خیابان له نه نجامدا په ایمانی ناشتی نه به ستن و که یقویاد^{۱۴۳} له (به لڅ) وه بهرمو نه سفه هان نه گه ریته وه. نهم همرانې و ژیره همدوو هوزمکانی نه ته وهی ماد و پارسى خستو ته ژیر دسه لاتی خو یه وه، سوپایه کی ریکو پیک له سوارم پیاده پیک نه هینی بو بهر به ست كړدی هیرشی ناشوویه کان كوشکی دیربار و یاساولی تاییه تی كوشك دانه موزینی. پاش ماومیهك به ته وای هیز و دسه لاتی خو نه چه سپینی و کاروباری دمو له ت نه گریته دست پایته خته که ی نه باته شاری (ناکباتان - همدان) گه لی بیرو رای جیاواز هیه. هندی له میژوو نوو سده کان نه ئین. له لایه ن خاتوو (سهمیرامیس - شمارمی) و مو ناو مدان كراو ته و مو که یقویاد تازهی كړدو ته وه. هندی کی تر نه ئین نه خیر که یقویاد خو یه وه ناو مدان كراو ته وه.

له سهره تاوه پایته ختی که یقویاد شاری (ناسپاهان)^{۱۴۴} بووه له پاشدا گواستویه تپه وه شاری همدان. و ته ی یه که دم زور نریکه له راستیه وه چونکه پینش نه وهی که یقویاد همرانې وایی بگریته دست شاری همدان بووه. له زور بهی باس و خواسته کانی ناشووردا ناوی نهم شاره هاتوو که پینش سده می (۱۲) پ ز شونی دانیشتنی

^{۱۴۱} تور باب گهوری نه فراسیابه نه گه ل (سه لم بی برای کچه زای زوحاکن به لاهم نیره ج له نیراندخته)

که له نه وهی ته هو سهرسن

^{۱۴۲} میژووی سرجان ملک ل ۱۶

^{۱۴۳} میژووی سرجان ملک ل ۱۶

^{۱۴۵} ناسپاه کوی سوپایه که عه رب كړدوویه به اسفهان.

مادامكان بووه. هەر بەم بۆنەوه (هەنگامدان) یانی (شونى دانىشتنى مادەكان) هەنگ بە مانای كۆمەل دیت كە مەبەست ئە كۆمەلنى مادەكانە. بەرە بەرە بە گۆنەرى بۆزگار (هەنگامدان بۆتە - هەمەدان) بەلام وشە ئاكباتان ئە ئەهەجى (هاخامە نشینیەكانەوه) وەرگیراوه. كە ئەمانە ئە بریتى پیتی (د) پیتی (ت) یان بەكار هیناوه. یانی بۆتە (هەنگامتان) كە ئەمەش بە تێپەر بوونی رۆزگار گۆراوه (بە) ئەكباتان (ئەحمەد رەمقی میژوو نووس ئە كتنییى) تاریخی عوممى (جلدی یەك ئە بارى ئیزان و مادموه وەك ئەهەجى هاخامەنشینیەكان ئە بریتى وشە) (مادای - ئامادای) وشە ماتای - ئاماتای بەكار هیناوه. ئێرەدا ئەومان بۆ پوون ئەبیتەوه (كە) هەنگامدان (ئە ناشووری و ئاكباتان ئە هاخامەنشینیەكانەوه هاتوو. بەهەر حال ئەوى گرتگە كە یقویاد بۆ بەرەست کردنى هیرشى ناشووریەكان ئەم شارى کردە پایتەختى فەرمانڕوایانى كورد ئە پاشدا بە دوا پایتەختى سەردەمى (نازیدەیاك) دەمینیتهوه. تاكو ئە سەردەمى سیروسى گەورەدا داگیر ئەكرى. ناوى كە یقویاد كە ئە دوو بەشى (كە) و (قویاد) پێك هاتوو، كە بە مانای گەورە دیت. قویاد ناوى خۆیتى بە زۆریەى فەرمانڕوایانى مادموه وشەى كەى لکینراوه كە بە مانای ریز گرتن و گەورەیی دیت وەك : كە یقویاد، كە یا پۆ كە پشین، كەى نارمین، كەى ئارش، كەى نیار، كەى كاس، كەى تارجان، كەى ئوهراسب، كەى هشتاسب (كشتاسب)، كەى واكمار، كواكمار... هتد. هەر بەم بۆنەیهوه بە فەرمانڕوایانى) کیانی) یانی گەورە خواوەن شكۆكان ئاودار بوون. بەلام فەرمانڕوایانى پارس و پێشدادیەكان هەر بە ناوى خۆیانەوه ئاوداریوون، كە یقویاد جگە ئەوى كە مادەكانى ئە هیرش و پەلامارى مادەكان پاراست ولاتى) پارس) یشى هەروا ئە پاراست و هەر دوو نەتە وەكەى ئە ژێر دەسلالت و فەرمانى خۆیدا پارێزگارى ئە کرد. هەموو میژومەكانى) هیرۆدۆت و شانامە، میژوى كورد، فارس، تورك. یەك رایان ئە سەر كە یقویاد هەیه. جگە ئەوه ئەبیتە (هیرۆدۆت) ئە ئیتە) كە یقویاد بۆ پاراستنى خاكى ماد و پارس ئە هیرشى ناشووریەكان پەیمانیکى ئەگەل (بە زەیس) فەرمانداری بابل دا بەست. (سالى ٧٦٥) پ ز دونهى تازه پێگە یشتوى ماد بە ئەشكرى گەورە گرانهوه كە پێك هاتبوو ئە نەتە وەكەنى) ماد. پارس، عیلام، كلدە، عەرەب) كە زیاتر ئە (٤٠٠،٠٠٠) كەس ئەبوو بومو شارى ئەینەوا كەوتە رى. كاتى) سەرداناپال) كورى سەلنازارى سى یەم)

ڤه رمانڤر موای ناشور نهم هه واله نه بیستی بۆ به ربه ست کردنی نهم هیر شه به وسپایه کی
 گهرومه دینه دمر موی شاری (نهینه وا) و ږوو به ږووی نهم سوپا به هیزه نه موستی. سی
 جار به یه کدا دین. هه رسی جار که توانی سوپای که یقویاد بشکینی و زیانیکی باشی لی
 بدات. (بله زیس) ی ڤه رماندای بابل که دهستیکی بالای هه ږووه نه نهستیزه ناسی دا و
 تپووی شیومی نهستی رمانکان وا دمر نه که وی نه گهر تا پینچ ږووی تر سوپای که یقویاد خوی
 بگریت نهوا سه رکه وتن به دست دینین و شاری نهینه وا داگیر نه کهن. سوپا که ی که یقویاد
 ږهروایان به قسه گانی (بله زیس) به تین ږوو که زانایه کی نهستیزه ناسی به رزه، ږویه
 به ږیرو باومړی کی به هیز موه هیرش و په لامارمکانی ناشوریه گانی به ربه ست کرد. ږووی
 چوارم هه وال هات که سوپایه کی (۱۰۰) هزار که سی له - به لڅ - ه وه بۆ هاوکاری
 سوپا که ی که یقویاد هاتووه^{۱۴۶}. دوا نیومړی هه مان ږوژ سوپای هاوکار په یومندی نه کات
 به سوپای که یقویاد موه. ږووی پینچم به یه کجار هیرش ده که نه سه ر شاری نهینه وا
 ناشوریه کان تیک نه شکینن. (ساردا ناپال) ناچار نه بیست که نه قه لای شادا خوی ږا بگری
 و سه تگه ربه ندی نه سوپای داگیر که ریکات. نه بهر نه موی شاری نهینه وا زه خیره و که ل و
 په لیکي ژوری تیا ږوه و زموی و زاری باشیان بۆ کشت و کال هه ږووه توانیویانه ماوی دوو
 سان خویان ږا بگرین سه رده تای سالیکی ته ږو باراناوی دیجله و هه موو لقه گانی به شیومیه ک
 هیرشی لاهوا نه هینن که به ته وای لایه که نه شاری نهینه وا کاول نه بیست. سوپای
 که یقویاد به ته وای شار داگیر نه کهن و نه یخه نه ژیر دهسه لاتیا نه موه. کاتی
 ساردا ناپال) نه زانی هیچ ږوشناییه که نه ماوه ته موو توانای به رگری نی یه. دینیت هه رچی
 که لپه لی جهنگی و نالتون و پارمو خوارد مهنی هیه به خواو خیزان و دست و
 پیومند موه نه قه لاکه دا هینا به دوا ڤه رمانڤر موایی زنجیره یی په که می دهسه لاتیا ربه تی

ناشورو گه ږایه موه ولاتی خوی. دهستی کرد به ږه ر پندان و چه سپاندنی دهسه لاتی
 نه ولاته دا. به مو شیومیه دهولتی مادی گه یانده نهوپه ږی سه ربه رزی و سه رقه رازی. گدی
 نه زانا (ناشوریه کان) نه لاین نهم چیر که ی که یونانیه کان و کورد مکان نه یگری نه وه دووره

^{۱۴۶} له جاماسنامه دا نووسراوه نهم سوپایه به سه ر په رشتی (ږو ستم) ی زایی و مهربانی کابلی
 هاتووه که نهوه پینش نه لایه ن که یقویاد موه ناگدار کرابوون بۆ هاوکاری. بله زیس به هوی زانستی
 نهستی رمنسی یه وه ږووی توانای داوه به سوپا که.

له‌راستی و شتی و مها له میژوودا بووی نه‌داوه، تا نیستا هیچ شتیك له‌م بارمیوه بوون نی یه (یونانیه‌كان به‌هه‌له‌) كواكسار) نه‌كه‌ن به‌) كه‌یقوباد). به‌لام من نه‌لیم سەلمانازێك كه‌ میژوو نوسەركان نه‌لین بی جیگادار مردوم (سەلمانزاری دوم) سەرداباپال كۆری سەلمانزازی سی یه‌مه. له‌ هه‌ندێ سەرچاوه‌ی دێزینی (نه‌ینه‌وا) له‌م دواییه‌دا دهرکه‌وتوه كه‌ سەلمانزازی دوم بی جیگادار نه‌بوو (شه‌مسی پامان) ی سی یه‌م كۆری نه‌و بووه. كه‌له‌ سالی (۸۵۵) پ ز دا هه‌رمانبرموایی ناشوری کردوه و شاری هه‌مه‌دانیشی داگیر کردوه. گه‌لێ شه‌رو شۆری له‌ ولاتی مادا ساز کردوه دوور نی یه‌ وه‌ك چۆن نه‌یانوت سەلمانزازی دوم كه‌سی له‌ پاش به‌جی نه‌ماوه سەلمانزازی سی یه‌میش وا دهرنه‌كه‌وئ كه‌ جیگاداری بووه. یاخود سەرداباپال كۆری سەلمانزازی سی یه‌م نه‌بیت. كۆری كابراییه‌کی تری ناشووری بیت. دوور نی یه‌ هه‌ندێ رۆوداوی میژویی به‌ هه‌له‌ دووباره‌ كرابیتمه‌وه و خرابیتته‌ پان یه‌كێکی تریش. یاخود بۆچی نابیت نه‌و نه‌خۆشیه‌ی كه‌ (ساراكۆس) تووشی بوو (سەرداباپال) یش تووشی بوو. به‌هه‌ر حال ئیمه‌ ناچینه‌ چه‌قی بقی و بلین له‌م رۆوداوه‌ راسته‌ چاومروانی كه‌رمی خواو ناشكرا بوونی له‌م رۆوداومین له‌ داها‌توودا. كه‌له‌ پاشماوه‌ دێزینه‌كانی نه‌ینه‌واوه‌ دهرکه‌وئ. نه‌ژادو بنه‌رته‌ی باوو باپیری كه‌یقوباد میژوو نووسه‌كان زۆریه‌یان به‌م شینوی خوارموه‌ باس نه‌كه‌ن : - كه‌یقوباد كۆری زاگ - زاوگ كۆری نۆرگان كۆری سۆسان یا له‌ هه‌ندێ جیگادا نووسراوه‌ تۆسان كۆری نارمین^{۱۱۷} كۆری نارجان كۆری نارشین كۆری ناروین كۆری نارجان كۆری مانیشار - هه‌ندێ (مالیسو) یان نووسیوه‌. كۆری تۆزگان یان تۆسكان كۆری نۆرگان كۆری سوسار كۆری كۆردو كۆری مادا كۆری یابیت كۆری نوح^{۱۱۸} كه‌یقوباد پینج كۆری هه‌بووه‌ ۱- كه‌یكاوس ۲- كه‌یابو ۳- كه‌هه‌ره‌ب) کیانووی پی نه‌لین ۲- کیاش (کیارشین) ۴- كه‌یارمین ۵- كه‌ی پشین. میژووناسه‌كان ماوه‌ی هه‌رمانبرموای كه‌یقوباد هه‌یه‌كه‌ به‌ جۆرێك نووسیوه‌. نه‌وه‌ی زیاتر نزیکه‌ له‌ راستیه‌وه‌ گوايه‌ (۹۴) سال هه‌رمانبرموا بووه. میژووی هه‌ورامانی كۆن سالی له‌ دنیا دهرچوونی (۷۵۹) پ ز نووسیوه‌. له‌كتر پاس میژوو نووسی یونانی نه‌لیت - پینش نه‌وه‌ی

^{۱۱۷} نارمین برای كه‌یقوباد كه‌ گرشاسبی كۆری ناتراب كۆری جه‌مشیدی پێشدادی له‌ شه‌ركندا له‌كه‌ن چینه‌یه‌كان به‌ بیانووی سهرپینچی له‌ هه‌رمان كوشتی. جاماسنامه ل ۱۲۸ و تاریخی منگی ل ۵۶

^{۱۱۸} میژووی كۆنی هه‌ورامانیش هه‌مان شینوه‌ باسی رهمگزی كه‌یقوبادی کردووه.

فەرمانبرما بويىت ماومى (۲۶) سال سەرۇكايتى ھۆزى (يوز) ى كىردو . لى ھەندى شوين
 دا (۱۲۰) سال فەرمانبرمايى باسكارو . وا دىرنەكەوى (۹۴) سال فەرمانبرمايى مادو (۲۶)
 سال سەرۇكايتى ھۆزى (يوز) ھەمويان بە (۱۲۰) سال دانابىت . وا دىرنەكەوى نەبىت
 تەمەنى لى (۱۲۰) سال زياتر بويى كەيقوياد زور جار بە نموونە دەھىننەو كە پياويكى
 بىرو ھوش دار بومو لى كاتى پىرىشدا ھەمىشە ئاگاي لى بىرو ھوشى خۇي بوە بۇيە بە
 پياويكى ژىرو كارامەو زىرەك نەزانى .

فەرمانبرمايى كەيكاس

ومك بوون و ئاشكرايە ھەر كەسى قەلەمى گرتە دست بۇ نووسىنى مېژوو يا
 رووداويكى مېژوويى نەگەر خامنى ويژدان نەبىت چۇن خواستى بىت وا نەنووسى مېژوو
 نووسەكان دىرمارى جى نشىنى كەيقوياد گەلى بىروپاو بۇچوونى جىاوازيان ھەيە كە بە
 ھىچ شىنەيەك شىاوى باس نىە . تەنھا شتىك كە باسى بگەين (كاس) پاش لىدنيا
 دىرچوونى كەيقوياد سالى (۲۵۹) پ ز فەرمانبرمايى گرتوتە دست . خامنى مجمع
 التورايخ) كە كەيكاس بە كورمىزاي كەيقوياد دانوھ يانى كەيكاس كورى نەفراد كورى
 كەيقوياد ، ھەندى تر بە كورمىزاي دانەننن و نەلنن كورى (كەينو) كورى (كىنانوش)
 كورى (كىاپو) كورى كەيقوياد . وا دىرنەكەوى ۋەتى دوم نزيك بىت لى راستىەو چوتكە
 كەيقوياد كورى نەبوە ناوى نەفراد بىت لىو نەچى (نەفوا) بويىت و بە ھەلە كرابىتە
 نەفراد) كە راستىەكەى (نەپوا) بومو ەدەب كرديوانە بە (نەفوا) بەچوونە پال ووى
 كەى (نەبىتە) كىاپو) كە نەمەيان راستىەكەيتى . نەم فەرمانبرمايە زور نازاو
 دەسەلاتدار بوو ھەمىشە ەدى بە زەعامەت و داگىر كىردنى (ھاورامان) يانى (يەمەن)
 لىپاشدا نەگەل (ژوالاژعار) سولتانى يەمەندا پەيمانى دۇستايەتى نەبەستى وا
 سودابەى كچى مارە نەكات . لى شەوى زاوايەتى دا لى بەزم و بزمى شايى و ھەلپەكى دا
 كەيكاس و نەو زەرو تووس و گومت و گەلى لى سەردارنى تر بەدىلى نەگرن و زۆرىەى
 سويكەى ھەلەت و نەگەپتەو . نەم ھەوالە نەگاتە (رۇستەمى زابل) و بە خۇي و
 سويپەكى گەورومە دىتە سە يەمەن وا (ژوالاژعار) ناچار نەكات كە پەيمانى ناشتى

نه گه‌ل ببه‌ستئ و كه يكاوس و داروده‌سته‌كه‌ی به‌ره‌لا نه‌كات و(سودابه) به‌هه‌موو كه‌لوپه‌لیكی بوكیه‌نیوه نه‌گه‌ریته‌وه ولات. بۆسته‌م نه نه‌نجامی نه‌م فیداكاریه‌دا ناز ناوی(پالنه‌وانی جیهان‌ی نه‌دریتئ و دموئه‌تیكی سه‌ر گرتنی و تیك شكاندنی كه‌یكاوس و سوپاكه‌ی نه‌گاته ولاتی توران زمه‌ن(نه‌فراسیاو) به‌ خوی و نه‌شكریكی زۆرموه رومو ئی‌یران یانی ولاتی مادو پارس دیت. كاتی كه‌یكاوس گه‌یشه‌وه ولات(سیاوش) ی كۆری نه‌گه‌ل بۆسته‌م نه‌نی‌ریته به‌ر به‌رمكانئ ی نه‌فراسیاو. جاریكی تریش شه‌ری ئی‌یران و توران به‌ په‌یمانئ ناشتی كۆتایی دیت كه‌یكاوس نه‌م په‌یماننه‌ دوو دل و دل سارد نه‌بیت جاریكی تر(توس نه‌وزم) نه‌نی‌ریته سه‌ر نه‌فراسیاو به‌ سوپا‌یه‌كی به‌هیزموه. نه‌م كارم كه‌نكاوس بۆسته‌می دل‌سارد كردو به‌دئی شكوموه رومو ولاتی سیستان گه‌رایه‌وه. سیاوش نه‌لایه‌ن باوكیه‌وه تاوانبار نه‌كریت كه‌ گوايه نه‌گه‌ل سه‌دابه‌ی باومرئی ده‌ستی تیكه‌ل كردوه. سیاوش به‌هوی(پیران وه‌یسه‌ی یه‌كئ نه‌ سه‌ردارانی سوپای نا‌فراسیاو په‌یوه‌ندی به‌ سوپای تورانه‌وه نه‌كات. نه‌فراسیاو(فه‌ره‌نگیسی) كچی نه‌ سیاوش ماره‌ نه‌كات، نه‌ نه‌نجامدا به‌هوی پیلانیكه‌وه نه‌لایان(گرسیوز) ی برای نه‌فراسیا‌به‌وه نه‌كوژئ. هه‌ندی نه‌ میژوو نه‌وسه‌كان نه‌ئین كه‌یكاوس جه‌زی كردوه بچینه‌ ناسمان بۆیه به‌ نه‌مروود ناوی نه‌به‌ن^{١١٩} كه‌یكاوس سانی(٧١٥) پ ز بئ جینگادار نه‌ دنیا ده‌رچوو هه‌ندیک(فه‌ریه‌رزی باوكی توس) به‌ كۆری كه‌یكاوس ناو نه‌به‌ن.

به‌ پئ ی میژووی هه‌ورامانی كۆن و هه‌ندی میژووی تر(فه‌ریه‌رز باوكی توس، نه‌ نه‌وی قویادی كۆری نارجانه‌ كه‌ پینجه‌م با‌پیری كه‌یقویاد.

(گرشاسب ی پینشادی) كۆری(ناتراب كۆری جه‌مشید) نه‌ شه‌ری ئی‌یران و چین دا قویاد كه‌ فه‌رمانده‌ی له‌شكر بوو به‌ بیانیوی سه‌ر پینچی نه‌ فه‌رمان كوشتی.

^{١١٩} تمورات سفری تكوین هه‌سلی ده‌ییم نه‌ئیت : نه‌مروود كۆری گوش كۆری حامه‌ به‌لام به‌نه‌رمتی كه‌یكاوس نه‌گه‌ریته‌وه سه‌ر مادای كۆر یابیت كه‌ نه‌ په‌گه‌زدا جیلوان كه‌یكاوس هه‌زار سال زیاتر له‌پیش. نه‌مروودا گراوه له‌وه نه‌چئ وكو نازناو به‌ویش و ترابئ(نه‌مروود) چونكه‌ داوا‌ی خوا‌یه‌تی و چوو نه‌ ناسمانی كردوه.

فەرمانرەۋايى توس

پاش نەۋى كەيكاس لەدنيا دەرئەچى. كەسى لە پاش بەجى نامىنى تا جىگادارى بىكات، ولات بى سە پەرشتى كار نەمىنىتەۋە، ھۆز و تىرىمكىنى مادو پارس دىمكەۋەنەۋە مقۇ مقۇ ۋ ھەر كەسە خۇى نامادە نەكات بۇ نەۋى فەرمانرەۋايى ولات بىگىتە دەست. بەم شىۋىيە ناشوب و بشىۋى لەنيۋانىندا پەيدا نەبىت، ھەردوۋ دەستەى نەرمىنى ۋ قوياى) بۇ ۋەرگىتى فەرمانرەۋايى دىمكەۋەنە پىنش بىگى ۋ ۋەقەبەرى. سەرۋىكى نەرمىنىيەكان) لوهراسبى كۆرى كىارجان كۆرى كىمانوش كۆرى كىاپۇ كۆرى كەيقوياى) فەرمانرەۋايى مادە. بىنەرەت و رەگەزى بۇ) نارىمىنى كۆرى نارجان) نەگەرپىتەۋە كە پىاۋىكى بى تەجرىبە ۋ كەم دەسلەت بىۋە نەبەر ئەۋە كەس راي فەرمانرەۋايى بۇ نەداۋە. سەرۋىكى قوياىيەكان) توسى كۆرى ھەرىيەرز) بىۋە كابرايەكى گۆشە گىرو بى سەرو سەۋادو زىرو خامن تەجرىبەۋە دى نشىن بىۋە لە لايدەن زۆرىيەى خەلكەۋە بە فەرمانرەۋا ھەلنەبىزىرەت و سالى) ۷۰۸) پ زەمىنىتە ھەمانرەۋا. (لوهراسب) جگە لەۋى زاۋاى كەيكاس بىۋە خۇشى لە پىشترو لەبارتر زانىۋە بۇيە سەرىپىچى فەرمانرەۋايى توسى كىردە ۋ گۆى ي پى نەداۋە ھەندى لە ھۆزىمكىنى مادو پارس لاىەنگىرى) لوهراسب) بوۋن كاتى توسى ناگادارى ئەم پىشۋىيە نەبىت ۋاز لە فەرمانرەۋايى نەھىنى ۋ نەگەرپىتەۋە لادى بەكشت ۋ كائەۋە خۇى خەرىك نەكات. بەلام خەلك ۋازيان لى نەھىنان ۋ كەۋتەنە نيۋان لوهراسب ۋ تەسەۋە ناشىيان كىردەۋە ۋ سالى) ۷۰۷) پ زگەرپاىەۋە. بۇك كەۋتەنە نامەيەك لە نيۋان لوهراسب ۋ توسى مۇز كرى بەم شىۋىيە لاي خوارىۋە ۱- ھەموۋ ولاتى مادو پارس بە كارۋىبارى دىۋەلەتەۋە بە توسى سىپىررا. ۲- ولاتى خۇراسان خرايە زىر دەسلەتە توسەۋە.

۲- بۇۋ ناۋا كابىستان ۋ بەشەكانى تىرى بەبى باج لەزىر دەسلەتە توسى لوهراسب دا بىمىنىتەۋە.

۴- لەكاتى پىنۋىستى سەربازىدا ھەردوۋ لا ھاۋكارى يەكتر بىكەن.

نايەۋ شىۋىيە ميانەى ھەردوۋكىيان كراۋ لوهراسب پايتەختى بىردە شارى) بەلخ) ۋ توسى شارى ھەمەدانى كىردە پايتەختى دىۋەلەتى مەركەزى ماد. ۋمك باسماكرد شارى) ناكباتان) - ھەمەدان - لەلايدەن) شمارى) بىۋە دروست كراۋ كەيقوياى جارىكى تر دەستى

پىندا ھېناۋ تازەى كىردمۇ. تووس ھات فراۋانترو تازە تىرى كىردمۇ بە شىۋىمىيەك كە بە شارىكى ناۋدار و جوان نەژمىرا، بەھۇى نەۋمۇ كەھەر جەۋت ھۈزە گەۋرىمكى ماد يەنگىرى تووس بوون. ھات جەۋت دىۋارى بەدەمورى شادا كىشا ھەر دىۋارىك ئەۋى تىر بەرز تىر بوۋە. ئەسەر گىردۆلكەيەك ئە ناۋمراستى دوا دىۋاردا كۆشكى قەرمانپىۋايى دروستىرد كە بەسەر ھەموو دىۋارىمىكاندا ئەپروانى. ئە نيۋان ھەر دىۋارىكىدا كۆشكىكى جوانى بازاندۆتەۋە بۇ ھەر جەۋت سەۋك ھۈزەكى مادو ھەموو دىۋارىمىكانى ھەرىكە بەرەنگىك بۇيە كىرد بەم شىۋىمىيەى خوارمۇ.

دىۋارى يەكەم سىپى، دوم پەش، سى يەم سوور، چوارەم شىن ۵ - نارنجى ۶ -
نوقىرىمى - زىۋرى. جەۋتەم كە بارمىكاي قەرمانپىۋايى بوۋە ئالتىۋونى^{۱۵۰}.

پاش ئەۋى تووس ئە بارەگاي قەرمانپىۋايى جى گىر ئەبىت ئە شارى " ئاكىباتان "
ياساۋ دەستۋورىكى تاييەتى دانا. كەس بۇى نەبوۋ ئە خۇيەۋە خۇى بىكات بە بارمىكاي
قەرمانپىۋادا كارۋىبارى دىۋەلتى دابەش كىرد بەسەر ھەر جەۋت سەۋك ھۈزەمكىدا.
دەستۋرى دا ھەر كەس بىچىتە لاي سەۋك ھۈزى خۇى بۇ كارۋىبارى دىۋەلتى و تاييەتى
خۇى ھەر سەۋك ھۈزەش يەكسەر پەيۋەندى بەقەرمانپىۋا خۇيەۋە بوۋە.

دەستۋورىكى تاييەت ئە ھەر كۆشكىكىدا بەم شىۋىمىيەى خوارمۇ ھەئاسرا ؛ -

۱- ئە بەردەمى قەرمانپىۋادا پىكەنن قەدەغەيە

۲- ئە بەردەمى قەرمانپىۋادا تىف كىردەۋە قەدەغەيە

۳- ئە بەردەمى ئاۋرېشتن قەدەغەيە

۴- تەماشاش كىردى رۋالەتى قەرمانپىۋا قەدەغەيە

ھەرومما ئەم قەرمانپىۋايە (كەۋشى ئالتىۋونى) ئەپى كىردەۋ و ئەسەر كورسى عاج
يانى تەخىتى عاج دانىشتەۋە، (ئۇرمانى مىژۋو نووس ئەئىت يەكەم كەسىلك ياساى
دادگاى دا نا ئە ۋلاتى خۇى تووس) بوۋە، كە دەستۋورىمكى ئە ئايىنى زىردەشتەۋە
ۋىرگىرتەۋ. ئەنجۈمەنىكى تاييەتى دانا بۇ سەرىپەرىشتى كىردى ياساى دادگاىيى.

^{۱۵۰} پىرىنالى ۵ مىل قەدىمە مشرق ل ۲۷۸. ئايىنە سىكەندىرى ل ۱۵۰ مىژۋوى كۈنى

سه‌رچامی یاساکه‌ی له (کتیپی زپین) یا (پازمند) ی وه و مرگرت که کتیپی مه‌زه‌بی
 زمرده‌شت بووه. هات له سه‌رتاسه‌ری ولاتدا (نه‌نجومه‌نی سه‌رپهرشتی دادگاکانی) دانا بو
 هر شارو ناوچه‌یه‌ک داومرێک یا قازیه‌کی ته‌نهای دانا که به‌ پی‌ ی یاسای (پازمند)
 کاتان نه‌کرد. نه‌و یاساو دستووری که (تووس) داینا تا سه‌رده‌می (کورشی گه‌وره) به‌کار
 هات و په‌یربوی کرا، نه‌وه به‌دواوه به‌تاییه‌ت له سه‌رده‌می (داریوشی هاخامنه‌نشینی)؛
 کاروباری یاسا درایه‌ دست داومرو فه‌رمانبه‌رانی ده‌ولت و نه‌نجومه‌نیکی گشتی داومران
 پێک هات بو سه‌رپهرشتی کاروباری یاسایی. نه‌م فه‌رمانبه‌رناویه‌ ماومی (۵۲) سال به‌وپه‌ری
 ده‌سه‌لات و شکۆه‌ندیوه‌ کاروباری ده‌ولتی به‌رپه‌وه‌ برده‌وه، شاری تووس (خو‌راسان) له
 شارمکانی نه‌م پیاومیه. ناوی راستی تووس (نووسارمه‌ن) که به‌چووک کراوته‌وه به
 تووس. یه‌کی له‌ میژوو نووسه‌ یونانیه‌کان له‌ زمانی میژووی کونی ئی‌رانه‌وه‌ نه‌ئیت "ناوی
 راستی تووس (ئارتوس یا ئاریتوس) ه‌ یونانیه‌کان دژس یا دیوگس "ی پی‌ نه‌ئین.
 هه‌ندی‌گه‌س وانه‌زانن که تووس (دژس) که‌یه‌قوباده‌ که‌چی - هی‌رودوت - که‌ خو‌یشی‌ پای
 وایه - نه‌ئیت (فراهورت) کورێ تۆسه‌ به‌لام که‌یه‌قوباد کورێ نه‌بووه. هه‌ندی‌ له‌ میژوو
 نووسه‌کان وانه‌زانن نه‌م نووسه‌ تووسی نه‌وزمه‌ به‌لام وک نه‌مه‌ویه‌ر باسه‌مانکرد (تووسی
 نه‌وزمه‌) له‌ زنجیره‌ی پێش‌دادیه‌کانه‌ به‌م شینویه‌ (تووس کورێ نه‌وزمه‌ کورێ مه‌نچه‌ر کورێ
 ئیره‌ج کورێ فه‌رمیده‌ون کورێ نابتین کورێ جه‌مشید کورێ سیامه‌ک کورێ میش کورێ گومرت
 کورێ یاب‌ت کورێ نوح). به‌لام نه‌م تووسی کیانی یه‌ و له‌ زنجیره‌ی مادایه‌ به‌م شینویه‌
 تووس کورێ فه‌رمیه‌رز کورێ شاه‌روخ کورێ زادن‌از کورێ نارومند کورێ قوباد کورێ
 یارجان. باپیره‌ی پێنجه‌می که‌یه‌قوباد که‌ (تووسی مادی یه‌) به‌ (تووسی پێش‌دادی‌ بیان
 زانیوه‌ نه‌م فه‌رمانبه‌رناویه‌ سالی (۶۵۵) پ ز له‌ دنیا ده‌رچووه‌.

(ناوړه دانومېدنه له نوموړي کي قيواد) :-

نوموړي (تووسي قيوادي) يانې مادي يهك له دواي يهك تاسه ركه وټنې كورشي
 گه وړه به سړ (نايزده هك) له ولاتي مادو پارس و دمورو بهري فرمان رمويان كړدوه .
 هه وړه ها نوموړي (لوهراسي كديقوادي) له روزه لات و له دوايشدا له ولاتي مادو پارس
 تا داگير كړدنې نه سكه ندمر دمه لاتدار بوون . كاتي كورشي گه وړه ولاتي مادو پارس
 داگير كړد ندمر هاني لوهراس به دل و گيان لايه نكري كورش بوون ، نه وېش ريزو
 خوشه وېستي هه بوو بويان و هميشه ريزي نه گرتن له پاشماوه ديزينه كان دمرياره (ي
 لوهراس) شتيكي نه وټو به دمه سته وه ئي په تنها هه نديك نه ئين ولاتي هيندي داگير
 كړدوه . به لام له راسيدا داگير كړدنې هيندوستان له لايه ن لوهراس - ه وه به بي هاوكاري
 فرمانر مويايي ماد و پارس هه قل گير ئي په . له وه نه چي كاتي فدريه رز له شكري كړد
 سړ لوهراس هاوكاري يا فرماندهي له شكر بووېت بويه زوريه ميژوو نووسان له و
 داگير كړدنه يان به هه له خستو ته پال لوهراس . به لام كشتاسبي كوري لوهراس
 پاشماوي گه ئي زوري له پاش به چي ماوه (هه لاي سهرقه نند . ديواي خواور ، شاري
 به ينيان فارس) له يادگارماني ندم فرمانر موياي . هه وړه ها گورمكه له شاري شيراز
 دايه . كشتاسب سالي (٦٦٨) پ ز كاتي باوكي ماوو بوه فرمانر مو و لوهراسي باوكي
 سالي (٦٥٠) پ ز له دنيا دمرچوه ناو و ناويانگي كشتاسب زياتر به هوي له و برمو دانموه
 بووه كه به نايني زمرده شتي ي داوه . له سهرمتادا پايته ختي شاري به ئيخ (بوه له پاشدا
 گواستويه وه يو شاري) نه سته خهري پارس) و له سالي (٦٠٢) پ ز له دنيا دمرچوه .

فرماندهي (خاورمستان) له سهردمي كورشي گه وړد (به همنې كوري نه سفنديار
 كوري كشتاسب كوري لوهراس) بوه له سالي (٦٠٢ تا ٥٣٣) پ ز .

له زوريه كتيبه كونه كاندا به همن به ناحشويسروشت) ناوبراوه . يونانيه كان به)
 نارتاگرس (يا) كرسز) ناوي نه بدن هه وړه ها نه ئين (نهردمشيري دمست دريژ) هر
 نه وه . به همن ولاته كه له هيندموه تا حبه شي فراوان كړدوه و پايته ختي بردو ته
 شاري شوش له (٤٦٤ تا ٤٢٤) پ ز . له زوريه كتيبه كونه كان و ميژوي كوردو (كتيبي
 نه ستير هه سلي يهك) نه ئين به همن فرمانر مويايي (١٢٧) ولاتي كړدوه پياوړي زيرمك

و به ویزدان و داد پەرور بووه، کاروباری دهلوتی زور به ریکو پینکی بهرینوه بردوه. نه‌ئین به‌همه‌ن له تۆله‌ی خوینی باوکی بو شه‌ری بنه‌مانه‌ی رۆستهم تا فه‌رامه‌ری کوری رۆستهم بکوژی^{۱۵۱}. له سهرده‌می به‌همه‌ن جوئه‌که‌کان زور خوش گوزمران بوون (یاشر اکوری به‌خت نه‌سر له‌لایه‌ن به‌همه‌نه‌وه کرابوه فه‌رمانداری بابل) نه‌وه‌ی زور نازاری جوئه‌که‌کانی نه‌داو سهرده‌ستی زه‌وت کردبوون، به‌همه‌ن هاته‌ کورشی کوری جاماسپ ی کوری نوهراسپ ی کرده فه‌رمانداری بابل له‌بهر نه‌وه‌ی دایکی جوئه‌که‌ بوو خوشکه‌زای دانیال ی بچووکه^{۱۵۲}. نه‌ئین (کورش) له مه‌لیکه‌کانی بابل بووه^{۱۵۳}. به‌هه‌رحال گرنگ نه‌وه‌یه بزانی نه‌م کورشه جیاوازی کورشی گه‌وره‌ی هاخامه‌نشینه^{۱۵۴}. پاش له‌دنیا دهرچوونی به‌همه‌ن (هوما ی کچی که یونانیه‌کان) په‌ریزاد ی پی نه‌ئین مامو (۴۰ سال) فه‌رمانه‌وایی کردوه له ۵۲۲ تا ۴۹۴ پ ز، پایته‌ختی که‌ی شاری ته‌یسه‌قون ی عیراق بووه. وه‌ک له هه‌ندئ هه‌ئس که‌وتی باوکی نازاری بوو بۆیه چۆته نه‌وی. له سهرده‌می فه‌رمانه‌وایی هوما دا داریوش گه‌وره‌ی هاخامه‌نشینی نه‌بیته فه‌رمانه‌وای ولاتی مادو پارس له (۵۲۱ تا ۴۸۶ پ ز که) گوماتا ی کوشتمو خوی فه‌رمانه‌وایی وهرگرتووه^{۱۵۵}. نه‌م داریوشه کوری ویشتاسپ کوری نارسام کوری نارابرام کوری سیاوش کوری کورشی یه‌که‌م کوری کاوس کوری سیاوش کوری هاخامه‌نشین فه‌رمانه‌وای عیلام و پارسه، له کتییبه کۆنه‌کاندا به (داریوش ی فارس) یا داریوش فه‌رمانه‌وای فارس ناوداره^{۱۵۶} نه‌م داریوشه

^{۱۵۱} له کتییی (زینه‌ التواریخ) دا نه‌ئیت له‌م کاته‌دا رۆستهم زینوو نه‌بوو مردوو.

^{۱۵۲} دوو دانیال هه‌بووه یه‌کیکیان له پیاوه ناودارمانی جوئه‌که و نه‌وی تریان په‌یامبه‌ری به‌نی ئیسرائیلیه‌کان بووه. مروج انزه‌ب به‌رگی دوم ل ۸۲، ۸۳ سرجان ملکم پ ۱ ل ۲ روجه‌ الصفا ل ۲۲۸.

^{۱۵۳} میژووی ابن خلکون ل ۱۶۲. مه‌سه‌وی له مروج‌ النصب ل ۶۴

^{۱۵۴} تواریخ لایام دا ۲۶ نایه‌تی ۲۲ و کتابی عه‌ززا فوسلی یه‌ک و سی و نایه‌تی ۷ و فوسلی ۴ نایه‌تی ۵ کتییی دانیال فوسلی ۶ نایه‌تی ۲۸ و فوسلی ده‌یه‌م نایه‌تی یه‌ک. که‌واوو جیاوازی رای هه‌ندئ میژوو نووس پی بناغه‌یه چۆنکه نه‌م کورشه جیاوازه له کورشی گه‌وره‌ی مادو پارس.

^{۱۵۵} میژووی کوره په‌ریزاد نازناوی داریوشی کوری هوما یه‌که هوما خوی.

^{۱۵۶} کتییی (وحیانه‌مه‌سلی ۱۲ نایه‌تی ۲۲) کتییی عه‌ززا فوسلی ۴ نایه‌تی ۵ و ۲۴ فوسلی ۵ نایه‌تی ۶.

سر له نوی بیت المقدسی تازه گردو ته وه بهم شیومیه له سالی (۲۴) پ ز داریوشی کچه زای به همدن که له هوما بوه بؤته فرمانبرمو او به سر په رشتی دایکی کاروباری دولتیه گرتو ته دست نهم داریوشه^{۱۳۷} له میژوودا به (دارا) خاودار بووه توانیویه تی سر مرپای فرمانبرموا یی ولاتی مادو پارس خاکی فده ستینیش ی داگیر کردو ماموی (۲۰) سال فرمانبرموا یی کرد نهم داریوشه له میژوودا به داریوشی مادی ناویراوه به پی ی سرچاومکانی په راویزی ژماره (۱۱۰۱۳۵) کهس زنجیر می (کیانی) فرمان برموا ییان کردوه بهم شیومیه ۱- که یقیو یاد ۲- که یکاوس ۳- توس ۴- هرییه رز (هریروز) ۵- کواکسار ۶- نازیدمباک ۷- لوه راسب ۸- گشتاسب ۹- به همدن کوپی نه سفه ندیار ۱۰- هوما ۱۲- داریوش کوپی هوما- دارا. له سردمی داریوش مادی دا سالی (۲۳۰)^{۱۳۸} پ ز نه سکه ندمری مه قندونی هیرشی کرده سر ولاتی مادو پارس پاش شهریکی سخت و خونفای له دوروبه ری (هولیر) داریوش به دست گیر نه کری و نه کوژی بهم شیومیه نه سکه ندمر همدن دانی (جانوسیار و ماهیار) دست گیر نه کری و نه کوژی بهم شیومیه نه سکه ندمر کوتایی به دولتی ماد نه هینی و تا سالی (۲۲۳) پ ز فرمانبرموا یی نیران نه گات^{۱۳۹}.

^{۱۳۷} کتیبی دانیال فہسلی ۵ نایه تی ۳۱ و فہسلی ۸۱ و نایه تی یه کهم فہسلی ۹ نایه تی یه ک. نه مانه همدن نایه تی داریوش کوپی ناحشویروش له نموی مامکان.

^{۱۳۸} به پی ی قاموس کتیبی مقدس ل ۲۶۴ که مسترهاکس دایناوه ناستیاکی (نه ژدهاک ی دوا پادشای ناده که کورشی کچه زای به سرپا زال بوو به لام من لام وایه هله یه. (نازدیک) هرگیز نازناوی داریوش نه بووه. ناسیاک کوپی (کی ناکسار) هوغشته ریبه نهک (نه خوشیروش) به لام داریوشی مادی نه پی (سهمردیس) بی

^{۱۳۹} داریوشی مادی نه گال داریوشی هه خه مینی سی بهم که نه سکه ندمر ولاته که ی له دست دمر کرد جیواوژن. داریوشی مادی (گوماتای) بی که پادشاهیتی مادی له نه خه مینییه کان و مرگرتهموی به لام داریوشی کوپی ویشتابی دوم به سرپا زال بوو (۴۸۶) پ ز. به لام داریوشی سی بهم که نه سکه ندمر به سرپا زال بوو نموی داریوشی دومی هه خامه نشی یه و هیچ په یومندی به مادوه نی یه.

^{۱۴۰} همدن له میژوونوسان نه لین به پیلانی نه سکه ندمر کوژراوه

فەرمانرەۋايى فەرىيەرز (فەرىيەرز) :

سالى (۶۵۵) پ ز فەرىيەرزى كۆپى تۈس ئەبىتتە جىگادارى باۋكى ئەم فەرمانرەۋايە ئەلايەكەۋە ۋلاتەكەى تا بويارى جەيەون و ئەلايەكى ترمەۋ تا ھند و ئە بۇرۇناۋە تا ميسوپوتامى پەرمى پى ئە دانىشتۋانى (فىنىقىيە و گرسوس و سىلىسلىچ نىل) باج دەرى بوون. عىبرى و مىسرى يەكان ئەژىر سايەى ئەودا بە پەيمانكى ناشتى يىنگەۋە ژياۋن. ئەو سەردەمەدا شارى ئاكياتان بە پايتەختىكى گەۋرە و ئاۋدار دەئاسرا مەرگەزى ئايىنى زەردەشت كە شارى (بە ئىخ) بۈە بە فەرمانى فەرىيەرز گۈسراۋمەۋە شارى (ئاكياتان).

سالى (۶۲۵) پ ز بە ئەشكىرى گەۋرە ئەچىتتە سەر ئاشۋوريەكان و ئەشەرىكى سەختدا ئەكۆزى^{۱۱۱} پارسەكان ئەم سەردەمەدا ئەژىر سايەى ئەم فەرمانرەۋامادەدا ژياۋن ئەحمەد رەمقىق ئە كتنىسى مېژۋى گشتى خۇيدا (فرانۇرتى) بە ھەلە بە (فەرھاد) ئۈۋسىۋە. ئە كاتىكىدا فەرھاد ئاۋ ئە زنجىرى فەرمانرەۋايى كەيائى و پىنشدادىيەكاندا ئەبوۋە.

فەرمانرەۋايى گۈاكسار = (ھواخشت).

پاش ئەۋمى فەرىيەرز سالى (۶۲۵) پ ز بە دەستى ئاشۋوريەكان كۆزدا ئەشكىرى ماد بە جارى پەرش و بلاۋ بۈمۈە. ئەۋەندى ئەمابورو ۋلاتى مادو پارس ئەلايەن ئاشۋوريەكانەۋە داگىر بىكرىت. ئەنجارەش پىياۋ ماقولان و سەۋك ھۆزىكانى مادو پارس جارىكى تر كۈبۈنەۋە و گۈاكسارى كۆپى بە فەرمانرەۋادىيى ئەكەن — (ئە سالى ۲۶۴ پ ز) ھەمان كىنە و رەقى باۋكى ئە ئاشۋوريەكان ئە دل و دەروۋنى گۈاكسارىشدا رەنگى دابۈمۈە بۇيە دەستى كرد بە دامەزئاندى سۇپايەكى رىكۈپىنكى سۈارمۈ پىيادە بە تىرو كەۋان و شمشىرمۈە بۇ تۇنە سەندىن ئە ئاشۋوريەكان. سۈارچاكانى ماد ئە رۈۋى چەك و ئەسپ و رەبازىيەۋە گەلى ئە ئاشۋوريەكان چالاكتىر و باشتىر بوون. پاش ئەۋمى ئەم سۇپايە بەدلى خۇى دەردى و ئەبار ئەبىتت بۈمۈ ۋلاتى ئاشۋور ئەكەۋىتتە رى ئە نزيك شارى ئەينەۋا دا شەرىكى توند و تىژ ئەكەن و ئابلۇقەى شار ئەدەن. ئەم كاتەدا ھەۋالى ئەدەنى كە)

^{۱۱۱} پىرىنا سالى ۶۲۲ پ ز ئۈۋسىۋە بۇ كۆزئانى فەرىيەرز.

سیتەکان- سکایەکان) که یونانیەکان (سکۆلت) یان پێ وتوون ئە ولاتی هەققار تێپەریان کردووە و خەریکن ولاتی ماد داگیر نەکەن. ناچار دەست ئە نابلوقە شاری هەننەگری و بومو ولات نەگەڕێتەووە ئە ژووروی دەریاچە ورمی بەیەک نەگەن و شەڕیکی سەخت و خوێناوی بەرپا نەبێت. ئەبەر ئەوێ سوپای ماد تازە لەشەر گەرابوووە بۆی نەکرا بەرەنگاری سوپای (سیتەکان) بێت، تا ئە نەنجامدا پەیمانیکێ دوستایەتیان بەست و کواکسار ناچار بوو مل کەچی داوای سیتەکان بێت. ماوێ بیست ساڵ ولاتی ماد و پارس هەتا دەریای ناوڕاست ئەژێر دەسلاتی سیتەکاندا مایەووە.

کواکسار شەوێک بە ناوی میوانداریەووە هەموو سەردار و فەرماندەمەکانیان سەرخۆش نەکاوە بەدیل ئەیانگرتی و ئەیانکوژی. ئەوێ ئەسوپادا ئەمینیتەووە راویان ئەنی و سالی (٦١٥) پ زولاتیان ئی پاک نەکاوتەووە. جاریکی تر کواکسار ئەگەن فەرمانداری ئەینەوا نابلورە شاری بابل ئەدەنەووە. پاش ئەوێ سارگۆسی کورپیناشوربانیپال ئەزانی بەرەنگاری ئەم هێرشە پێ ناکرتی ناگەر بەرئەمداتە هەلاکەو جی تیاپە بەخاوو غیزانەووە ئەسووتی و سالی (٦٠٦) پ زکۆتایی بە دموئەتی ناشوور دیت.

هێرش کاران بەشێوەیەک شاری ئەینەوا کاول نەکەن کە پاش دوو سەدە ئە سەردەمی ئەردەشینێ دوومی هاخامەنشینێ دا کە گەزەفون ی یونانی ئەوێوە تێپە ئەکات ناتوانی کە لاومەکانی ئەم شارە بندۆزێتەووە کە گەورە شاری جیهانی سەردەمی خۆی بوووە. نابەم شێوەیە ولاتی ناشوور دابەش نەکەن بەسەر خۆیاندا، ئەوێ ئەکەوێتە دیجەل و ناسیای بچوو کە بەر ولاتی ماد ئەکەوێت و شام و هەلەستین ئەبێتە بەشی بابلیەکان دموئەتی ناشوور کە ئە سەردەمی ناشوربانیپال یانی (٤٠) ساڵ پێش فەرمانڕەوایی (سارگۆس) بەتوانا ترین و دەسلەتدار ترین دموئەتی سەر زموێ توانیویە دموئەتی بەدەسلاتی عیلام ئەناویبات. نابەو شێوەیەش دەستی تۆڵە بۆ دواجار خۆیانی کپ کردوومو ئەرووی زمویدا ئەی هێشتن.

پاش بوو خاندانی دموئەتی ناشوور دموئەتی ماد بۆ پتەو کردنی دوستایەتی ئەگەن دموئەتی بابلیەکاندا، کواکسار هات (نامی تسی) کچی ئە شازادە بابل (بەخت نەسر) مارە کرد. وەک ئەئین بەخت نەسری بابلی باخچە هەلواسراوەکانی ئەبەر خاتری ئەم کچە کورده دروست کردووە. پاش ئەم سەرکەوتنە گەورەیی کواکسار زیاتر دەسلەلات و هیزی

پهیدا کردو بومو (نهرمه نستان) گابا دؤکیه ای رۇژه لاتی ناسیا نه چیت و داگیری نه کات
 — تا که ناری بوویاری (هانس) بؤیشتوه. له کاتیکدا کواکسار راوی سیتکهانی نه کرد
 چند که سیکیان په نایان برده بهر فرمانداری (لیدی) بؤ نهومی له چنگی کواکسار و
 کوشتن بزگاریان بیت. کواکسار نامه یه کی بؤ فرمانداری (لیدی) نووسی که پنیوسته
 به زوویی نهو په نابهرانهی بؤ بگیزیتوه فرمانداری لیدی لهم داوایه توره نه بیت و
 وه لاسی کواکسار ناداته وه. لیزمدا سوپای (لیدی) بوو بهر بوو نهوسته وه و ماوی شهش
 سال بی نهومی هیچیان ههنگاونک بهرمو پینشه وه بچن بهرام بهر نهوسته وه.

له سالی ههوتهم دا یانی (۲۸ ی نیاری: ۵۸۵ پ ز) رۇژ گیرانیکی تمواو بوو نه دات که
 به تمواوی دلی سهریازانی ههردوو سوپاکه ی لهرزانلجیو واهست نه که نه نهو نارمزایی
 ناسمانه دژی لهم بهرمنگاریه بویه (بهخت نه سر) ی بابلی نه که ویتنه فیرائیان و په یمانی
 ناشتی مژر نه که نه بوویاری (هانس) قزل نیرماق نه که نه سنووری نیوان ههردوو دموته. بؤ
 زیاتر پته و کردنی لهم دوستایه تیه فرمانداری لیدی (نارته نیسی) کچی نه داته نازیده
 پاک کوی کواکسار^{۱۱۲}. نه لئین لهم رۇژ گیرانه سائیک پینش نهوه نه لایه ن (تالیس) ی
 مدلیگه وه که نه ستیره ناسیکی زانا بووه زانراوه. سائیک پاش لهم په یمانه کواکسار له
 (۵۸۴) پ ز له دنیا دمرچووه. دموته تی ماد لهم سهردمه دا به یه کی که له دموته هره
 گهورمکانی دنیا زانراوه. به پی ی و ته ی هیزو دوت سنووری ولاتی ماد لهو سهردمه دا بهم
 شینویه بووه له رۇژه لاتوه بوویاری جه یعون (نامویه)، لهو سهردمه دا بژاوته دمریای
 خه زمرموه. له بؤژناووه بوویاری هالیس — قزل نیرماق.

لای ژووروموه دمریای خه زمر و بوویاری (نارس) ورپزه شاخه کانی نارارات تا دمریای
 رهش.

لای خوارموه که ناری دمریای عومان و که نداوی عهرپ که فارسه کانیش لهم
 سهردمه دا له ژیز سایه ی مادمکاندا نه ژیان.

^{۱۱۲} هیزو دوت نه لی فرمانبرموا: مادیش (نامی تسی) کچی داوه به (گرزوس ی کوی (نلیا) ی
 فرمانداری لیدی.

"فهرمان‌رموایی - نازیدمیاک -"

پاش له دنیا درچوونی کواکسار نازیدمیاک ی کوری له سائی (۵۸۴) پ ز نه‌بیته جینگاداری و فهرمان رموای ولاتی مادو پارس نه‌گریته نه‌ستو. یونانیه‌کان (ناستیاک یا ناستیاژ) یان پی وتوه ناوی راستی خوی (نیشتوویگوویه . نه‌م کابرایه پیایکی بی دمه‌لات و هه‌رزه و دست بلاو بوه نه‌و ولاته پان و به‌رینه‌ی که له باوکیه‌وه بوی جی مابوو نه‌یتوانی سه‌ره‌رشتی بکات و گوی نه‌داوه‌تی. هه‌میشه خه‌ریکی رابواردن و به‌زم و رمزی دیوه‌خان بوه، نازاردانی خه‌لکی و کاوړل کردنی مالیان هه‌ولنی خوش و رابواردنی بووه. خه‌لک گه‌لێک نه‌م پیاووه بیزار بوون هه‌ر که‌کوروش سه‌ری هه‌لدا مادمکان وازیان ئی هیناو په‌نیان برده به‌ر کوروش و به‌فهرمان‌رموای قبولیان کرد. له‌نه‌نجای خو هیلک کردن و شه و نغوینی و خوین پشتنیکی زوردا ولاتی ماد له سهرده‌می کواکساردا گه‌یشتبوه نه‌وپه‌ری شادی و به‌خته‌ومری، سوپایه‌کی به‌هیزو توانا و دمه‌لاتداری هه‌یووه هه‌ر شۆینیک مه‌یلیان ئی بویه به‌ناسانی داگیریان نه‌کرد. کواکسار هه‌رچه‌نده خوی فهرمان‌رموایه‌کی به‌دمه‌لات و ژیر بووه له‌گه‌ل نه‌ومشدا له هه‌موو کاروباریکدا پرس و پای به‌ریش سپی و پیانو ما‌هولانی ولات بووه. مادمکان له پووی پێشکه‌وتنه‌وه به‌نه‌ستیره‌یه‌کی پرشنگداری سهرده‌می خویان نه‌ناسران. (شیره به‌ردینه‌که‌ی هه‌مه‌دان) له شاکاری په‌یکه‌ر تاشی مادمکانه. دوکانی داود و تاهه‌وسانی فهرهاد و وێرانه‌کانی لورستان و ته‌ختی سلیمان له‌خاکی نه‌فشار و قه‌لای که‌ره‌فتوو قه‌لای زه‌لم ته‌واوی به‌رده تاشراومکانی ولاتی کوردو ده‌خه‌یمیانداوه و ده‌خه‌می سیرتار (پلکان) رموانسهر له شاکاره هه‌ره جوانه‌کانی نه‌و سهرده‌مه‌یه.

گۇرۇنى قەرىمانىمىيى ئە مادىمۇ بۇ پارىس

فارسەكان ئە ولاتى خۇياندا ئە كەنارى عەرەب، بە ئاۋەلدارى و كشتوكالەوۋە خەرىك بوون ھەندى جار بە سەرىبەستى ژيان و ھەندى جارى تىرىش ئەژىر سايەي پىنشاىدەكان و ھەندى جارى تىرىش بە باج دەرى ئەژىر سايەي مادەكاندا ژيان. گەلى جارىش باج دەرى كەلدى و ئاشوورىەكانىش بوون، ئەم فارسانە ھەمىشە ئە خاكى خۇياندا نەترازون و پەلامارى كەسىيان نەداوۋە مەگەر ئە سەردەمى زنجىرى ھاخەمەنشى دا كە تا خاكى ھەلەستىن بۇشتوون و پەلامارى عىلامەكانشىيان دا. ھەر چەندە زۇرىەي قەرىمانىمىيى ھەخامەنشىن سەرىبەستى ولاتى عىلامىيان كەدوۋە بەلام زىاتر ئەژىر سايەي ئاشوورى و بابلى و مادەكاندا ژيان. دوا قەرىمانىمىيى ھەخامەنشى كە سەر پەرىشتى ولاتى عىلامى كەدوۋە (كامبوز) باوكى كورشى گەورە بوو^{۱۶۲}. دىننە سەر باسى ئەوۋى كە دىوئەتى ئازادى فارس ئەسەر دەستى كورشى گەورە دەست پى ئەكات^{۱۶۳}.

"قەرىمانىمىيى كورشى گەورە"

پاش ئەوۋى (ئازىدىمىك) قەرىمانىمىيى ئە كواكسارى باوكىدە بۇ مایەوۋە ئەبەر ئەوۋى پىاونىك بوو پەشتى بەئازو نىعمەت و گەورەيى دىوئەتى (ماد) ە وە ئەيەشابو، بە شىۋمىيەك دەستى دايە رابوارن و بەزم و بەزمى شەوانەي دىمبارو گۆئ ئەدانە كاروبارى دىوئەت بەجارىك بوو جى ي سەرزەنشىتى خەلگى و ھەموو نەقەرەتيان ئى كەد. قەرىماندارىەتى ولاتى پارىس و عىلام كە دەست ئىيى دىوئەتى ماد بوون وردە وردە تەرازوۋى ھىزو باومېرىيان بەلادا ئەشكايەوۋە، ئاۋنېشان و شەوگەت و دەسەلاتى ماد پۇژ ئە دواي پۇژگەم ئەبەموۋە كە ئە سەردەمى كواكسارى باوكىدا يەكىك بوو ئە دىوئەتە ھەرە گەورەمەكانى دىنيا. گەورە پىاۋان و سەروك ھۆزەمەكانى ماد بەھۇي بى دەسەلەتى و گۆئ ئەدانى ئازىدىمىك بە كاروبارى دىوئەت ھەموۋىيان خەرىكى پارە كۆ كەدەوۋە بوون،

^{۱۶۲} نايىنە سەكەندەرى ل ۳ و ۱۷۴

^{۱۶۳} كىتەبى تواریخ الایام.

سەرداران سەرتكازانى سوپا بەجاريك دلسارد بون گوئ يان بە كارويارى سەريازى و مەشق كودن نەنەدا. بۇژ ئەدواى بۇژ دمولەت ئەگەل دانەبزاو خەلكى زياتر نەچەوسايەو و نازار ئەدرا. كودموە ناشيرينەكانى (نازیدەمياك) تەنانتە و مزيرمكانيشى دلسارد كودبوو (نارياك) ى و مزير كە يونانيەكان (نارياكس) ى پى ئەلئين لە ھەموويان زياتر دلساردو بيزار بوو. نارياك كەوتە بېركودنەموو مشور خواردن و ردە و ردە خۇى لە بيزارو دى ساردەمكاني تر نزيك كودموە لە كۆبونەوميەكى فراوانى سەرداران و پياو ماقولانى نيشتمان پەرورەدا بېرياريان دا كەتەخت و يەختى نازیدەمياك تيك بدەن دەسلەلى ئى و مرگرنەو. (نارياك) پىشتەر ناگادارى كورشى گەورەى كودبوو، دمريارى بشيوى ولاتى ماد بە نيمزاي ھەموو بەشداريوانى كۆبونەومكە نامەيەكيان بۇ (كورشى كورى كامبوزى) ھەرماندارى عيلام نووسى ناگاداريان كرد كە بە سوپا بېچوكەكى خۇيەو لە شارى ناكباتان نزيك بېتەو بە نەوى ھەموو سوپاي ماد پەيوەندى پىنو بەكن. نامەكيان دايە گيو وە گەيانديە شارى (پاسارگاد) ى پايتەختى عيلام و پارس. كورش كە يونانيەكان بە (سيروس) ناوى ئەبەن ھەر كە نامەكى ئەگاتى دەست بەجى ئەگەل پياو ماقولان و سەردارانى پارس و عيلام كۆنەبېتەو مەسەلەكيان تى ئەگەيەنى ئەپاشدا ھەموويان بېريارياندا كورش بە سوپاكەو بەرمو شارى ناكباتان كەوتە بى. نازیدەمياك ناگادار ئەكەن كە كورش بە سوپايەكەو پەلامارى ولاتى مادى داو. سوپاكەى كۆ ئەكاتەو لە ژيەر ھەرماندەمى (نارياك) دا ئەيكا بەگژى سوپاي پارس و عيلام دا. نارياك لە دوم ھيرش دا بە خۇى و سوپاي مادموە پەيوەندى بە كورشى گەورەو ئەكات. نازیدەمياك لەم ھەوانە شيت گير ئەبى بۇيە بە پەلە سوپايەكى تر پىك ئەھينى و لەژيەر چاودەيزى خۇيدا پەلامارى كورش ئەدا ھەر لە سەرەتاي پەلامارەكيدا تىك ئەشكى و ھەلدى و ئەگەپىتەو شارى (ئەكباتان) و لەوى سەنگەر بەندى ئەكات. بە كورتى سوپاي كورش ئەچىتە ناو شارى ئەكباتان و داگيرى ئەكەن و نازیدەميان بەدیل ئەگرن و كوتايى بە دەسلەلاتداریەتى ماد نەھينن. ھەرچى پارموكەل و پەلى تەختى ھەيە ئەگەل خۇيانا نەيەنەو شارى (پاسارگاد). كورش سالى (۵۶۰) پ ز بۇتە ھەرماندارى پارس و عيلام سالى (۵۵۰) پ ز شارى ناكباتانى داگير كرد. پاش نەوى كورش شارى ئەكباتان ھەمدانى ئىستا داگير ئەكات كواكسارى دوم كورى نازیدەمياك كە خانۇى كورش خۇيەتى

نەيكاتە سەردارى سوپاكەي، ھەرومەھە نەسپەنۇي كەچى ياتىمارى زاۋاي نازىدەمياك كە پورزاي خۇيەتتى نەخوازى و مەرى نەكات. كورش زور ژىرانە بىرى نە مەسەنەكان كەردۈتەتە. كارو بارى دەرەتتى (ماد) ۋە خۇي نەھىلىتەتە. ھەمىشە رېزو خۇشەويستى بۇ سەرداران و پىاۋ ماقولانى ماد دانائە. پىلەم پايەي زىاد كەردوون نەمى شىاۋى برايتەتى و دۈستايەتتى و ھاۋپەيمانى ماد وپارس بويىت كورش كەردويەتتى و بە تەنگىمە ھاتە. تا سەركەوتتى نەسكەندەرى مەقۇلنى بەسەر (دارا) نەم برايتەتى و يەكەنتى يە بەردەموم بوۋە^{۱۶۵}. كورش دەرەتە تازەكە بە ناۋى دەرەتتى مادو پارەسە ناۋا^{۱۶۶}. نە زۇرەيى كەتتەبە كۈنەكاندا نەبىرىتى وشەي ئىزانى ئىستا ناۋى مادو پارس بەكار ھاتە^{۱۶۷} نەتوانىن پىلىن ھەتەمكە يەك سەدە يىش تىپەر نەكات بەسەر بوخاندنى دەرەتتى مادا نە بىرىتى وشەي پارس وشەي ماد بەكار ھاتە. بە جۇرەك مادەكان بەۋە قايىل نەبوون كە نەبىرىتى وشەي ماد ناۋى مادو پارس بەكار بىت^{۱۶۸}. گەنگ نەمىيە ھەمەو مېژوۋ خۇي و بىنگانەكانىش دان بەمەدا نەنەن كە كۇرەنى دەرەتتى مادەپارس كۇرەنىكى دەست كەردى مادەكان خۇيا بوۋە نەبىرىتى كۇرەي شا، كەچە زاكەي بۇتە فەرمانچەۋا، كە نەمە گەنگەيى مېژوۋىي نەمەندەي نىيە، تەنەنەت نەم كۇرەنش بە لاپەردنى تەۋاۋى دەرەتتى ماد نازان. نەگەر كەوتتى تەۋاۋ بۋايە شىۋىيە وشەي ماد نەدەۋايدا بەكار نەنەھات. وشەي ماد نەدەۋايدا ۋا بەكار ھاتەۋە نە سەردەمى دارىۋش دا بە دەرەتتى كورش و تەۋە دەرەتتى ماد كەتتەبە مەززا فەسلى ۷ نەئىتە پايەتەختى كورش - پايەتەختى ماد بە دەرەتتى پارس و تەۋە دەرەتتى پارس و ماد. نەمەد رەففىق نەنەۋسى و نەئى بە ھاۋكارى ھەردە نەتەۋەي مادو پارس دەرەتتى ئىزان پىك ھات. بەم شىۋىيە پاش تىپەر بوۋى مەۋىيەكى دەرەز دەرەز بەسەر نەم بەسەرھاتە ئىتەر نەدىيە فارەسەكان نەۋە زىاتر پىن يان خۇش نەبوۋە ۋەلەتەك نەلەيەن فارەسەۋە فەرمانچەۋاۋىي بىرەتتى و بە (ماد) ناۋادەۋىت، ھەر

^{۱۶۵} كەتتەبە - نەبە الازەرىيە ل ۵۲۰

^{۱۶۶} نەيەنە سەكەندەرى ل ۱۸۲

^{۱۶۷} كەتتەبە نەستىر فەسلى يەك نەيەتتى ۲، ۱۴، ۱۸، ۱۹ فەسلى دەرەم نەيەتتى ۲ و كەتتەبە دانىيال فەسلى ۵

نەيەتتى ۲۸ - فەسلى ۶ نەيەتتى ۷ ق ۱۲، ۱۵ - فەسلى نەيەتتى ۲۰

^{۱۶۸} تارىخ مەۋىيە نەمەد رەففىق ل ۶۲

چهنده زۆريهي دانىشتوانى ماد بووه به پارس ناو نه براو نيتر وشه ي ماد به كار نه نه هات
 نه مهش كارنيكي گه ورمي كرد مسر ماد مگان و وای کرد که دو دلی و کينه پهيدا بکات. بۆ
 نه وى جياوازی دوو به رمکي پهيدا نه بېت هاتن له بريتي ناوی (مادو پارس) وشه ي (ناری
 يان) ي به كار هينا که هه ردوو نه ته وى ناری نه ژادی مادو پارس نه گريته وه.

نيتر به و شيومي به ورده ورده وشه ي ناريان كه وته سه رزاري خه لکی و به كاريان هينا
 تا وای ئی هات بووه وشه ي نيران (۵). وشه ي نيران له سهدمی چوارمی پيش زاین به
 شيومي به گشتي بلاو بووه، له بريتي وشه ي مادو پارس که هه مو ميژومگانی دنيا
 گه واهی نه دمن، ئا به و شيومي به له بريتي دوو ناوی سهرمکی مادو پارس وشه ي نيران
 كه وته سهر لا په رمگانی ميژوو. كورشي هه خامه نشی له هۆزی (پاسارگارد) ي فارسي په
 وهك هيرودوت نه ليت شاری پاسارگاد هه به ناوی نه م هۆزموه ناو نه راوه که نه و
 ناوچه په دا جی گیر بوو ن. كورش به يه كينك له پياوه هه لكه و تومگانی جيهان ناو نه بریت
 که له ته وراتدا به ناز ناوی مه سيح ناو نه بریت^{۱۱۹}. جگه نه وى كورش به لای پۆژ هه لاتدا
 په ئی زۆر هاويشتوه دوو دونه تي به هيز و توانای (ليدي و بابل) يشی له ناو بردوه. ناوی
 باستی كورش (ناگرداد) ه وهك (خوداداد). وشه ي كورش لادرو كورت كه رموى وشه ي (كه ي
 خوشترو) كه به مانای (گه ورمي خوش به تار) دیت. وهك باسمان کرد كه ي به مانای گه ورمي
 دیت خوشترو به مانای خوش روو دیت که راستيه كه ي - (كه ي خسرو) ه. ورده ورده ناز
 ناومكه له بريتي ناومكه به كار هاتوه و ناومكه بير چۆته وه. يانی كه ي خسرو بۆته
 كورش. كورش ماوه ي (۳۰) سال شاهه نشاهی كردوه. گۆرمكه ي له شاری (مه شارپ) داپه،
 نوو سراويكي به خه تي بزماری له پاش به جی ماوه.

^{۱۱۹} کتيبي نه شعيا له سلی ۱۵.

بهندی پینجه‌م

زاناو نه‌دبیه‌کانی کوردستان

له‌بەر نه‌وه‌ی کتیبخانه‌کانی شاری سنه زۆر دموئه‌مەند نی یه به شیوه‌یه‌کی گشتی نه‌متوانی هیچ ناگاداریه‌ک له زاناو نه‌دبیه کوردستان به‌دەست بهێنم له پیش نی‌سلامدا.
 نه‌وه‌ی زیاتر خۆم پێوه مانده‌وو کرد و توانیم زانیاریه‌کی له‌سه‌ر به‌دەست بهێنم زاناو نه‌دبیه کوردستان دوا‌ی سه‌ده‌ی سێ یه‌می کۆچی یه نه‌وه‌ی بۆم کراوه درێخیم نه‌کردوه له بۆون کردنه‌وه‌ی ژیا‌ن و مردن و له‌دایک بوونیان به کوردتیی. لهم به‌ش‌ه‌دا باسی زاناو نه‌دبیه کوردستان شاری سنه نه‌کردوه چونکه له‌میزووی شاری سنه‌دا به درێژی لهم باسه دوا‌وم.

(١) نه‌بو محمەده (عبدالله) بن مسلم دینه‌ومری - مه‌شهور به (ابن هتیبه) قازی شاری دینه‌ومر بووه. له سالی (٢٢٢)ی کۆچی هاتۆته دنیاوه و سالی (٢٧٦) ی کۆچی دنیا‌ی به‌جی هیشتوووه. زانیایه‌کی به‌رزو به‌ریز بووه خوا‌وه‌نی گه‌نی نووسرا‌وی به‌که‌لکه که نزیکه‌ی (٢٠) کتیبه.

(٢) نه‌بو حه‌نیفه‌ی دینه‌ومری - زانیایه‌کی به‌هۆش و ناوداری سه‌رده‌می خۆی بوه له سالی (٢٨١) ک له دنیا درچوووه.

(٣) نه‌بو عبدالله محمەد بن چار منجم حه‌رانی بن سنان رمقی - خوا‌وه‌نی نووسرا‌وی - زیع حایی مطالع البروج، رساله‌ الاتصالات، شی کردنه‌وه‌ی چوار نووسرا‌وی - به تلیموس - و هتد. زانیایه‌کی نه‌ستیره ناس بیازیات و علوم زان بووه له سه‌رتا سه‌ری نه‌وروپادا ناویانگی زانیایی هه‌یه سالی (٢٦٤) ی کۆچی هاتۆته دنیاوه و (٢١٧) ی کۆچی هیشتوووه.

(٤) نه‌بو جعفره (نه‌حمه‌د) دینه‌ومری - کوری ابن هتیبه بوه پیا‌وێکی زانا بووه سالی (٢٢١) ی کۆچی بۆته قازی میسر و سالی (٢٢٢) ی کۆچی له دنیا درچوووه.

(٥) نه‌بو به‌کر محمەد نقاش موسلی - کوری حه‌سه‌ن کوری محمەد کوری زاید کوری هارون جعفره‌ری کوری سه‌ندی یه جگه له نه‌خش و نیگار زانیاریه‌کی ته‌وا‌ویشی له‌سه‌ر نایینی نی‌سلام هه‌بووه. له سالی (٢٦٥) ی کۆچی له دایک بوه و سالی (٢٥١) ک

له سێ ی شهواندا له دنیا دهر نه چێ خاومنی گه لی نووسراوی به سوود و گرنگه به لام له گێرانه و می هه ندی هه دیسی پهنه به رخ ده ئه ی کردوه و به راست نازانری ..

(٦) سړی رفاه موسلی نه بو حه سه ن کوری سړی که ندی یه کینک له نه دییه ناو دارمکانی موسل، هه نریکی زیره ک و نه دیییکی به توانا بووه خاومنی کتییی (محب و محبوب) و (یره) یه له سالی (٣٦٦) دا له دنیا دهر چوووه .

(٧) شیخ عبدالله رویاری - یه کی بو له گه و ره پیاوانی ته ریقه ت ناسراوی ناوچه و دمو و به ری خوی بوه سالی (٣٦٩) ک له دنیا دهر چوووه .

(٨) ابن جونی نه حوی موسلی - ناوی عوسمانه و ناز ناوی ابو الفتح - ه له زانیاری هه رمبی و نه ده بیاتی هه رمیدا ده ستیکی بالای هه بووه . پش سالی (٣٣٠) ک له دایک بووه له (٢٨) ی سه هه ری سالی (٢٩٢) ی کۆچی له دنیا دهر چوووه . خاومنی زیاتر له (٢٥) نووسراوی به که که .

(٩) ابن که چی دینه و می - قازی یوسفی کوری نه حمه د کوری که ج به یه کینک له پشه وایانی شافعی نه ژمیری خاومنی فتاوی تاییه تیه له مه زه به ی شافعی دا جگه له زانیاری ناینی خاومنی گه لی کتییی به که که پیاویکی دمه له مندو پارم دار بووه . شهوی ٢٧ ی به مه زانی سالی (٤٠٥) ک چه ند دزیک شه و له خه ودا نه یکوئن و پارم که ی نه به ن .

(١٠) شیخ نه بو حه سه ن هه کاری - شیخ الاسلام عه لی کوری نه حمه د کوری یوسف کوری جه هه ره کوری شه رفه سالی (٤٠٩) ک له دایک بوه . پیاویکی زاناو دیندار بووه کورمکانیشی نه دیب بوون سالی (٤٨٦) ک کۆچی دوا یی کردوه .

(١١) نه بو نه حمه د شاره زووری - قاسم کوری عه لی کوری قاسم - نه بو نه حمه د شاره زووری به بابا گه و ره ی هه موو قازیه کانی شاره زوور و موسل و شام و جزیره نه ناسری . کورمکانی هه موویان پیاوی ناینی و نه دیب و ماموستا بوون سالی (٤٨٩) کۆج له شاری موسل نیژ راوه .

(١٢) قازی نه بو حه سه ن خه لی موسلی - عه لی کوری حه سه ن کوری کوری حه سین کور محمدی شافعی یه سالی (٤٠٥) کۆچی له دایک بووه له مانگی ژو الحجه ی سالی (٤٩٢) ک له دنیا دهر چوووه .

(۱۳) ابو محمد عبدالله مهشهور به (قازی مرتجی) کوری نه بو نه حمدهی شارمزوری
پیاوینکی زیرهك و ناگق له خوا نزيك بووه سالی (۴۶۵) ك له دايك بووه و له مانگی
ربيع الاولی سالی (۵۱۱) ك له دنيا دمرچووه.

(۱۴) جهریری شیخ ابو محمد (قاسم) کوری عهلی کوپ محمد کوری عوسمان خامنی
گهلی نووسراوی به که لکه شیخی زمه خشهری له مه دح و وسفی دا نه نیت :

اقسم بالله و اياته
ومشعر العج و ميقاته
ان العريري حري بان
تكتب بالابر مقاساته

سالی (۴۶۶) کۆچی له شاری جهریری سهر برپاريزاگای همونير له دايك بووه له
(۵۱۶) ی کۆچی دا له هه مان شادا نيزراوه.

(۱۵) ابن مازن دینه موری - ابو الفضل نه حمده کوپ محمد کوری فهزل کوری
عبدالعالي دینه موری ناودار به کاتب له خدت و په خشاندا دستیکي بالای هه بووه
سالی (۴۷۱) له دايك بووه (۵۱۸) ی ك له دنيا دمرچووه.

(۱۶) قازی الخاقین - نه بو به گهر محمد کوری نه حمده کوپ قاسم شارمزوری.
سالی (۴۵۳) کۆچی له دايك بووه. هه رچه نه ده سهر هه لئس و كهوت و زانایی نه
پیاوه بنووسری هه ر که مه سالی (۵۳۸) له شاری به غدا له دنيا دمرچووه.

(۱۷) مهذب الدين الموسلي - ابو الحسن عهلی کوری نه بی الوقاو سالی (۴۵۳) ك
هاتوته دنياوه و له (۵۴۳) ی ك دنياي به جی هیشته. به يه كيك له شاعيره
ناودارمکانی سهر دمی خوی نه ژميرريت ديوانی شيعری له دوو بهرگدا نووسراوه.

(۱۸) ابن دري الموسلي - يوسف بن دره - شاعیرکی لاو و ناودار بوه سالی (۵۴۵)
کۆچی له ږنگای هه ج نه گه ل چنده که سیکي تر دا تياچووه.

(۱۹) ابوالکرم شارمزوری - پیاوینکی زاناو زیرهك بوه له سالی (۵۵۰) ی ك له دنيا
دمرچووه.

(۲۰) شیخ عدی هه کاری - کوری مسافر کوری اسماعیل پیاوینکی زور زیرهك و به دین
بوه زیاتر ناویانگی له دمر موی هه کاری دا بووه. خوشه ویستی خه لکی ناوچه که بوه تا

رادمیهك بزق و خیر و خوش خویان له بهرمکهتی شیخ (عدی) یهوه زانیوه. سالی (٤٦٧) ک له ههکاری له دایک بوومو سالی (٥٥٧) له دنیا دمرچووه.

(٢١) ابن برزی جزیری ابو القاسم عمر له جزیری ابن عومره. نیمام مدرسو مفتی بووه. سالی (٤٧١) که هاتوته دنیاوه له مانگی ربیع الاول ی سالی (٥٦٠) ک له جزیری ابن عومره فیژراوه.

(٢٢) ابو نجیب چیاو الدین سههرمومردی - یهکیک بوه له خاومن تهریقتهکانی سهردمی خوی له شاری بهغدا لای رۆژ ناوای دیجله تهکیهیهکی گهوری بووه. نهم پیاوه ههچهنده بهرمگهز عهرمه بهلام له بهر نهوی باوک و دایک و زۆریه کس و کاری له کوردستاندا ژیاوه ههئس و کهوتو داب و نهیستی کوردمواری و مرگرتومو به کورد ناسراوه. خهئکی دی (سوورهردی ناوچهی گهروسی سنهیه له سالی (٤٩٠) ک هاتوته دنیاوه. سالی (٥٦٣) ک له شاری بهغدا به خاک سپیراوه.

(٢٣) مهلا خدری نهریلی. ابو العباس خضر کوری نصر خاومنی گهلی بهردهمی بهسوود (٢٦) خوتبهی پیغه بهدی کۆکرموتهوه. سالی (٤٨٧) ک هاتوته دنیاوه سالی (٥٦٧) ک له قوتابخانهکی خوی شاری موسل نیژراوه.

(٢٤) قازی کمال الدین شارمزووری - ابو الفحل محمد نوری ابی محمد عبدالله کوری نهبی نه محمد قاسم شارمزووری. سالی (٤٩٢) ک هاتوته دنیاوه پیاویکی زیرهک و قسه ربوان بووه خاومنی زانیاریهکی چاک بووه له ههئدسهدا. قوتابخانهی له موسل، مهینه، نهسیین، دیمهشق (کردوتهوه له مانگی مهردمی سالی (٥٧٢) ی ک له دنیا دمرچووه.

(٢٥) رحی الدین اریلی - سالی (٥٠٨) ک له دایک بوه. پیاویکی زیرهک بوه و خزمهتی موسولمانی کردووه. له قوتابخانهی نه میرزینه دین و کهمالیه مودیریس بووه. سالی (٥٧٦) ی ک له دنیا دمرچووه.

(٢٦) شیخ نهحمادی جزیری - مهشهور به مهلا جزیری له جزیری ابن عمر له بۆتان هاتوته دنیاوه. پیاویکی به دین و شاعیریکی بهرزی کورده سالی (٥٧٩) ک له هه مان شوین فیژراوه.

(۲۷) ابو الفرج ابن دهان الموصلی - عبدالله ی کوری نه سهد کوری عهلی کوری عیسا نه شاری حمص نه شام به مدرس وتنهوه خدریک بووه. شاعیریکی ناوداری سهردهمی خویتهتی سالی (۵۲۲) ک هاتوته دنیاوه نه (۵۸۱) دا مردووه.

(۲۸) موفق الدین شاعری اریلی نه سالی (۵۲۶) ک چاوی به دنیا هه هیناوه نه سالی (۵۸۵) ک دا مان ناوایی کردوه. دهستی نه (نحو - صرف - بلاغه) ی شیردا نه گهلی قوتا بغانه دا مودریس بوه به تاییهتی کتییی نه قلیدسی یونانی به مدرس و توتنهوه.

(۲۹) شیخ محی الدین شامزوری - ابو حامد محمد کوری قازی کمال الدین بوه نه قوتا بغانه کانی) کمالیه و تقامیه ای موسلدا مدرس و توتنهوه. قازی دیمه شق و موسل بووه نه سالی (۵۴۰) ی ک هاتوته دنیاوه. نه (۵۸۰) کچی دا نه دنیا دهرچووه.

(۳۰) شهاب الدین سهرومردی - حکیم شهید ابو الفتح - یحی کوری حه به ش کوری نه میر خوشکه زای شهاب الدین و ابو حفص عومهر. سالی (۵۴۹) ک هاتوته دنیاوه. خامنی گهلی به رهدهمی به سوودو نرخ داره نه فه نه سه فلهو اصولی فقه و هه میو زانستی کدا به هه لکه موتووی سهردهمی خوی نه زاری. نه مهش نمونه یه که نه وته کانی "لوکان فی الوجود شمسان، لانگمست الارکان، تابی النقام ان یكون غیر ماکان". به هوی کینه کیشان و بق لی بوونی هه ننئ که سهوه نه لایه ن - صلاح الدین ی نه ییوییهوه - به ند نه کری نه سالی (۵۸۷) ک نه به خدا نه مریت.

(۳۱) ابو الفرج شمس الدین - معدپ حرانی - سالی (۵۰۵) ک هاتوته دنیاوه پیاویکی زیره ک و هوشمه ند بوه بۆ پرسیارو پووتکرده وهی نیسلام سه رچاوبوووه. سالی (۵۹۶) ی کچی نه دنیا دهرچووه.

(۳۲) ابو عهلی شاتانی - سالی (۵۱۰) ی کچی هاتوته دنیاوه جگه نه وهی نه اصولی فقه و به لاشه دا دهستی هه بووه. شاعیریکی ناوداریش بووه نه ۵۹۹ کچیدا نه شاروچکه ی (شاتانی) ناوچه ی دیار به کر کچی دوا ی کردوه.

(۳۳) چریر مقدی - کوری زیان کوری سبه، باوکی نه نه داری و برسا مردوه چریر خه نک به خینوی کردوه و به هه تیوی گه وره کراوه. شاعیر بووه

گهلی شیعی له پاش جی ماوه سالی (۶۰۲) ک له شاری موسل دهرمان
خوارهکراوه.

(۲۴) ابن اثیر - مجد الدین جزیری سالی (۵۴۲) ی کۆچی هاتۆته دنیاوه پیاویکی
زۆر زاناو زیرهک و موسولمان بووه خاومنی گهلی بهرهمی بهنرخ و سوود بهخشی
نیسلامیه لهدوا دواي ژیانی خوی له خهلك دابراو به تهنها خهریکی خوا په‌رستی و
نووسین و خزمهتی موسولمانان بووه - سالی (۶۰۶) ک له دنیا دهرچوو.

(۲۵) ابو حامد بن یونس - عماد الدین محمد سالی (۵۳۵) ک هاتۆته دنیاوه
پیاویکی خوا په‌رست بووه. له زۆریه‌ی قوتابخانه‌کاندا دهرسی وتۆته‌وه. کراوه به
قازی له شاری موسل. گهلی بهرهمی نیسلامی له شوین جی ماوه. له مانگی جماد
الپانی سالی (۶۰۸) ک له دنیا دهرچوو.

(۲۶) ابو الفضائل امدی - دیار په‌گری - هه‌لی کۆری مظفر الدین یوسف په‌کێک بووه
له نه‌دییه ناودارمکاتی سلیمانی. ماومیک قازی شاری (واسط) بووه. دیوانی شیعو
گهلی نووسراوی (نحو صرف) ی له پاش جی ماوه له سالی (۵۵۹) ی ک هاتۆته دنیاوه
له سالی (۶۰۸) دا کۆچی دوايي کردوه.

(۲۷) یاقوتی موسلی - ابو الدیرین عبدالله الموصلی - سالی (۵۳۶) ی کۆچی
هاتۆته دنیاوه له (۶۱۸) دا له دنیا دهرچوو. زانایه‌کی بهره‌زی نووسهریکی ناودار
بووه.. به‌په‌گه‌ز ده‌گه‌ڕێته‌وه سهر - تورک - به‌لام له‌بهر نه‌وه‌ی له کوردواری دا ژیاوه
به‌گۆره‌ نه‌ناسری.

(۲۸) عزالدین ابو القاسم (نصر). برازای مه‌لا خدری نه‌ریلی یه‌ که باسماکتهد.
له لایه‌ن سولتانه‌وه دوور نه‌خه‌ڕێته‌وه بۆ شاری موسل له سالی (۵۴۴) له دایک بومو له
جماد الپانی (۶۱۹) ی کۆچیدا مردوه.

(۲۹) به‌هاو سنجاری - ابو المعداداتر (اسعد) بن یحیی سالی (۵۳۲) هاتۆته دنیاوه
پیاویکی له‌دیب و شاعهریکی ناوداره. گه‌لی شیعی جوانی له پاش به‌جی ماوه له
سالی (۶۲۲) ی کۆچی له شاری سنجار له دنیا دهرچوو. له مه‌زه‌به‌ی شافعی دا پای
تاییه‌تی هه‌بووه.

- (۴۰) شرف الدين نه حمده ابو الفجل بن علامه كمال الدين ابى الفتح سالى (۵۷۵) ك هاتوته دنياوه زانايهكى زيرمكى نيسلامى بووه. دوستى له شيعردا ههبووه له سالى (۶۲۲) ى ك كۆچى دوايى كردوه.
- (۴۱) شهرمق كورى چياو الدين محمد سالى (۵۸۰) هاتوته دنياوه له سالى (۶۲۲) ك له دنيا دمرچووه. پياويكى زانا بووه. دوستى هونراوميشى هو بووه.
- (۴۲) نجم الدين شاعر مهشهور به ابن صابرى مه نجه نيقى - يه كيكه له نه ديه ناودارمگان جگه له زانيارى و نه دبىيات دوستى له دوست كردنى مه نجه نيق دا هه بووه. كتيبي (عمده السالك فى سياسه الممالك) له دائراوى نهم نه ديه يه. كه باسى هوندرى شهرو شوڤو سوار چاكي و چوڤيه تى گرتنى قه لاو كردنه ديوار نه كات. ديوانيكى شيعرى هه يه به ناوى (مغانى المعانى) له سالى (۵۴۴) هاتوته دنياوه له (۶۲۶) ك مردوه.
- (۴۳) ابن ابي عزالدين جزيرى - ابو الحسن على بن الكرم محمد سالى (۵۵۵) ك هاتوته دنياوه پياويكى زاناو ميژوو نووس بووه. ميژووى سهرمتاى ميژوو تا سالى (۶۲۸) ى ك نووسيوه خاومنى گه لى به رهمى نه دبى تره له سالى (۶۳۰) ك له شارى موصل مردوه.
- (۴۴) ابو الحسن نامدى - مهشهور به سيف الدين على كورى ابى على حمد - سالى (۵۵۱) ك هاتوته دنياوه له سهرمتاوه له سهر مه زه بى جهنبه لى بووه. له پاشدا بوته شافى هاوڤى يانى به پياويكى هاسد ناويان بردوه. خاومنى گه لى به رهمى به سووده سالى (۶۳۱) ى ك له دنيا دمرچووه. پايه يه كى به رزى هه بووه له (علومى عقليه) دا.
- (۴۵) صلاح الدين اربيلى - ابو العباس نه حمده كورى عبد السيد سالى (۵۷۱) ك هاتوته دنياوه شاعريكى ناودار بووه خاومنى گه لى شه زه ل و روباعيات و هه سيديه له سالى (۶۳۱) ك له دنيا دمرچووه.
- (۴۶) شيخ شهاب الدين سه هرموردى - ابو حفص عومهر كورى محمد كورى عبدالله سالى (۵۳۹) له دايك بووه. پياويكى ناينى خاومن ته رفته بووه هه ميشه به خوا پرستى و ناموژگارى خه كه وه خهريك بووه. خاومنى چوار كتيبي ناينى يه.

شیخ سہعدی شیرازی) موریدی نہو بوہ له سالی (۶۳۲) ی کؤچی له شاری بهغدا
نیزراوه.

(۴۷) شیخ شہاب الدین (عومەر) شارمزوری شیخی نیرشاد بوہ به پیایوکی خوا
پہرست و نہولیا ناویراوه له سالی (۶۳۳) له شارمزور کؤچی دواپی کردوه.

(۴۸) ابن اپیر چیواو الدین جزیری - ابو الفتح نصر الله کوری ابی کهرم - جگه
لهوی هدموو تورنانی له بهر بووه سی دیوانی شیعی ابی تمام یعتزی و متنبی و (۵)
ههزار حمدیسی پیغه بهری له بهر بووه. سهردمی ملک افچل به پلهی ومزیری
گهیشتهوه گهلی بهرهمی له پاش بهجی ماوه. سالی (۵۵۸) هاتوته دنیاوه. سالی
(۶۳۷) له دنیا دمرچوووه.

(۴۹) ابن مستوفی - شرف الدین اریبلی ابو البرکات (مبارک) کوری ابی فتح احمد
مستوفی له سالی (۵۶۴) ک هاتوته دنیاوه پیایوکی زور زیرمک و بوو خوش و سنگ
فراوان بووه. دستیکی بالای هه بووه له زانیاری میژوودا. شارمزی له زمانی
ههرمیدا زور بووه. ومک - صرف ، نهو، میژوی شاری ههولیزی نووسیوه. پاش خوی
گهلی نووسراوی بهکه لکی بهجی هیشتهوه. سالی (۶۳۹) که تاپلهی ومزیری نهگات.
سالی (۶۳۷) ی ک مال ناوایی له دنیا کردوه.

(۵۰) کمال الدین علامه - ابو الفتح موسی کوری ابو الفضل به (ابن یونس)
موشهور بووه له (۵) ی سههری سالی (۵۵۱) ی ک هاتوته دنیاوه له شاری موسل. بو
خویندن چوته شاری بهغدا و له پاشدا گهراوتهوه شاری موسل نهه پیایوه مهزنه له
فیزیا، و کیمیا و جدیرو هه ندسه و گب و ریاحیات و نهو و صرف) دا زور شارمزا بووه
دهرسی وتوتهوه. جوله که کانی موسل لای نهه دهرسی تهوراتیان خویندوه پیایوکی زور
زیرمک و شارمزا بووه سالی (۶۳۹) له ۱۴ ی شهعباندا کؤچی دواپی کردوووه.

(۵۱) ابو البقاو نهوی - مهشهور به ابن سایغ موسلی سالی (۵۵۶) ی ک هاتوته
دنیاوه. نهه پیایوه خزمهتیک زوری کردوه به نهه دهری عهرمبی و نیسلای له سالی
(۶۴۲) ک له شاری حهلب و مزارگای ابراهیم خلیل نیزراوه.

(۵۲) علم الدین سنجاری - له زانیاری (عقلیه و نقلیه) هاوچه رخی نه بووه. گهلی
نووسراوی بهکه لکی له پاش بهجی ماوه سالی (۶۴۲) ی کؤچی له دنیا دمرچوووه.

- (۵۳) ابن صلاح نصری شامزوری - له سالی (۵۷۷) ك هاتوته دنياوه به (هاجل ديمه شقی) ناوداره، نه م زانايه له قدس و ديمه شق و حه له ب مدرسی وتوته وه. خاوه نی رای تاییه تی یه له مه زه بهی شافعی دا سالی (۶۴۳) ی ك له شاری ديمه شق له دنيا دمرچووه.
- (۵۴) ابن الحاج سالی (۶۵۱) له دنيا دمرچووه چه ند نوسراونکی له پاش جی ماوه.
- (۵۵) ابن الحاج ابو عمر (عوسمان) کورې عومهر. له سالی (۵۷۰) له دايك بووه له خدمت گردنی ثابنی نیسلام درنقی نه گردوه له سالی (۶۴۶) ك له دنيا دمرچووه.
- (۵۶) قازی ابن خه له گان اربیللی - شمس الدین ابو العباس نه حمده کورې ابراهیم له سالی (۶۰۸) ك هاتوته دنياوه له سالی (۶۸۱) ك کوچی دواپی گردوه. گه لی نووسراوی به که له ك و سوود به خشی له پاش خوی جی هیشتووه.
- (۵۷) فخر الدین نه حمده کورې حسین چارپردی له سالی (۷۴۷) ی ك له دنيا دمرچووه.
- (۵۸) فهلی تهیران - مه لا مه محمود خه لکی (مه کس) له سالی (۷۳۱) ی ك هاتوته دنياوه شاعیرکی ناودارو لی هاتوو بووه. خاوه نی گه لی ته سیده ی شیعی جوا نه له سالی (۷۹۵) ی ك له دنيا دمرچووه.
- (۵۹) قازی نه حمده نه رزنجانې بورهان الدین - له سهره تای سده ی هه شتی کوچی سالی (۸۰۰) له شهرې نه رزنجاندا کوژراوه.
- (۶۰) نیمام محمدی کوردی حافظ الدین کورې محمد کوردی له سالی (۸۳۰) ی ك له دنيا دمرچووه.
- (۶۱) مه لای باگی - مه لا نه حمده ی باگی خه لکی باگیه ی هه کاری له سالی (۸۳۶) ی ك هاتوته دنياوه شاعیرکی نیسلامی چاك بووه دمریاره ی له دايك بوونی پیغه مبه ر هونراوی نووسیوه. سالی (۹۱۱) ی ك له دنيا دمرچووه.
- (۶۲) مه لا عه لی تهرمووی له سالی (۱۰۰۰) ك هاتوته دنياوه یه کیکه له زانا ناودارمکانی له زانیاری رسم وریاضیات دادستیکی بالای هه بووه. زوریه ی ژبانې به مدرس وتنه وه به سهر پردوه له دی که ی خویدا (تهرموک) له نیوان هه کاری و (مه کس) دا سالی (۱۰۶۵) به خاک سپیراوه.

۶۳) نەحمەدى خانى - يەكەنك ئە ئەدىبەبەرزو بەرۈزمەكانى كورد پىاۋىكى شەيداۋ
 ھۈنەرىكى خۇشەويست بوۋە. گەلى نووسراۋى بە عەرەبى و توركى جى ھىشتۈۋە ئە
 ھۈزى - خانى - كانە، چىرۋكى (مەم وزىن ئە شاكارە ھەر جوانەكانى خانىيە . سالى
 ۱۰۷۱) ئە شارى بايەزىد ئە مۇگەۋتەكەى خۇيدا نىزراۋە.

۶۴) ئىسماعىل مەرۋف ئە سالى (۱۰۷۳) ك ھاتۈتە دىئاۋە. خەلىكى شارى بايەزىد
 بوۋە بە فىردوسى كورد مەشھۇرە گەلى غەزەل و پەخشانى نوۋسىيۈ، نوۋسىنەكانى بە
 زمانى كرمانجى دارشتۈۋە. سالى (۱۱۲۸) ى ك ئە شارى بايەزىد كۈچى دۋاىي كوردۈۋە.

۶۵) ئەمىر شەرىف خان - ئە ئەمىرەكانى ناۋچەى ھەكارى يە خاۋەنى گەلى
 بەرھەمى بەنرخى ۋەك و شىخرو صرف و نەو - ە خاۋەنى چەندىن دىۋانە ئە سالى
 ۱۱۰۸) ى ك ئە شارى چۆنەمىرگ ھاتۈتە دىئاۋە ئە سالى (۱۱۶۷) ى ك مال ناۋاىي ئە
 دىئا كوردۈۋە.

۶۶) مەۋلانا خالىدى شارمۇزورى - جگە ئەۋەى زانايەكى ناينى بوۋە. پىاۋىكى
 خاۋەن تەرىقەت و ئىرشادىش بوۋە. ئە سالى (۱۱۹۳) ك ئە ۋلاتى شام بە گۇرستانى
 ئەيۈب كودرسىنرراۋە.

۶۷) ابن الحاج - خاۋەنى (رفع الغشاۋ) كە ئە كىتئى سىۋگى حاشىدى نوۋسىيۈ
 مامۇستاي شىخ مەرۋف باۋكى كاك ئەحمەدى شىخەۋ ئە سەرەتاي سەدەى (۱۲) ى
 كۈچى ئەدىئا دەرچۈۋە.

۶۸) مەلايۈنسى ھەلىكاتىنى : - ئە ناۋاىي ھەلىكاتىن ئە داىك بوۋە. ۋ ئە سەدەى
 دۋانزەھەمدا ھەر ئەۋى بەخاك سىنرراۋە خاۋەنى سى نوۋسراۋى مەشھۇرە ئە (نەو،
 صرف، تەركىب) دا.

۶۹) مراد خانى بايەزىدى - ئە سالى (۱۱۵۶) ى كۈچى ئە شارى بايەزىد ئە داىك
 بوۋە. خاۋەنى گەلى ھۈنراۋەى جوان و بەرزە ئە مەشق و سۇفىگەرى. ئە سالى (۱۲۰۳)
 ى كۈچى ئە دىئا دەرچۈۋە.

۷۰) مەستۋورى كورد - (ماھر شەرەف خانم) - كچى ابو الحسن بەگ ئە بابا
 گەۋرى دايكەۋە ئەچىتەۋە سەر خانەدانى قادىرى خىزانى خەسرو خانى ناكام والى
 كوردستانى (سەن) بوۋە.

میژوی زنجیری نەردەلانیەکانی بە ڕێکۆپینکی نووسییوە خامۆنی گەلی ھۆنراوی
جوانە گەلی لە ھۆنراومکانی چاپکراوە.

نەم زاناو پیاو ھەلکەوتوانە ی خوارموش لە نەتەوی کوردن. بەلام لەبەر نەوی
نەمانتوانی زانیاری تەواو لەسەر ژیانیان بەدەست بەینین ھەر بەدیاری کردنی ناومکانیان
واز نەھێنین : ابو القاسم حماد الراده. ابو اسحق طهیر الدین، حاجی ابراهیم موسلی،
شیخ عبدالقادی شارمژووری، محی الدین شارمژووری. شیخ تاج الدین کوردی یەکیەک بوو
لە وێزمەکانی کابینە ی سولتان نۆرخانی دووم. سولتانی تورکیا.

نەم زانیانی تریش لە ھەلکەوتومکانی سەدی سیانزەھەمی گۆچین :

۱- مەلا محمدی مۆدن - مامۆستا سەید جەسەنی چۆری لە زانیانی سابلاخە.

۲- مەلا محمدی ئادەم - خەلکی پالەکیانی ناوچە ی ڕەواندۆزە.

۲- مەلا یەحیا میرموری - خەلکی ناوچە ی ڕەواندۆزە.

۴- مەلای خەتێ - خەلکی ناوچە ی خۆشناوێتی و ڕەواندۆزە پیاویکی زۆر زانا بوو.

۵- محمد جسیم (حجە الاسلام)ی سنەو مەلا نەحمەدی نۆدشەیی فەقێ ی مەلای
خەتێ بوون.

۶- مەلا محمدی کەوانە دۆل - خەلکی ڕیژاو بوو، دانیایەکی ناودارە.

۷- موفتی زەھاو - مەلا محەمەد خەلکی زەھاو بوو.

۸- مەلا خەری نالی - بەیەکیەک لە شاعیرە ناودارە مەزنەکانی کورد نەناسرێ.

خامۆنی دیوانی شیعرێ بە کوردی - عەرەبی - فارسی.

۹- مەلا ڕەحیمی تاو گۆزی (مەولەوی) یا (مەعلووم) جگە لەوی زانیایەکی بەرزێ

نیسلامی بوو. خامۆنی گەلی ھۆنراوی بەرزە لە عەشق و سۆفیگەرێ.

۱۰- شیخ ڕەزای کەرکۆکی - کۆری شیخ عبدالرحمن لە شێخەکانی نیرشادن لە ناوچە ی

تالەبان بە زمانەکانی کوردی، عەرەبی فارسی. تورکی شیعرێ وتوو.

۱۱- ابن الغیاگ - مەلا عبدالرحمن خەلکی قەرداغ. زانیایەکی ناسراو.

۱۲- عومەر ئەفەندی نەریلی.

۱۳- عومەر ئەفەندی ڕەواندۆزێ.

۱۴- عدلی نهفهندی برای عومەر نهفهندی رمواندوزی له زانیاری رېسم ریاچیات دا دوستی هه بووه.

۱۵- نهسهده نهفهندی کورې عومەر نهفهندی رمواندوزی.

۱۶- مهلا گچکه مهلا نه بو به کری کورې عومەر نهفهندی نه ربیلی پیاوینکی زانی خواناس بووه.

۱۷- حاجی مهلا عبدالله کۆبی - خه لکی شاری کۆیه بووه پیاوینکی زیرهک شارمزیه کی سهردمی غۆی بووه. نه م چوارینه نه سهریه و تراوه حاجی عبدالله له نادم فیل تره

باوجودی پووتبه ی پینغه مبهری
نه م به سه د شه یتان له کۆیه دمر نه چوو
نه م به یه ک شه یتان له جه ننه ت دمر په پری

۱۸- مهلا نه بی رمواندوزی - له زانیانی ناوچه ی رمواندوز بووه دوستی له رېسم و زانیاری ریاچیاتدا هه بووه.

۱۹- حاجی شیخ عدلی کهرگوکوی - برای شیخ بهزای تاله بانی یه. پیاوینکی نایینی ی خاومن ته ریه ت بووه.

۲۰- مهلا عبدالله ی بیتوشی - خاومنی کتینی (کفایه).

۲۱- مهلا محمدی بیتوشی - ماموستایه کی ناسراو بووه.

۲۲- مهلا یوسفی (هم. له ناوایی) بهر سیوه ی ناوچه ی سهردهشتدا نیژراوه.

۲۳- مهلا پرسوونی زمکی - زانیه کی ناسراوی ناوچه ی موگریان بووه.

۲۴- ابن رسول - ناوی محمد کورې ابن رسولی زمکیه. ماموستای موفتی زهماوی بووه.

۲۵- مهلا محمدی کورې مهلا مسته فا ماموستا و مدهرسی مزگروتی (سور) له سابلاغ

۲۶- مهلا محمدی یای - خه لکی ناوچه ی سابلاغه

۲۷- مهلا سلیمانی گردی. خه لکی ناوچه ی گردیان بووه و زانیه کی ناسراوه.

۲۸- مهلا سلیمانی گردی - خه لکی ناوچه ی گردیان بووه زانیه کی ناسراوه.

۲۹- مهلا عبدالله پیرمباب - خه لکی (دبه کر) ی یه له ناوچه ی نایتمش و سابلاغ دا مدهرسی و تۆتهوه.

۲۰- مهلا عهلى تورجان زانيارهكى تهواوى ههبووه نه پياچياتدا.

۲۱- مهلا عبدالقادري بياره - مدرسى خانهقاى بياره بووه. پياويكى خوا په رست و زيرك بووه.

۲۲- مهلا عبدالرحمن پينهونى - نه زانا هه لكه وتومكانى سهدمى خوى بووه نه شيعرو فقه و رياضيات دهستينكى بالاى هه بووه.

۲۳- شيخ عومهرى ومردوخى قهراداغى - نه بنامالهى نووسهرى نهم كتيبيه نه شارى سلیمانی به مدرس و تنهوه خدرىك بووه. زانيارى نه رسم و رياضيات دا هه بووه

نهوانهى باسماكردن نهوزانا ناودارانانه كه نه سهدى (۱۲)ى كؤچيهوه ههتا سهدى (۱۲)ى كؤچى يهك نه دواى يهك هاتووه. جكه نهو زانايانه نه كوردستاندا گهلى پياو چاك و خامون تهريقهت و تهكيه هه بووه. وهك : شيخ سراج الدينى شيخ عوسمانى تهويله كه نه ناوچهى هه ورامان و شارمزووردا به سؤفى گهريهوه خدرىك بووه خامونى خانهقاى تهويله و بيارمن - نه سالى (۱۲۸۲)ى كؤچى نه خانهقاكهى خۇيدا نيزراوه.

پاش نهو شيخ بهاو الدين (محمدى كورى هاتووه نه ۵ ربيع الاول شهورى ههينى سالى (۱۲۹۸)ى كؤچى نه تهويله به خاك سپنراوه. نه پاشدا شيخ چياو الدين (عومهر) براى شيخ بهاو الدين نه خانهقاى بياره به نيرشادى و سؤفى گهرى خدرىك بووه. نه مانگى شهوانى (۱۲۹۸) نه دنيا دهرچووه. حاجى شيخ نه حمدهو شيخ عبدالرحمن براى شيخ بهاو الدين بوون پاش نهوانيش شيخ حسام الدين (عهلى) كورى شيخ بهاو الدين نه تهويله و بياره و خورمال شارمزوور خامونى تهكيه بووه و به نيرشادى سؤفيه تيهوه خدرىك بووه.

م ههر نهومندهم نه توانادا بوو دهربارمى نهم زاناو نهديب و پياو چاكانه بنووسم هيوام وايه دلسؤزانى كورد زياترى بگه.

باو و باپيرانمان نه سهدمى سهرمتاى دست پى كردنى ميژبووه ههتاكو بلاويوونهومى نايى نيسلام. پادشاين به خوا يا رواهتى خوا نهزانى بويه ههر خيرو خوشى رابواردن و پارمو برسيهتتى و نه خوشى و ههژارى و دهردى هه بوايه به به خشنديى نهويان نهزانى. ههر شتيك شا بيويستايه و ههر شتيك نهو نه فرمتى لى بكردايه لاي

خه لکیش بهو جزره بوو. ومک باو بووه چ فهرمانی یه زدان چ فهرمانی شا) بویه گه ئی جار هه ندی له دمه لاتداران له خوین بایی نه بوون و داوای خوایه تیان نه کرد ومک جه مشید، که یکاوس) و... هتد. لهو سهرده مه دا ههر چهنده فهرمانپروایی به ویراسته بووه به لام مەرجی ئی هاتوویی و به توانیش هه بووه بۆ که سینگ به فهرمانپروا هه لێژیرایه ههر که سی له نهو مگانی فهرمانپروا نهو مەرجانه ی تیا بوایه نهو میان دیاری نه کرد. یاخود نه گهر چهنده که سینگان نهو مەرجانه یان تیا بوایه نهوا ولاته که یان ئی بهش نه کرا. به لام سه لته نهت ههر به ناوی شای له دنیا درچوو نه بوو. تاج ته خت و چهک و پالەوانانی ولات له کوشکی سهرمکی (شا دا) نه مایه وه تاومکو یه کئی له کورانی یاخود نه گهر که چه زایشی بوایه به مەرجیک ئی هاتوو بوایه دمه لاتی و مرنه گرت. فهرمانپروای تازه نه گهر کورپی فهرمانپروای مردوو نه بوایه و چهنده پشتیک ئیوانیان بپوایه یه کسه به کورپی فهرمانپروای مردوو ناو نه براو به کورپی دانه ترا. له بهر نهوه جینگای نهومی گرتوته وه.

پسر گواندارد نشان از پدر تو بیگانه خوانش مخوانش پسر

پنشدادیه کان رایان وابوو نه گهر فهرمانپروا به بی کورپکی ئی هاتوو له دنیا درچوایه نهوا ومک لاشه دنیای جی نه هیشته. به لام — بۆچه که ی له دنیای بۆحانیدا — له چوار چیموی ولات و به تاییه تی له دورو بهری کۆشکا و نیل و سه رگهردان نه سوپیته وه تاوه کو له نهومی نهو کورپکی ئی هاتوو به توناو دمه لات پهیدا نه بیت. نهوسا بۆحی فهرمانپروا تیکه ل به بۆحی نهو کوپه نه بیت ئیتر بۆ خۆی کپ نهو مومو پاشایی نه سپارد بهو گوره. ومک چۆن په یامبه ریک هاتوه تا پهیدا بوونی په یامبه ریک تر هه مو کاروباری ناینی و مەزه بهی به ناوی په یامبه ری پیشو بووه. نا بهو جۆرمش هه مو کاروباری دونه ت) شهر، شادی، خیر، خوشی، سه رگهردانی (ههر به ناوی فهرمانپروای کۆنه وه بووه. تا فهرمانپروای تازه هاتوه، وایان زانیوه که گیانی شا زیندومو به دوریاندا یه ناگای ئی یانه. گومان له ودا نی یه که زۆریه ی میژوو ناسه کان سه رنجی نهو راستیه یان نه داومو به هه لته زۆریه ی ته مهنی فهرمانپروایانان تۆمار کردوه. گه ئی

جار ماوی فه‌رمانبروایی فه‌رمانبرواییک زیاتر دیاری کراوه له تهمەنی خوی بۆ وینه
 نه‌ئین : تهمەنی کیومەرس که له سالی (٢٢٤١) پ ز په‌یدا بووه به س سەدمو نیو ناو
 براوه. هه‌ندی له میژوو نووسان به سی سالی و هه‌ندی تر به چل سالی ناویان بردوه. به‌لام
 نه‌توانین ب‌ئینێ درێژی فه‌رمانبروایی کیومەرس تا هوشه‌نگ له ر‌مگەزی نه‌و که له (٢٢٤١)
 پ ز وەستا (٢٩٩٢) پ ز ب‌وه (٢٤٨) سالی میانه‌ی هه‌یه. که‌وا‌یوو راسته سی سەدمو نیوه به‌و
 ر‌سم و یاسایه‌ی که با‌سمان کرد. میژوو نووسه‌کان نه‌ئین هوشه‌نگ چل سالی فه‌رمانبروا
 ب‌وه کاتی ئیکی نه‌دمینه‌وه هوشه‌نگ سالی (٢٩٩٢) پ ز بۆته فه‌رمانبروای - هه‌مورس -
 (٢٩٥٢) جی نشینی بووه. راسته چل سالی نه‌کات هه‌روه‌ها پاشایه‌تی (ته‌هموس X ٣٠)
 سالی با‌س کراوه که‌چی تهمەنی به (٢٠٠) سالی دانراوه. نه‌گەر ب‌ئین (٢٩٥٢) بۆته شاو
 سالی (٢٧٩٥) جه‌مشید که له نه‌وی نه‌وه فه‌رمانبروایی و مرگرتووه نه‌ب‌یین راسته (١٥٨)
 سالی میانه‌یان هه‌یه. که‌چی وەک ر‌سم و یاسای کۆن راسته هه‌رچه‌نده دوو سالی جیاوازی
 هه‌یه به‌لام دوو سالی زۆر گرنگ نی یه له دیاری کردنی میژوویه‌کی وا کۆندا. هه‌ندی
 فه‌رمانبروایی جه‌مشید به (٧٠٠) سالی و هه‌ندی تر به (٦٠٠) سالی نه‌نووسن و تمان
 جه‌مشید سالی (٢٧٩٥) پ ز بۆته فه‌رمانبروا نه‌گەر له‌گه‌ڵ و مرگرتنی دسه‌لاتی فه‌رمینون
 سالی (٢٢١٧) پ ز به‌رواردی ب‌گه‌ین نه‌ب‌یین راسته (٥٧٨) سالی نه‌کات که له وته‌ی
 دمه‌وه نزیکه. شا هه‌نشاهی فه‌رمینون - یش (٥٠٠) سالی دیاری کراوه که له (٢٢١٧) پ ز
 دست پێ نه‌کات تا هاتنی (مه‌نوجەر) که سالی (١٧١٧) پ ز نه‌کات نه‌ب‌یین راسته (٥٠٠)
 سالی فه‌رمانبروا بووه. هه‌روه‌ها مه‌نوجەر به (١٢٠) سالی با‌س کراوه له (١٧١٧) تا
 هاتنی (نه‌وزەر) له (١٦٣٧) هه‌م (١٢٠) سالی نه‌کات که میژوو نووسه‌کان با‌سیان
 کردووه. شاهه‌نشاهی نه‌وزەر به (٧) سالی نووسراوه پاش جه‌وه‌ت سالی به‌ده‌ستی
 تورانیه‌کان شکاو ماوی سی سەدمو نیو ئاریه‌کانی (نیران) و ئاریه‌کانی (توران) له‌لایه‌ک
 و (ناشووری) و نیران و ناشووری و کلدا نه‌کان له‌لایه‌کی تر تا سالی (١٠٠٠) پ ز
 ده‌سته‌ویه‌خه بوون. له پاشدا (ناهراسیاب) له نه‌وی (نوور) ب‌وه فه‌رمانبروای نیران
 پاش نه‌ویش (زاب) کو‌پی (ته‌هاسب) که له نه‌وی (مه‌نوجەر) سالی (١٢٠٠) پ ز په‌یدا
 ب‌وه و فه‌رمانبروایی له دست تورانیه‌کان و مرگرتووه‌مو ماوی (٢٥) سالی فه‌رمانبروایی

کردوه سالی (۱۱۹۶) پ ز گرشاسب برازای زاب بوو هه رمانبرمواو (۹) سال مایه وه. نا بهم شینویه تا سالی (۸۵۳) پ ز زنجیری که یانی سه ری هه لدا.

ماوی هه رمانبرموایی پیشدادیه کان له کیومه رس تا که یه قویادی کورد نزیکه ی (۲۴) سه دمو نیو بوو.

نا بهم شینویه پشتاو پشت هه رمانبرموایی هاتوته خوارموه، به و شینویمه ی که باسمان کرد ماوی هه رمانبرموایی و درینژی ته مه ن به و یاسایه بووه به هیوای نهومی هه ندی که س له چه واشه یی پزاگار بکات.

" نه و سه رچاوانه ی " بو نه م کتیبه سوودیان لی وه رگیاوه "

- ن -

- ۱- آثار عجم
- ۲- آینه سکه ندری
- ۳- ابن خلکان
- ۴- اجر دمیة کردیة (الاب نول بنهر)
- ۵- اقوام میسو ئوتامی (ستایزر)
- ۶- التنبه (مسعودی)
- ۷- القصة الكردية (د. بله ج شیرکو)
- ۸- المسالك الممالك (ابن حوقل)
- ۹- انسکلویدیای انطلیس
- ۱۰- ئاویستا
- ۱۱- التثقیف

- پ -

- ۱- برهان قاطع
- ۲- بهجة مصطفوية (مهلا شریفی دووهم)

- ث -

- ۱- ثسین میرات خلیفه (سید مارک سایکس)

- ت -

- ۱- تاریخ ئاشوور (سیر سدنهی سمیث)
- ۲- تاریخ امراء کرد (سلطان مملوح)
- ۳- تاریخ امت مجهولة (جیامل)
- ۴- تاریخ الاکراد (صادق الملک)

- ۵- تاریخ الأمم الاسلامیة (خضري)
- ۶- تاریخ الأمم و الملوك (ابن جریر تبقری)
- ۷- تاریخ الكامل ابن اثیر
- ۸- تاریخ امین زکی بط
- ۹- تاریخ ایران سرجان ملکم
- ۱۰- تاریخ ایران قدیم (استرابون)
- ۱۱- تاریخ ایران قدیم ثیرنا
- ۱۲- تاریخ جدید اورمان (مهلا عبدالله)
- ۱۳- تاریخ جودت ناسا
- ۱۴- تاریخ جیهان نما - حاجی خلیفة -
- ۱۵- تاریخ درنه کتاب میژووی هیژودوتا
- ۱۶- تاریخ سیستان
- ۱۷- تاریخ عالم ارای عباسی
- ۱۸- تاریخ عمومی (نحمة دة لبق)
- ۱۹- تاریخ عمومی اورپا (بوستون)
- ۲۰- تاریخ عمومی مؤرخین
- ۲۱- تاریخ عصور قديمة (جیمس هانری برستید)
- ۲۲- تاریخ قدیم اورمان (مهلا شریفی قازی)
- ۲۳- تاریخ قدیم شرق ترویل (مستر هول)
- ۲۴- تاریخ کردستان (فیض الله بط)
- ۲۵- تاریخ طزیلة (حمدالله مستوفی)
- ۲۶- تاریخ ملل قديمة مشرق (ترجمتی فروض)
- ۲۷- تاریخ مختصر ایران (سرئرس سایکس)
- ۲۸- تاریخ منطقی
- ۲۹- تتبعات ایران (دار مستتر)
- ۳۰- تجارب الأمم (ابن مسکویه)

- ٣١- تحفة الاداب في التواريخ و الانساب
 ٣٢- تقويم البلدان (ابو الفداء)
 ٣٣- تقويم التواريخ (مهلا شريفى دووهم)
 ٣٤- توراۃ (الكتاب المقدس) كتب محمد عتيق

- ج -

- ١- جاماسنامه (پير جاماسبى كيهان)
 ٢- جامع الانساب
 ٣- جغرافياي مفصل ايران (مسعود كيهان)

- ح -

- ١- حديقه‌ي الانصاري (صادق الملك)

- د -

- ١- دائرة المعارف الماني
 ٢- دائرة المعارف الفرنسي
 ٣- دائرة المعارف (فريد وجدي)
 ٤- دبستان المذاهب
 ٥- دولت عثمانية تاريخي
 ٦- ديوان الصداقة (ابن حوقل)

- ر -

- ١- روح المعاني (الوسى زاده)
 ٢- روضة الصفا

- ز -

١- زبدة الصحائف

- س -

١- سبائك المذاهب (سويدي بغدادي)

٢- سياحت در بلاد كرد (هانري بندر)

٣- سياحت نامه (اوليا چلهبي)

٤- سيرة صلاح الدين (ابن شداد)

- ش -

١- شاهنامه (فردوسي)

٢- شرفنامه (شرف الدين بدليس)

٣- شرق قديم (نورمان)

٤- شوق المستهام (ابن الوحشية)

- ص -

١- صبح الاعشى (فلقشدي)

- ع -

١- عشق سلطنت (نصري)

- ف -

١- فارسنامه

٢- الفتح القسي اي فتح القدس

٣- فتوحات اسلامية (سيد احمد دحلان)

- ق -

- ۱- قاموس فيروز ابادي
- ۲- قصد الأمم (ابن عبدالبر)

- ك -

- ۱- كتاب زود فرائضة
- ۲- كرد نو (دكتور فريج)
- ۳- كفاية الجفر المهي (نجم الدولة)
- ۴- كرد در مقابل ترك
- ۵- كانها ترجمه پورداود

- م -

- ۱- مجمع التواريخ
- ۲- مجموعة اخبار كرد
- ۳- مروج الذهب (مسعودي)
- ۴- مسالك الابصار
- ۵- معالم العصور الوسطي (ترجمة)
- ۶- معجم البلدان (ياقوت حموي)
- ۷- معرفت پير شهریار شهورامی
- ۸- ملاحظات از كرد (نيكتين)
- ۹- ميسوپوتامي - ميجر سنان

- ن -

- ۱- نخبة الازهرية (چاپی میسر)
- ۲- نزهة القلوب (حمدالله المستوفي)
- ۳- نور الانوار (سيد عبد الصمد توداري)

ئەو سەرچاوانەى وەرگىز سوودى لى وەرگرتووه بۇ راست کردنەومو زانیاری فرە

ئەبارەى ئەم کتیبەوہ بریتین ئە : -

۱- شەرەفنامەى شەرەفغانى بدلیسى (وەرگىزانی هەزار موکریانى)

۲- کوردستان کورد (دکتور عبدالرحمن قاسملو)

۲- میژوو (دکتور کەمال مەزھەر)

۴- خەبات ئە رێ ی کوردستان (ن . ا . خەلفین وەرگىزانی جەلال ئەقى)

۵- فەرھەنگى عەمید (عەسەن عەمید)

۶- میژووی کوردو کوردستان (شیخ محمد مەردوخ) وەرگىزانی محمد فیدائى .

۷- میژووی کورد و کوردستان (ئەمین زەکی بەگ)

۸- الاکراە (باستیل نیکتین)

سوپاس و پېژانينېو..

- ۱- کاک حېسېن هېله بجهيي خاومني کتېبخانهي "شيخ رمزي تانه باني"
- ۲- کاک کاميل محمد
- ۳- کاک رمزا نه محمد
- ۴- کاک ناسو عومر.. نوسر

که پتوبادی کورد

که یگاس

داریوشی مادی

ناسور نازیر پال
فرمانبره‌وای ناسور

بهمن

کورشی گوره

له نهنجامی نه م به گگرتنه، فرمانروایی ئیرانی که و ته دهست

هذه هي كل ديتي ماسي موراف

III 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ᠤᠨ ᠪᠣᠭᠡᠢ ᠵᠦᠰᠦᠳᠦ ᠶ᠋ᠢᠨ

وَقَدْ كُنَّا مِنْ أَفْوَاجٍ

مەلۇمات ۋە خەتتە يېڭى ماسى سوراق قىلىش ۋە ۋاقىتتا
ئىنتايىن قىممەتلىك - بىز ۋە ۋاقىتتا ئىنتايىن قىممەتلىك.

५०३७४५६७८९

زینەى وەرگێزى ئەم کتێبه

عهبدول کەرىمى حەمەى سەعید

١٩٥٢له شاری پێنجوین له دایک بووه .

١٩٩٢له سلیمانی شهید کراوه

من ئەمەوی راستی دەربارەى نەتەوێى کورد بنوسم ، ئەگەر
خوێنەری بەرێزى کورد یا هەرکەسێ تر شتیکی بەدل نەبوو نابێ
گلەیی بکات چونکە من لێردا ئەمەوی (میژوو) بنوسم .
نامەوێت ئە کەسیک یا هۆز و تیرەیهک بدویم و بەشان و باهویدا
بێمە خواردوو .

میژوو مانای نووسینی بەسەرھاتەکەپە وەک خۆی -بێ
لایەنگیری - میژوو بۆیە ئەنوسریت کە رۆڵەى ئەو گەلە سود لە
چاکە و خراپەى رابوردوو وەرگرن تا جاریکی تر نەکەوێت گۆمى
هەلەوێت بخنکێن .

هیوادارم میژوو ناوی چاکە و خراپەى کەس ون نەکات و مافی
خۆی بداتى .

مەردوخ

